

Dalia Dilytė
Jurga Dzikaitytė
Dainora Eigminienė
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė

Literatūra

10 klasė

II dalis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2018

Redaktorės: Violeta Meiliūnaitė ir Aurelija Tamulionienė
Korektorė Rita Navikienė
Maketavo Rokas Gelažius

Viršelyje – Markas Šagalas. „Dovydas su arfa“, 1956 m.

Sutartiniai ženklai

– privalomas tekstas

– klausimai ir užduotys

– kūrybinės užduotys

– tiriamosios užduotys

– apibendrinamosios ir įsivertinimo užduotys

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Dalia Dilytė, Jurga Dzikaitė, Dainora Eigminienė, Darius Kuolys, Aušra Martišiūtė-Linartienė, 2018

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018

ISBN 978-609-425-217-4

Turinys

2 Neblėstanti Biblijos šviesa	6
<i>SENASIS TESTAMENTAS: ŽYDŲ IŠMINTIES VERSMĖ</i>	11
Pirmasis pasakojimas apie Kūrimą	12
Antrasis pasakojimas apie Kūrimą	13
Nuopuolis ir pikto kilmė	15
Kainas ir Abelis	16
Babelio bokštas	18
Abraomo auka ir bandymas	19
Dešimt Dievo Įsakymų	20
Dovydas ir Galijotas	22
BRONIUS KRIVICKAS. Dovydas prieš Galijotą	25
Dovydo psalmės	27
MIKALOJUS KONSTANTINAS ČIURLIONIS. Psalmė	31
ANTANAS MIŠKINIS. Pasaulis be Dievo	33
KAZYS BRADŪNAS. Paskutinis	34
Patarlių knyga	35
Mokytojo knyga	36
Giesmių giesmė	38
BIRUTĖ PŪKELEVIČIŪTĖ. Mes buvom godūs	40
<i>NAUJASIS TESTAMENTAS: JĖZAUS KRISTAUS MOKYMAS</i>	41
Kalno pamokslas	41
Dešimt talentų	45
Sūnus palaidūnas	45
Himnas meilei	49
<i>BIBLIJOS ĮKVĖPTA KŪRYBA</i>	51
JONAS MEKAS. Širdis	52
BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Iš Tavo rankos	53
KAZYS BRADŪNAS. Dievas, gluosnis ir žmogus	54
ANTANAS JASMANTAS. Pėdsakai	54
SIGITAS GEDA. Viešpaties rožių ilgesys	55
SIGITAS GEDA. Iš Testamento I	55
SIGITAS GEDA. Iš Testamento II	55
Apibendriname temą ir įsivertiname	56

3 Viduramžių pasaulis ir jo herojai	61
<i>VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA: RITERIAI, ŠVENTIEJI, NUODĖMINGIEJI</i>	65
Rolando giesmė	67
TOMAS MELORIS. Artūro mirtis. Pasakojimas apie karalių Artūrą	76
ŽOZEFAS BEDJĖ. Tristanas ir Izolda	83
DANTĖ ALIGJERIS. Dieviškoji komedija	88
FRANSUA VIJONAS. Eilėraščiai	114
MIGELIS DE SERVANTESAS. Don Kichotas	117
<i>KARALIŲ IR DIDŽIŲJŲ KUNIGAİKŠČIŲ LIETUVA</i>	148
MINDAUGAS. Privilegija Rygos miestiečiams ir visiems vokiečių pirkliais	150
GEDIMINAS. Laiškai	152
KAZYS BRADŪNAS. Pokalbiai su karaliumi	157
JUDITA VAIČIŪNAITĖ. Pilis	158
VYTAUTAS. Laiškai	160
Justinas Marcinkevičius ir „Mindaugas“	166
Apie Justiną Marcinkevičių	168
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS. Mindaugas	173
Apibendriname temą ir įsivertiname	201
4 Kalbasi amžiai: daugiabalsė naujoji literatūra	204
<i>DABARTIES ŽMOGUS TARP GĖRIO IR BLOGIO</i>	207
ICCHOKAS MERAS. Lygiosios trunks akimirka	208
JUOZAS GRUŠAS. Meilė, džiazas ir velnias	234
DŽORDŽAS ORVELAS. Gyvulių ūkis	265
VILJAMAS GOLDINGAS. Mūsų valdovas	285
<i>ŽAIDIMAS IR GINČAS SU PRAEITIMI</i>	317
Keturių vėjų manifestas	320
KAZYS BINKIS. Agitacinio pobūdžio eilėraštis su priemaiša piršlybų	322
KAZYS BINKIS. Išsirikiavo senatvė už rašomo stalo	323
KAZYS BINKIS. Galvon suaugę baras profesoriai	323
KAZYS BINKIS. Salem Aleikum!	324
KAZYS BINKIS. Augnelių arija	324

SIGITAS GEDA. Maironio mirtis	325
GINTARAS BERESNEVIČIUS. Iš gyvenimo rašytojų Lietuvos	328
KOSTAS OSTRASKAS. Sūnaus palaidūno sugrįžimas	332
KOSTAS OSTRASKAS. Dieviškoji komedija	335
KOSTAS OSTRASKAS. Šauksmas	336
KOSTAS OSTRASKAS. Tyli kiaulė ir gili šaknis	336
KOSTAS OSTRASKAS. Paskutinis monologas	336
 Apibendriname temą ir įsivertiname	 337
 Patarimai	 341
Sąvokų žodynėlis	350
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	354

4

Kalbasi amžiai: daugiabalsė naujoji literatūra

Pablas Pikasas. „Gernika“, 1937 m. Karalienės Sofijos meno centras Madride

Mūsų gyvenamas laikas grasina sunaikinti nepriklausomą asmenybę arba, tiksliau, iliuzijas, kad ji nepriklausoma.

Džordžas Orvelas

*Gyvenimo faktai mane įtikino, kad žmonija serga.
Mums reikia daugiau žmogiškumo, daugiau atidumo,
daugiau meilės.*

Viljamas Goldingas

Negalima prakeikti pasaulio.

Niekas negali man uždrausti prisiminti žodžių iš „Giesmių giesmės“.

Icchokas Meras

Gyvenimas – tai amžinas karaliaus juokdarys.

Juozas Grušas

Viskas kyla iš tradicijos, nieko negalima sukurti tuštumoje, tačiau kūryba yra be galo įnirtinga kova prieš tradiciją.

Mano pradžia buvo grįžimas prie ištakų, prie tautosakos, mitologijos, Strazdelio, Binkio. Po to žygis į Europą ir pasaulį – į senovės Egipto, Babilono, sanskrito, japonų poeziją. Į Europos Viduramžius. Archaizmas mano atveju sutapo su modernizmu.

Sigitas Geda

Be tradicijos nebūtume tokie, kokie esame. O norint būti moderniam, pirma reikia pažinti tradiciją: siekiant laužyti taisyklę, privalu žinoti, kokia ta taisyklė, koks tai padaras. Kad ir kaip šiauštumeis prieš tradiciją, net ir kautumeisi su ja, vis tiek ne iš nieko išdygai, nesi tuštumoj.

Vaiduokliai dažnai yra gyvesni, tikresni ir įdomesni negu gyvieji. O gyvųjų pasaulis yra ir mirusiųjų pasaulis. Mes gyvi ir mirusiais. Tai mūsų gentis, mūsų tradicijos, praeitis. Kodėl tie vaiduokliai drumsčia mūsų gyvenimą? Gal jiems ten, Anapus, nuobodu, nėra kas veikti? O gal jie mums, gyviesiems, pavydi? Kas čia supaisys. O išgąsdinti jais tikrai nieko neišgąsdinsi, – ką tu čia, žmogau, prigąsdinsi išvirkščiais kailiniais, juo labiau kad visi mes esame tokie narsūs...

Juozas Grušas sako: „tikiu gėriu žmoguje“. Puiku. Tačiau ar ne per paprasta ir pernelyg optimistiška? Jeigu žmogus ir gimsta gėriui, žiūrėk, kas iš jo dažnai pasidaro – kartais tikras monstras. Nebūtų žmogaus, nebūtų ir blogio. Apskritai žmogus yra komplikuočiausias ir todėl įdomiausias „sutvėrimas“. Ir niekas niekad tobulai jo neperpras. Tikiu neišsemiamu žmogaus įvairumu, jo galiomis ir negalėmis.

Kostas Ostrauskas

Jūs jau supratote, kad Antikos ir Viduramžių literatūra, Biblija yra nuolatiniai šiuolaikinės literatūros pašnekovai. Mūsų laikų rašytojai kreipiasi į senuosius kultūros tekstus, semiasi iš jų vaizdų, siužetų, idėjų, reiškinių, juos savitai pratęsia, su jais ginčijasi.

Vakarų pasaulio istorijoje nuolat vykstantis amžių pokalbis yra sudėtingas ir prieštaringas. Viduramžius pakeitusi Renesanso epocha išaukštino Antiką, tačiau Vidurinius amžius nuvertino. Vėliau iškilusi Baroko epocha stengėsi jungti Viduramžių ir Renesanso pasiekimus. XVIII šimtmetis – Apšvietos amžius – pirmąkart suabejoja tradicijos verte ir iškelia pasaulio pažangos idėją. Ji užvaldo XIX amžių, kuriame pradedami kurti pasaulio pertvarkymo projektai ir gimsta modernizmo (pranc. *moderne* – „šiuolaikiškas“) menas.

XX amžius imasi įgyvendinti visuomeninius ir politinius pertvarkos projektus. Jis ne tik ginčijasi su kultūros tradicija, bet ir ją neigia. Šio amžiaus pradžioje kyla avangardinio meno srovės, kurios atmeta tradiciją ir kviečia kurti visiškai naują tikrovę. Šias pastangas paskatina ir skaudžios Pirmojo pasaulinio karo patirtys: Europa suabejoja Vakarų civilizacijos tęstinumu ir aistringai ieško kelių iš krizės.

Avangardinis menas maištingai grumiasi su įprastomis gyvenimo normomis, mąstymo stereotipais, žadina iš nusivylimo ir pasyvumo, siekia atnaujinti žmonių sąmonę ir pačią visuomenę. Jis suklesti Europos didmiesčiuose.

Rašytojo Kazio Binkio pastangomis avangardo banga iš Berlyno atsirita į Kauną – į tik ką atkurtos Lietuvos valstybės laikinąją sostinę. Jaunieji lietuvių menininkai paverčia avangardą modernios Lietuvos – „naujosios būties naujojo mito“ – kūrimo projektu. Žvelgdami į ateitį, jie remiasi protėvių darbais – savo krašto ir Europos tradicija.

Lietuvių ir visos Europos modernistų viltis sugriaua Antrasis pasaulinis karas. Jis skaudžiai iškelia Vakarų civilizacijos išlikimo, pasaulio pertvarkymo projektų prasmės, žmogaus prigimtyje slypinčio blogio klausimus. Šiuos klausimus svarsto XX amžiaus literatūra.

Anglų rašytojas Džordžas Orvelas meta iššūkį Antikos filosofui Platonui ir kitiems Europos mąstytojams, kūrusiems utopijas – idealių visuomenių ir valstybių vizijas. Savo romanuose – antiutopiniuose kūriniuose – jis parodo, kaip tokios vizijos tikrovėje pavirsta „gyvulių ūkiais“, žmogaus orumą ir laisvę paminančiais totalitariniais režimais.

Kitas anglų rašytojas Viljamas Goldingas ginčijasi su Europoje ilgai vyravusiomis žmogaus geros prigimties ir žmonijos pažangos idėjomis. Jis sukuria įspūdingą filosofinę alegoriją apie negyvenamoje saloje atsidūrusius vaikus: puikiai išlavinti britų berniukai netrukus sužvėrėja ir sunaikina Rojaus salą.

Modernūs lietuvių rašytojai Icchokas Meras ir Juozas Grušas apmąsto dviejų totalitarizmų – nacizmo ir komunizmo – patirtis, atskleidžia jų naikinančią, griauinančią galią, vaizduoja žmogaus pastangas išsaugoti orumą ir žmogiškumą, apginti gerį blogio pasaulyje.

XX amžiaus antrojoje pusėje modernizmas Vakarų kultūroje perauga į postmodernizmą – laikotarpį, kai suabejojama modernizmo idėjomis ir idealais, skeptiškai žvelgiama į pastangas atnaujinti pasaulį. Postmodernus menas žaidžia įvairių kultūros epochų ženklais, cituoja ir perkuria skirtingų amžių tekstus. Šio meno ironija, juokas, žaismė slepia tikrą rūpestį dėl trapios šiuolaikinio žmogaus egzistencijos, dėl jo gyvenimo atramų, dėl Vakarų kultūros likimo. Lietuvių rašytojų postmodernistų Kosto Ostrausko, Gintaro Beresnevičiaus šypsnyss – ir liūdnas, ir išmintingas.

DABARTIES ŽMOGUS TARP GĖRIO IR BLOGIO

Pablas Pikasas.
„Gernika“, fragmentas

Nagrinėsite XX amžiaus literatūros kūrinius, kuriuose, remiantis skaudžia šimtmečio patirtimi, vaizduojamas amžinas gėrio ir blogio konfliktas, aštriai keliama žmogaus prigimties, žmoniškumo, civilizacijos likimo klausimai.

Kai kurios šių knygų sunkiai skynėsi kelią tiek Sovietų Sąjungoje, tiek Vakarų Europoje. Icchoko Mero kūriniai buvo pašalinti iš sovietų Lietuvos bibliotekų. Džordžo Orvelo knygos ilgai nesutiko leisti nė viena Didžiosios Britanijos leidykla.

Kuo skaitysimi kūriniai aktualūs Jums? Jie patvirtina profesoriaus Algirdo Juliaus Greimo tezė – „literatūra yra humanizmo pratybos“. Jie negailestingai apnuogina ir šiuolaikinio žmogaus sielą, ir jo būklę prieštaringoje dabarties tikrovėje. Ispėja dėl žmogui ir žmoniškumui kylančių grėsmių. Kviečia mąstyti apie asmens ir visuomenės gyvenimo atramas, ieškoti sprendimų, kaip dabarties pasaulyje išsaugoti žmogaus orumą ir laisvę, neprarasti tikėjimo žmogumi.

Visas šias knygas sieja ištikimybė Europos kultūros tradicijai. Icchokas Meras tęsia dramatišką Biblijos pasakojimą apie Abraomą ir Izaoką. Juozas Grušas kalbasi su Dante ir Migeliu de Servantesu. Džordžas Orvelas savo amžiaus tikrovei įvardyti pasitelkia Antikos pasakėčios ir Biblijos alegoriją. Viljamas Goldingas perrašo XVIII amžiaus kelionių romaną.

ICCHOKAS MERAS IR „LYGIOSIOS TRUNKA AKIMIRKĄ“

Nekaltai nužudytųjų dalia yra mano didysis įpareigojimas – pasakyti už juos ir apie juos. Turbūt ne šiaip sau man buvo lemta išlikti gyvam.

Kelmė išmokė mane žvelgti į gyvenimą lietuvių akimis ir neužmiršti, kad esu žydas. Kelmė yra mano Lietuva ir mano Jeruzalė. <...>

Ne savo rankomis save tokį sulipdžiau. Esu realus, nors gal ir keistas, mūsų epochos produktas. <...>

Kai rašau apie žydą, galvoju apie rusą, latvį ar čeką, o kai rašau apie žydą ir lietuvį, galvoju apie žmogų.

Žmonių negalima aptverti.

Kas gali uždrausti gėles?

Icchokas Meras

Icchokas Meras – mūsų garbė. Tyra, žėrinti garbė.

Vanda Juknaitė

Pagrindinė Mero veikalo įtampa išauga iš jo apsisprendimo nenusilenkti nevilčiai. <...> Meras rašo kaip burtininkas, magiškais formulėmis užkerėjęs tikrovę ir ieškantis slaptažodžio, kuris grąžintų jai prasmę.

Mero kūrinuose šiurpiai klykia išniekintoji žmogaus sąžinė.

Rimvydas Šilbajoris

Heroizmas, kaip laisvo žmogaus pasirinkimas, yra pamatinė romano „Lygiosios trunka akimirka“ autoriaus mintis. Žūtbutinėje kovoje, kai ginama pati žmogiškumo esmė, lygiųjų negali būti.

Svarbiausia kūrinyje vaizduojamo žaidimo figūra yra septynių vaikų tėvas Abraomas Lipmanas, nes būtent jis tampa žaidimo lėmėju. Jis gina universalias žmogiškumo pozicijas, to išmoko ir savo sūnus bei dukteris. Kad išgelbėtų geto vaikus, aukoja paskutinį sūnų Izaoką.

Elena Bukelienė

Apie Icchoką Merą

Icchokas Meras (1934–2014) – bene labiausiai pasaulyje pripažintas lietuvių rašytojas. Vakarų Europos spaudoje jo romanas „Lygiosios trunka akimirką“ vadintas šedevru, viena geriausių knygų apie Holokaustą.

Rašytojas gimė Kelmėje žydų šeimoje. Abu jo tėvai per Holokaustą buvo sušaudyti. O Icchoką išgelbėjo ir kartu su savo šešiais vaikais užaugino lietuvių valstiečių šeima. Pakrikštytas Jonu Algirdu, jis gyveno kaip daugelis kaimo vaikų – ganė gyvulius, kentė badą ir skurdą. Pokario metais baigęs vidurinę mokyklą Kelmėje, įstojo į Kauno politechnikos institutą studijuoti radiotechnikos. Tapo inžinieriumi. Anksti pradėjo rašyti, tačiau žydų tema sukurtų jo pirmųjų apsakymų niekas nenorėjo spausdinti – sovietų literatūroje ši tema buvo nepageidaujama.

1960-aisiais I. Merui pavyko išleisti pirmąją, vaikystės išgyvenimais pagrįstą apsakymų knygą „Geltonas lopas“. Šį kūrinį pastebėjo ir pasveikino Paryžiuje gyvenusi žydų gelbėtoja Ona Šimaitė. Ji laiškais ragino I. Merą parašyti apie Vilniaus geto žmonių didvyriškumą. Taip buvo sukurtas romanas „Lygiosios trunka akimirką“. Lietuviškai pasirodęs 1963-aisiais, vėliau išverstas į daugelį kalbų: rusų, vokiečių, lenkų, prancūzų, italų, ispanų, anglų, norvegų, hebrajų ir kitas. Rašytojas taip pat dirbo Lietuvos kino studijoje, čia sukūrė scenarijus ne vienam populiariam kino filmui.

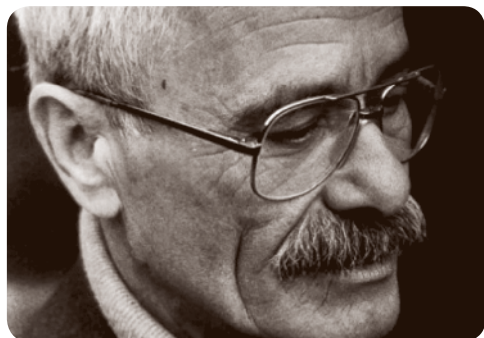
I. Meras leidosi į meninius eksperimentus, vis labiau tolo nuo sovietinei literatūrai būdingo tikrovės vaizdavimo. Dėl kilusio aštraus konflikto su cenzūra rašytojas su šeima 1972-aisiais išvyko gyventi į Izraelį. Jo knygos iš karto buvo išimtos iš Lietuvos bibliotekų, I. Mero vardas dingio iš sovietų spaudos ir mokslo leidinių. Išeivijos literatūrologas Rimvydas Šilbajoris taikliai pastebėjo: „Vieni okupantai paneigė Mero teisę gyventi, o kiti – jo teisę būti gyvenusiam.“

Izraelyje I. Merui teko prisiminti inžinieriaus specialybę: jis įsidarbino mokytoju technikos mokykloje. Ir toliau rašė tik lietuviškai. Naujus jo kūrinius skelbė lietuvių išeivijos spauda, nagrinėjo išeivijos mokslininkai. Izraelyje rašytojas taip pat sulaukė pripažinimo: tapo Hebrajų rašytojų draugijos garbės nariu, o jo romanas „Lygiosios trunka akimirką“ įtrauktas į mokyklų programas.

Atkūrus Lietuvos valstybę, I. Mero kūryba sugrįžo į tėvynę: buvo perleistos senos ir pasirodė naujos jo knygos. 2010-aisiais už tragiškųjų XX amžiaus žmogaus patirčių atskleidimą moderniojoje lietuvių prozoje rašytojas apdovanotas Nacionaline kultūros ir meno premija.

Icchokas Meras mirė ir palaidotas Tėl Avivė.

Romanas „Lygiosios trunka akimirką“ iš karto išsiskyrė lakoniška, santūria, poetiška kalba ir nepaprasta egzistencine įtampa. Savita, moderni kūrinio struktūra – šachmatų partija. Ją, tėvo Abraomo Lipmano palieptas, su Vilniaus geto viršininku Šogeriu žaidžia talentingas žydų jaunuolis Izaokas. Žaidimas – lemtingas, žiaurus, nežmoniškas: jeigu Izaokas pralaimi, jis pasmerkia žūti geto vaikus, tačiau pats lieka gyvas; jeigu laimi, vaikai lieka gyvi, o Izaokas ir jo mylima mergaitė Estera turės mirti. Tik pasiekęs lygiąsias, Izaokas gali išsigelbėti pats ir išsigelbėti žydų vaikus. Ši šachmatų partija – tai žūtbutinė kova tarp gėrio ir blogio. Tai grumtynės už žmogaus orumą. Jaunuolis Izaokas parodo, kad ir nežmogiškiausiomis sąlygomis galima išsaugoti savi-garbą ir laisvę rinktis.

Vytautas Kašuba. „Berniukas erdvėje“, 1970 m.

Pirmas skyrius

PRADŽIA

1

Kai visos figūros stovėjo savo vietose, Šogeris prisimerkė ir luktelėjo. Tik po to jis paėmė vieną baltą pėstininką ir vieną juodą, aklinai uždarė juos abiem saujom ir ėmė stipriai kratyti.

– Kurio bus pirmas ėjimas? Mano ar tavo? – paklausė.

Šogerio ausys ir galvos oda trūkčiojo.

Jis jaudinosi.

„Jeigu būčiau indėnas, – galvojo Izaokas, žiūrėdamas į slankiojančius plaukus, – labai norėčiau nuimti šį judantį skalpą.“

– Nežinai? – klausė Šogeris.

Jis jau buvo ištiesęs rankas.

– Jeigu nežinai, aš tau pasakysiu. Viskas yra loterija. Šachmatai – loterija, pasaulis – loterija, ir tavo gyvenimas – loterija.

„Jis sėdi aukštai, bet jaudinasi“, – galvojo Izaokas.

- Žinai ką? Gali pasirinkti. Aš tau duosiu juoduosius. Loterijoje žmonės dažniausiai pralošia.
- Iš kairės, – atsakė Izaokas.
- Kaip sau nori.

Šogeris atgniaužė kairės rankos pirštus. Iš saujos išslydo baltas pėstininkas.

- Žydiška laimė, – piktai nusijuokė jisai. – Aš nekaltas, pats pasirinkai.

„Nejaugi aš turiu mirti? – pagalvojo Izaokas. – Aš nenoriu mirti. Ar yra pasaulyje bent vienas žmogus, kurs norėtų mirti?“

Tačiau baltosios figūros buvo jo.

Jis apsuko šachmatų lentą, permetė ją akimis ir padarė pirmąjį ėjimą.

2

Ar žinote, kaip šviečia pavasario saulė? Jūs turbūt nežinote, kaip jina šviečia. Iš kur jūs žinosite, jeigu nematėte šypsenos, kuria šypsosi Buzia.

Pavasario saulė šviečia kaip Buzios šypsena, o jos šypsena tokia pat šviesi kaip pavasario saulė.

Aš žinau, aš ją pamačiau vakar, kai diena dar nebuvo pasibaigusi. Man buvo baisu, kad pastebėjau ją tik dabar, pirmą kartą. Ji gyvena pačiame tamsios gatvės gale, kitoje geto pusėje.

Aš buvau kvailas visą tą laiką. Aš nežinojau, kad kitame geto pakraštyje gyvena Buzia.

Ji ėjo su draugėmis.

Nustebęs pažvelgiau į ją, o paskui sustojau ir nebegalėjau atplėšti akių. Tada jina nusijuokė. Ji truktelėjo savo lengvais pečiais, lyg nesuprasdama, kodėl aš jai pastojau kelią. Ji nusijuokė ir nuėjo toliau.

Paskui ji atsigręžė, ir aš vėl pamačiau jos šypseną.

Dabar žinau, kaip šviečia pavasario saulė. Ji spindi taip kaip Buzios šypsena, o Buzios šypsena – tai pavasario saulė.

★

Vakar aš dar nežinojau jos vardo. Bet aš pamačiau ją ir prisiminiau žodžius iš Šolom Aleichemo „Giesmių giesmės“.

Prisiminiau pirmąją knygą, kurią perskaičiau vaikystėje, ir nepažįstamai daviau „Giesmių giesmės“ mergaitės vardą – Buzia, o sau pasiėmiau ano berniuko vardą – Šimekas.

Panorau būti Šimekas, o jina kad būtų Buzia.

Panorau, kad nebūtų aplinkui siaurų gatvelių, aptvertų aukšta geto tvora.

Panorau, kad nebūtų aplinkui tiek daug žmonių su geltonomis žvaigždėmis.

Aš norėjau, kad mes būtume maži ir tikrai dviese. Šimekas ir Buzia. Kad mes sėdėtume plačioje pievoje be galo be krašto, sėdėtume ant minkštos žolės ir kad aš galėčiau pasakoti...

★

„...Buzia – sutrumpintas vardas: Ester Liba, Libuzia, Buzia. Ji vyresnė už mane metais ar dvejais, o abiem kartu mums nėra ir dvidešimties. Dabar malonėkite suskaičiuoti, kiek man metų ir kiek Buziai. Bet aš manau, kad tai nesvarbu. Geriau aš jums papasakosiu trumpai jos biografiją.

Mano vyresnysis brolis Benia gyveno kaime ir nuomojo malūną. Jis puikiai šaudė iš šautuvo, jojo kaip kavaleristas ir plaukiojo kaip žuvis. Vieną kartą vasarą jis maudėsi upėje ir nusken-
do. Išsipildė patarlė: „Visi geri plaukikai skęsta.“

Jis mums paliko malūną, porą arkliukų, jauną našlę ir kūdikį. Malūno mes atsisakėme, ar-
klius pardavėm, jaunoji našlė ištekojo ir išvažiavo kažkur toli, o kūdikį atidavė mums.

Tai ir buvo Buzia.“

★

Žinote, kur aš dabar?

Aš dabar kitame geto pakrašty, siauros gatvelės gale, ten, kur gyvena Buzia. Aš sėdžiu ant
lygaus akmeninio slenksčio. Keista vėsuma liejasi iš jo ir apima visą kūną, bet aš nesikeliu. Galbūt
tai pašalas, likęs iš žiemos ir nespėjęs ištirpti pavasario šilumoje, bet aš sėdžiu. Man šilta. Jeigu
būtų gyva mano motina, ji pasitaisytų skarelę, glotniai gulinčią ant galvos, ir suplotų rankomis.

– Izia! – sušuktų jinai. – Izia, tu jau vaikinai, tu jau, galima sakyti, jaunikis, o sėdi ant šalto
akmens kaip berniukštis. Izia! Tu jau beveik vyras, kad neprasitarus, o žiūrėk, pareisi namo su
gatava liga, neduok tu Dieve!

Aš sėdžiu. Man šilta.

Mes ką tik grįžome iš darbo. Aš tuoj nusiprausiau, čiupau savo geruosius melsvuosius marš-
kinius, apsivilkau ir atbėgau čia, ant šito akmeninio slenksčio.

Aš laukiau jos. Aš laukiau, kol pasirodys Buzia.

★

Kai sėdi prie namo, ant jo akmeninio slenksčio, gali išgirsti viską: kiekvieną žingsnį, kiekvie-
ną krebžtelėjimą, mažiausią garsą. Kai trinkteli durys, man atrodo, kad tai Buzia. Kai sušlama
žingsniai, aš manau, kad tai Buzia. Kai cypтели mediniai laiptai, aš laukiu – tuoj pasirodys Buzia.

Jos nėra, ji neišeina. Gal iš viso nėra Buzios? Gal man pasivaideno „Giesmių giesmė“, pirmo-
ji knyga, kurią aš perskaičiau vaikystėje?

Vėl sugirgžda durys, vėl sušlama žingsniai ir cypтели seni mediniai laiptai. Dabar jinai turi
išeiti. Negali būti kitaip.

Taip, tai Buzia.

Pašoku, žiūriu į ją ir nežinau, ką sakyti. Visi žodžiai susimaišė, susipynė galvoj, ir aš negaliu
rasti nė vieno. Jos plaukai pelenų spalvos. Jos akys, didelės, mėlynos, žiūri į mane tyliai ir nuste-
busios.

Aš turiu ištarti nors vieną žodį.

Ir ištariu jį.

– Buzia... – sakau aš ir pats noriu juoktis iš savęs.

Jinai juokiasi.

Žvilga jos balti žemčiūginiai dantukai. Žėri jos lūpos kaip raudoni kaspiniai, o skruostai žydi
kaip gėlės.

– Kas tu toks esi, jaunikaiti? – klausia ji.

Ir vėl juokiasi.

– Aš – Izia, – sakau jai skubėdamas. – Aš – Izaokas Lipmanas, bet tu vadink mane Izia.

Ji nebesijuokia. Klausosi.

– Einam, mergaite Buzia, – sakau jai, – aš tau papasakosiu, kas aš per vienas.

– Kodėl tu mane vadini Buzia?

– Einam, aš tau viską papasakosiu.

★

Ji eina su manim.

Aš norėčiau, kad mes išeitume toli toli. Aš noriu, kad mes nueitume į plačią pievą, susėstume ant minkštos žolės, vienas priešais kitą. Aš jai pasakočiau viską, ko ji norėtų. Bet pas mus pievos nėra. Prie vartų stovi sargybiniai.

Na ir tegul. Mes galime atsisėsti ir šitame kieme. Čia nėra žmonių, guli ilgas rąstas ir kažkokia medinė dėžė. Galime sėdėti bet kur, vis tiek tarsimės esą plačioje, kvepiančioje, žydinčioje pievoje.

Tiesa, Buzia?

Ji tyli.

★

Mes einame į kiemą ir susėdame. Aš – ant rąsto, ji – ant dėžės. Ji užsirioglina ant dėžės, suima rankomis kelius ir padeda ant jų smakrą. Aš šypsausi. Aš norėjau, kad ji taip atsistėtų, pritraukusi kelius. Plati suknia uždengia jos kojas, pelenų spalvos plaukai pabirę ant pečių. Aš taip galėčiau sėdėti labai ilgai ir žiūrėti į Buzią. Pasakoti nebenoriu. Kam pasakoti, jeigu galima taip sėdėti ir žiūrėti vienam į kitą.

Bet ji nori kalbėti, nori žinoti, kas aš.

– Kas gi tu toks, jaunikaite Izia? – klausia jinai, ir didelėse mėlynose akyse pasirodo du išsišiepę kipšiukai.

– Aš – Izia, – sakau. – Lipmanas. Aš gimiau čia, šiame mieste, o mano tėvas siuvėjas, ir jo pirštuose tiek adatos dūrių, kiek smilčių jūroje.

Žinoma, galėčiau pasakyti, kad mano brolis beveik filosofas, kad jis mokėsi universitete, tik nespėjo baigti, prasidėjo karas.

Žinoma, galėčiau pridurti, kad mano sesuo – Ina Lipman, kuri labai puikiai dainuoja ir anksčiau, prieš karą, išvažinėjo beveik visą pasaulį.

Aš galėčiau dar šį tą papasakoti ir dar šį tą.

Geriau nepasakosiu. Ji pamanyt, kad aš didžiuojuosi savo broliais ir seserimis, kad riečiu nosį. Ji dar supyks, atsistos ir nueis, paliks mane vieną. Ir aš vėl galvosiu, kad visai nėra pasaulyje Buzios, kad man pasivaideno „Giesmių giesmė“, pirmoji knyga, kurią perskaičiau vaikystėje.

– Ina Lipman tavo sesuo? – klausia Buzia.

– Sesuo...

– Ta garsioji dainininkė?

– Taip, – skubėdamas sakau Buziai, – bet juk tai nesvarbu, tiesa? Ji yra ji, – mano sesuo, o aš esu aš, – Izia.

Ji pritariamai linguoja galvą, ir aš patenkintas. Ji linguoja galvą greitai greitai, ir jos pilki plaukai banguoja kaip vandens vilnelės, kaip prinokusių javų laukas.

★

Nesupykite. Aš pamelavau.

Aš nenorėjau.

Aš sakiau, kad ji vyresnė už mane metais ar dviem, o abiem mums kartu nėra ir dvidešimties.

Tai netiesa. Aš tik norėčiau, kad taip būtų. Taip parašyta „Giesmių giesmėj“.

Iš tikrųjų mums abiem jau daug metų. Ir vyresnė ne Buzia, o aš. Jai – šešiolika, man – septyniolika ir pusė. Dabar lengva suskaičiuoti, kiek mums abiem. Mums jau trisdešimt treji su puse metų. Daug, tiesa?

Mes skaičiuojame abu.

Aš iš pradžių užlenkiu vieną, kitą ir visus dešinėsios rankos pirštus, paskui greitai lankstau kairiosios, bet pirštų per mažą. Tada atsargiai imu už rankos Buzią ir lankstau jos pirštukus, bet vis tiek jų trūksta, nes metų labai daug.

Mes juokiamės, kad metų daug, o pirštų trūksta.

Ir jinai sako;

– Jeigu jų užtektų, vis tiek nesuskaičiuotum. Vienas pirštas – vieneri metai. Iš kur paimsi pusę?

Nebesijuokiu. Tyliau.

Mes suskaičiuotume savo metus.

Aš turiu pusę piršto, tik ji, Buzia, nepastebėjo.

Tai buvo seniai, prieš metus. Prie geto vartų gulėjo didelė geležinė plyta. Šogeris pašaukė mane ir liepė ją pakelti. Kilstelėjau vieną galą nuo akmeninio grindinio. Jau norėjau pakišti abi rankas, bet Šogeris kažką riktelėjo ir užsoko ant plytos. Aš nespėjau ištraukti kairės rankos didžiojo piršto, ir Šogeris pusę nugnybo.

Mes suskaičiuotume savo metus, bet aš nenoriu. Aš laikysiu kairės pirštus sulenktus į kumštį, ir Buzia nežinos, kad galima suskaičiuoti pusę metų.

★

Aš vėl juokiuosi. Paskui klausiu:

– Kuo tu vardu, Buzia?

– Mano vardas Estera.

Ji vėl apglėbia rankomis kelius ir atremia į juos smakrą.

– Aš gimiau čia, šiame mieste. Aš neturiu brolių ir seserų. Turėjau vyresnį brolių, bet jo nebėra. Mano tėvas – gydytojas, o mama – medicinos sesuo. Jie dirba labai daug, dieną ir naktį. Jie dirba geto ligoninėje, ir jiems labai sunku. Tu juk žinai, kad žydams uždrausta sirgti užkrečiama liga. Bet tokių ligų labai daug, todėl mama ir tėvas, ir visi kiti ten gydo žmones, užrašydami neteisingą diagnozę.

Ji pasakoja, bet aš nieko negirdžiu.

– Kuo tu vardu? – vėl klausiu. – Kuo?

– Estera.

Aš nustebęs.

– Liba irgi?

– Ne, tiktai Estera.

– Nesvarbu! – šaukiu aš. – Nesvarbu! Tavo vardas Ester Liba.

Jos akyse vėl du išsišiepę kipšiukai.

– Tu nori, kad būčiau Buzia? – klausia ji ir prisimerkia.

– Noriu, kad tu būtum Ester Liba, Libuzia, Buzia... O aš tau pasakočiau visada tą pačią pasaką iš „Giesmių giesmės“.

– Bet tada tu turėsi būti Šimekas?

– Aš būsiu Šimekas... Tu nori pasiklaudyti?

★

„... Aš, Šimekas, turėjau vyresnįjį brolių Benią. Jis puikiai šaudė iš šautuvo ir plaukiojo kaip žuvis. Vieną kartą vasarą jis maudėsi ir nuskendo. Išsipildė patarlė: „Visi geri plaukikai skęsta.“ Jis paliko vandens malūną, porą arkliukų, jauną našlę ir kūdikį. Malūno atsisakėme. Arklius pardavėm. Našlę ištėkėjo ir išvažiavo kažkur toli. Vaiką mes pasiėmėm. Tai ir buvo Buzia.“ Tu girdi, Buzia?

Tuo metu išgirstu svetimą balsą.

– Iš kur čia dabar atsirado tas jaunas Šolom Aleichemas? – klausia balsas.

Priešais stovi vaikinai lygiais plaukais su geltona žvaigžde ant krūtinės. Stovi ir gudriai, kaip senis, žiūri man į akis.

– Iš kur čia dabar Šolom Aleichemas? – klausia jis.

Aš pakylu, einu arčiau ir sakau jam:

– Aš – Izia, Izaokas Lipmanas. Aš ne Šolom Aleichemas. Pats matai, mano plaukai trumpi, ir akinių visai neturiu. O kas tu toks?

– Aš – Janekas.

Taip jis atsako ir išsišiepia.

– Tai sutrumpintas vardas? – klausiu.

– Ho! – atsako jis.

– Tu turbūt Jankelis ir todėl – Janekas?

– Ho ho ho!

– Koks gi tavo pilnas vardas?

– Janekas, – atsako jis.

– Negirdėjau tokio keisto vardo...

– Žinai, kas yra *psiakrev*¹? Tai aš, – kvatoja jisai. – Aš lenkas, ir mano vardas – Janekas.

Iš tikrųjų jo plaukai labai šviesūs, nosis trumpa, tiesi ir akys mėlynos. Jis kalba ne visai kaip mes. Jis galėtų būti lenkas... Bet kodėl jis gete?

Jie abu juokiasi. Jie patenkinti, o aš nieko nesuprantu.

Tuo metu į kiemą įeina tėvas. Mano tėvas susirūpinęs.

– Štai kur tu, – sako jis, – Visą getą apvaikščiojau. Padėk man surasti Iną. Kur ji galėjo pražūti? Einam, Izia, einam.

Mano naujieji draugai nebesijuokia, žiūri įkandin. Aš jiems moju ranka ir einu su savo tėvu ieškoti Inos.

Iš tikrųjų, kur ji galėjo pražūti?

¹ „Šuns kraujas“ – lenkiškas keiksmazodis.

Vilijampolės
getas, Kaunas,
1943 m.

Klausimai ir užduotys

1. Romaną atveria lakoniška šachmatų partijos pradžios scena. Ką iš šios scenos sužinome apie geto komendantą Šogerį, žydų jaunuolį Izaoką ir jų pradėtą dvikovą? Kuo abiejų žaidėjų dialogas ypatingas?
2. Kas gete įkalintam Izaokui teikia gyvenimo džiaugsmą, žadina norą gyventi?
3. Atidžiau panagrinėkite, kaip vaizduojami dviejų geto jaunuolių santykiai. Kas šiems vaizdams teikia grožio, poetiškumo? Kodėl Izaokas ima cituoti vaikystėje skaitytą garsaus žydų rašytojo Šolomo Aleichmo papasakotą meilės istoriją?
4. Ką jaunuoliai vienas kitam papasakoja apie savo šeimas ir jų likimus?
5. Aptarkite šiame romano skyriuje piešiamą kontrastą tarp jaunuolių patiriamo gyvenimo džiaugsmo ir geto tikrovės. Pasvarstykite, ką tokiu kontrastu norima pasakyti.

Trečias skyrius

AŠTUNTAS ĖJIMAS

1

„Jeigu pralošiu, bus blogai kitiems, o aš liksiu gyvas... Jeigu išlošiu, nebebus blogai kitiems, o aš turėsiu mirti... Jeigu bus lygiosios – visi bus patenkinti.“

– Klausyk, – pertraukė jo mintį Šogeris. – Tu man dėkingas? Tu niekuomet nebūtum turėjęs progos lošti tokios auditorijos akivaizdoje.

Aplinkui dideliu ratu buvo susirinkęs visas getas.

Taip įsakė Šogeris.

Didžiulė minia užtvindė didžiulę aikštę, stovėjo tykiai, vos vos siūbuodama, įbedusi šimtus akių į lošėjus.

Izaokas pastūmė pėstininką.

Šogeris atsakė greitai. Jis nenorėjo gaišti.

„Apie ką jis dabar galvoja? – klausė save Izaokas. – Apie tai, kad bus jo viršus, ar ne apie tai? Jis patenkintas, kad aplinkui tiek žmonių – jis turi laimėti. O aš visu kūnu jaučiu jų akis, šimtus akių. Jos bado mane. Jos žino, kodėl aš lošiu ir iš ko. Jos nori lygiųjų. Lygiųjų... O aš?

Aš bijau apsižvalgyti... Žmonės man trukdo. Jie užtvindė aikštę... Taip kaip kitados tiltą, kai jie slinko į getą, įbedę akis į grindinį.

Aš nenoriu, kad aplinkui būtų žmonės...”

2

Jau praėjo mėnuo, visas mėnuo nuo tos dienos, kai aš pirmą kartą pamačiau Esterą. Tikriausiai aš ir anksčiau matydavau. Man tik neateidavo į galvą, kad tai – ji. Kad ta mergaitė ir yra Ester Liba, Libuzia, Buzia.

Praėjo mėnuo, kai aš ją pamačiau iš tikrųjų ir kai daviau jai savo vardą. Mėnuo – neilgas laiko tarpas, tiesa? Laikas – metai, metų metai, šimtmečiai.

Taip tik atrodo.

Iš tikrųjų yra kitaip.

Mėnuo – labai didelis laiko tarpas. Jeigu mane sukapotų į mažiausias daleles, vis tiek jų būtų per maža suskaičiuoti to mėnesio dienoms, valandoms, minutėms ir sekundėms.

Aš kalbu apie laiką.

Žinau, kad galėčiau pasakoti apie kitką, apie geto gyvenimą, kuris, sako, yra sunkus gyvenimas. Galėčiau pasakoti apie mūsų darbą. Tai sunkus darbas. Galėčiau apie tai, ką valgome ir ką galvojame.

Nenoriu.

Kiekvienas daro tai, kas jam paskirta. Kam skirta – eina į lagerius dirbti. Ten dirbu ir aš. Kas lieka gete – irgi dirba. Jie nori, kad visi būtų pavalgę, apsirengę ir kad galėtų eiti į lagerius. Kiekvienas užsiėmęs ir dirba, ką turi dirbti.

– Aš – toks pat kaip kiti.

Bet niekas negali man uždrausti prisiminti žodžius iš „Giesmių giesmės“ ir galvoti apie savo Buzią, apie Esterą.

★

Kas vakarą, jei nėra skubių darbų, aš nusiprausiu, užsivelku geruosius melsvuosius marškinius. Aš skubu prie didelio lygaus akmeninio slenksčio, laukiu. Paskui mes kartu einame į kiemą, kur guli ilgas rąstas ir medinė dėžė. Aš sėdu ant rąsto, Estera užsirioglina ant dėžės. Ji prisitraukia kojas, apglėbia rankomis kelius, padeda ant jų smakrą, ir aš patenkintas, aš laimingas, kad mes sėdime kartu ir kad ji sėdi taip, o ne kitaip.

Aš užsimerkiau.

Aš viską užmirštu.

Aš labai noriu, kad mes išeitume į plačią žydinčią pievą, susėstume ant minkštos žolės ir aplinkui nieko daugiau nebūtų.

Negalima.

Getas aptvertas.

Yra vartai.

Prie vartų stovi sargybiniai.

Negalima.

★

– Izia, – klausia Estera. – Ar visuomet taip bus?

Ji pati žino, bet vis tiek klausia, nori, kad aš pasakysčiau.

– Ne, – atsakau aš. – Žmonių negalima aptverti. Kiekvieną naktį, kai viskas aplinkui nutyla, man atrodo, kad girdžiu patrankų griausmą. Iš Rytų ir Vakarų, iš Pietų ir iš Šiaurės. Vokiečius sumuš, ir atsidarys geto vartai.

Estera tyli.

– Ar greitai? – klausia ji po valandėlės.

Aš nežinau, bet atsakau taip kaip noriu:

– Greitai.

★

Taip mes nuolat kalbamės.

O Janekas nepatenkintas.

Aš matau, kad jis nori pakalbėti su manim vienu.

Jis nori, bet vis nėra progos. Aš nežinau, ar aš noriu. Bet jeigu reikia, galima pakalbėti.

Šiandien jis laukė manęs.

Mes dabar einame vieni, bet Janekas tyli. Mes galvojame apie kažką, jis ir aš.

– Tu tas pats Lipmanas, kuris žaidžia šachmatais?

– Tas pats.

– Su Šogeriu?

– Su...

– Taip ir maniau, – sako Janekas. – Kodėl tu žaidi su juo?

– Jis liepia.

– Tik dėl to?

– Ne. Aš jį priverčiu pasiduoti.

– Jis nė karto nelaimėjo?

– Ne.

– Ir lygiųjų nepadarė?

– Ne.

– Aš žinau, kad tu šaunus vaikinai, Izia.

– Aš?

– Tu. Bet vis tiek mums reikia pakalbėti.

– Aš nemėgstu apie šachmatus. Galiu užsidaryti vienas ir lošti pats su savim, – sakau aš Janekui. – Dar įstengiu priversti Šogerį pasiduoti, nors kasdien man sunkiau ir sunkiau. Anksčiau buvo lengva. O dabar kiekvieną kartą aš bijau pralošti. Bet vis tiek nemėgstu apie šachmatus.

Janekas žiūri man į akis.

– Ne, ne apie šachmatus. Mums vis tiek reikia pakalbėti.

★

– Apie ką kalbėsime, Janekai?

– Apie mane.

Jis nuleidžia galvą.

– Ne visai apie mane. Apie mane tik truputį.

Aš nežinau, ar aš to noriu. Bet sakau:

– Kalbėk, Janekai.

– Matai... – sako jis.

Ir sustojęs spardo akmenuką. Tas akmenukas apvalus, nuzulintas. Mes tikrai galėtume įsivaizduoti, kad tai kamuolys, ir pažaisiti futbolą. Aš stovėčiau vartuose, o Janekas stengtųsi prasi-veržti. Arba jis pasilenktų vartuose ir lauktų.

– Matai, – vėl sako Janekas, ir aš suprantu, apie ką bus kalba.

Gal jis pasakos apie save, aš nežinau.

Gal jis pasakos apie kitus.

Gal jis pasakos apie tokius dalykus, kurių aš visai nenumanau.

Ir vis tiek jis kalbės apie Esterą.

Aš nežinau, ar aš to noriu, ir sakau jam:

– Ko tyli?

– Matai, – sako jis.

Jau trečią kartą Janekas kartoja tą patį žodį.

★

– Jos brolis, – sako Janekas, – o jo vardas Mejeris, ir mes jį visi vadinome Meika, buvo geriausias mano draugas. Mes vienmečiai ir užaugome viename kieme. Jis mokėjo lenkiškai kaip lenkas, o aš žydiškai ne blogiau už jį. Tu pats matai, tiesa? Mes buvome geriausi draugai. Aš tau neaiškinsiu, tu pats turi suprasti.

– Neaiškink, – sakau jam. – Tokius dalykus kiekvienas suprastų.

– Aš taip ir maniau, – sako jis.

Ir nutyla.

– Tu prisimeni tą dieną, kai atvarė visus į getą? – klausia Janekas.

Klausia ir tyli; ir vėl klausia – akimis.

Aš prisimenu tą dieną. Norėčiau užmiršti, bet prisimenu. Ta diena stovi mano akyse kaip sugriautas tiltas. Tas tiltas ir yra ta diena. Aš ir dabar matau išverstas atramas. Matau skyles jo grindiny. Tiltas pilnas einančių žmonių. O apačioj, prie pat vandens, galva žemyn pakibęs vokie-tis. O viršuj, atsirėmęs į geležinę siją, sėdi vyras, lyg gyvas.

Aš gerai prisimenu tą dieną. Ji stovi mano akyse kaip sugriautas tiltas.

– Aš prisimenu tiltą tą dieną, – sakau Janekui. – O tu?

– Man akyse stovi siaura gatvelė, – sako Janekas. – Ir ta gatvelė pritvinusi kaip tiltas, iki pat turėklų.

– Janekai, ar tada jau buvo geltoni lopai?

– Buvo. Kaip galima užmiršti tokius dalykus?

Aš nuleidžiu galvą.

★

– Tą dieną... – sako Janekas.

Jis, rodos, kalba paprastai, bet skruostai įkrinta, kakta darosi pilka, o dantys grikši. Man atrodo, kad Janekas įkanda kiekvieną žodį, ir todėl jam sunku pasakoti.

Jo tėvų jau nebuvo. Taip pasakoja Janekas. Jie trisdešimt devintais išvažiavo į Varšuvą, į svečius, ir nebegrižo. Jis gyveno pas dėdę, bet ištisas dienas praleisdavo kartu su Meika ir Estera.

Visi žinojo, kad bus getas. Visi buvo pasiruošę.

– Tu žinai, kad uždrausta kalbėti su žydais? Tave nutvers ir išves į Vokietiją.

Taip sakė Janekui dėdė.

Janekas buvo nuliūdęs. Janekas vaikščiojo nuleidęs galvą, kad Meika su žvaigždėmis, Estera su žvaigždėmis, o jis pats be niekur nieko. Tada Janekas susirado geltonos medžiagos ir užsiuvo ant savo rūbų geltonus lopus. Tai buvo tą dieną, iš ryto.

– Tą dieną... – vėl sako Janekas. – Aš vis netikėjau, kad bus getas ir kad mus su Meika ir Estera išskirs.

– Tą dieną...

Taip sako Janekas. Jis, rodos, kalba paprastai, bet kakta pilka ir dantys grikši.

★

Tą dieną į kiemą įėjo vokiečiai. Ten, kieme, jis pamatė Esterą. Jis pradėjo artintis. Jis šypsojosi ir mojo jai pirštu. Ji traukėsi atbula, atbula, ji norėjo pasprukti. Tada vokiečiai riktėlėjo, ir ji sustojo.

– *Komm hier, komm hier, kleine Jüdin*¹, – pasakė vokiečiai.

Jis sugriebė ją už rankos ir nusitempė į malkinę.

Estera šaukėsi pagalbos.

Janekas ieškojo ko nors, bet nieko nebuvo po ranka. Tada jis išsoko į virtuvę ir sugriebė kirvį. Bet Meika jau nuėjo į malkinę. Nuėjo be niekur nieko, plikomis rankomis ir sugniaužtais kumščiais. Jis norėjo pasmaugti vokiečių. Jis pats nežinojo, ką jis norėjo padaryti.

Kai Janekas išbėgo su kirviu, išgirdo tris šūvius. Vokiečiai išstūmė iš malkinės negyvą Meiką.

Janekas buvo atsargesnis.

Jis apėjo aplinkui.

Jis ėjo atsargiai, pirštų galais, ir vokiečiai jo nepamatė.

Vokiečiai prie pat durų, tuoj už slenksčio, pargriovė Esterą ir plėšė jos drabužius. Viena ranka jis laikė užčiaupęs burną, o kita plėšė. Jis buvo užsėdęs ant Esteros kojų ir pasilenkęs.

Vokiečiai buvo labai patogiai pasilenkęs, Janekas užsimojo ir iš visų jėgų kirto vokiečiui į pakaušį.

Aš tyliau.

¹ „Ateik čia, ateik čia, maža žydaite“ (vok.)

Ką aš galiu pasakyti?

Aš noriu šaukti: Estera, mano Buzia! Bet dabar kalbėti negalima. Dabar reikia tylėti.

– Tą dieną... – sako Janekas.

★

Mes einame toliau. Janekas ir aš. Apvalaus akmenuko nebėra. Ir gerai. Jis visai ne kamuolys, o mes ne futbolininkai. Nei aš stoviu vartuose, nei Janekas. Jis nesiveržia į mano vartus, o aš nesiveržiu į jo. Nėra vartų.

– Tą dieną kartu su visais tu atėjai į getą, – sakau Janekui.

– Taip, – sako jis, – atėjau. Aš negalėjau palikti vienos Esteros, negalėjau palikti jos tėvo ir motinos. Ir negalėjau palikti Meikos. Mes jį suvyniojome į paklodę, ir aš atnešiau jį į getą. Aš negalėjau jo palikti. Norėjau, kad jis būtų ten, kur visi žmonės. Norėjau, kad jis visada būtų su manim, Meika. Matai, kas buvo tą dieną.

Jo kakta dar pilka, o skruostai įkrintę.

Aš nenoriu, kad jo kakta būtų pilka ir griekšėtų dantys.

Aš ieškau, ką pasakyti Janekui, bet nerandu žodžių.

– Tu didelis žmogus, Janekai, – pagaliau ištariu.

Bet jis net nenusišypso.

Tada aš pagalvoju, kad Janekui visai nebūtina gyventi gete. Jis galėtų būti laisvas. Galėtų vaikščioti visomis miesto gatvėmis, net šaligatviu, galėtų gauti dokumentus savo vardu. Galėtų išeiti už miesto, į mišką. Galėtų nueiti į laukus, į didelę plačią pievą. Jis sėdėtų toje pievoje ant minkštos žolės, skintų gėles, o paskui, nuvirtęs ant nugaros, žiūrėtų į dangų. Dangus būtų mėlynas mėlynas, pabaltintas debesimis – laivais. O aplinkui žolė kvepėtų, kvepėtų viskas aplinkui.

Pats nepajuntu, kaip paliečiu Janeko žvaigždę ant krūtinės. Visi kampukai stipriai pritvirtinti, pagal instrukciją. O medžiaga paprasta, tik kad spalva geltona. Iš tokios medžiagos turbūt galima pasiūti skarelę, marškinius arba dar ką nors.

Janekas žiūri į mane savo giliomis akimis. Jis žiūri gudriai, kaip senis.

– Tu keistas vaikas.

Taip sako Janekas.

– Tu didelis šachmatininkas.

Taip po valandėlės sako Janekas.

– Bet daug ko tu dar nežinai, – kalba jis ir šypsosi.

Aš klausau ir nenuleidžiu akių nuo Janeko veido.

– Tu galvoji, kad tiktai getas yra getas, – sako man Janekas. – Neteisingai galvoji, Izia. Ten, toliau, – irgi getas. Visas skirtumas tik tas, kad mūsų getas aptvertas, o anas be tvoros.

Aš vėl noriu sakyti:

– Tu didelis žmogus, Janekai.

Bet aš tyliu.

Mes tylime abu.

★

Mes einame ir einame.

Aš pats nežinau kur.

Pirmasis dabar prabyla Janekas.

– Mums reikia pakalbėti, Izia, – sako jis.

Dabar aš nieko nesuprantu.

– Mes jau kalbėjome, – sakau aš. – Ką tu dar pasakysi?

– Aš dar nieko nepasakiau, Izia. Matai...

Vėl – matai. Kelintą kartą šį vakarą?

– Matai, – sako Janekas ir nuleidžia akis. – Aš tau noriu pasakyti... Aš noriu paprašyti tavęs...

Tu nenuskriausi Esteros? Meikos nėra, ir aš dabar jos brolis.

Aš nežinau, ką atsakyti. Aš netekau žado.

– Aš galiu gyvybę už ją atiduoti, – sako Janekas. – Tu nenuskriausk jos, Izia. Ji tyra tyra mergaitė.

Ką jis kalba? Ką jis čia kalba dabar, Janekas? Aš galėčiau jam pasakyti, kad aš juk Šimekas, o Estera – Buzia. Mes abu – Šimekas ir Buzia. Argi Šimekas gali nuskriausti Buzią?

Aš galėčiau jam tai pasakyti, bet sakau visai ką kita.

– Aš galėčiau supykti, Janekai, – sakau jam. – Galėčiau net susimušti su tavim, jeigu tu nebūtum jos brolis, Janekai. Kaip tu gali pagalvoti apie tokius dalykus? Ar tau ne gėda, Janekai?

Jis dar labiau panarina akis ir nuleidžia galvą.

Janekas šypsosi plačiai, vaikiškai.

Paskui Janekas pakelia galvą. Jis nežiūri į mane, bet aš matau, kaip juda jo blakstienos – jo akys markstosi, lyg jis būtų nusikaltęs ir dabar atsiprašinėtų.

– Žinoma, – sako Janekas. – Aš seniai žinojau, kad tu geras draugas ir kad tu niekada nieko bloga nepadarysi. Bet vis tiek aš turėjau pasikalbėt su tavim. Tiesa, Izia? Juk mes turėjome pasikalbėti, a?

– Pasikalbėti reikėjo, – patvirtinu aš.

– Matai...

Taip sako Janekas.

Aš tikrai nebežinau, kelintą kartą šįvakar jis taria tą žodį.

★

– Gerai, – sakau Janekui. – Dabar man reikia bėgti. Man reikia labai skubėti.

– Skubėk, – sako jis.

– Man tikrai labai reikia.

– Skubėk, skubėk.

– Rytoj susitikime vėl.

– Gerai, rytoj. Skubėk, skubėk. Ji seniai laukia ir negali sulaukti tavęs. Aš žinau... Skubėk, skubėk.

Janekas gudriai žiūri į mane savo giliomis mėlynomis akinis. Jo veidas nuliūdęs? Ne, negali būti. Man tik taip atrodo. Juk jis žino, kad aš niekada nenuskriausiu jo sesers.

Buzia...

Taip šaukiu aš pats sau mintyse ir bėgu.

Aš skubu, labai skubu.

Man iš tikrųjų reikia labai labai skubėti.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl Izaokas apsisprendžia pasakoti apie savo mergaitę ir nutylėti geto kasdienybę?
2. Ką svarbaus apie Esterą sužinome iš jos draugo Janeko pasakojimo? Kodėl Estera Janekui tokia svarbi?
3. Kodėl Janekas, nebūdamas žydas, pasirenka getą? Ką svarbaus jis pasako draugui apie savo meto tikrovę? Atsakydami remkitės citatomis, jas plačiau pakomentuokite.
4. Kodėl Izaokas pavadina Janeką „dideliu žmogumi“?
5. Kodėl Janekas pripažįsta Izaoką esant „geru draugu“? Ką reiškia toks pripažinimas?
6. Kokios vertybinės nuostatos sieja du draugus – Izaoką ir Janeką?

Markas Šagalas.
„Abraomas ir
Izaokas kelyje į
aukojimo vietą“,
1931 m.

Penktas skyrius

TRYLIKTAŠ ĖJIMAS

1

Šogeris nesuprato aukos.

Jis žinojo, kad Izaokas jaudinasi, ir jam buvo malonu nužerti nuo lentos tą pėstininką, pasi-
justi daug saugiau ir laukti, kol priešininkas pasiduos.

Šiandien buvo jo diena.

Šiandien jis turėjo vienu metu pasiekti dvi pergales – laimėti partiją ir nepralošti partnerio.

Šiandien aplinkui nebyliu ratu stovėjo minia, kuri turėjo pajusti jo, Šogerio, pergalę.

Tokios partijos kaip šiandien dar nebuvo.

– Žinai, kodėl iš tikrųjų negali būti to, kad tu sėdėtum mano kėdėje, o aš – tavo vietoje?

Izaokas neatsakė.

– Jeigu nežinai, aš tau pasakysiu. Šachmatų figūros medinės ir negyvos, bet jos panašios į žmones. Karalius yra tik vienas. Antrasis turi pasiduoti. Mes, arijai, – karaliai, kurie laimi. Man labai gaila, kad tu esi tas, kurs turi pasiduoti.

Izaokas tylėjo.

– Tu supratai? Tai elementari tiesa, ir todėl mes sėdime kiekvienas savo vietoje. Tu – ant taburetės, o aš – savo krėslė. Kitaip negali būti.

„Aš negirdžiu, ką jis kalba, ir toliau visai nesiklausysiu. Tegul kalba, ką tik nori, jis žino, kad niekas neprieštaraus.“

Jis – karalius...

Jo žodis – karaliaus žodis...

Mano reikalas – šachmatai.

Blogai, kad aš neturiu teisės nei išlošti, nei pralošti, o lygiosios... Ar jos bus kada nors? Kaip aš norėčiau atsistoti, išmėtyti figūras ir išbėgti iš čia į didelį žydintį lauką...”

2

Pas mus, gete, niekur nėra gėlių.

Gėlės uždraustos.

Jų atsinešti irgi negalima.

Uždrausta.

Kodėl draudžiamos gėlės?

Ilgai mąstau, bet niekaip negaliu suprasti. Jeigu aš būčiau pats didžiausias niekšas, vis tiek leisčiau auginti gėles. Žmonės greitai surastų sėklų. Greitai atsirastų šaknų. Žmonės išardytų šaligatvius palangėse, išmėtytų akmenis iš kiemo pakraščiu, iš visur keltų sunkias galvas įvairiaspalviai bijūnai, lieknos lelijos, aplinkui aitariai kvepėtų žemaūgės nasturtos. Jų būtų pilna, lyg dosnia ranka pribarstyta.

Jeigu aš būčiau net pats didžiausias niekšas ir neleisčiau auginti gėlių, aš vis dėlto netrukdyčiau atsinešti jų iš laukų ir pievų, kai žmonės grįžta iš darbo lagerių. Kolonos eitų per miestą pavargusios, bet niekas nematytų nuleistų galvų. Virš kolonų būtų gėlės – daug puokščių, ir ga-

lėtum tada pagalvoti, kad žmonių visai nėra. Gėlės išėjo pasivaikščioti. Joms nereikia skubėti, jos gali žengti lėtai, koja už kojos. Dar tik penkios valandos vakaro, ir iki šešių jos tikrai suspės nueiti į getą.

Dėl ginklų viskas aišku. Apie tai galima nekalbėti.

Aš suprantu, kodėl uždrausta įnešti į getą maisto. Šogeris nori, kad mes badautume.

Aš suprantu, kodėl neleidžiama įnešti rūbų. Jie nori, kad mes būtume nudriskę, kad mums būtų šalta.

Bet kodėl Šogeris uždraudė gėles?

To aš negaliu suprasti.

Gėlė. Plonas stiebelis, spalvoti žiedai ir jaudinantis kvapas.

Kas gali uždrausti gėles?

★

Kai mes sėdime su Estera savo kieme, aš – ant rąsto, o ji – ant medinės dėžės, kai mes vieni du, žiūrime kits kitam į akis ir tylime, Estera pasilenkia, ieško tarp akmenų prasikalusios žolikės. Ji suranda žolikę ir, šnabždėdama kažką, skina mažus lapukus. Tų lapukų labai nedaug, todėl Estera neskuba. Smailiais nagiukais ji dailiai nugnyba lapuką, palaiko jį saujoje, paskui paleidžia. Jis nuskrieja, lyg mažas paukščiukas nuplasnoja.

Aš žinau, ko reikia Esterai.

Esterai reikia ramunės.

Estera nori laikyti rankose paprastą baltą laukų gėlę, rašyti jos žiedlapius ir šnabždėti kažką taip, kad aš negirdėčiau.

Ji dirba čia pat, gete, ji padeda savo tėvams, ji – sanitarė. Estera seniai nėra buvusi laukuose ir turbūt užmiršo, kaip atrodo gėlės. Bet vis tiek ji nori ramunės. Aš žinau. Ji pati šiandien balta kaip ramunė.

– Nežiūrėk taip į mane, – sako Estera. – Aš dabar labai išbalusi, tiesa? Nieko, greitai pasitaisysiu. Šiandien tėvas operavo berniuką, ir reikėjo kraujo. Šiaip kraują duoda visi, nieko ypatingo. Bet šiandien atitiko mano grupė, ir tėvas pasišaukė mane. Jis sako, kad tiek daug kraujo negalima imti iš karto, bet aš juk sveika, ir man nieko neatsitiks. Berniukui buvo labai blogai, o dabar jis tikrai pagis.

Ji žiūri į mane, bet aš tyliu, nieko nesakau.

– Tu nepyksti, kad aš tokia išbalusi? Ne?

– Ką tu. Argi galima pykti, kad tu davei berniukui kraujo.

Taip atsakau aš, o mano mintys jau kitur.

Aš užmerkiu akis. Man atrodo, kad mes toli, labai toli. Mes nubridome per aukštą žolę į didelę plačią pievą. Estera sėdi, atsirėmusi rankomis į žemę, o aš lakstau toje pievoje ir renku gėles. Jų nepaprastai daug. Gėlės baltos ir geltonos, rausvos ir mėlynos, vienos švelniai kvepia, kitos skambina savo varpeliais. Aš jau turiu pilną glėbį gėlių, bet man vis dar maža.

– Šimekai!

Taip šaukia mane Buzia.

– Einu! – sakau aš.

– Užtenka! Šimekai!

- Dar dvi, dar vieną, ir bus gana.
- Užteks... Tegul auga... Tokios gražios...
- Gerai, užteks.

Tada, išgirstu:

- Izia...

Atmerkiu akis. Aš matau mūsų kiemą, grįstą akmenimis. Aš sėdžiu ant rąsto, o Estera – ant medinės dėžės.

★

Mes grįžtame iš darbo. Geto vartai čia pat, ir širdis tuksi nevienodai. Tai suspurda tankiai, tai sustoja, stukteli ir vėl sustoja.

Mano užantyje – puokštė gėlių.

Aš paprašiau sargybinių, ir jis man leido nubristi toliau į pievą, o ji mirgėjo ramunėmis, kaip žalia staltiesė baltom dėmėm ir geltonais taškeliais. Aš roviau gėles saujomis kartu su žole. Man atrodė, kad visą pievą surinksiu ir nusinešiu. Paskui atsiminiau, kad pievos nusinešti negalima. Tada išbarsčiau visas gėles. Man buvo gaila jas barstyti, bet aš turėjau surinkti tikrai nedidelę puokštę, todėl ji turėjo būti labai graži, rinktinių gėlių.

Dabar mes grįžtame namo. Geto vartai čia pat, ir mano širdis tuksi labai nevienodai. Suspurda tankiai, stukteli ir vėl sustoja.

★

Vyrai supyko, pamatę mano gėles. Aš žinau, šiaip jie nebūtų supykę. Bet šiandien jie turėjo teisę. Šiandien jie neša į getą vokišką automatą, kurį pasisėkė pavogti sandėliuose, kur mes dirbame. Dvi dienas jie ardė tą automatą ir slapstė. Ką galėjo – išsukiojo, ką galima – sulaužė. Nieko, geto šaltkalviai sutaisys. Šiandien jie pasidalino viską ir neša į getą.

Aš žinau, kodėl jie supyko. Jie bijojo: jei kas pastebės mano gėles, gali taip pradėti krata, kad suras pas kurį automato daliukę.

Aš prašiau, kad jie nepyktų. Aš negalėjau kitaip. Ir jie nutilo, nieko nebesakė, tik paliko mane kolonos gale.

Mes jau prie vartų.

Širdis tuksi nevienodai.

Prie vartų stovi Šogeris.

Man šalta.

Man atrodo, kad jo akys, tokios smailios, kaip adatos, įlindo pro švarką ir bado gėles. Aš neišveriu ir pakeliu ranką prie krūtinės, užstoju gėles.

Visi jau gete, laimingai, o Šogeris žiūri į mane ir mirtelti viena akimi.

– Na, ponas Kapablanka¹?

Taip klausia Šogeris ir krato mane.

Jis atplėšia švarką, ištraukia iš po diržo marškinius, ir ant žemės pabyra gėlės.

– O! O ho ho! – stebisi Šogeris. – Tiek daug? Kam tau tiek daug?

Aš tyliau.

¹ Chosė Raulis Kapablanka (1888–1942) – Kubos šachmatininkas, pasaulio šachmatų čempionas.

– Pirmam kartui užteks penkių, – sako Šogeris bizūnų meistrui.

Gėles jis nuspiria už geto vartų.

O man taip kalba:

– Tu pats supranti... Tu mano partneris, ir taip toliau. Bet įstatymas yra įstatymas. Neturiu teisės, nieko nepadarysi.

Sargybiniui jis rodo į mane pirštu.

– A? Jūs jį kasdien apžiūrite? Reikia, reikia. Įstatymas yra įstatymas, mes visi bejėgiai.

★

Bizūnų meistras – Jaška Feleris.

Jis – aukštas, raudonu trigubu sprandu ir mažomis taukuose plaukiojančiomis akutėmis. Šogeris gerai peni tą vyrą, ir jo rankos storos kaip kaladės.

Jaška Feleris pastumia suoliuką. Aš gulu ir pats sakau jam:

– Greičiau.

Jis nesupranta. Jis žiūri į mane išsprogusiomis žiurkės akimis.

– Greičiau! – sakau aš.

Iš kur jis gali žinoti, ką aš galvoju, tas bizūnų meistras? Jis įpratęs mušti kitus, kad jo nemuštų. Iš kur jis gali žinoti...

O aš labai skubu. Aš bijau, kad manęs nepamatyttų Estera. Juk ji gali eiti pro šalį ir pastebėti, juk Janekas gali pamatyti ir pasakyti jai, juk jos tėvai gali atsidurti netoli vartų, kur guliu aš ir kur meistras skaičiuoja penkis kirčius.

– Greičiau, – skubinu meistrą.

Jis dirba nuoširdžiai.

Jis per daug sotus ir galvoja, kad bizūnas labai didelis dalykas.

Netiesa!

Kas gi tas bizūnas? Odos pynė ir plieninis virbalas vidury.

Na, ir kas gi tas bizūnas... Didelis daiktas, pamanyk tiktai.

Oda ir geležis.

Mes grįžtame iš darbo.

Širdis tuksi ir tuksi.

Užvakar atėmė mano puokštę, vakar – taip pat. Nejaugi ir šiandien?

Šiandien aš einu kolonos priešaky. Vyras nori pabandyti, gal pasiseks man prasmukti. Jie spaudžia iš gatvės, net vartai trata. Jie nori įstumti mane į getą, nori, kad aš nueičiau sau su savo puokšte.

Sargybinis rėkia. Šogeris irgi. Jis vėl prie vartų. Vyras nepatenkinti. Jie nebespaudžia. Šiandien jie neša pasidalinę du vokiškus automatus, ir nežinia, kas dabar bus.

– Na? – kreipiasi į mane Šogeris. – Tu, žinoma, dabar protingesnis.

Jis kalba ir narsto mane iki paskutinės siulės.

– Penkiolika! – šūkteli jisai ir išmeta gėles už geto vartų.

Bet manęs jis dar nepaleidžia.

– Matai, – sako nusiminęs Šogeris. – Norėjau šiandien persimesti su tavim viena kita partija, o tu sugadinai visą reikalą. Negerai... Tu dabar negalėsi sėdėti, o stovint koks čia lošimas.

– Ei, tu! – šaukia Šogeris bizūnų meistrui, ir jo balsas dar liūdnesnis. – Taikyk į kojas ir į nugarą, kad jis galėtų sėdėti. Pusę į kojas, pusę į nugarą. Ką? Nesidalina pusiau? Gera, tebūnie keturiolika, ne penkiolika.

– Negerai, labai negerai, – sako man Šogeris. – Kapablankai netekdavo šitaip, supranti... Bet įstatymas... Mes jo vergai.

★

Aš gulu ant suoliuko. Šiandien istorija per daug ilga. Keturiolika.

– Greičiau, greičiau, – prašau bizūnų meistrą.

Jis atsiraito rankoves.

Praeina visa kolona. Laimingai.

Gal dar geriau, kad mane nutvėrė? Šogeris buvo užsiėmęs, ir kitiems lengviau pasisėkė prasmukti... Gal iš tikrųjų geriau? Juk iki šiol vyrai man nedavė nieko, net šovinio įnešti.

...devyni, dešimt, vienuolika.

– Greičiau, greičiau...

Kolona jau gete, bet neišsivaikšto, laukia kažko.

...trylika, keturiolika. Viskas.

Jeigu pasistengi, visai nesunku atsikelti.

Šogerio nebėra, sargybiniai anoje vartų pusėje, bizūnų meistras irgi nueina. Jam kas – atliko savo darbą ir ramus iki rytdienos.

O kolona, padrikusi, išsibarsčiusi, laukia. Aš einu, ir vyrai eina su manim. Sustoju, ir jie sustoja. Jie nusiveda mane toliau, už aukšto namo, ir apspinta iš visų pusių. Jie kažką traukia iš užančių, iš po marškinių. Traukia atsargiai, kaip drugelius, kad nesužeistų sparnų.

Viskas mirga mano akyse. Aš pamatau pievą, kaip žalią staltiesę su baltom dėmėm ir geltonais taškeliais.

– Imk, – sako jie. – Imk greičiau. Tu manai, kad mes turime laiko čia stovėti su tavim?

Jie duoda man gėles, ir aš renku jas į puokštę. Kiekvienas duoda tik po vieną gėlę, bet jos tokios gražios, gaivios ir nė kiek neaplamdytos. Mano puokštė didelė... Tokios niekada nebūčiau surinkęs. Niekada.

Apsižvalgau, bet vyrų nebėra.

Aš stoviu vienas su didele puokšte gėlių.

★

Einu namo. Pamažu nusiprausiu, pašlakstau gėles. Apsivelku savo geruosius melsvuosius marškinius. Ir vėl tolyn, į kitą geto pakraštį, prie lygaus akmeninio slenksčio.

Esteros veidas dar išblyškęs, baltas ir susilieja su ramunėmis.

Mes einame į savo kiemą.

Aš galiu sėdėti, todėl atsisėdu ant rąsto, o Estera užsirioglina ant savo medinės dėžės. Ji paskleidžia puokštę, ji – vidury, o aplinkui gėlės.

– Tai ne aš, – sakau jai. – Tai visi, kurie dirba su manim. Kiekvienas atnešė po vieną ramunę, ir, matai, kiek daug gėlių?

Ji tyli ir linguoja galvą. Kai ji linguoja, jos pelenų spalvos plaukai banguoja kaip upelio vanduo, kaip prinokusių javų laukas.

Estera išsirenka pačią didžiausią ramunę, laiko rankose ir žiūri į mane.
Kodėl ji taip ilgai žiūri ir neliečia ramunės lapelių?

★

– Mes jau dideli? – klausia Estera.
– Žinoma, – sakau, – žinoma.
– Mes jau beveik suaugę, tiesa?
– Žinoma.
– Mums abiem jau trisdešimt treji su puse...
– Mes jau turime daug metų abu kartu, žinoma. Ir mes juos net galime suskaičiuoti, – pri-
duriu tyliai, sugniauždamas kairę ranką.
– Nesvarbu, kad aš tokia išblyškusi?
Aš pykstu, bet paskui taip atsakau jai:
– Aš užsimerksiu, o tu daryk, ką nori.
Tarsi užsimerkiu, bet žiūriu pro blakstienas.
Aš matau, kaip Estera pasilenkia prie gėlės, kurią laiko rankoje, o paskui atsargiai ima ska-
byti lapukus.

Ji skabo lapukus ir šnabžda kažką. Aš negirdžiu, ką ji šnabžda, bet vis tiek žinau. Ir ji turbūt
numano, kad aš žinau.

Taip – ne, taip – ne...

Aš turėčiau bijoti, kad nebūtų – ne.

Ji, Estera, galbūt iš tiesų bijo. Žiedlapių nebedaug, ir ji skabo juos per daug lėtai.

Ji – galbūt... Iš kur ji gali žinoti.

Bet aš nebijau.

Ji gali imti ne tik didžiausią, ji gali imti visas gėles, kiekvieną gėlę iš eilės, ir visos pasakys tą
patį žodį.

Taip, taip, taip, taip.

Gėlės negali pasakyti kitaip.

Gėlės žino.

★

– Izia... – tyliai pašaukia mane.

Tėvas.

Mano Abraomas Lipmanas.

Jis be reikalo netrukdytų. Jei šaukia – reikia.

– Einu, – sakau.

Aš sunkiai keliuosi nuo savo rąsto ir einu, pats einu tolyn, o mano akys dar pasiliko ten, kur
sėdėjau. Aš matau Esterą. Ji išblyškusi, jos galva palinkusi. Bet tai nesvarbu. Ji – vidury, o aplinkui
gėlės.

Kas sakė, kad gėlės uždraustos?

Kas gali uždrausti gėles?

Markas Šagalas. „Krentantis angelas“, 1947 m.

Klausimai ir užduotys

1. Kokią gyvenimo sampratą išdėsto Šogeris žaidimo partneriui? Kaip į jo žodžius reaguoja Izaokas?
2. Šiame skyriuje pasakojama į getą nešamų gėlių istorija. Atidžiau pagnagrėkite ją grupėse ir suformuluokite po tris klausimus kitoms grupėms. Atsakymus aptarkite ir apibendrinkite: kokios pagrindinės reikšmės ir idėjos išsakomos šia istorija?
3. Remdamiesi šiuo ar kitais perskaitytais romano skyriais, atidžiau pagnagrėkite I. Mero rašymo stilių: kuo jis savitas, kuo skiriasi nuo kitų Jūsų skaitytų lietuvių prozininkų stiliaus? Atkreipkite dėmesį, kaip rašytojas komponuoja romano scenas ir vaizdus, kokius įvaizdžius pasitelkia, kaip juos sieja, kokią meninę kalbą vartoja.

Baltieji turėjo du paskutiniusėjimus.

„Jeigu aš užsimerkčiau, o kas nors kitas, nematomas, koks nors mano angelas sargas, pakeltų tą figūrą, kurią iš tikrųjų reikia pakelti... Šį kartą suklysti aš neturiu teisės. Aš galiu neskubėti. Aš galiu ramiai galvoti ir rinktis: lygiąsias ar laimėjimą. Aš neskubėsiu. Tas tik dabar suprato, kad aš galiu laimėti...“

Šogeris pažiūrėjo savo priešininkui į akis, pašoko nuo kėdės ir suriko visiems:

– Padėkite lempas ir pasitraukite! Pasitraukite toliau! Toliau!

Žmonės nejudėjo, ir ratas aplink šviečiančias karbidines dėmes nepasidarė didesnis. Žmonės tylėjo ir nenuleido akių nuo tų dviejų gyvų figūrų.

Šogeris skubėdamas prisitraukė arčiau savo kėdę, užgulė staliuką ir prakalbo tyliai, kad jį girdėtų tiktai Izaokas:

– Čia nebe loterija... Čia viskas aišku, ir tau nėra ko rinktis, duok amžiną šachą.

Šogerio ausys, kaktos oda ir visas skalpas trūkčiojo.

„Aš dabar galėčiau atsistoti ir spjauti į tave, – galvojo Izaokas Lipmanas. – Aš galėčiau apspjaudyti visą tavo arijo veidą ir tuos rusvus, slankiojančius plaukus. Bet spjaudytis lengva. Aš norėčiau būti indėnas ir nuimti tavo judantį skalpą, tada būčiau patenkintas. Nebijok, aš nespjaudysiu. Svarbu, kad šiandien, kaip visada, mano viršus. Aš turiu duėjimus ir galiu pasirinkti, kurį tik noriu. Aš tik negaliu suklysti – šį kartą neturiu teisės.“

Šogeris sėdėjo, užgulęs staliuką.

Šogerio veidas iki antakių linijos buvo ramus, sustingęs. Nevirpėjo lūpų kampai, nedrebėjo skruostai, nekrustelėjo blakstienos, o akys žibėjo šaltai, kaip žiemą kapo duobė. Tik skalpas trūkčiojo be paliovos.

„Nežinojau, kad taip sunku pasirinkti vienąėjimą iš dviejų...“ – galvojo Izaokas.

Jis matė priešais krutancias Šogerio ausis.

Jis nususuko. Bet atsigręžęs vėl pamatė nervingai slankiojančią kaktos odą.

– Aš tau pasakysiu teisybę... – iškilmingai prabilo Šogeris, užmiršęs, kad aplinkui žmonės. – Vaikų vis tiek neišgelbėsi, tu gali išgelbėti tiktai save.

Izaokas užsimerkė.

Uždarų akių vyzdžiuose judėjo viskas atskirai: ausys, plaukai, kaktos oda.

Jis atsimerkė, vėl pamatė priešais trūkčiojantį skalpą, o aplinkui – vyrus, palinkusius į priekį, laukiančius ir pamažu slenkančius artyn.

Jis suprato, kad yra tik vienas teisingasėjimas.

Ranka, kuri svyravo tarp dviejų figūrų, paėmė arklį – baltą arkliuką, negyvą šachmatų figūrą, suspaudė pirštais ir pastatė kairėj, į tuščią langelį. Jis turėjo pasakyti Šogeriiui – „šachas ir matas“, bet gerklė išdžiūvo, joje įstrigo kiti žodžiai, kuriuos būtinai reikėjo pasakyti.

Izaokas Lipmanas atsistojo, išsitiesė ir ištare labai ramiai:

– Tu pralaimėjai.

Šogeris pašoko ir niekaip negalėjo rasti savo dėklo.

Kai jis pagaliau surado dėklą ir atsegė jį, baisi tylą užgriuvo miestą ir visą pasaulį.

Tuomet Šogeris pajuto esąs rato vidury. Aplinkui buvo siena. Gyva, žmogus prie žmogaus. Pro tokią sieną niekas negali praeiti.

Jis užsimerkė, vėl atsimerkė ir pamatė, kad ratas mažėja. Cirko arena staiga išslydo iš po kojų. Dingo fokusininkas ir mirtininko lazdelė. Gyvoji siena artėjo, niekas nebegalėjo jos sustabdyti, ir tai buvo nebe ratas, o kilpa, kuri tuoj turėjo užsitraukti.

Viduryje tebestovėjo šachmatų staliukas, du ryškūs karbidiniai žibintai...

Šogeris dar spėjo paliesti savo kaklą.

Po to neliko staliuko, žibintų, žmonių siena susijungė.

Ratas dingo.

★

Pabaiga – liūdnas akordas?

Pradžia, net liūdna, – geriau už džiaugsmingiausią pabaigą?

Kartais pradžia gali būti pabaiga, o pabaiga – tiktai pradžia.

Ar žinote, kaip šviečia pavasario saulė? Jūs turbūt nežinote, kaip jinai šviečia. Jūs nematėte, kaip šypsosi Estera.

Pavasario saulė šviečia kaip Esteros šypsena, o jos šypsena tokia pat šviesi kaip pavasario saulė.

Markas Šagalas.
„Izaoko
paaugėjimas“,
1966 m.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip manote, kas laimi lemtingąją šachmatų partiją? Kodėl?
2. Paskutinėje romano scenoje Šogeris mato aplink save žmonių sieną – uždarą ratą, kuris vis siaurėja. Paaiškinkite, ką reiškia šie romano pabaigos vaizdai. Kas čia įvyksta?
Aptarkite, kuo tragiška ir kuo viltinga romano pabaiga.
3. Kaip Jūs interpretuotumėte romano pavadinimą – „Lygiosios trunka akimirką“? Kokia mintis juo išsakoma?
4. Kokia Biblijos istorija paremtas romano siužetas? Kokį savo tautos pradininko veiksmą pakartoja Abraomas Lipmanas? Kuo skiriasi jo ir Biblijos Abraomo aukojimas? Kuo skiriasi Biblijos Izaokas nuo romane vaizduojamo Izaoko Lipmano?
5. Romane pasakojama, kaip Abraomas Lipmanas vieną po kito praranda savo sūnus ir dukteris. Raštu pasvarstykite, ar paskutinio sūnaus Izaoko auka yra prasminga. Kodėl?
6. Romanas „Lygiosios trunka akimirką“ vaizduoja žmogų ypatingomis istorinėmis aplinkybėmis, nepaprastoje egzistencinėje situacijoje, kai, atrodo, išjudinami patys pasaulio pamatai.
Padiskutuokite klasėje: kas, rašytojo teigimu, palaiko šį pasaulį – kokios vertybės, kokie principai, kokios žmonių laikysenos?
7. Pasirinkit temą ir parašykit esė:
„Žmonių negalima aptverti“ (Icchokas Meras)
„Negalima prakeikti pasaulio“ (Icchokas Meras)
„Kas gali uždrausti gėles?“ (Icchokas Meras)

Vincas Kisarauskas (1934–1988). „Sušaudymas“, 1960 m.

Menas yra tobulybės troškimas.

Didieji meno kūriniai kelia žmogaus sielos revoliuciją, apvalo ją nuo tų nuosėdų, kuriomis apneša nenutrūkstamas smulkių minčių ir gyvenimo banalybių srautas.

Visada yra aktualūs žmogaus gyvenimo prasmės klausimai. Dėl ko žmogus gyvena? Koks jo gyvenimo tikslas? Dėl ko verta gyventi? Koks žmogaus santykis su kitais žmonėmis? Kas yra teisybė, išmintis ir atsakingumas? Koks santykis su mirtimi ir kur slypi nemirtingumas?

Visi mano pagrindiniai herojai – savotiški donkichotai. Donkichotizmas – aistringa kova su gyvenimo blogybėmis, su melu, su menkyste, su niekšybėmis, bet dažniausiai – nevykusiomis priemonėmis. Jis visados turi juokingąją pusę. Donkichotizmas nėra paviršutiniškas juokas, tai – tam tikras gyvenimo tragizmas.

Juozas Grušas

Idealo šviesa – rūsti šviesa. Tam, kuris patenka į jos ratą, nėra nei poilsio, nei ramybės. Grušas gyvena toje šviesoje. Ir ne tik gyvena. Kiekvienu savo kūriniu jis tartum praplečia šviesos ratą.

Grušas – moralistas. Jis gina ne vienadienes vertybes, o pačią žmoniškumo esmę.

Jo herojai pralaimi, tačiau palieka nenugalėtą savo dvasią, palieka savo tiesos, laisvės arba meilės idėją – tą jokia prievarta neužgesinamą fakelą.

Justinas Marcinkevičius

„Meilė, džiazas ir velnias“ – įkaitintas disputas apie grėsmę žmoniškumui.

Būdama žemiška, įaugusi į tikrovišką socialinę aplinką, Beatričė yra poetiškas gėrio ir grožio įsikūnijimas, prie kurio nelimpa kasdienybės purvas. Ji kaip „Dieviškosios komedijos“ herojė gali eiti pragaro labirintais, kaip Kristus nešti atpirkimo kryžių, grumtis su vėjo malūnais kaip Servanteso Don Kichotas.

Jonas Lankutis

Tragikomedija „Meilė, džiazas ir velnias“ – moralinio ištuštėjimo ir netikėjimo drama. Beatričė ateina gelbėti atbukusių, užgesusių, sužvėrėjusių sielų.

Grušo – dramaturgo – pozicija visada bekompromisė, pagrįsta nuostata: žmogus yra istorijos subjektas, turįs pasirinkimo teisę.

Vytautas Kubilius

Apie Juozą Grušą

Juozas Grušas (1901–1986) – prozininkas, dramaturgas, bene aštriausiai ir nuosekliausiai XX amžiaus lietuvių literatūroje kėlęs asmens moralinės atsakomybės klausimus, sukūręs savitą moralinio teismo dramą. Pasak rašytojo, dviejų pasaulinių karų ir revoliucijų šimtmetyje buvo sugriauta tradicinė gyvenimo tvarka, todėl šiuolaikinio kūrėjo uždavinys – tyrinėti žmogaus būklę, gėrio ir blogio kovoje ieškoti gyvenimo prasmės.

J. Grušas gimė Žadžiūnų kaime netoli Šiaulių valsčių šeimoje. Baigęs Šiaulių gimnaziją, Kauno Vytauto Didžiojo universitete Teologijos ir filosofijos fakultete studijavo lietuvių ir vokiečių literatūras, pedagogiką.

Pirmuosius kūrinius paskelbė dar būdamas gimnazistu. Universitete priklausė Ateitininkų organizacijai bei literatų draugijai „Šatrija“, kurią globojo profesorius, garsus rašytojas Vincas Mykolaitis-Putinas. Šios draugijos nariai taip pat buvo poetai Salomėja Nėris, Bernardas Brazdžionis, filosofas Antanas Maceina, kiti žinomi menininkai ir mokslininkai. Baigęs universitetą liko Kaunė: rašė, kartu su Baliu Sruoga kūrė Lietuvės rašytojų draugiją, bendradarbiavo kultūros spaudoje, mokytojavo. Karo metais pasitraukė į provinciją: dėstė vokiečių kalbą Jėniškio gimnazijoje, dirbo

Juozas Grušas 1950 m.

žemės ūkio darbus. 1949-aisiais grįžo į Kauną. Juodžiausiais sovietinės prievartos metais savo kūrybos neskelbė. Viešame kultūros gyvenime pradėjo dalyvauti tik po Stalino mirties. Jo namai Žaliakalnyje sovietiniais metais buvo tapę režimui nepasidavusių, nepriklausomų menininkų susibūrimo vieta.

Rašytoją dar prieš karą išgarsino 1935-aisiais išleistas romanas „Karjeristai“, apnuoginęs opias Lietuvos Respublikoje užaugusios jaunosios kartos moralės problemas. Likęs okupuotoje Lietuvoje, J. Grušas tęsė ir atnaujino lietuvių dramaturgijos tradiciją, gynė Vinco Krėvės, Vydo, Balio Sruogos keltus idealus. Ypač svarbi buvo 1957-aisiais jo sukurta tragedija „Herkus Mantas“ – pirmoji sovietmečiu pasirodžiusi istorinė drama. Kūrinyje vaizduotas Didysis prūsų sukilimas tarsi įprasmino tragiškai pasibaigusią lietuvių kovą prieš sovietus. Būtent tais metais buvo suimtas ir nužudytas paskutinis partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Spektaklius pagal J. Grušo dramas kūrė garsiausi Lietuvos režisieriai. Šie spektakliai tapdavo reikšmingais kultūros įvykiais. Kauno dramos teatre 1972-aisiais Jono Jurašo režisuotą „Barborą Radvilaitę“ vėliau teatro kritikai pripažino svarbiausiu šimtmečio spektakliu.

Iš dvidešimties J. Grušo sukurtų dramų konflikto aštrumu išsiskiria 1967-aisiais išleista tragikomedija „Meilė, džiazas ir velnias“, vaizduojanti žmogiškumo išbandymus dabarties pasaulyje, skaudžiai svarstanti jauno žmogaus tikėjimo, laisvės ir atsakomybės klausimus.

Dramoje keturi jaunuoliai – Andrius, Julius, Lukas ir Beatričė – bėga nuo pasaulio, atsiriboją nuo jiems svetimos visuomenės ir tėvų. Persmelkti netikėjimo ir įtūžę, jie užsidaro keistame pusrūsyje – katile – ir čia mėgina susikurti savos džiazos bendrijos gyvenimą. Visi trys jaunuoliai, įsimylėję Beatričę, tarpusavyje grumiasi dėl jos. Andrių pamilusi mergina stengiasi visus tris pakylėti – sugrąžinti tikėjimą gyvenimu ir žmonėmis. Aistrų šėlsmas tampa mirties šoku.

„Meilė, džiazas ir velnias“ – viena stipriausių tragikomedijų lietuvių literatūroje. Tragikomedija – prieštaringą XX amžiaus žmogaus būklę atskleidžiantis žanras. Jam būdingi beprotiško ir absurdiško pasaulio vaizdai, vertybių nepastovumo jausmas, paradoksai, veikėjų donkichotiškumas.

Dramos tyrinėtoja Petronėlė Česnulevičiūtė teigia:

„Tragikomedija – rūstus žanras. Ji neapvalo ir nenuramina mūsų dvasios kaip tragedija, nesustiprina mūsų pasitikėjimo savimi kaip komedija, kuri juoku triuškina kvailumą ir menkystę, atskleisdama jų vidinį silpnumą ir pažeidžiamumą.

Tragikomedija yra įniršusi: ji mums smogia; ji sudrumsčia mūsų dvasios ramybę, sukeldama didžiulį nerimą dėl prarasto ar kasdien prarandamo žmogiškumo. Tragikomedija – rimtas pavojaus signalas. Ji įspėja mus apie baigiamas peržengti ribas, už kurių laukia pražūtis – visuotinis susinaikinimas. Todėl ji nesiekia išvaduoti mūsų iš baimės, kad dažniau susimąstytume apie tikras ir tariamas vertybes, kad stengtumės pažinti patraukliomis kaukėmis prisidengusį blogį, kuris dažnai mums jau atrodo esąs norma. <...>

Tragikomedija nuolat purto mūsų protą ir sąžinę, kelia aštrius klausimus ir abejonės, skaudina ir gąsdina mus, taip versdama galvoti apie ateitį, kitus žmones ir savo pačių atsakomybę. Tokia tragikomedijos paskirtis ir prasmė.“

Jonas Švažas (1925–1976). „Saulė už medžių“, 1975 m.

Patalpa, kurios paskirtį sunku iš karto nustatyti. Tai kažkoks pusapvalis kambarys, kurio sienos kreivai sudėstytos iš trikampių, kvadratų. Pora trikampių perlūžę. Bet šviesu, ryškios spalvos. Išpiešti muzikos instrumentai ANDRIUS, LUKAS, JULIUS ir BEATRIČĖ groja. Jaunimas šoka tvistą.

ANDRIUS (*nustojęs groti*). Nemokate šokti, šunsnukiai!

PIRMAS VAIKINAS. Mes ne šunsnukiai!

ANTRAS VAIKINAS. Valdyk liežuvį! Tamsta!

ANDRIUS. Beta! Parodyk tiems šunsnosiams, kaip šokti tvistą.

Beatričė pažiūri į Andrių ir staiga ima skambinti Mocarto sonatą. Jaunimas nusteбęs suklūsta

Beta! Šok! (*Griežtai*) Beta!

BEATRIČĖ (*pakyla nuo pianino*). Trenkite!

Andrius, Julius ir Lukas groja. Beatričė šoka. Šoka gerai, su dideliu temperamentu

PIRMAS VAIKINAS. Bravo! Bravo, mergaičiuke!

ANTRAS VAIKINAS. Leiskite man pašokti su ta pasiutėle.

PIRMA MERGINA. Yra čia ko!..

ANDRIUS (*meta gitarą*). Kad tave perkūnas trenktų! Beta! Tu – velnio vaikas! Tu – kekšė! Kekšių princesė! Žvaigždė būsi! (*Pakelia Beatričę ant rankų, bučiuoja jai kojas*)

BEATRIČĖ. Andriau! Andriau!..

ANDRIUS. Kai tu taip šoki – pasiutimas! Gyvent negaliu!.. (*Nori išsinešti Beatričę*)

BEATRIČĖ (*piktai*). Andriau! Paleisk! Paleisk!

Lukas prišokęs išplėšia iš Andriaus Beatričę

ANDRIUS. Pinkvarta!

LUKAS. Kiaulė! (*Paleidęs Beatričę, puola Andrių*)

ANDRIUS. Benkartas!

LUKAS. Pakartok !!

ANDRIUS. Štai kaip!!

Andrius trenkia Lukui į veidą, Lukas duoda atgal. Prasideda muštynės

JULIUS. Beatriče, toliau, toliau nuo čia... Mes tą nieką... (*Taip pat puola Andrių*)

PIRMAS VAIKINAS (*šaukia*). Proto netekote! Piemenys!

PIRMA MERGINA. Susimušė! Susimušė!

ANTRAS VAIKINAS. Ne, draugai! Taip neišeina!

TREČIAS VAIKINAS. Atėjome pasišokti! Kaip pas žmones...

Vaikinai išskiria Andrių, Julijų ir Luką

ANDRIUS (*šluostydamasis veidą*). Pinkvarta! Benkartas!

ANTROJI MERGINA. Kodėl jis jį vadina ir taip, ir kitaip?

PIRMAS VAIKINAS. Na, užtenka! Susitaikykite, vyrai!

TREČIAS VAIKINAS. Argi galima kas minutę imti ir siautėti?! Nei iš šio, nei iš to pradėti visuotini... sukrėtimą! Mergina – tai mergina...

ANTRAS VAIKINAS. Pagrokite dar. Geriau pagrokite...

ANDRIUS. Gal pasamdėte?! Prašau išeiti! Girdite?! Išeikite!!

LUKAS. Nereikia maišytis ne į savo reikalus.

PIRMA MERGINA. Eime iš čia.

TREČIAS VAIKINAS. Ateisim, kai truputį prasiblaivys... atmosfera.

JAUNIMAS išeina

JULIUS. Baltapūkiai... žąsinai.

ANDRIUS (*Lukui*). Susitarėme nepavyduliauti? Susitarėme ar ne?

LUKAS. Susitarėme.

ANDRIUS. Na, ir tvarka.

JULIUS. Bet tu liaukis, Andriau.

ANDRIUS. Ką?

JULIUS. Pats žinai ką. Ji tavo ar ne tavo, bet kiaule nereikia būti.

ANDRIUS. Kvailiai! Aš iš meilės.

BEATRIČĖ. Susitaikykite, berniukai.

ANDRIUS. Sakiau: tvarka!

JULIUS IR LUKAS. Tvarka.

ANDRIUS. Ir žinokite: turime būti vieningi! Tada pagyvėsime! Kitaip – nė velnio!

LUKAS. Nebevadinsi manęs Pinkvarta?

ANDRIUS. Broliu vadinsiu. Gerai? Benkartas – išsigimėlis.

BEATRIČĖ. Gerai.

ANDRIUS. Ne tave klausiu, stirna.

JULIUS. Ir jų daugiau nebereikia. Tų baltapūkių!

ANDRIUS. Užsirakinsime duris ir nieko daugiau neįsileisim. Užtenka. Čia mūsų katilas. Jie turi savo.

JULIUS. O lenda į mūsų. Uostinėti!

ANDRIUS (*pakilojęs tuščią butelį*). Lukai! Atnešk dar! Vieną! Du! Lukai! Broli! Santarvei sustiprinti...

LUKAS (*išsiverčia kišenes*). Tuščia!

ANDRIUS. O dėdė?

LUKAS. Dėdė?

JULIUS. Ne dėdė, o dėdienė. Jos vardas – idėja fiks.

LUKAS. Dėdė miega.

ANDRIUS. Juliau! O tu?!

JULIUS (*išsiverčia kišenes*). Tuščia!

ANDRIUS. Pasiutimas! Eime į gatvę, užmušime...

JULIUS. Ką?

ANDRIUS. Šunį!

LUKAS. Kvailys. Kur jį dėsi?

ANDRIUS. Išprievartausime pirmą sutiktą moterį.

JULIUS. Iš pykčio?

ANDRIUS. Iš pykčio! Iš pykčio! Šunsnukiai, šitaip negalima, reikia pasiutusio smūgio. Palaukite, aš tuoj grįšiu.

BEATRIČĖ (*sulaikydama*). Andriau! Ką tu sugalvojai?

ANDRIUS (*sučiuoda pirštu jai per nosį*). Ne tavo reikalas, pumpurėli.

BEATRIČĖ. Aš einu kartu su tavim.

ANDRIUS. Niekur tu neisi! Būsi čia!

BEATRIČĖ (*atkakliai*). Andriau! Aš seksiu paskui.

ANDRIUS (*draugams*). Sulaikykite tą kekšę.

Julius ir Lukas sulaiko Beatričę. ANDRIUS greitai išeina

BEATRIČĖ. Jis neturi pinigų.

JULIUS. Jis išėjo nuotykių ieškoti. Geram nuotykiui pinigų nereikia.

BEATRIČĖ. Suprantu, kokių nuotykių.

JULIUS. O kas tai yra geras nuotykis, vaikuti? Tu nieko nežinai.

BEATRIČĖ. Žinau. Aš viską žinau.

JULIUS. Tu paklausyk: nuotykis yra gyvenimo druska... Na, na! Nemėgink bėgti. Lukai, stok prie durų.

Lukas atsistoja prie durų

BEATRIČĖ. Andrius ką nors padarys, įklius.

JULIUS. Per kaminą jis išlįs. Nebus nei juodesnis, nei baltesnis. O „papuniukas“ iš paties pragaro jį ištrauks... Taip, nuotykis – gyvenimo druska. Su Andrium susipažinom taip pat per nuotyki. Prieš metus. Kaune yra tokia „Medžiotojų užėiga“.

BEATRIČĖ. Žinau. Aš viską žinau.

JULIUS. Tokie ilgi ilgi stalai. Šautuvas ant sienos...

BEATRIČĖ. O kam šautuvas?

JULIUS. Nusišauti. Sėdžiu, girkšnoju. Kaimynai vis keičiasi. Ir iš kairės, ir iš dešinės. Žiūriu, vyrukas. Gerai apsirengęs. Išgersim, sako. Išgersim, sakau. Dar? Dar. Na, ir taip toliau. Pagaliau sako: važiuojam namo. Važiuojam. Autobusų stotis. Mašinų daug. Mes – į pirmą pasitaikysią. Iš karto ir užmigome. Iš karto! Būna taip. Pusiau apokaliptinė būklė. Ir niekas nežadino. Net kontrolierius. Vyrukai gerai apsirengę, negi be bilietų važiuos. Ir štai tu paklausyk: mašina pasitaikė kaip tik ta, kurios mums reikėjo. Ir nuvažiavome ten, kur mums reikėjo. Likimas? Nuotykis? Apvaizda? Kaip nori vadink, bet neniekink paslaptinių dalykų. Vėliau pasirodė, kad abu mėgstame džiazą, abu grojame, abu studijavome, metėme... ar kaip ten kitaip... Dabar abu jaučiame panieką mokyklai.

BEATRIČĖ. Andrius pasakojo. Tik truputį ne taip.

JULIUS. Andriui trūksta filosofinės minties. Jo protas praktiškas. Jis mėgsta kitus valdyti. Tai blogas ženklas! Amerikoje būtų milijonierius. Ispanijoje – Franko¹ adjutantas! O čia archyvo dulkes uosto. Kąžką racionalizavo. Dėl to dvigubai padaugėjo darbo.

BEATRIČĖ. Jis sakė, kad sumažėjo.

JULIUS. Melavo. Dar klausyk: likimo ironija! Andriaus tėvas kulto laikais – saugumo tardytojas. Mano – filosofijos daktaras. Idealistinės filosofijos atstovas. Jo tėvas tada taip „paglostė“ mano tėvą, kad šis ir šiandieną neprigirdi.

BEATRIČĖ. Bet už ką gi jį „glostė“?

JULIUS. Už objektyvizmą.

BEATRIČĖ. A!

JULIUS. Reikalinga tai buvo ar ne – atsakyk?! Buvo tokia gyvenimo logika, ir viskas? O mudu, jų sūnūs, draugai! Ir dar kokie! Štai kaip pasaulis keičiasi, mano vaikuti!

BEATRIČĖ. Norėčiau viską suprasti. Bet aš daug ko nesuprantu.

JULIUS. Nereikia visko suprasti. Tikėjimas mažėja.

BEATRIČĖ. Koks tikėjimas?

¹ Franciskas Frankas (1892–1975) – Ispanijos generolas, diktatorius.

JULIUS. Luką paklausk. Jis vienas dar tiki.

BEATRIČĖ. Dievu?

JULIUS. Velniu.

BEATRIČĖ. A-a!

JULIUS. Lukas turi kompleksą. Nevisavertiškumo. Todėl ir tiki...

LUKAS. Aš?

JULIUS. Tu!

LUKAS. Taip. Aš su kompleksu. Galiu prisipažinti.

JULIUS. Lukas – be tėvų. Gimė per kažkokią gamtos neteisybę. Per aklą nuotykį. Būna taip. Ir čia nieko nepadarysi... Lukas turi turtingą ir išmintingą dėdę. Bet tai greičiausiai tik fantazija.

BEATRIČĖ. Fantazija? Kaip tai fantazija?

JULIUS. Dykumų mirazas, dėl kurio galima apsilieti ašaromis.

BEATRIČĖ. Tai baisiai įdomu! Lukai! Lukai! Kaip ten yra?

LUKAS. Tas mirazas galėtų nupirkti ir parduoti filosofą ir prokurorą.

JULIUS. Matai!

BEATRIČĖ. Kas yra filosofas, aš žinau, o kas prokuroras – nelabai.

JULIUS. Ir nereikia labai žinoti. Iš to niekada nieko gero neišeina.

Įeina ANDRIUS. Stovi nuleidęs galvą. Abiejose rankose po butelį

JULIUS. Ką čia parnešei? Konjako! Du butelius! Valio!

LUKAS. Armėniškas! Tegyvuoja Armėnija! Valio! Svinguok, Juliau!

Julius trimitu groja džiaugsmingą melodiją

JULIUS. Pagerbta!

LUKAS. Taip turi būti!

ANDRIUS. Štai kas, vyrai: bufetininkę užmušiau.

Pauzė

BEATRIČĖ. Ne! Ne! Tai netiesa!

ANDRIUS. Kitos išeities nebuvo. Aš nenorėjau.

LUKAS. Nepurkšk čia mums į smegenis!

JULIUS. Kodėl tu ją užmušei?

ANDRIUS. Pažįstama. Būtų išdavusi.

JULIUS. Kalėjimas, draugai! O, tai pakels mūsų prestižą!

ANDRIUS. Sušaudys mane, jei suseks. (*Šaukia*) O aš nebijau! Nebijau! Girdite, nebijau! Velnia-va! Kokia prasmė?! Viskas nusibodo! Kas mano gyvenime gali įvykti?! Nieko, išskyrus oro atmainas! (*Staiga*) Beta! Štai tau plyta šokolado!

Beatričė net nepažvelgia į šokoladą. Ji žiūri į Andrių su didžiausiu nerimu, su siaubu

JULIUS. Kaip tu ją užmušei?

ANDRIUS (*raitydamas kojas*). Langą iš kiemo... tyliai atkalu... Pasiimu konjako, konjako! Du butelis! Šokolado! Atsigrėžiu: bufetininkė! Su skaitytuvais rankose. Naktibalda! (*Nustojęs šokti*) Ką jūs būtumėte darę? (*Po pauzės, vėl raitydamas kojas*) Tuščias šampano butelis! Pati ranka stvėrė! Per galvą! Nė žodžio neištarė. Net neriktelėjo. Virsdama apkabino mano kojas. Nepaleidžia. Pirštai – kabliai. Įpratę grobti.

Pauzė

JULIUS. Velnio akivaizdoje tu buvai pradėtas, žmogau.

ANDRIUS. Velnio? (*Staiga ima kvatoti*) Velnias vedžiojo mano ranką! Velnias! Aš neatsakingas.

Taip turėjo būti!

JULIUS. Tu – naujas Raskolnikovas¹!

ANDRIUS. Koks Raskolnikovas?

JULIUS. Dostojevskio. Tik neatgailaujantis.

ANDRIUS. Aš juokiuos iš visko. Niekuo netikiu.

BEATRIČĖ (*pripuolusi prie Andriaus*). Ne! Ne! Netiesa! Tu neužmušei žmogaus! Aš žinau, neužmušei! Tu negali užmušti! Negali! Tu negali!

ANDRIUS. Negaliu? Pažiūrėk į mano rankas. Kruvinos? Taip?

BEATRIČĖ. Nekruvinos! Nekruvinos! (*Glaudžia prie veido*)

LUKAS (*šiurkščiai atstūmęs Beatričę, pažiūrėjęs į Andriaus rankas*). Kruvinos!

BEATRIČĖ staiga išbėga. Pauzė. Andrius, Julius ir Lukas ima kvatoti

JULIUS. Per daug išgąsdinome Betą. Į miliciją nudums.

ANDRIUS. Gerai. Tai bus nuotykis! Kolosališkas!

JULIUS. Bet iš kur tu nugriebei konjako?

Kažkas tyliai beldžia į duris

ANDRIUS. Tss!..

LUKAS (*pašnibždomis*). Tai jie beldžia...

JULIUS. Kas jie?

LUKAS. Baltapūkiai.

JULIUS. Ne.

LUKAS. Tai milicija.

JULIUS. O ne!

LUKAS (*sujaudintas*). Jūsų... jūsų tėvai!

JULIUS (*tyliai nusijuokęs*). Ne, ne! Niekada!

LUKAS. Tai kas? Mes gi esame kai ką iškrėtę.

ANDRIUS (*piktai*). Tylėk!!

LUKAS. Juokais... žinoma, juokais...

¹ Rodionas Raskolnikovas – rusų rašytojo Fiodoro Dostojevskio romano „Nusikaltimas ir bausmė“ veikėjas. Jis laikė save išskirtiniu žmogumi. Norėdamas tai įrodyti, nužudė senutę ir jos seserį.

Beldžia garsiau.

BALSAI: „Atidarykite duris!“ „Atidarykite duris!“

ANDRIUS. Tss!.. (*Pašnibždom*) Niekada durų nebeatidarysim. Niekada! Čia mūsų katilas!

LUKAS. Man atrodo, kad yra tokių, kurie... nori mus pamokyti.

ANDRIUS. Kiekvieniame žingsnyje yra tokių, kurie nori mus pamokyti. Ir kas iš to?

<...>

Klausimai ir užduotys

1. Dirbdami grupėse, aptarkite, ką iš pirmojo tragikomedijos paveikslų sužinome apie keturis pagrindinius jos veikėjus, apie šių veikėjų požiūrį į gyvenimą, visuomenę, tėvus, apie veikėjų tarpusavio santykius, apie jų nuotaikas, jausmus, dvasinę būklę. Atsakymus pagrįskite teksto citatomis.
2. Panagrinėkite, kokioje vietoje vyksta tragikomedijos veiksmas. Kuo ši vieta ypatinga? Kodėl ji vadinama katilu? Kokią simbolinę reikšmę įgyja veiksmo vieta?
3. Kuo iš kitų veikėjų išsiskiria Beatričė?

Kituose pirmojo veiksmo paveiksluose Beatričė, patikėjusi Andriaus pasakojimu apie nužudytą bufetininkę, praneša jo tėvui apie sūnaus padarytą „nusikaltimą“. Paaiškėja, kad Andrius konjako butelius atsinešė į katilą iš tėvo namų. Tarp tėvo ir Andriaus kyla konfliktas. Abu susimuša. Tėvas iškviečia miliciją. Andrius suimamas.

Pirmojo paveikslų kambarys

ANDRIUS, JULIUS ir LUKAS skaito Beatričės dienoraštį. Garsiai juokiasi

JULIUS. Na, ir pasiutus! Tikra Beta!

LUKAS. Kaip tau pavyko pagrobti dienoraštį?

ANDRIUS. Pavyko. (*Skaito*) „Kas man šovė į galvą! Nubėgti prie jo lango! Dvyliką valandą! Slapta pamatyti, koks jis būna vienas. Ką jis veikia. Jis buvo nusirengęs. Turbūt ne visai. Mačiau tik iki pusės. Aš buvau kaip patrakusi. Puoliau iš kiemo... Sargas ką tik užrakinęs vartus. „Šok per viršų!“ Kaip persirita, pati nežinau. O sargas: „Merga! Merga!“ Bėgu, juokiuos, juokiuos, o ašaros per veidą. Tegu! Tegu! Tegu tyčiojasi! Stirna, bėganti gatvėmis, suviliota žiburių! Kokia aš!“

LUKAS. Myli tave, velnio išpera! Galima sprogti iš pavydo.

JULIUS. Skaityk toliau.

ANDRIUS. „Rūko žmona negyvai nugulė trijų savaičių kūdikį. Visa gatvė juokėsi. (*Andrius, Julius ir Lukas ilgai kvatoja*) Girtas Rūkas primušė žmoną. Septyni alkani vaikai. Kaklai ištįsė... Kažkas pasakė: „Gimsta kaip šunyčiai!“ Koks baisus pasaulis! Dieve, koks baisus pasaulis!“

LUKAS. O vis dėlto aš suprantu Beatričę.

ANDRIUS. Tarp kita ko, vakar paskandinau tris šunyčius, Dianos! Skaitykim toliau. (*Permeta akimis dienoraščio tęsinį, vienas ilgai juokiasi. Paskui skaito garsiai*) „Šiandieną klasėje slapta susirašinėjome. Parašiau Nijolei, ar velnias galėtų padaryti vaiką? Ji parašė: „Koks velnias?“ Aš atsakiau: „Vyriskos lyties.“ Raštelius pagavo direktoriaus pavaduotoja. Kas dėjosi, negalima įsivaizduoti. Supelėjusi senmergė! Pati kraiposi prieš kiekvieną berną kaip beždžionė.“

JULIUS (*sužavėtas*). Na, ir Beta! Tegu ją velniai! Iš proto išsikraustytų direktoriaus pavaduotoja perskaičiusi!

Andrius skaito tyliai

LUKAS. Vėl juokinga?

Visi trys pasilenkia prie dienoraščio, skaito, juokiasi

ANDRIUS. Visą laiką ji vaizdavo mergiotę titnagą. Nė iš tolo! O štai, matote, kokia kumelaitė!

JULIUS. Paslaptingi sutvėrimai tos kumelaitės. Jų vaizduotės – pilnos ištvirkimo.

ANDRIUS. Dienoraštį nunešiu direktoriaus pavaduotojai, „senmergei supelėjusiai“.

JULIUS. Pasiutai! Betai galvą nuims!

Vincas Kisarauskas.
„Du torsai“. Iš
„Brutalaus ciklo“,
1969 m.

ANDRIUS. O man nenuėmė? (*Parodo nukirptus plaukus*) Per ją! O ten buvo ne literatūra.

JULIUS. Tai niekšinga!

ANDRIUS. Ką aš padarau – niekšinga. Ką tu – ne.

LUKAS (*sugniaužęs kumštį*). Andriau! Vošiu į blyną!

ANDRIUS. Šalčiau! Nešok per aukštai! Vyrai, rimtai! Aš gi turiu atsilyginti. Pasakiau jai: užmušti tave per maža! O čia bus nei per maža, nei per daug. Pasiskaitys, pasikalbės. Ir abi atrolys – kaip per kanalizacijos vamzdžius išlindusios. Žiūrėk ir gėrėkis! (*Garsiai juokiasi*)

Kabinetas mokykloje

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA (*sega ant lentos lapą iš Beatričės dienoraščio. Ji labai įžeista. Viena kalba pro dantis*). Supelėjusi senmergė... Taip, taip... Kraiposi prieš kiekvieną berną. Pažiūrėsim, kaip tu pasikraipysi... (*Šaukia pravėrusi duris*) Mokine Beatričė Vizgirdaite! Įeik!

Įeina BEATRIČĖ

Turbūt nujauti, kam tave pasikviečiau. Nuolat gauname signalus apie tavo įtartinę elgesį... mokinei netinkamą skandalingą elgesį. Dabar štai žmonės atsiuntė tavo dienoraštį. Kaip pedagogė, aš turėjau susidomėti, nes dienoraštis – sielos veidrodis. Perskaičiau visą. Labai įdomus. Vietomis skaitydama suabejoji, ar tikrai sveiko proto ta, kuri jį rašė. Apie meilę visos mergaitės svajoja. Niekas joms neuždrausta. Bet čia purvas, ne svajonė. Štai vienas puslapis. Malonėk pati perskaityti, įsigilinti ir apkaltinti save. O gal išsiteisinsi? Teisinkis! Aš noriu žinoti, kaip pati žiūri į savo tokias mintis. Na, malonėk perskaityti. Malonėk! (*Įsukmiai*) Malonėk!

BEATRIČĖ (*skaito labai susijaudinusi*). „Užvaldė jis mano mintis. Visą jį matau – gražų, nuogą ir tyrą. Koks saldus meilės smalsumas! Kaip man suprasti save? Būna valandų, gulčiau čia pat ant žemės... pasiduočiau, lyg priepuolio pagauta. Ir tai būtų kaip pirmas pavasario žiedas.“

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Įsigilina? Dabar pasikalbėkim. Kodėl tokius žodžius parašei? Šitai apie meilę tegali galvoti? Tik šitai? Ko tyli? Nebegali burnos praverti? Kalbėkim be pagražinimų, kaip tavo dienoraštyje. Gulti čia pat ant žemės! Bėgti į tamsų mišką!.. Ir viskas! Ir čia meilė? Naujas supratimas apie meilę. Septyniolikmetės supratimas! Mokinės, dešimtaklės! O subrendusi geriau galvosi? Gal tik rafinuočiau. Bet nuo guolio toliau nenuėisi. Tau meilė – ne aukščiausia pareiga. Tau meilė – pasismaginimas. Meilė – lova! Ir jokios atsakomybės už save, jokių varžtų, jokios gėdos! Viskas leista.

BEATRIČĖ (*šaukia*). Ne! Ne! Ne!

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Ne? Skaityk, dar kartą! (*Valdingai*) Girdi? Skaityk! (*Trypia koja*) Skaityk!!

BEATRIČĖ (*skaito dūstančiu balsu, sustodama*). „Užvaldė jis mano mintis. Visą jį matau – gražų, nuogą ir tyrą. Koks saldus meilės smalsumas! Kaip man suprasti save? Būna valandų, gulčiau čia pat ant žemės... pasiduočiau, lyg priepuolio pagauta. Ir tai būtų kaip pirmas pavasario žiedas.“

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Dabar gali pasakyti: taip, jūs teisi! Pasiekė tave mano žodžiai? O gal mes čia nieko nesuprantame? Kalbėk! Kalbėk!

Pauzė. Beatričė tyli. Jos akyse siaubas

Septyniolikmetės slankioja naktimis apie restoranus ir barus. Pas vyrus pro langus lenda, į ligonines patenka... Nauja karta! Laisva karta! Mes, vyresnieji, galime tik stebėtis. Stebėtis ir tylėti. Prabilsu – būsi kaltas. Mūsų pažiūros vertos patyčių, pajuokos!.. Kokių priemonių imtis? Gal jokių? Tėvai? Pabėgę, pasimetę, išsiskyrę. Vaikai – Dievo valioje. Ne! Velnio valioje! Nauja karta! Išteka, veda! Jau nusibodę vienas kitam, nusivalkioję. Geria, mušasi. Ji trankosi su kitu, jis – su kita. Skiriasi. Vėl veda. Vėl skiriasi. Kas tai? Meilė? Prigimties teisė? Ar kažkoks košmaras? Pragaras! Piktoji dvasia! Kur viso to pradžia? (*Staiga šaukia*) Skaityk! Skaityk tikrąją tų baisių žodžių prasmę!

BEATRIČĖ (*greitai prieina, skaito tragišku balsu*). „Užvaldė jis mano mintis. Visą jį matau – gražų, nuogą ir tyrą. Koks saldus meilės smalsumas! Kaip man suprasti save? Būna valandų, gulčiau čia pat ant žemės... pasiduočiau, lyg priepuolio pagauta. Ir tai būtų kaip pirmas pavasario žiedas.“

Paskaičiusi pasvyra, dar žengia ir krinta

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA (*išsigandusi*). Kas tau? Tau bloga? Bloga? Vaikuti, kas, kas... sakyk! Gal tu jau...

Beatričė atsisėda ant grindų

(*Pripila stiklinę vandens*) Išgerk. Na, išgerk...

Beatričė neima stiklinės. Pauzė

Tiktai gera tau norime. Gelbėti, kol dar ne vėlu.

Pauzė. Beatričė atsistoja, prieina prie stalo ir nori pasiimti dienoraštį

(*Sulaikydama jos ranką*) Ne, vaikuti. Dienoraštį dar turėsi perskaityti komjaunimo aktyvui.

Beatričė staiga, kiek beturėdama jėgų, trenkia kumščiu direktoriaus pavaduotojai į veidą. Toji valandėlę stovi apstulbusi, kol suvokia, kas įvyko. Paskui ima išgąstingai šaukti: Beprotė! Beprotė!

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite, kokiais bruožais Andrius, Julius, Lukas atsiskleidžia dienoraščio skaitymo paveiksle. Kokias ribas jie peržengia? Dėl ko sutaria, dėl ko ginčijasi? Kaip keičiasi kiekvieno jų santykis su Beatričė?
2. Beatričė šio paveikslo jaunuolių pokalbyje dalyvauja netiesiogiai – ji labai nuoširdžiai ir atvirai kalba kitų skaitomu savo dienoraščiu. Tai savitas konflikto vaizdavimo būdas. Paašrinkite šio konflikto esmę. Pasvarstykite, kodėl būtent tokį vaizdavimo būdą pasirinko dramaturgas.
3. Kokią Beatričę išvystame jos dienoraštyje? Kokių bruožų dramaturgas dienoraščio tekstu suteikia šios veikėjos paveikslui?
4. Panagrinėkite, ką apie gyvenamą tikrovę, visuomenę ir vyraujančius žmonių santykius pasako Beatričės ir direktoriaus pavaduotojos susidūrimas mokykloje. Kuo šis tragikomedijos paveikslas sukrečia?

GYDYTOJAS. Ligonė Beatričė Vizgirdaitė!

BEATRIČĖ įeina

Kuo skundiesi?

BEATRIČĖ. Niekuo.

GYDYTOJAS. Girdėjau, kiti tavimi skundžiasi. Rodos, esi mokinė.

BEATRIČĖ. Taip.

GYDYTOJAS. Mokaisi gerai?

BEATRIČĖ. Blogai.

GYDYTOJAS. Nepatinka matematika?

BEATRIČĖ. Patinka.

GYDYTOJAS. O istorija?

BEATRIČĖ. Patinka ir istorija, ir braižyba, ir chemija.

GYDYTOJAS. Viskas patinka, o mokaisi blogai. Turbūt daug ko nesupranti?

BEATRIČĖ. Daug ko nesuprantu.

GYDYTOJAS. Haa! Kodėl groji džiazę?

BEATRIČĖ. Man patinka.

GYDYTOJAS. O Bachas?

BEATRIČĖ. Kas Bachas?

GYDYTOJAS. Garsus kompozitorius.

BEATRIČĖ. Aaa!..

GYDYTOJAS. Gyvenęs septynioliktame šimtameje... Ne, aštuonioliktame.

BEATRIČĖ. Bachas! Taip, Bachas! Žinau. Labai gerai žinau. Kažką kita pagalvojau...

GYDYTOJAS. Kuri šiandieną mėnesio diena?

BEATRIČĖ. Aštuoniolikta.

GYDYTOJAS. Ne. Septyniolikta. O savaitės?

BEATRIČĖ. Antradienis.

GYDYTOJAS. Ne. Trečiadienis. Kas parašė „Mažąjį princą“?

Beatričė švelniai juokiasi

Tau juokinga ta knyga?

Beatričė neatsako. Tik žiūri prieš save nušvitusi

Juokinga? Keista?

BEATRIČĖ. Graži. Labai graži.

GYDYTOJAS. A! Kas ją parašė?

BEATRIČĖ. Antuanas de Sent Egziuperi.

Pauzė

GYDYTOJAS. Kodėl tu sudavei per veidą direktoriaus pavaduotojai?

BEATRIČĖ. Ne aš sudaviau.

GYDYTOJAS. Kas?

BEATRIČĖ. Nežinau.

GYDYTOJAS. Kodėl tu giniesi?

BEATRIČĖ. Aš nesiginu.

GYDYTOJAS. Tai tu sudavei!

BEATRIČĖ. Ne aš.

GYDYTOJAS. Kas sudavė? Tu nebeatsimeni?

BEATRIČĖ. Atsimenu.

GYDYTOJAS. Vadinasi, tu.

BEATRIČĖ. Ne aš.

GYDYTOJAS. Tu!

BEATRIČĖ. Ne!

GYDYTOJAS. Gerai. Labai gerai... Tu nemėgsti direktoriaus pavaduotojos?

BEATRIČĖ. Ne.

GYDYTOJAS. Kodėl?

BEATRIČĖ (*patylėjusi*). Nežinau.

GYDYTOJAS. Jeigu kurio žmogaus nemėgstame, visada žinome kodėl. Aš, pavyzdžiui, visada žinau.

BEATRIČĖ. A!

GYDYTOJAS. Kodėl tu nežinai?

BEATRIČĖ. Direktoriaus pavaduotoja yra priėjusi tokią ribą, kurią peržengęs žmogus nieko nebesupranta.

GYDYTOJAS. Kaip? Kaip? Pakartok.

BEATRIČĖ. Priėjusi tokią ribą, kurią peržengęs nieko nebesupranta.

GYDYTOJAS (*galvoja*). Hm... Priėjusi ar peržengusi?

BEATRIČĖ (*pagalvojusi*). Peržengusi.

GYDYTOJAS. Ir už tai jos nekenti.

BEATRIČĖ. Nemėgstu.

GYDYTOJAS. O kokia tai riba? Man ne visai aišku.

BEATRIČĖ. Aš nemoku išaiškinti.

GYDYTOJAS. Aš esu peržengęs tokią ribą ar ne?

BEATRIČĖ (*žiūri į gydytoją*). Nežinau.

GYDYTOJAS. Kas dar yra peržengęs tokią ribą?

BEATRIČĖ. Mano senelė.

GYDYTOJAS. Kodėl?

BEATRIČĖ. Paseno.

GYDYTOJAS. Kas dar? Tavo klasės draugai?

BEATRIČĖ. Jie dar nesubrendę.

GYDYTOJAS. O mokytojai?

BEATRIČĖ. Mokytojai? Jie beveik visi jauni. Jie paprasti.

GYDYTOJAS. Tikrai? Daugiau nieko negali nurodyti?

BEATRIČĖ. Profesorius, kuris praėjusią savaitę pas mus buvo atvykęs.

GYDYTOJAS. Profesorius?

BEATRIČĖ. Taip.

GYDYTOJAS. Kodėl tau atrodo, kad jis peržengęs tokią ribą, už kurios nieko nebesupranta?

BEATRIČĖ. Jis buvo įsitikinęs, kad kalba mums, bet kalbėjo sau. Jis nieko kito nemato, tik save.

GYDYTOJAS. Aa!.. Kodėl taip su juo atsitiko? Paseno?

BEATRIČĖ. Ne. Tikriausiai dėl to, kad gavo didelį vardą ir pradėjo galvoti nebe taip. GYDYTO-
JAS. Tu keista mergaitė. Tu turbūt ieškai tiesos?

BEATRIČĖ. Ne, daktare. Neieškau.

GYDYTOJAS. Ir aš neieškau. Sakyk, kodėl bepročių kaskart daugėja?

BEATRIČĖ. Nežinau, daktare. Bet juk ir protingųjų nemažėja.

GYDYTOJAS. Galimas daiktas. Tik mes nepastebime... Tu laiminga?

BEATRIČĖ. Laiminga, bet...

GYDYTOJAS. Kas „bet“?

BEATRIČĖ. Kartais atrodo, kad per daug baisus pasaulis. Nežmoniškai baisus... nors iš proto eik.

GYDYTOJAS. Aaa!.. Taip, taip, taip... Labai gerai.

Pauzė

BEATRIČĖ. Daktare, ar tamsta dar ilgai mane tardysi?

Gydytojas kažką galvoja. Neatsako

Kodėl kiekviename žingsnyje – tardymas?

GYDYTOJAS (*kažką kita galvodamas*). Sugedęs pasaulis, vaikeliai. Reikia ką nors daryti. Taip...
(*Švelniai*) Čia tau bus gera. Pailsėsi. Ligoniai draugiški.

BEATRIČĖ (*sunerimusi*). Jūs norite uždaryti mane?

GYDYTOJAS. Priglausti laikinai.

BEATRIČĖ. Iš mokyklos mane pašalins.

GYDYTOJAS. Jei nepabūsi čia, tada tikrai pašalins. Ir niekada nebepriims. Direktorius pavaduo-
toją sumušei. Supranti? Tai ne juokai! Bet dabar, kaip atrodo, išsigelbėsi. Puikiai suvaidinai
nepakaltinamą.

BEATRIČĖ. Suvaidinau?!

GYDYTOJAS. Kodėl taip išsigandai? Mes nežinome, kada vaidiname, kada ne. Padėti noriu tau.
Supranti? Tu – nepakaltinama!

BEATRIČĖ. Atleiskite, daktare, nesuprantu.

GYDYTOJAS. Tu – psichinė ligonė.

BEATRIČĖ. Kokia psichinė ligonė?

GYDYTOJAS. Paprastai tariant, netekusi proto. Laikinai, žinoma.

BEATRIČĖ (*pasibaisėjusi*). Negi aš beprotė? Negi beprotė?! Ir mane uždarys?!

Įeina MILŽINAS SANITARAS

SANITARAS. Daktare! Kieme beprotis užpuolė mergaitę. Kėsinosi...

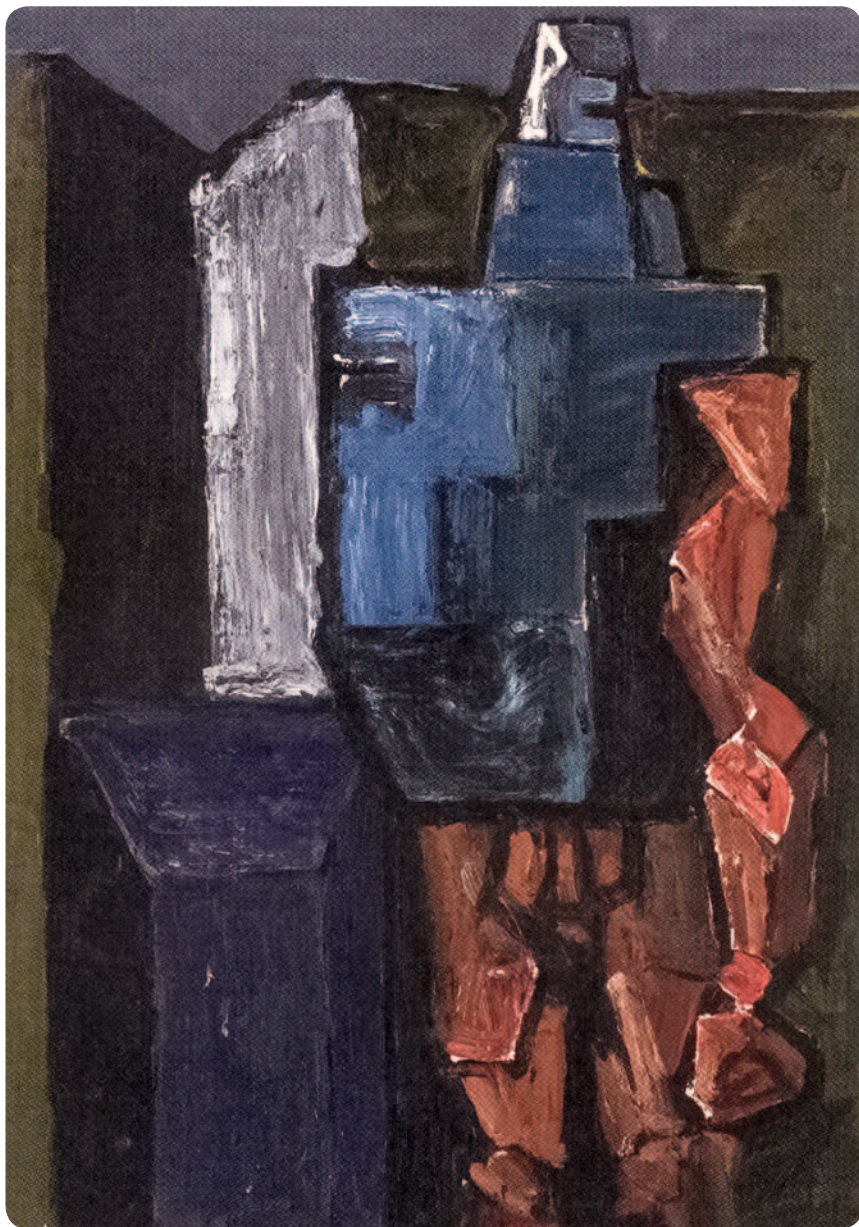
BEATRIČĖ (*suklinka*). Aaa!!!

Dingsta GYDYTOJAS

Klausimai ir užduotys

1. Panagrinėkite gydytojo ir Beatričės pokalbį: apie ką jie kalbasi? Kokie gyvenimo klausimai jų pokalbyje iškyla? Kokie abiejų požiūriai į žmogų ir visuomenę išryškėja? Kuo jų pozicijos panašios, kuo – skiriasi?
2. Apie kokias ribas kalba Beatričė? Kodėl būtent ribų klausimu susidomi gydytojas? Kaip Jūs suprantate: ką šiuo atveju reiškia „peržengti ribą“?

Vincas
Kisarauskas.
„Riteris“, 1969 m.

Beprotnamis. Erdvi patalpa.

Viršuje žvaigždėtas dangus. Ore kabo didelė spyna

Už JOS BEATRIČĖ

BALSAI – Kodėl čia svetimi žmonės?

– Kur žmonės?

– Kokie žmonės?

– Žmonės! Žmonės!

– Daktare! Daktare!

BEATRIČĖ. Aš ne beprotė! Ne! Ne!

Prieš pat ją atsistoja ant paaukštinimo KALBĖTOJAS BEPROTIS. Tai tas pats Milžinas sanitaras

Kas tu toks? Kaip tu čia atsiradai?

KALBĖTOJAS BEPROTIS. Aš tavo šešėlis.

BEATRIČĖ. Koks šešėlis? Mano? Mano? Negi aš sapnuoju... O gal čia... beprotnamis.

KALBĖTOJAS BEPROTIS. Baimė! Baimė – tavo kelias. Baimė – tavo išmintis!

BEATRIČĖ. Aa!!!

Pamato ANDRIŲ

Andriau! Ką tu padarei? Kodėl mane čia atvedei?

Andrius neatsako

Negi aš sapnuoju? O gal čia iš tikrųjų...

Pamato DIREKTORIAUS PAVADUOTOJĄ

Jūs? Kaip jūs čia?..

Pamato JULIŲ

Juliau! Kodėl ta moteris mane čia atvarė? Ji nežinojo, kas daryti? Nežinojo?

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Kasdien aš gaunu nuo savo mokinių smūgį į veidą. Kas dieną – dešimtis smūgių. Padėkite mums! Mes nežinome, kas daryti!

BEATRIČĖ. Kodėl jūs balta suknele?

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Aš esu tu.

BEATRIČĖ. Kodėl jūs balta suknele? Aš ne balta.

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Aš esu sužadėtinė. Tu parašei mano žodžius: „Koks saldus meilės smalsumas!“, „Kaip man suprasti save?“ Argi tu nežinojai, kad tai mano žodžiai?

BEATRIČĖ. Jums keturiasdešimt.

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Betgi aš esu tu. Visi tavo žodžiai apie meilę – mano žodžiai.

Kodėl tu mane taip skaudžiai įžeidei?

BEATRIČĖ. Man tik septyniolika...

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Kam tu atiduosi tuos dvidešimt trejus? Aš atidaviau jums. O kam tu atiduosi?

BEATRIČĖ. Aš atsiklaupsiu prieš jūsų keturiasdešimt. (*Atsiklaupia*)

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Tu atsiklaupei prieš save.

BEATRIČĖ. Bet juk aš – beprotnamyje!

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Atėjau pasakyti svarbią tiesą: jei nori, išeina žmonės ir iš beprotnamio. Išeina ir iš beprotnamio!

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA dingsta

JULIUS groja trimitu

JULIUS (*nustojęs groti*). Ar visi bepročiai sukviesti?

Priešingoje pusėje staiga pasirodo trys bepročiai, PIRMAS, ANTRAS ir TREČIAS. Šalia Juliaus atsistoja ANDRIUS ir LUKAS, triukšmingai ima groti.

Bepročiai klausosi. Jie atrodo tarsi Andriaus, Juliaus ir Luko atspindys veidrodyje

ANDRIUS (*baigus groti*). Jie visai neploja.

JULIUS. Matyt, čia kitokie papročiai.

ANDRIUS. Kodėl neplojate, gerbiamieji? Nepatiko?

PIRMAS. Protingi tokiai muzikai neploja.

JULIUS ir LUKAS. Oho!

ANDRIUS. Blogai grojome?

ANTRAS. Blogos muzikos neįmanoma gerai groti.

JULIUS. Matai, koks jis!

ANDRIUS. O kodėl ji bloga?

TREČIAS. Jūsų muzika tuščiavidurė. Nėra joje iliuzijų ir nėra vilties. Atleiskite, tai bepročių muzika.

ANDRIUS. Bepročių?!

JULIUS. Kurių bepročių?

LUKAS. Šitų ar kitų?

Andrius, Julius ir Lukas ilgai juokiasi. Pauzė. Staiga ima juoktis Pirmas, Antras ir Trečias ir dar ilgai juokiasi

PIRMAS. Iš ko mes juokėmės?

ANTRAS. Iš jų ar iš savęs?

TREČIAS. O jie iš ko juokėsi?

PIRMAS. Iš mūsų ar iš savęs?

ANTRAS (*Beatricėi*). Mergaite, kodėl tu nesijuoki?

BEATRIČĖ. Tai košmaras!

TREČIAS. Košmaras, nes tu nežinai, kur tavo vieta. Tarp jų ar tarp mūsų.

<...>

LUKAS. Ar laisvės nepastebėjote mūsų muzikoje?

KALBĖTOJAS BEPROTIS (*ant paaukštino*). Laisvė? Kas tai yra laisvė?! Kraujo marios aplink ją! O jos nėra!

PIRMAS. Iš muzikos mes laukiam stebuklo.

JULIUS. Jie tiki stebuklu ir nesupranta žodžio „laisvė“.

LUKAS. Reikia išversti į jų kalbą.

ANDRIUS. Aš išversiu. (*Padaro judesį, kad atrakina spyną ir atveria duris*) Štai laisvė! Eikite! Eikite!

JULIUS. Prieš jus laisvė!

Kitas sanitaras, kažką baisaus susapnavęs, staiga prabunda, pažiūri į spyną, apsidairo ir, įsitikinęs, kad visur tvarka, vėl užsnūsta

ANTRAS. Atleiskite, ten beprotnamis. Ko verta jo laisvė?

ANDRIUS (*piktai*). Ką?! Pas jus, vadinas, protingųjų namai? Taip?

JULIUS. Supraskite pagaliau, kad gyvenate jūs beprotnamyje. Jūs, o ne mes!

LUKAS. Jūs! Jūs!

TREČIAS. Tai jūs nesuprantate, kur jūs gyvenate!

PIRMAS. Jūs – akliai!

ANTRAS. Jūs – iškamšos!

TREČIAS. Jūs – bemoliai!

PIRMAS. Mergaitė! Kodėl tu jų neplūsti?

BEATRIČĖ. Ką aš turiu plūsti? Juos ar save?

Pauzė

ANTRAS. O mes ką plūdome?

TREČIAS. Juos ar save?

PIRMAS. O jie ką plūdo?

ANTRAS. Mus ar save?

TREČIAS. Nėra reikalo nei pykti, nei jaudintis. Visiems aišku, kad jūsų gyvenimas – beviltiškas.

ANDRIUS. Anot jūsų, blogas? Baisiai blogas? Taip?

PIRMAS. Mes nesakome, kad blogas. Jis gali būti labai geras. Mes sakome: beviltiškas!

JULIUS. Aišku. Jums visai kas kita. Jūs maitinami viltimi kaip pupomis. Jūsų vilties augimas vaizduojamas diagramomis.

LUKAS. Jūsų viltis – rankomis apčiuopiama kaip mergiotė!

JULIUS. Apčiuopiama kaip kvailybė!

Andrius, Julius ir Lukas juokiasi

KALBĖTOJAS BEPROTIS (*ant paaukštino*). Ponios ir ponai! Kai kur dar yra žmonių, manančių, kad viltis turi būti apčiuopiama. Tai idėjinė ir politinė klaida. Jei viltis būtų apčiuopiama, ją suestų kiekvienas paršas. Viltis neįkandama, nesuuođžiama. Jos negalima išduoti,

negalima prakeikti. Taip, ponai, viltis neapčiuopiama. Protas apčiuopiamas. Protą galima kojomis minti, vilties – ne. Protą galima parduoti, iškeisti į sriubos lėkštę, į ragaišį, vilties – ne. Viltis neapčiuopiama. Baimė apčiuopiama. Baimę galima sverti, matuoti, galima štabuose ir kalėjimuose iš jos košę virti. Iš vilties – ne. Baimė vaikšto po pasaulį. Kasdieniška baimė, be dalgio, riebiomis šlaunimis, atvėpusiomis lūpomis. Kas pažvelgia jai į akis, nori bėgti į kitą planetą. Kai ji įsisiautėja, herojų statuloms dreba širdys. Tik viltis palaiko, apsaugo, leidžia gyventi. Viltis žmonijos tvirtovė, tvirtovių tvirtovė, vienintelė nesugriaunama, jokiais ginklais nepaimama. Kas pasitraukia iš tos tvirtovės, tam nieko kito nelieka, kaip tik drebėti, drebėti. Ir mirti lėta mirtimi. Nuplėškime nuo mūsų planetos iškabą: „Praraskite viltį, kurie čia atėjote.“ Ir užrašykime: „Tegyvuoja Viltis!“

Pauzė

BEATRIČĖ. Tegyvuoja viltis!! Tegyvuoja viltis!!

ANDRIUS. Kas ta mergina? Ji panaši į Beatričę!

LUKAS. Visos gražios merginos panašios į Beatričę.

JULIUS. Aš ją pagrobsiu. Mes vėl turėsime Beatričę.

LUKAS. Ir vėl pasiūsim į beprotnamį?

BEATRIČĖ. Čia ne beprotnamis. (*Pirmam, Antram ir Trečiam*) Andriau, Juliau, Lukai! Grokit! Grokit!! Grokit, kaip dar negrojome!! Tegyvuoja viltis!

Pirmas, Antras ir Trečias paima „instrumentus“: lazdeles, lankus. Beatričė ima diriguoti

ANDRIUS. Aš nieko negirdžiu.

JULIUS. Aš taip pat nieko.

LUKAS. Nieko! Nieko!

PIRMAS. Jie negirdi!

ANTRAS. Jie nemato!

TREČIAS. Jie neužuodžia!

PIRMAS. Nežino, kad iliuzija be kvapo ir be spalvos, o pripildo pasaulį gražybių!

LUKAS. Iliuzija! Aš jau girdžiu!

JULIUS. Oo!

Pasigirsta fleitos muzika. Pradedama „groti“ ir kiti. Andrius, Julius ir Lukas klausosi sužavėti. Tik sanitaras, viskam abejingas, snaudžia, sėdėdamas kampe

Klausimai ir užduotys

1. Atkreipkite dėmesį, kokioje vietoje vyksta šis tragikomedijos paviekslas. Kuo ši vieta ypatinga? Kuo netikroviška, paradoksali, metaforiška? Kuo ji iš esmės skiriasi nuo jaunuolių pusrūsio – katilo – erdvės? Kokią simbolinę reikšmę ji įgyja?

2. Aptarkite grupėse, kas ši tragikomedijos paveikslą sieja su Dantės „Dieviškąja komedija“. Atsakymus paremkite citatomis. Pasvarstykite, kodėl XX amžiaus dramaturgas pasitelkia šias sąsajas su Viduramžių kūriniu, ką jomis pasako.
3. Tęsdami darbą grupėse, atidžiau panagrinėkite Beatričės viziją. Kokie neįprasti veikėjai joje pasirodo? Ką jie reiškia? Kuo keistas Andriaus, Juliaus ir Luko elgesys? Apie ką jie visi kalbasi, kokias paradoksalias mintis išsako?
Kaip šioje vizijoje pasikeičia Beatričės ir direktoriaus pavaduotojos santykiai? Ką šis pokytis pasako apie pačią Beatričę?
4. Raštu pasvarstykite, kokias žmogaus gyvenimo problemas Beatričės vizija iškelia, kokias idėjas išsako. Ar jos aktualios Jums? Kodėl?

Pirmo veiksmo pabaigoje iš beprotnamio išėjusi Beatričė priekaištauja Andriui dėl išdavystės – direktoriaus pavaduotojai perduoto dienoraščio. Antrame veiksmo Beatričės meilės siekia Julius. Beatričė susitinka su Juliaus palikta jo vaiko motina Zina, neturinčia, kur gyventi. Beatričė priverčia nuo gyvenimo atitrūkusį filosofą Juliaus tėvą suteikti pastogę savo vaikaičiui ir Zinai. Trečio veiksmo pradžioje Beatričei atsiveria Lukas. Gatvėje jis mergaitę apgina nuo užpuoliko. Andrius, pamatęs parke Beatričę su Luku, ją atstumia ir iš jos pasityčioja.

TREČIAS VEIKSMAS

<...>

Pirmojo paveikslo kambarys – katilas. ANDRIUS, JULIUS ir LUKAS groja. Jie groja su dideliu įkarščiu, piktai, norėdami grojimu išlieti savo įsiūtį. Kiek pagrojęs, Lukas staiga palieka mušamuosius, pribėgęs trenkia Andriui į veidą, Andrius meta gitarą, dar smarkiau trenkia Lukui

ANDRIUS. Pinkvarta!

JULIUS (šaukia). Grokit, rupūžės! Triubą sudaužysiu į vieno ir į kito galvą! Iš proto išvedė ta kvaila mergšė!

Julius puola juos. Visi trys ima muštis, bet taip mikliai, tarsi špagomis fechtuotųsi. Staiga mūsų nutrūksta. Andrius prisipila stiklinę degtinės, kurios keli puslitriai stovi čia pat ant stalo, ir piktai išgeria. Tą patį padaro Lukas ir Julius

ANDRIUS. Grokim po velniais. Dar papjausim vienas kitą.

LUKAS (Andriui). Pirmiausia tave.

JULIUS. Nutilkit! Pažaidėm, ir užtenka.

ANDRIUS. Grok, šunie!

LUKAS. Aš negrosiu. (*Po pauzės, taikingai*) Andriau! Juk tu jos nemyli.

ANDRIUS. O ką tu žinai?

LUKAS. Tu ją niekini.

ANDRIUS. Niekinu. Žinoma, niekinu.

LUKAS. Už ką? Kad ji su manim?..

ANDRIUS. Ne.

LUKAS (*rodydamas į Juliją*). Su juo?..

ANDRIUS. Ne. Niekinu už tai, kad ji – nei su manim, nei su Julium, nei su tavim. Supranti – nė su vienu.

Pauzė

JULIUS. O tu, pasirodo, nekvailas, Andriau.

ANDRIUS. Jei ji būtų su kiekvienu iš mūsų pasidulkinusi, ar mes peštumėmės?

LUKAS. Ji – ne tokia.

ANDRIUS. Ką tai reiškia – „ne tokia“?

LUKAS. Ne tokia, ir viskas.

ANDRIUS. Kas ji tokia? Kas? Skrynja neatrakinama? Paslėpti turtai! Gal jokių turtų nėra? Siuskite, fantazuokite, galvokite, kad velniai žino kas. O tuštuma. Kam tokia reikalinga. Iš proto veda kiekvieną chuliganą, nekaltai akutėm žaidžia, o pati pasiutus, balandėlė. Koks jos dienoraštis! Ir dabar puldinėja kaip prakeikta. Pamėgink paimti – dingsta.

LUKAS. Ji nepasiutus! Neprakeikta! Ji nepuldinėja!

ANDRIUS. Kvaily! Argi nematei?! Ji prie manęs puolė, prie jo, prie tavęs. Tave paliko, jį paliko... Vėl prie manęs... Prie ko dar ji puls?

LUKAS. Mes kaip pamišę puolame prie jos!

ANDRIUS. Ir ką gauname? Ką?

JULIUS. Ką gauna Lukas iš savo dėdės?

LUKAS (*staiga sutrikęs*). Iš dėdės?

JULIUS. Taip. Dėdės. Išmintingo kaip Saliamonas. Taurus kaip Homeras. Kuo jis vardu? Mirazas?

ANDRIUS. Pinkvarta! Girtas pastipo patvoryje!

Andrius ima juoktis, paskui – Julius, pagaliau Lukas. Visi juokiasi kažkokiu isterišku, netikru juoku

JULIUS. Aš niekuo netikiu ir nenoriu tikėti. O Beatričė vertė kažkuo tikėti.

ANDRIUS. Kuo tikėti?

JULIUS. Nežinau, bet kažkuo tikėti... Aš susimąščiau. Pradėjau galvoti, kad aš – žmogaus parodija, kad reikia būti kitokiam...

ANDRIUS. Išgerk!

Julius išeina. Andrius ir Lukas – taip pat

JULIUS. Kas yra žmogus? Tai kažkoks kvailys su moterimi galvoje! Atėjo moteris, apkvailino kiekvieną, ir viskas. O ką davė? Nieko! Liko neapykanta, vientatvė.

LUKAS. Vientatvė – štai kas! Jūs to nesuprantat.

JULIUS. Labiau nei tu manai. Gyvenimas – ugnis. Vienam prie ugnies – baisu! Ar jums teko būti nakties metu miške vienam prie laužo? Man teko. Klaidu! Atrodo, kad tave kažkas sudraskys. O laužas degs, apims visą mišką. Ir dūmas tas neišsisklaidys niekada.

ANDRIUS. Išgerk.

Julius išgeria. Andrius ir Lukas – taip pat

JULIUS. Taip. Buvo draugystė. Trijų modern vyrų. Nieko nebijojom. Gąsdinome kitus. Juokėmės. Ieškojome tik nuotykių. Ir kažkur skubėjome. Atrodė, kad per mažą laiką. Gera turėti per mažą laiką. O dabar kas? Skiedalas! Surūgęs! Atsirado kažkoks tuščias laikas. Slampinėjame kiekvienas sau, nežinodami, ko griebtis. Mintimis vis apie tą prakeiktą... tikrai kažkieno prakeiktą Beatričę. Susirenkam groti – muštynės! Čia velnias yra įkišęs savo uodegą, pasakytų mano tėvas. Žinoma, velnias. Naujoviškas velnias, verčias gerbti dorą ir nekaltybę.

ANDRIUS (*trenkia mušamųjų lėkštėmis*). Išprievartaukim ją! Kolektyviai!

Trumpa pauzė

LUKAS (*puola Andrių*). Kaip blakę sutrinsiu!

ANDRIUS. Šalčiau, Pinkvarta! Tu gausi savo dalį. Kitaip niekada negautum.

LUKAS. Tai mane užmuškite!

ANDRIUS. Ji tavęs nemyli. Pasityčiojo iš tavęs. Tu – mazgotė! Vyža! Bijai atkeršyti!

JULIUS. Peržengsim slenkstį... Kas už jo? Tuštuma.

ANDRIUS. O kas neperžengus? Kas? Atsakyk, filosofe!.. O kolektyvinis – aukščiausias įsiutimas.

Lukas susimąstęs ritmingai ir lėtai muša būgną

JULIUS. Beatričė dabar nesirodys. Niekada. Ji pasiekė savo. Ji sunaikino mus. Išspjovė! Mes virtome spjaudalais.

ANDRIUS (*šaukia*). Grokit! Grokit! Grokit, velniai prakeiktieji!!

Vėl visi groja su tokiu pat pykčiu ir įsiutimu. Staiga Lukas nustoja mušti būgnus, čiumpa pelevinę ir trenkia į langą. Suskamba dūžtantis stiklas. Andrius pagriebia butelį ir taip pat trenkia. Julius – kitą. Lyg proto netekę, jie svaidda į langus ką tik nutverdami.

Dūžtančio stiklo garsas kaskart stiprėja, kol virsta nenutrūkstamu artimos perkūnijos trenksmu. Staiga įeina Beatričė. Stiklo muzika iš karto nutyla. Ilga pauzė. Jie žiūri į Beatričę lyg suakmenėję

ANDRIUS. Klaupkitės!

Visi atsiklaupia prieš Beatričę

BEATRIČĖ (*pasitraukia*). Jūs – girti?

ANDRIUS. Įsimylėję.

JULIUS. Visi trys.

LUKAS. Kiekvienas trigubai!

ANDRIUS. Ir visi pikti.

JULIUS. Ir visi negirti.

LUKAS. O tik išgėrę.

BEATRIČĖ. Kaip tai sunku!..

ANDRIUS. Kas sunku?

BEATRIČĖ. Sunku matyti jus klūpančius. Stokitės!

Staiga visi trys lyg automatai atsistoja

ANDRIUS. Netikėjome, kad tu dar ateisi, Beatriče!

JULIUS. Visą laiką tavęs laukėme, Beatriče!

LUKAS. Tave visur matydavome, Beatriče!

BEATRIČĖ. Aš atėjau pas jus paskutinį kartą.

JULIUS. Atėjai viską pradėti nuo pradžios?

ANDRIUS. Arba pradėti nuo pabaigos!

LUKAS. Arba visai nepradėti!

BEATRIČĖ. Jūs jau nebežinote, ką kalbate.

ANDRIUS. Bet mes žinome, ką darome.

BEATRIČĖ. Aš atėjau pas jus paskutinį kartą. Aš turėjau ateiti. Negalėjau neateiti... Aš laukiau stebuklo. Stebuklas neįvyko. Norėjau, kad jūs būtumėte kiti. Kiti jūs negalite būti. Jūs tokie, kokie esate. Buvo valanda... galvojau, kad man liko tiksliai mirti. Nieko daugiau: mirti! Bet tai buvo viena valanda... Vėliau aš supratau: jūs norite tiksliai gyventi. Pikta nenorite daryti. Kai mama grįžo ir man pasakė...

LUKAS. Mama grįžo?!

BEATRIČĖ. Kai ji grįžo ir man pasakė: „Aš norėjau tiksliai gyventi, o pikta tau nenorėjau daryti“, – aš viską supratau.

ANDRIUS. Mes norime pikta daryti! Norime!

BEATRIČĖ (*šaukia*). Ne! Ne! Ne!

ANDRIUS. Štai, pažiūrėk, mano rankos kruvinos.

BEATRIČĖ. Ne! Ne! Nekruvinos! (*Glaudžia jo rankas sau prie veido*)

LUKAS. Tu tą pat darai, bet tu nebe ta.

BEATRIČĖ. Aš ta pati, Lukai.

LUKAS. Ji grįžo. Dabar tu – kita. Tu staiga nutolai nuo mūsų.

BEATRIČĖ. Lukai! Pakartok, kaip tu tyliai šaukdavai pro langą, kad kiti neatbustų...

LUKAS (*šaukia*). Niekaip nešaukdavau!

Pauzė

BEATRIČĖ. Ji atsiklaupė prieš mane ir pasakė: „Atleisk mano silpnybę. Aš neapsakomai norėjau gyventi. Pikta nenorėjau daryti.“ Paskui ji paskambino man vieną sonatą. Nuostabią...

ANDRIUS (*nutraukdamas ją*). Išgerk, Beatriče!

BEATRIČĖ (*griežtai*). Ne!

ANDRIUS. Išgerk. (*Bruka jai stiklinę degtinės*) Labai prašau. Juk tu vis vien... Nenoriu žodžio ištarti.

BEATRIČĖ. Užtenka! Girdėjau.

ANDRIUS. Na tai pašok, Beatriče. Išsirenk nuoga ir pašok.

BEATRIČĖ. Kodėl tu nori būti blogesnis už kitus, Andriau?!

JULIUS. Blogesnis? O mes norime susilyginti.

BEATRIČĖ. Dar man pasakė ji: „Aš susiteršiau prieš tave.“ Tikrai taip pasakė. Ir buvo labai keista.

Aš pagalvojau, kokia laimė, kad aš prieš ją ne...

LUKAS. Geriau tylėk, Beatriče.

JULIUS. Mes viena kalbame, o tu – kita.

ANDRIUS. Be entuziazmo mes negalime su tavim atsisveikinti.

JULIUS. Čia yra teatrinių kostiumų. Papuošim tave. Tu būsi – karalienė.

ANDRIUS. Surengsim velniškas iškilmes.

LUKAS (*staiga*). Bėk, Beatriče! (*Šaukia*) Bėk! Bėk!

BEATRIČĖ (*nustebusi*). Kodėl? Kas atsitiko?

ANDRIUS. Pinkvarta! Užmušiu! Prisiekiu – užmušiu! (*Beatričei*) Lukas – girtas.

JULIUS. Štai tavo apsiaustas. Jis – gražus, bet greit užsidega. Nebūk tarp rūkančių vyrų.

BEATRIČĖ. Kodėl?

JULIUS. Nebūk, kur karšta. Žūsi.

Beatričė ima garsiai juoktis

Ko tu juokies?

BEATRIČĖ. Apsiaustą aš gi palikau už durų... Einu. Atsisveikindama paskambinsiu jums tą Mo-carto 47 sonatą. Ją skambindama, visada girdžiu lyg kažkokį šaukimą... Tą patį girdėjau, jai skambinant... šaukimą gyventi... kažką labai šviesaus, dėl ko verta gyventi.

ANDRIUS. Gyventi verta tik tada, kai galima viską pasiimti iš gyvenimo.

BEATRIČĖ. Visko negalima. Ateidama galvojau apie tą sonatą. Ir norėjau jums paskambinti.

JULIUS. Skambink, Beatriče! Skambink šitaip: gyvenimas – audra! Jis ir bepročius priims. Audroj yra vietos visiems ir viskam.

BEATRIČĖ. Ne. Ne taip. Ne tokia muzika.

JULIUS. Vis vien skambink, Beatriče! Skambink, kaip dar negirdėjom. Apvainikuosim tave lyg karalienę.

Beatričė atsisėda prie pianino. Julius atneša karalienės karūną ir uždeda jai ant galvos. Atrodo, kad Beatričė to nepajunta. Skambina

BEATRIČĖ (*baigusi skambinti*). Patiko jums?

LUKAS. Neklausk.

BEATRIČĖ (*visą laiką su karūna*). Aš blogai skambinu. Bet Mocartas – šviesa. Jūs turėjote jausti. Sakysit: jautėte? Supratote?

Pauzė. Jie tyli

Palieku jus, ir man gaila. Tiek čia grota! Ir kartais taip kvailai. O vis dėlto kažkas buvo. Tik aš daug ko nesupratau. Visi žiburiai mane viliojo... Buvau laiminga. Ir buvau nusivylusi. Buvau praradusi ramybę. Maniau, kad visam amžiui. Bet ne, ne! Man tik septyniolika. Aš – laiminga. Laimingam nesunku pakelti gyvenimą. Juk taip? Aš vėl mokysiuos. Aš – ne beprotė. Eisiu vėl ir į muzikos mokyklą. Sako, aš gabi. Aš noriu ką nors pasiekti. O ką – nežinau pati. Garbės, laimės... Ne sau vienai, visiems... O gal ir vėl skausmo. Skausmo dėl per didelės gyvenimo meilės. Gero skausmo – kai ašarų pilnos akys, o širdyje šviesu... (*Sužadinta ir labai nuoširdžiai*) Ak, mano berniukai. Kodėl jūs tylite? Pasakykit ką nors atsisveikinant. Labai gera, nekasdieniška, kad visą laiką atsiminčiau.

Pauzė. Jie tyli

Senelė sako, kad Dievas yra. O jis tikrai yra. Aš jaučiu jį muzikoje... katedroje, tose kolonose... mylimam veide...

Pauzė

ANDRIUS. Duosim jai pačiai rinktis. Su kuriuo pirmuoju atsisveikins...

JULIUS. Tas nuims jai karūną.

Trumpa pauzė

BEATRIČĖ (*kažką bloga nujausdama*). Apie ką jus kalbate?.. Aš einu.

ANDRIUS. Atsisveikink su kiekvienu.

BEATRIČĖ. Sudie, Juliau... Lukai... Andriau...

Julius ir Lukas puola prie Beatričės. Julius trenkia į žemę karūną. Klyksmas. Tamsa. Spindulyje pasirodo Beatričės veidas

BEATRIČĖ (*šaukia*). Kas jūs esate? Kas jūs esate?

Pasirodo Direktoriaus pavaduotojos, Gydytojo, Juliaus tėvo, Andriaus tėvo, Motinos veidai

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Ar tu jų nepažįsti?

BEATRIČĖ. Žmonės! Kas jūs esate?!

GYDYTOJAS (*labai garsiai*). Argi tu jų nepažįsti?!

BEATRIČĖ. O Dieve! Kas jūs esate?!

ANDRIAUS TĖVAS. Kodėl tu čia atėjai? Kodėl? Kodėl?

JULIAUS TĖVAS. Kodėl atėjai pas bepročius?

BEATRIČĖ. Ak, kodėl aš čia atėjau?

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA (*žiūrovams*). Ar mes galime pateisinti ją? (*Beatričiai*) Kas čia tave traukė? Kauksmas? Iš pačių juodžiausių gilumų!

BEATRIČĖ. Aš tikėjau kažkuo. Bėgau nuo kažko. Suradau... Ką suradau? Dieve! Ką? Ką suradau?!. Kas jūs esate?!

GYDYTOJAS (*žiūrovams*). Ar mes galime pasmerkti ją? (*Beatričiai*) Jie išdavė tave. Sumynė tave. Sutrypė! Apiplėšė!

JULIAUS TĖVAS. Jie pastatė tau mirties kameras. Pasaulis šaukia: kas jūs esate?!

DIREKTORIAUS PAVADUOTOJA. Jie amžini! Jie kas kartą nauji!

ANDRIUS TĖVAS. Pažinsi juos – žūsi. Pasigailėsi jų – taip pat žūsi!

BEATRIČĖ. Geriau žūti! Ne! Ne!

MOTINA. Aš skubėjau pas tave, dukra.

BEATRIČĖ. Mama, atleisk. Atleisk... Atleisk...

MOTINA. Aš kalta...

BEATRIČĖ. Aš nežinojau! Nežinojau!..

MOTINA (*šaukia*). Aš nekalta! Dėl pražūties aš nekalta!

BEATRIČĖ. Aš laukiau stebuklo!.. Atleisk man...

MOTINA. Vaivorykštės tiltas! Permetas per tavo trumpą gyvenimą. Per mano ilgą gyvenimą.

Vaivorykštės tiltas! Tu bėgai juo! Aš bėgau juo!

BEATRIČĖ. Meilė! Meilė! Meilė!

MOTINA. Kūdiki! Tiltas nebuvo. Buvo tik iliuzija. Mes palinkome prieš iliuziją, prieš paslaptį. Ir pačios save apgavome.

BEATRIČĖ. Geriau žūti! Geriau žūti, jei nebėra pasaulyje meilės! (*Veido nebematyti, girdėti tolsantis balsas*) Jei nebėra meilės!.. Jei nebėra meilės!.. Meilės... Aa!!!

Vėl šviesu. Įbėga išsigandęs JULIUS

JULIUS. Vijaus iki penkto aukšto. Ji iššoko! Iš penkto aukšto!

Pauzė

ANDRIUS. Beprotė! Ką bloga jai padarėme? Juokų nesuprato! Kam galėjo ateiti į galvą, kad ji šoks pro langą, iš penkto aukšto?! Atsiminkite, vyrai: ją jau buvo pasiuntę į psichiatrinę ligoninę.

JULIUS. Dabar jau teks duris atidaryti.

LUKAS. Ar mus sušaudys?

ANDRIUS. Už ką?

Uždanga

1967

Vincas
Kisarauskas.
„Krintantis
sulaužytas
žmogus“, 1965 m.

Klausimai ir užduotys

1. Paskutiniame tragikomedijos paveiksle, likę katilė vieni, Andrius, Julius ir Lukas toliau kalbasi apie Beatričę. Panagrinėkite pokalbį: kuo Beatričė jiems svarbi, ką ji reiškia kiekvienam jų?
2. Pasvarstykite, kodėl Andrius, Julius ir Lukas pražudo Beatričę.
3. Aptarkite tragikomedijoje ištartus paskutinius Andriaus, Juliaus ir Luko žodžius. Kokia jų reikšmė? Kodėl būtent šiais žodžiais dramaturgas baigia kūrinį?
4. J. Grušas laiške literatūros tyrinėtojai Jonui Lankučiai įvardijo tris principus, kuriais rėmėsi, rašydamas tragikomediją „Meilė, džiazas ir velnias“:

Pjesės veiksmą plėtodamas, naudočiau staigius kontrastus, „nelauktus spindulius“. Rašydamas šią pjesę, laikiausi nuostatos: leisti veikėjams tiek „įsisiautėti“ – jei dar žingsnis, prasidėtų beprotybė. Tada,

*man rodos, geriausiai atsiskleidžia žmogaus dvasios galios – iki neri-
botos pasąmonės. Ir neatsisakau nuo principo, kurį esu taip suformu-
lavęs: už regimojo pasaulio neregimas daro savo stebuklus.*

Dirbdami grupėse pasirinkite vieną iš rašytojo įvardytų principų ir pagrįskite jį kūrinio tekstu.

5. Apibendrinkite Beatričės paveikslą. Aptarkite, kokias vertybes ji gina. Pasvarstykite, kodėl dramaturgas šiai veikėjai suteikė Beatričės vardą. Kuo ji panaši į Dantės „Dieviškosios komedijos“ Beatričę? Kuo skiriasi? Kuo ji artima M. de Servanteso Don Kichotui? Ar jos kovą su blogiu, melu, menkyste, niekšybėmis galime vadinti donki-chotiška? Kodėl?
6. Beatričė – išskirtinė veikėja ir J. Grušo kūryboje, ir lietuvių literatūroje. Susipažinkite su paties rašytojo ir kritikų mintimis apie šią veikėją.

Juozas Grušas:

Beatričė man buvo lyg saulė. Jos veiksmus stengiausi apgaubti tairiais šviesos spinduliais, kuriais prasiveržė nemirtingas žmogaus gerumas. Rašydamas jaučiau, kad trys pusiau sužvėrėję jaunuoliai myli Beatričę. Ir aš leidau jiems tai daryti. Tai buvo jų dar išlikusios žmogiškos vertės pradai. Sunaikindami aktyvųjį gėrį – Beatričę, jie galutinai moraliai sunaikina save. Tai jų tragizmo esmė.

Jonas Lankutis:

Būdama žemiška, įaugusi į tikrovišką socialinę aplinką, Beatričė yra poetiškas gėrio ir grožio įsikūnijimas, prie kurio nelimpa kasdienybės purvas. Ji kaip „Dieviškosios komedijos“ herojė gali eiti pragaro labirintais, kaip Kristus nešti atpirkimo kryžių, grumtis su vėjo malūnais kaip Servanteso Don Kichotas.

Algirdas Landsbergis:

Idomiausia Grušo dramai „Meilė, džiazas ir velnias“ figūra yra Beatričė. Nežiūrint jos itin aiškių simbolinių asociacijų (jos vardo, aliuzijų į Don Kichotą), ji nėra plastikinė ar sirupinė šventoji, bet tarsi retas paukštis literatūroje – „teigiamas“ charakteris, kuris yra ir sudėtingas, ir gyvas, ir jaudinantis. Jauniesiems nihilistams, besistengiantiems gyventi „anapus gėrio ir blogio“, ji yra masinanti ir kartu erzinanti būtybė. Ji apeliuoja į jų sąžinės ir kaltės jausmą. Jie nebepripažįsta jokių ribų, o ji nori sugrąžinti jiems ribos sąvoką.

Klausimai ir užduotys

Remdamiesi tragikomedija „Meilė, džiazas ir velnias“, jos autoriaus ir kritikų mintimis, savo patirtimis, parašykite rašinį arba esė pasirinkta tema:

Ką mano kartai kalba Beatričė?

Kuo man svarbi Beatričė?

Ar Beatričė gali supurtyti mūsų visuomenės sąžinę?

7. Remdamiesi visu kūrinium, aptarkite tragikomedijoje vaizduojamą kartų konfliktą. Dėl kokių vertybių šis konfliktas vyksta? Kodėl prieš tėvų kartą sukyta vaikai? Kuo nepriimtinas jiems tėvų gyvenimas? Ar prasmingas jų maištas?

Padiskutuokite klasėje, ar J. Grušo vaizduojamas kartų konfliktas yra universalus, būdingas ir mūsų laikams.

8. Atidžiau panagrinėkite kūrinio pavadinimą: kokia jo prasmė, kokias šio pavadinimo reikšmes iškelia, pabrėžia tragikomedijos tekstas. Kodėl būtent taip rašytojas pavadino savo kūrinį?
9. Pasiremkite dramos tyrinėtojos P. Česnulevičiūtės anksčiau pateikta tragikomedijos samprata, J. Grušo kūrinio tekstu ir pagrįskite, kodėl „Meilė, džiazas ir velnias“ yra tragikomedija. Kas ją iš esmės skiria nuo klasikinės tragedijos?
10. „Meilė, džiazas ir velnias“ tapo svarbiu kelių kartų jaunystės kūrinium. Pavadinta „Pražūtingas apsvaigimas“ (1967), drama buvo vaidinama Panevėžio dramos teatre, kuriam tuo metu vadovavo garsus režisierius Juozas Miltinis. Pagal šią tragikomediją režisierius Raimundas Banionis sukūrė kino filmą „Džiazas“ (1992).

Susipažinkite su spektaklio nuotraukomis, saugomomis Juozo Miltinio palikimo studijų centre:

<http://www.miltinis.lt/index.php?4032356229>

Pažiūrėkite kino filmą „Džiazas“ ar jo ištrauką:

<https://www.youtube.com/watch?v=RqMk2l4Ipkw>

Panagrinėkite, kaip režisierius R. Banionis interpretuoja J. Grušo kūrinį. Kokias jo reikšmes išryškina, kokiomis papildo?

Pasirinkite dramos ištrauką ir sukurkite šiuolaikinę teatrinę jos interpretaciją. Apgalvokite, kokia turėtų būti šiandienos Beatričė ir kiti veikėjai, kokia muzika turėtų skambėti, kur galėtų vykti veiksmai.

DŽORDŽAS ORVELAS IR „GYVULIŲ ŪKIS“

Jei laisvė iš viso ką nors reiškia, tai būtent teisę sakyti žmonėms tai, ko jie nenori girdėti. Mūsų šalyje būtent liberalai bijo laisvės ir intelektualai nori supurvinti intelektą.

Intelektualinis bailumas yra pats pikčiausias priešas.

Visi gyvuliai yra lygūs, bet kai kurie gyvuliai lygesni už kitus.

Jei taip sako draugas Napoleonas, vadinasi, tai tiesa.

Drausmės, draugai, geležinės drausmės! Vienas klaidingas žingsnis, ir mūsų priešai vėl mus pavergs.

Jiems atėję laikai, kai niekas nedrįsta sakyti, ką galvoja, kai visur bastosi nuožmūs urzgiantys šunys.

Džordžas Orvelas

Džordžo Orvelo knyga tebėra reikšminga šiuolaikinei istorijai ir pasaulio kultūrai: mes visi esame gyvenę ar rizikuojame gyventi kažkur netoli Gyvulių ūkio. Tai viena iš didžiųjų politinių alegorijų, o jos pasakojama istorija apie tai, kaip nekalta ir būtina revoliucija virto diktatūra ir išdavyste – svarbiausias šiuolaikinis mitas.

Malkolmas Bredberis

Džordžas Orvelas suvaidino lemiamą vaidmenį kovoje su totalitarine sąmone ir organizuota neapykanta. Jo satyros atskleidė XX amžiaus smurtinės politikos bei neapykantos cinišką prigimtį. Orvelo pavardė tapo vėliava, iškelta tų, kurie tikėjo žmogaus gyvenimo unikalumu, asmeniniu protu ir asmenine sąžine.

Leonidas Donskis

Apie Džordžą Orvelą

Džordžas Orvelas (George Orwell, tikroji pavardė Erikas Bleiras, 1903–1950) – britų rašytojas, savo kūriniais išpėjęs pasaulį dėl grėsmių, kylančių dabarties žmogaus laisvei ir žmoniškumui. Jo politinės satyros „Gyvulių ūkis“ (1945) ir „1984-iejį“ (1949) šiandien skaitomos kaip pranašiškos knygos, kuriose atpažįstami šiuolaikinės tikrovės bruožai.

Dž. Orvelo gyvenimas kupinas prieštaraimų. Gavęs geriausią išsilavinimą, jis gyvena tarp valkatų ir juodadarbių. Tapęs kairiuoju intelektualu, aštriai kritikuoja komunistus ir jų kuriamą totalitarinę santvarką. Dirbdamas žurnalistu Didžiosios Britanijos radijuje BBC ir įvairiose laikraščių redakcijose, kaltina savo šalies žiniasklaidą dėl cenzūros ir baimės.

Jau mokykloje Dž. Orvelas buvo tikras maištininkas. Toks jis liko ir visą gyvenimą – kompromisų nepripažįstantis doras žmogus ir kūrėjas. Rašytojas bene giliausiai ir jautriausiai apmąstė XX amžiaus totalitarizmus – komunizmą ir fašizmą. Jis tarsi susitapatino su milijoninėmis šių režimų aukomis. „Kiekviena rimta mano darbų eilutė yra tiesiogiai nukreipta prieš totalitarizmą“, – teigė Dž. Orvelas.

Antrojo pasaulinio karo metais, pasitelkęs seną gyvulinės pasakėčios žanrą, rašytojas per tris mėnesius sukūrė antikomunistinę satyrą „Gyvulių ūkis“. Net keturios Anglijos leidyklos atsisakė šį kūrinį paskelbti. 1945-aisiais pagaliau knyga išleidžiama, tačiau be labai svarbios autoriaus pratarinės. „Gyvulių ūkis“ pelno Dž. Orvelui pasaulinę šlovę ir tampa viena reikšmingiausių XX amžiaus knygų.

Totalitarizmą demaskuojantį pasakojimą rašytojas tęsė romane „1984-iejį“. Jame pavaizdavo šurpų ateities pasaulį, kuriame kontroliuojamas ne tik kiekvieno žmogaus elgesys, bet ir mintys. Šios knygos buvo uždraustos Sovietų Sąjungoje ir kitose totalitarinėse valstybėse, kai kur jos draudžiamos iki šiol.

Dž. Orvelo sukurti aforizmai, posakiai „šaltasis karas“, „gyvulių ūkis“, „naujakalbė“, „didysis brolis“, „teisybės ministerija“, „meilės ministerija“, „minčių policija“ ir kiti iki šiol vartojami tikrovės reiškiniams, grėšmingoms gyvenimo tendencijoms įvardyti.

Paprašytas parašyti pratarinę „Gyvulių ūkio“ vertimui į ukrainiečių kalbą, Dž. Orvelas taip papasakojo apie savo gyvenimą ir knygos gimimą:

Gimiau Indijoje 1903 metais. Mano tėvas ten buvo anglų administracijos pareigūnas, o mano šeima priklausė vidurinei klasei. Aš mokiausi Itone, brangiausioje ir snobiškiausioje Anglijos privileijuotųjų mokyklų. Tačiau patekau ten tik gavęs stipendiją, antraip mano tėvas nebūtų įstengęs manęs pasiųsti į tokią mokyklą.

Tuoja po mokyklos baigimo (man tada buvo beveik dvidešimt) nuvykau į Birmą ir įstojau į Indijos imperijos policiją. Joje ištarnavau penkerius metus. Ji man nepatiko ir sukėlė neapykantą

Džordžas Orvelas, 1943 m.

imperializmui. 1927-aisiais atsistatydinau, išvykau į Angliją ir nutariau tapti rašytoju. Iš pradžių ne per labiausiai sekėsi. 1928–1929 metais gyvenau Paryžiuje ir rašiau apsakymus bei romanus, kurių niekas nespausdino (visus juos sunaikinau). Kelerius metus labai sunkiai verčiausi ir ne sykį teko alkėti. Tik nuo 1934-ųjų ėmiau pragyventi iš rašymo. Tuo metu kartais mėnesių mėnesius gyvendavau tarp pusiau kriminalinių elementų, kurie glaudėsi neturtingiausių kvartalų prasčiausiose būstuose arba slankiodavo gatvėmis elgetaudami ir vogdami. Tuo metu bendravau su jais dėl pinigų stygiaus, bet vėliau mane labai sudomino patsai jų gyvenimo būdas. Praleidau daug mėnesių studijuodamas kalnakasių gyvenimo sąlygas Šiaurės Škotijoje. Aš tapau socialistinių pažiūrų labiau iš pasibjaurėjimo tuo, kaip išnaudojama ir ignoruojama skurdesnioji pramonės darbininkų dalis, nei dėl to, kad būčiau teoriškai susižavėjęs planine visuomene.

1936 metais vedžiau. Bemaž tą pačią savaitę Ispanijoje kilo pilietinis karas. Mudu su žmona norėjome vykti į Ispaniją ir kovoti dėl jos vyriausybės. Susiruošėme važiuoti po šešių mėnesių, kai tik baigiau savo knygą. Ispanijoje beveik šešis mėnesius praleidau Aragono fronte, kol fašistų snai-peris peršovė man gerklę. Kai komunistai pradėjo kontroliuoti Ispanijos vyriausybę, mes abu tapome aukomis. Mums labai pasisekė, kad pavyko gyviems palikti Ispaniją. Daug mūsų draugų buvo sušaudyti, kiti praleido ilgus metus kalėjimuose ar paprasčiausiai pradingo. Ši žmonių medžioklė Ispanijoje vyko tuo metu, kaip ir didieji valymai SSRS, ir tartum šiuos papildė. Visa toji patirtis buvo vertinga pamoka: išmokė mane suprasti, kaip lengvai totalitarinė propaganda gali valdyti apsišvietusių žmonių nuomonę demokratinėse šalyse. <...>

Man buvo svarbiausia, kad žmonės Vakaruose pamatytų sovietinį režimą tokį, koks jis yra iš tikrųjų. <...> Sugrįžęs iš Ispanijos tikėjausi demaskuoti sovietinį mitą pasakojimu, kurį galėtų daug kas suprasti ir kuris būtų lengvai verčiamas į kitas kalbas. Tačiau pačios pasakojimo detalės man neatėjo į galvą tol, kol vieną dieną (tada gyvenau mažame kaime) nepamačiau mažo, maždaug dešimties metų berniuko, vadeliojančio didžiulį kinkomąjį arklių siauru takeliu ir pliekiančio jį botagu, kai tik tas mėgindavo pasukti į šalį. Man dingtelėjo, kad jeigu tokie gyvuliai suvoktų savo jėgą, mes prieš juos būtume bejėgiai ir kad žmonės išnaudoja gyvulius panašiai, kaip turtingieji išnaudoja proletariatą. <...> Nuo šito atskaitos taško buvo nesunku išplėtoti pasakojimą. <...>

Buvę vartai į sovietinį lagerį. Kraslagas, Sibiras. Juozo Kazlausko nuotrauka, 1989 m.

✿ DŽORDŽAS ORVELAS. Gyvulių ūkis

1

Fermeris Džonsas, Sendvario savininkas, užrakino nakčiai vištides, bet langelius užšauti pamiršo – mat buvo gerokai įkaušęs. Švytruodamas į šalis žibintu, jis nusvirduliavo per kiemą, nuspyrė prie durų aulinius, priemenėje iš statinės prisileido dar vieną bokalą alaus ir griuvo į lovą, kur jau senokai knarkė jo pati.

Vos šviesa miegamojo lange užgeso, sukruto subruzdavo visas ūkis. Mat dieną buvo pasklidusi žinia, jog senasis Majoras, vidutinių baltųjų veislės kuily, prizų laimėtojas, naktį susapnavęs keistą sapną ir norįs papasakoti jį visiems gyvuliams. Buvo nutarta susirinkti didžiajame kluone, kai tik fermeris Džonsas liausis slankiojęs aplink trobesius. Senąjį Majorą (šitaip jį vadino gyvuliai, nors parodose jis būdavo eksponuojamas Vilingdono Gražuolio vardu) visi didžiai gerbė, todėl nedvejodami sutiko paaukoti valandą miego, idant išklaustų, ką svarbaus jis turi jiems pasakyti.

Majoras jau buvo patogiai įsikutęs į šiaudus ant neaukštos pakyls tame didžiojo kluono gale, kur po virdimi kabėjo žibintas. Kad ir nusipenėjęs, dvylikos metų Majoras buvo dar gana išvaizdus meitėlis, pažiūrėti išmintingas ir geraširdis, nors jo iltys taip ir buvo likusios nenužnyb-

tos. Netrukus pradėjo rinktis ir kiti gyvuliai, kiekvienas dairydamsis patogesnės vietos. Pirmieji atėjo trys šunys – Cilė, Džesė ir Pinčeris, paskui juos – kiaulės, kurios nieko nelaukdamos suvirto ant šiaudų prie pat pakylos. Vištos sutūpė ant palangių, balandžiai ant grebėstų, avys ir karvės sugulė už kiaulių ir ėmė žiaumoti gromulį. Abu sunkieji arkliai, Dobilas ir Kamanė, įžengė į kluoną drauge, kuo atsargiausiai dėliodami plačias gauruotas kanopas, kad ginkdie nenutrėkštų kokio šiauduose įsikniausio gyvio. Kamanė buvo stambi, gero būdo, gyvenimą beįpusėjanti kumelė, taip ir neatgavusi grakštumo po ketvirto kumeliuko. Dobilas, didžiulis, kone dviejų metrų ūgio eržilas, jėgos turėjo tiek, kiek du paprasti arkliai sudėjus. Balta juosta išilgai nosies teikė jo išraiškai kvailumo; tiesą sakant, Dobilas ir nebuvo proto galiūnas, tačiau visi jį gerbė už būdo pastovumą ir nepaprastą pajėgumą. Paskui arklius atsekė balta ožka Murielė ir asilas Benjaminas. Iš visų fermos gyvūnų Benjaminas buvo ne tik seniausias, bet ir bjauriausio charakterio. Kalbėjo jis mažai, o jeigu jau prasižiodavo, tai nebent norėdamas mestelti kokią cinišką frazę, – pavyzdžiui, kad Dievas jam davęs uodegą musėms vaikyti, bet kur kas mieliau būtų gyventi ir be uodegos, ir be musių. Iš visų fermos gyventojų jis vienintelis niekada nesijuokdavo. Paklaustas kodėl, atšaudavo nematęs iš ko juoktis. Tačiau jis buvo labai prisirišęs prie Dobilo, nors ir stengėsi to neparodyti; sekmadienius juodu paprastai praleisdavo drauge pievelėje už sodo, rupšnodami žolę ir ištisas valandas nepratardami vienas kitam nė žodžio.

Arkliams sugulus ant grindų, į kluoną vorele įkrypavo pasimetėliai ančiukai ir pypsėdami suskato ieškoti saugios vietos, kur niekas jų nesutryptų. Kamanė surietė galingą priekinę koją, ančiukai sutūpė už jos tarsi už sienos ir bemat sumigo. Dar po akimirkos, triaukšdama gabalėlį cukraus, grakščiai įrisnojo Molė, kvaila ir graži balta kumelė, kurią fermeris Džonsas kinkydavo į dviratį vežimą. Ji įsitaisė pačiame priešakyje ir ėmė kresčioti savo baltus karčius, kad visi pastebėtų į juos įpintus raudonus kaspinus. Paskutinė atėjo katė, ilgai rinkosi šilčiausią vietą ir galiausiai įsispraudė tarp Dobilo ir Kamanės; ten ji patenkinta ir pramurkė visą Majoro kalbą, nė nesistengdama išgirsti bent žodelį.

Dabar jau buvo susirinkę visi, trūko tik Mozės, prijaukinto juodvarnio, snaudusio ant karties anapus galinių durų. Matydamas gyvulius patogiai įsitaisiusius ir dėmesingai laukiančius, Majoras atsikrenkštė ir prabilo:

– Draugai! Kaip jūs jau žinote, praėjusią naktį aš sapnavau keistą sapną. Bet apie tai kiek vėliau. Iš pradžių norėčiau pakalbėti apie kitką. Jaučiu, draugai, jog mano dienos jau suskaičiuotos, tad privalau prieš mirtį perduoti jums sukaupą išmintį. Aš nugyvenau ilgą amžių, turėjau nemažai laiko pamąstyti, gulėdamas vienas garde, ir, manyčiau, neapsiriksiu sakydamas, jog suprantu gyvenimo šioje žemėje prasmę, žinau, ko trokšta šių dienų gyvulys. Štai apie tai ir norėčiau su jumis pakalbėti.

Taigi, draugai, koks gi tas mūsų gyvenimas? Neslėpsime: vargas, sunkus ir trumpas. Mes ateiname į pasaulį, kuriame esti gauname tik tiek, kiek reikia mūsų gyvybei palaikyti, ir nė kruopelytės daugiau, o tie iš mūsų, kurie pajėgia dirbti, spaudžiami prie darbo tol, kol išsenka paskutinės jėgos; tą akimirką, kai nustojame duoti naudą, mus kuo žiauriausiai paskerdžia. Joks Anglijos gyvulys, sulaukęs vienerių metų amžiaus, jau nebežino, kas yra laimė ar laisvalaikis. Joks gyvulys Anglijoje nėra laisvas. Jo gyvenimas – vien skurdas ir vergovė; visi tai žinome.

Bet gal taip gamtos sutvarkyta? Galgi mūsų žemė tokia skurdi, jog neįstengia pasotinti visų, kuriuos nešioja? Ne, draugai, tūkstantį kartų ne! Anglijos klimatas geras, dirvos derlingos – su

kaupu aprūpintų maistu kur kas daugiau burnų, negu dabar čia gyvena. Vien mūsų fermoje puikiausiai pramistų tuzinas arklių, dvidešimt karvių, šimtas avių – ir be jokio vargo, be pažeminimų, – mums tai sunku net įsivaizduoti. Tad kodėl gi mes skurstame? Todėl, kad bemaž visus mūsų darbo vaisius pasiglemžia žmonės. Tai ir yra, draugai, visų mūsų vargų priežastis. Ji nusakoma vienu vieninteliu žodžiu – Žmogus. Žmogus yra didžiausias mūsų priešas. Nebūtų Žmogaus, ir visiems laikams išnyktų alkis ir pervargis.

Žmogus yra vienintelis sutvėrimas, kuris tik vartoja, o nieko negamina. Nei jis duoda pieno, nei deda kiaušinius, jis per silpnas traukti plūgą, per lėtas gaudyti triušius. Bet vis dėlto jis valdo visa, kas gyva. Jis verčia mus dirbti, atkiša menką kąsnelį, kad nedvėstume badu, o kitką pasiima sau. Mūsų prakaitu jis arija žemę, mūsų mėšlu ją tręšia, tačiau kad bent vienas iš mūsų turėtų ką nors daugiau negu nuosavą kailį. Kiek tūkstančių litrų davėte šimet jūs, čia susirinkusios karvės? Kur dingo tas pienas, skirtas rubuiliams veršeliams auginti? Jo neliko nė lašo – visas nugurgėjo mūsų priešų gerklėmis. O jūs, vištos, kiek šimet sudėjote kiaušinių ir kiek iš jų prasikalė viščiukų? Visi kiti atsidūrė turguje, kur Džonsas su savo parankiniais iškeitė juos į pinigus. O kur, Kamane, keturi tavo atsivesti kumeliukai, turėję džiuginti ir užvaduoti tavo senatvėje? Visi jie buvo parduoti, vos sulaukę vienerių metų, – tu niekuomet jų nebematysi. Keturiskart vaikavaisi, kasdieną plušai laukuose – o ką esi už tai gavusi, išskyrus menką pašarą bei gardą?

Ir netgi tokį varganą gyvenimą mums neleidžiama natūraliai užbaigti. Pats aš nesiskundžiu, nes esu vienas iš laimingųjų. Man dvylika metų, aš paleidau į pasaulį daugiau kaip keturis šimtus vaikų. Toks turėtų būti kiekvienos kiaulės gyvenimas. Bet anksčiau ar vėliau mūsų visų laukia aštrus peilis. Peniukšliai, gulintys čia priešais, neprabėgs nė metai ir visi jūs žvirgdami sudėsite galvas ant kaladės. To siaubo neišvengs niekas – nei karvės, nei kiaulės, nei vištos, nei avys. Ne gesnė dalia laukia netgi arklių ir šunų. Tave, Dobile, kai tik pails tavo raumenys, Džonsas parduos kailialupiui, kuris perpjaus tau gerklę ir išvirs tavo mėsą skalikams. O šunims, kai jie susensta ir pameta dantis, Džonsas pariša po kaklu akmenį ir nuskandina artimiausioje kūdroje.

Argi dabar neaišku, draugai, kad visų mūsų gyvenimo blogybių šaltinis yra Žmogaus tironija. Nusikračius Žmogaus, mūsų darbo vaisiai atitektų mums. Vos ne akimoku mes taptume turtingi ir laisvi. Ką daryti, paklauskite jūs. Nagi dieną ir naktį atsidėjus rengtis kovai su žmonių valdžia! Mano priesakas jums: Sukilimas! Negaliu pasakyti, kada mes sukilsime – gal po savaitės, gal po šimto metų, – bet tvirtai žinau – kaip žinau, kad guliu štai ant šitų šiaudų, – anksčiau ar vėliau teisybė nugalės! Įsidėkite tai į galvas, draugai, visam gyvenimui, nors ir ne kažin kiek jo belikę. O svarbiausia, perduokite šį mano priesaką tiems, kurie ateis po jūsų, kad ateities kartos pergalingai baigtų mūsų pradėtą žygį!

Ir atmintkite, draugai, jūsų pasiryžimas turi būti tvirtas. Nesileiskite išmušami iš vėžių. Netikėkite, kai jums sakys, kad Žmogų ir gyvulius sieja bendri interesai, kad vienų gerovė yra kitų gerovė. Tai melas. Žmogui nerūpi niekieno kito, tik savo paties nauda. O mes, gyvuliai, būkim kaip niekad vieningi, kaip niekad susitelkę savo kovoje. Visi žmonės mums yra priešai. Visi gyvuliai – draugai.

Tą akimirką kluone kilo didžiulis šurmulys. Mat keturių stambių žiurkių išlįsta iš savo urvų ir sutūpta pasiklausyti Majoro kalbos. Kaip tik tuo metu jos buvo pastebėtos šunų ir tik žaibu nėrusios į landas spėjo išnešti sveikus kailiukus. Majoras kilstelėjo koją, prašydamas tylos.

– Draugai, – tarė jis, – šį klausimą reikia išsiaiškinti. Ar tokie laukiniai padarai, kaip žiurkės ir triušiai, yra mūsų bičiuliai ar priešai? Matyt, teks balsuoti. Siūlau susirinkimui pasvarstyti: ar žiurkės yra draugai?

Balsuota buvo nesvarsčius, ir dauguma pripažino žiurkes draugais. Prieš buvo tik keturi balsai – trijų šunų ir katės, kuri, kaip vėliau paaiškėjo, balsavo tiek už, tiek prieš. Majoras kalbėjo toliau:

– Tai bemaž viskas, ką norėjau jums pasakyti. Dar sykį pakartosiu: jūsų pareiga – nepalaujamai priešintis Žmogui ir visoms jo išmonėms. Kas vaikšto dviem kojom – tas priešas. Kas vaikšto keturiom arba turi sparnus – tas draugas. Ir dar: saugokimės, kad kovodami su Žmogumi, nepasidarytume į jį panašūs. Netgi įveikę, neperimkime jo ydų. Joks gyvulys niekuomet neturi gyventi troboje, miegoti lovoje, vilkėti drabužių, gerti alkoholinių gėrimų, rūkyti, liesti pinigų, prekiauti. Visi Žmogaus įpročiai yra blogi įpročiai. Ir, svarbiau už viską, joks gyvulys neturi teisės išnaudoti savo artimo. Silpni ar stiprūs, protingi ar kvaili, – visi mes esame broliai. Niekas neturi teisės nužudyti kito gyvulio. Visi gyvuliai yra lygūs.

O dabar, draugai, apie praėjusios nakties sapną. Sunku būtų jį visą atpasakoti. Jis buvo apie tai, kaip atrodys žemė, kai išnyks Žmogus. Tačiau svarbu kitkas: sapnas prikėlė iš užmaršties vieną dalyką. Prieš daugelį metų, kai dar buvau paršelis, mano motina ir kitos kiaulės mėgo niūniuoti vieną seną dainą, nors teprisiminė jos melodiją ir pirmuosius tris žodžius. Vaikystėje ir aš mokėjau tą melodiją, bet ji jau seniai buvo išgaravusi man iš galvos. Tačiau praeitą naktį ji sugrįžo per sapną. O svarbiausia, sugrįžo ir tos senovinės dainos žodžiai, kurie buvo išnykę iš gyvulių atminties. Aš sudainuosiu jums tą dainą, draugai. Esu jau senas, mano balsas kimtelėjęs, todėl, išmokę melodiją, patys sudainuosite geriau. Daina vadinasi „Anglų žvėrys“.

Senasis Majoras atsikrenkštė ir uždainavo. Teisybė, balsas buvo kimus, tačiau jis dainavo gana neblogai, ir melodija buvo jaudinanti, šiek tiek panaši į „Klementinos“, šiek tiek į „Kukaračios“.

*Anglų žvėrys, airių žvėrys,
Gyvuliai visų šalių,
Jums pranešti džiugią žinią
Apie ateitį galiu.*

*Naujas rytas jau ateina,
Kai Žmogus Tironas kris.
Anglijos laukus derlingus
Laisvas užvaldys žvėris.*

*Vielos nebevers mums nosių,
O pakinktai nugary,
Surūdys pentinai, žąslai
Ir buitis senų dvarių.*

*Turtų turtai nesapnuoti,
Miežiai, avižos, kviečiai,
Šienas, dobilai ir pupos
Mums vieniems byrės apščiai.*

*Anglijos laukai sužydi,
Vandens tampa skaidresni,
Iš rytų padvelkia vėjas,
Mes prabundame laisvi.*

*Vardan tos dienos privalom
Triūst nebūgdami mirties;
Kiaulės, žąsys, kalakutai –
Kalviai savo ateities.*

*Anglų žvėrys, airių žvėrys,
Gyvuliai visų kraštų!
Apie ateitį džiaugsmingą
Neškim gandą šį kartu!¹*

Klausantis šios dainos susirinkusius pagavo neapsakomas įkarštis. Nespėjus Majorui nė baigti, gyvuliai ėmė jam pritarti. Netgi kvailiausiems jau buvo įstrigusi melodija ir kai kurios eilutės, o protingieji – tokie, kaip kiaulės ir šunys – iš pat karto įsiminė kiekvieną žodį. Po kelių pabandymų ūkį sudrebino tranki sutartinė. Kas baubė, kas ambrijo, kas bliovė, kas žvengė, o kas kvarkė it varlė. Daina visiems taip patiko, kad buvo sudainuota penkis kartus iš eilės ir būtų skambėjusi kiaurą naktį, jei niekas nebūtų sukliudęs.

Deja, triukšmas pažadino fermerį Džonsą, kuris šoko iš lovos, manydamas, kad į kiemą atšliūkino lapė. Čiupęs šautuvą, visuomet stovintį kambario kampe, jis paleido į tamsą šešto numerio užtaisą. Šratai susmigo į kluono sieną, ir dainavimas akimirksniu nutrūko. Visi išlakstė į savo vietas – paukščiai sutūpė ant laktų, gyvuliai įsikuitė į šiaudus, – ir netrukus ūkis sumigo.

Klausimai ir užduotys

1. Romano pasakojimas grindžiamas pasakėčiais būdinga alegorija. Dirbdami grupėse panagrinėkite ir paaiškinkite, kokios abstrakčios idėjos pirmame kūrinio skyriuje yra išsakomos konkrečiais gyvulių fermos vaizdais. Kokias reikšmes įgyja fermos gyvuliai, jų veiksmai ir kalbos?
2. Palyginkite Dž. Orvelo pasirinktą tikrovės vaizdavimo būdą su graikų autoriaus Ezopo (apie 620–564 m. pr. Kr.) pasakėčiomis apie gyvulius:
http://www.saltiniai.info/files/literatura/LB00/Ezopas._Pasakėčios.LB1500.pdf
Pasvarstykite, kokių meninių galimybių šiuolaikiniam literatūros kūriniui suteikia toks archajiškas vaizdavimo būdas.

¹ Vertė Rolandas Rastauskas.

3. Išsamiau panagrinėkite gyvulių susirinkimo sceną. Kodėl Majoras sukviečia gyvulius? Kokią gyvenimo programą jiems išdėsto? Kokius argumentus, kokias kalbos priemones pasitelkia, norėdamas įtikinti savo tiesa? Kaip į Majoro kalbą reaguoja fermos gyventojai? Kas juos įtikina ir suvienija?
4. Padiskutuokite grupėse, kokios, Jūsų manymu, yra svarbiausios Majoro išsakytos idėjos? Ar jos išlieka reikšmingos šiandien? Kaip Jūs jas vertinate?
5. Dėl ko Majoras įspėja fermos gyventojus? Glaustai suformuluokite Majoro perspėjimus.
6. Kodėl Majoro dainuojama daina taip sujaudina gyvulius? Kodėl per kelias minutes visi ją išmoksta atmintinai ir norėtų dainuoti pernakt? Palyginkite šios dainos turinį su proletariato tarptautinio himno – „Internacionalo“ – žodžiais, kuriuos kadaise į lietuvių kalbą išvertė poetas Kazys Binkis. Kokie vaizdai, kokios idėjos šiuos tekstus sieja? Ar galime Dž. Orvelo sukurtą dainą vadinti „Internacionalo“ parodija? Kodėl?

2

Trečią naktį po tos sueigos senasis Majoras romiai, nė neprabudęs paliko šį pasaulį. Jo kūnas buvo palaidotas sodo gale.

Tai atsitiko prasidėjus kovui. Paskui ištisus tris mėnesius ūkyje virė slapta veikla. Po Majoro kalbos protingesnieji gyvuliai visiškai kitaip ėmė žiūrėti į gyvenimą. Jie nežinojo, kada laukti Majoro išpranašauto Sukilimo, ir neturėjo jokio pamato manyti, jog jis įvyks jiems gyviems esant, tačiau šventai tikėjo, kad privalo jam rengtis. Šviečiamojų ir organizacinio darbo, savaime suprantama, teko imtis kiaulėms, nes jos buvo laikomos protingiausiais gyvuliais. Iš kitų kiaulių ypač skyrėsi du paršai – Snieguolis ir Napoleonas, kuriuos Džonsas augino pardavimui. Napoleonas, vienintelis berškšyras ūkyje, buvo stambus, gana nuožmios išvaizdos kuilys, ne kažin koks oratorius, tačiau pagarsėjęs savo užsispyrimu. Snieguolis buvo kur kas gyvesnis – ir iškalingesnis, ir nuovokesnis, – tačiau, visų nuomone, ne tokio tvirto charakterio kaip Napoleonas. Kitus paršus Džonsas penėjo mėšai. Iš jų geriausiai visi pažinojo Spieglį – mažą, riebų, apvalių žandų, blizgančių akių, vikrių judesių ir šaižaus balso kiaulėną. Ką jau ką, o pakalbėti jis mokėjo: įrodinėdamas kokią painių dalyką, turėjo įprotį straksėti į šalis ir vizginti stimburį, – tai kažkodėl padėdavo įtikinti pašnekovą. Daugelis sakydavo, kad Spiegliui vieni niekai iš juoda padaryti balta.

Senajo Majoro pamokymus toji trijulė išrutuliojo į darnią filosofinę sistemą ir pavadino ją Gyvulizmu. Kelias naktis per savaitę, kai užmigdavo fermeris Džonsas, jie rengdavo kluone slaptus susirinkimus, kuriuose aiškino visiems Gyvulizmo principus. Iš pradžių aiškintojai neretai susidurdavo su visišku bukumu ir apatija. Mat kai kurie gyvuliai buvo įsikalę į galvas, kad

privalu būti ištikimiems Džonsui, ir vadino jį „šeimininku“, kiti naiviai atsisakbinėdavo, girdi fermeris Džonsas juos maitinąs ir be jo jie dvėstų badu. Treti klausdavo: „Kodėl mums turi rūpėti tai, kas atsitiks po mūsų mirties?“ arba „Jeigu jau tas Sukilimas neišvengiamas, argi ne vis vien, stengsimės jo labai ar nesistengsime?“, ir kiaulės ilgai vargo įtikinėdamos, kad šitokios kalbos prieštarauja Gyvulizmo dvasiai. Kvailiausių dalykų klausinėdavo Molė, balta kumelaitė. Pirmas jos klausimas buvo toks: „Ar po sukilimo tebebus cukraus?“

– Ne, – tvirtai atsakė Snieguolis. – Čia pasigaminti cukraus mes negalėsime. Kita vertus, tau jis visiškai nebūtinas. Tu gausi tiek avižų ir šieno, kiek panorėsi.

– O man niekas nedraus nešioti karčiuose kaspinus? – pasiteiravo Molė.

– Drauge kumele, – tarė Snieguolis, – tie kaspiniai, kuriuos jūs šitaip dievinatė, yra vergijos ženklas. Nejaugi jums nesuprantama, kad laisvė brangesnė už kaspinus?

Molė sutiko, tačiau jos balse buvo justi abejonė.

Dar sunkiau sekėsi kovoti su juodvarnio Mozės skleidžiamais prasimanymais. Mozė, Džonso numylėtinis, šnipas ir gandų nešiotojas, buvo neprilygstamas gražblysys. Jis skelbė, jog egzistuoja paslaptinga vietovė, vadinama Saldėsių Kalnu, kur po mirties patenka visi gyvuliai. Pasak Mozės, ji yra kažkur danguje, anapus debesų. Saldėsių Kalne sekmadienis būna septyniskart per savaitę, dobilai veša kiaurus metus, o cukraus gabaliukai ir sėmenų išspaudos auga stačiai ant medžių. Gyvuliai nekentė Mozės už tas pasakas ir už tai, kad jis nieko nedarė, bet kai kurie tikėjosi Saldėsių Kalnu, ir kiaulėms teko ilgai įrodinėti, kad iš tikrųjų tokio kalno nėra.

Labiausiai atsidavę Gyvulizmo pasekėjai buvo abu sunkieji arkliai, Dobilas ir Kamanė. Šiaip jiems būdavo be galo keblu patiems suregzti kokią mintį, bet, sykį pripažinę paršus savo mokytojais, dėjosi į galvą viską, kas buvo sakoma, o paskui savais žodžiais perpasakodavo kitiems. Jiedu nepraleido nė vienos slaptos sueigos kluone ir garsiausiai traukdavo „Anglų žvėris“, kuriais tos sueigos visuomet baigdavosi.

Aplinkybės taip susidėjo, kad Sukilimas laimėjo kur kas anksčiau ir kur kas lengviau, negu tikėtasi. Fermeriui Džonsui, kietam, bet, apskritai paėmus, sumaniam šeimininkui, pastaruoju metu buvo užplaukusios juodos dienos. Pralošęs teisme bylą ir krūvą pinigų, jis baisiausiai nusiminė ir ėmė be jokio saiko gerti. Kartais ištisas dienas pradrybsodavo krėslė su bokalu rankoje, skaitydamas laikraščius ir vaišindamas Mozę aliejuje išmirkyta duona. Jo samdiniai pradėjo dykinėti ir vagiliauti laukuose kerojo piktžolės, niekas netaisė stogų ir nekarpė gyvatvorių, o gyvuliai mito pusbadžiu.

Atėjo birželis, drauge ir laikas pjauti šieną. Joninių išvakarėse, šeštadienį, fermeris Džonsas išvažiavo į Vilingdoną ir taip prisilakė „Raudonajame liūte“, jog negrįžo iki kitos dienos vidurio. Bernai, anksti rytą pamelžę karves, išėjo triušiauti, nepasirūpinę pašerti gyvulius. Parsiradęs namo Džonsas iškart griuvo ant sofos miegoti, užsidengęs veidą „Pasaulio naujienomis“, taigi, atėjus vakarui, gyvuliai vis dar buvo nešerti. Galiausiai jie neteko kantrybės. Viena karvė ragu išlaužė klėties duris, ir gyvuliai bado genami puolė į aruodus. Kaip tik tą akimirką, nubudo fermeris Džonsas. Netrukus drauge su keturiais pagalbininkais jis jau kapojo botagais į kairę ir į dešinę. Šito alkani gyvuliai neištvėrė. Visi kaip vienas, nors iš anksto ir nesitarę, jie puolė savo kankintojus. Džonsą ir jo žmones nelauktai apipylė smūgių ir spyrių kruša. Kaipmat pasidarė aišku, kad jie jau nėra padėties šeimininkai. Niekas iš jų dar nebuvo matęs, kad gyvuliai šitaip elgtųsi, ir netikėtai maištas padarų, kuriuos jie buvo pratę stumdyti ir čaižyti, įvarė žmonėms

mirtiną baimę. Po valandėlės jie liovėsi gintis ir davė kojoms valią. Netrukus visa penkiukė kiek įkabindama lapnojo keliuku į vieškelį, o gyvuliai džiūgaudami bėgo iš paskos.

Ponia Džons, žvilgtelėjusi pro kambario langą ir pamačiusi, kas dedasi, susimetė į kelion-maišį vertingiausias daiktus ir palaukėmis spruko iš fermos. Jai iš paskos krankdamas nuplasno-jo Mozė. Tuo tarpu gyvuliai išginė vyrus į vieškelį ir užtrenkė didžiuosius fermos vartus. Šitaip, nė patys nesuvokdami, ką darą, jie pradėjo ir sėkmingai užbaigė Sukilimą: Džonsas buvo išvary-tas, ir Sendvario ferma dabar priklausė jiems.

Valandėlę gyvuliai netikėjo savo laime. Pirmiausia visu būriu apšuoliavo ūkio ribas, tarsi norėdami įsitikinti, jog niekur netūno pasislėpęs joks žmogus; tuomet parlėkė prie trobesių nai-kinti paskutinių nekenčiamojo Džonso karaliavimo pėdsakų. Išlaužę pakinktinės duris arklidės gale, išvilko visus žąslus, žiedus, grandines ir nelemtuosius peilius, kuriais Džonsas kastruodavo paršus ir ėriukus, ir nuskandino šulinyje. Pavadžiai, apynasriai, akidangčiai, orumą žeminančios abrakinės sukrito į kieme sukurtą šiukšlių laužą. Ten pat atsідūrė ir botagai. Gyvuliai strakaliojo iš džiaugsmo, matydami kaip jie pleška liepsnose. Snieguolis sumetė ir kaspinus, kuriais turgaus dienomis būdavo puošiami arklių karčiai ir uodegos.

– Kaspinus, – pasakė jis, – nuo šiol laikysime drabužiais, o drabužis – tai žmogaus požymis. Gyvuliai privalo vaikščioti nuogi.

Tai išgirdęs Dobilas susieškojo šiaudinę skrybėlaitę nešiojamą vasarą, kad į ausis nelįstų musės, ir sviedė ją į laužą.

Beregint buvo sunaikinta viskas, kas tik galėjo priminti fermerį Džonsą. Tuomet Napole-onas nuvedė gyvulius prie klėties ir išdavė po dvigubą davinį grūdų, o kiekvienam šuniui – po du sausainius. Paskui, sudainavę „Anglų žvėris“ nuo pradžios iki galo septynis kartus iš eilės, jie nuėjo gulti ir tą naktį miegojo taip, kaip dar nebuvo miegoję niekada gyvenime.

Jie pabudo auštant, kaip buvo pratę, ir, prisiminę savo vakarykštį žygdarbį, visi drauge išskubėjo į ganyklą. Ganykloje kūpsojo kalva, nuo kurios buvo galima apžvelgti beveik visą ūkį. Gyvuliai sulipo į ją pasigėrėti ryto saulės nutviekstais laukais. Taip, tai jų valdos – kiek tik užgriebia akys, viskas pri-klauso jiems! Iš to džiaugsmo jie ėmė liuoksėti ir kaip pakvairę strakalioti ratu. Jie raičiojosi po rasą, glemžė saldžią vasaros žolę, spardė grumstus, godžiai traukdami į šnerves sodrų juodžemio kvapą. Paskui būriu apėjo visą ūkį, tylomis žavėdamiesi arimais, pievomis, sodu, tvenkiniu, giraitė, tarsi nie-kad anksčiau nebūtų jų matę, bet ir dabar jiems dar netilpo galvose, kad visa tai – jų nuosavybė.

Galop jie nužygiavo prie trobesių ir tylėdami sustojo priešais namo duris. Namas irgi pri-klausė jiems, tačiau eiti į vidų jie nesiryžo. Bet netrukus Snieguolis su Napoleonu, stumtelėję pečiais, atvėrė duris, ir gyvuliai vorele suėjo į namą, kuo atsargiausiai statydami kojas iš baimės padaryti kokią žalą. Jie tipeno iš kambario į kambarį, nedrįsdami garsiau ištarti žodį ir su pagar-bia baimė žvelgdami į tą neapsakomą prabangą – plunksnų patalus, veidrodžius, ašutinę sofą, Briuselio kilimą, karalienės Viktorijos litografiją, kabančią svetainėje virš židinio. Jau lipdami laiptais atgal gyvuliai apsižiūrėjo, kad kažkur dingo Molė. Ji buvo rasta miegamajame, kvailai be-sistaipanti prieš veidrodį, prisidėjusi prie kaklo žydrą kaspiną iš ponios Džons stalčiaus. Griežtai pabarę, gyvuliai Molę išsivedė. Virtuvėje kabėję kumpiai buvo išnešti į lauką palaidoti, o prie-menėje stovėjusią alaus statinę Dobilas pralaužė kanopos smūgiu, – šiaip daugiau nieko troboje jie nelietė. Čia pat gyvuliai vieningai priėmė rezoliuciją, kad namas turi būti išsaugotas kaip muziejus ir kad joks gyvulys jame niekada negyvens.

Po pusryčių Napoleonas ir Snieguolis vėl visus sukviatė.

– Draugai, – pasakė jiems Snieguolis, – dabar yra pusė septynių, mūsų laukia ilga darbo diena. Šiandien pradėdame šienapjūtę. Tačiau, prieš kimbant į darbą, reikia sutvarkyti vieną reikalą.

Čia visi sužinojo, kad kiaulės, aptikusios šiukšlyne seną Džonso vaikų elementorių, per pastaruosius tris mėnesius pramoko skaityti ir rašyti. Napoleonas paliepė atnešti kibirėlį baltų ir juodų dažų ir pakvietė visus prie didžiųjų vartų, vedančių į vieškelį. Ten Snieguolis, kaip geriausiai rašantis, suėmė priekinėm kojom teptuką ir užtepė užrašą SENDVARIO FERMA ant viršutinio vartų skersinio, o vietoj jo išvedžiojo: GYVULIŲ ŪKIS. Šitaip nuo šiol turėjo vadintis senoji ferma. Atlikę šį darbą, gyvuliai sugrįžo prie trobesių. Tuomet Napoleonas ir Snieguolis liepė atnešti kopėčias ir atremti jas į galinę didžiojo kluono sieną. Juodu paaiškino visiems, kad per tuos tris mėnesius kiaulėms pavykė Gyvulizmo principus sutraukti į Septynetą Priesakų. Tie Priesakai būsią užrašyti ant sienos, kaip amžinas ir nekintamas įstatymas, kurio nuo šiol privalėsiantys laikytis visi ūkio gyvuliai. Vargais negalais (juk nelengva kiaulei išsilaikyti ant kopėčių) Snieguolis užsikeberiojo į viršų ir ėmėsi darbo; Spieglys su dažų kibirėliu įsitaisė keliom pakopom žemiau. Didelėm baltom raidėm, įžiūrimom net už trisdešimties žingsnių, Snieguolis ant dervuotos sienos užrašė:

SEPTYNETAS PRIEŠAKŲ

1. Kas vaikšto dviem kojom, tas priešas.
2. Kas vaikšto keturiom arba turi sparnus, tas draugas.
3. Gyvuliai nevilki drabužių.
4. Gyvuliai nemiega lovoje.
5. Gyvuliai negeria alkoholio.
6. Gyvuliai nežudo vienas kito.
7. Visi gyvuliai lygūs.

Parašyta buvo dailiai, nieko neprikiši, ir beveik be klaidų, tik vietoj „draugas“ išvedžiota „drugas“, o viena S raidė apsukta į priešingą pusę. Snieguolis perskaitė Priesakus balsu, nes dauguma skaityti juk nemokėjo. Gyvuliai pritariamai palinkčiojo, o galvotiesnieji išsyk ėmė mokytis Priesakus atmintinai.

– O dabar, draugai, – galiausiai sušuko Snieguolis, mesdamas šalin teptuką, – į lankas! Tegul tai bus mūsų garbės reikalas suvežti šieną greičiau, negu suveždavo Džonsas su savo bernais!

Bet tą akimirką trys karvės, jau senokai kažko nerimavusios, ėmė garsiai mykti. Jos ištisą parą buvo nemelžtos, išpampę jų tešmenys sprogte sprogo. Kiek pamąsčiusios, kiaulės liepė atnešti kibirus ir gana sėkmingai atliko melžėjų vaidmenį, – mat jų galūnės neblogai tiko tokiam reikalui. Po valandėlės kieme putojo penki kibirai riebaus pieno, į kurį daugelis gyvulių žvelgė didžiai susidomėję.

– Kur dėsime tą pieną? – paklausė kažkas.
– Džonsas retkarčiais šliukštelėdavo lašą ir į mūsų lesalą, – prisiminė kažkuri iš vištų.
– Pienu mes pasirūpinsim, draugai! – sušuko Napoleonas, atsistodamas priešais kibirus.
– Nesukit dėl to sau galvos. Kur kas svarbiau yra šienas. Draugas Snieguolis jus ves. Kiek vėliau prie jūsų prisidėsiu ir aš. Pirmyn, draugai! Šienas laukia mūsų.

Taigi gyvuliai išžygiavo į laukus ir sugrįžo tik vėlai vakare. Tada ir buvo pastebėta, kad tie penki kibirai pieno kažkur dingę.

Vežami lietuvių tremtinių palaikai. Tit Arai, Sibiras. Raimondo Urbakavičiaus nuotrauka, 1989 m.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip Majoro kalba pakeičia gyvulių gyvenimą?
2. Aptarkite, kokie žmogaus bruožai suteikiami kiaulėms. Kodėl jos tampa gyvulių lyderėmis? Kokiomis savybėmis išsiskiria Napoleonas, Snieguolis ir Spieglys?
3. Kokias reikšmes įgyja juodvarnio Mozės paveikslas?
4. Glaustai raštu nusakykite kiaulių vadų sukurtos filosofinės sistemos – gyvulizmo – esmę.
5. Klasėje, padedami mokytojo, aptarkite kiaulių paskelbtą „Septynetą priesakų“. Kokią gyvenimo tvarką jie kuria? Pasvarstykite, su kokiais teksta šie priesakai sietini. Ką jie parodijuoja?
6. Kokių permainų sulaukia gyvuliai, įvykdę sukilimą ir pradėję naują gyvenimą? Dėl ko nesukti sau galvos kviečia gyvulius Napoleonas?

Bėgo metai. Vasara vijo vasarą, kone akies mirksniu pralėkdavo trumpos gyvulių dienos. Atėjo laikas, kai iš tų, kurie dar prisiminė senas dienas iki Sukilimo, liko vien Kamanė, Benjaminas, juodvarnis Mozė ir būrelis kiaulių.

Murielė jau buvo mirusi; mirė Cilė, Džesė ir Pinčeris. Mirė ir Džonsas – jis gavo galą girtuolių prieglaudoje kažkur kitame grafystės krašte. Snieguolis buvo užmirštas. Dobilo irgi niekas nebeprisiminė, išskyrus tuos, kurie jį pažinojo. Kamanė suseno, išpurto, jos sąnariai vos besilankstė, akys traiškanojo. Jau prieš dvejus metus ji buvo užsitarnavusi poilsį, tačiau ne tik ji, bet ir nė vienas iš gyvulių į pensiją taip ir nebuvo išleistas. Seniai niekas nebekalbėjo apie tai, kad nuse-nusiems gyvuliams reikėtų atitverti ganyklos kampą. Napoleonas tapo gerai sumitusiu kuiliu ir dabar svėrė net pusantro šimto kilogramų. Spieglys irgi taip nutuko, kad vos begalėjo ką įžiūrėti pro uždribusius antakius. Vienas Benjaminas liko bemaž nepasikeitęs, tik šiek tiek papilkėjęs aplink snukį ir po Dobilo mirties pasidaręs dar niuresnis ir nekalbesnis.

Per tą laiką ūkyje gerokai padaugėjo gyventojų, nors prieaugis ir nebuvo toks didelis, kaip tikėtasi. Užaugo nauja karta, kuriai Sukilimas tebuvo miglotas mitas, perduodamas iš vieno lūpų į kitas, o tie gyvuliai, kuriuos ūkis nusipirko iš kitur, apskritai nieko apie jį nebuvo girdėję. Dabar ūkis, be Kamanės, turėjo trejetą arklių. Visi trys buvo labai dori, puikūs darbininkai ir geri draugai, tačiau kaip reta kvaili. Nė vienas iš jų neįstengė išmokti daugiau kaip dviejų pirmųjų abėcėlės raidžių. Jie nuoširdžiai tikėjo viskuo, kas jiems buvo pasakojama apie Sukilimą ir Gyvulizmo principus, ypač jeigu pasakodavo Kamanė, kuriai jie jautė pagarbą kone kaip motinai; tik abejotina, ar jie ką nors suprasedavo.

Ūkis dabar buvo turtingesnis negu anksčiau ir geriau tvarkomas: jis netgi šiek tiek prasiplėtė, prisidūręs iš Pilkingtono nupirktus du laukus. Vėjo malūnas galų gale buvo užbaigtas, gyvuliai įsigijo kuliąją, pasistatė daržinę ir dar daugybę naujų pastatų pastatėlių. Agentas Vimperis nusipirko brikelę. Tiesa, vėjo malūnas elektros energijos taip ir negamino. Jame buvo malami grūdai, – ūkis iš to gaudavo gražų pelną. O gyvuliai plūkėsi toliau, statydami dar vieną malūną; buvo kalbama, kad jame jau tikrai bus įtaisytos dinamos. Tačiau niekas nebeminėjo tos prabangos, apie kurią svajoti kadaise ragino Snieguolis, – elektros šviesos, šalto bei karšto vandens garduose, trijų dienų darbo savaitės. Tokias idėjas Napoleonas pasmerkė kaip prieštaraujančias Gyvulizmo dvasiai. Pati tikriausia laimė, tvirtino jis, tai – dirbti negailint jėgų ir kukliai gyventi.

Nors ūkis ir praturtėjo, gyvuliai kažkodėl nepajuto, kad gyventi pasidarė geriau – išskyrus, žinoma, kiaules ir šunis. Galbūt jie to nepajuto iš dalies todėl, kad ūkyje buvo labai daug kiaulių ir labai daug šunų. Bet jokių būdų ne dėl to, kad kiaulės ir šunys mažiau dirbo, kaip kai kam galėjo susidaryti įspūdis. Atvirkščiai – ir Spieglys tai nuolat primindavo, – ūkyje tiesiog begalė įvairiausio organizacinio darbo. O to darbo pobūdis toks, kad kiti gyvuliai per mažai išmaną jį suprasti. Kaip pavyzdį Spieglys papasakojo, kiek prakaito kasdien išliejančios kiaulės tokiems paslaptiniams dalykams kaip „bylos“, „ataskaitos“, „protokolai“ ir „raportai“. Tai esą didžiuliai popieriaus lakštai, kuriuos reikia smulkiai prirašyti nuo apačios iki viršaus, o paskui, jau prirašytus, sudeginti židinyje. Šis darbas nepaprastai svarbus ūkio gerovei kelti, aiškino Spieglys. Šiaip ar taip, nei kiaulės, nei šunys savo darbu maisto vis dėlto negamino; o jų buvo labai daug, ir apetitu jie nesiskundė.

Taigi kitų gyvulių gyvenimas liko koks buvęs. Kaip ir anksčiau, jie nuolat vaikščiojo alkani, miegojo ant šiaudų, vandenį gerė iš tvenkinio, be paliovos plušėjo laukuose; žiemą juos kamavo šaltis, vasarą – musės. Retkarčiais senesnieji gyvuliai iš paskutiniųjų tandydavo prisiminti, ar pirmaisiais Sukilimo metais, ką tik išvarius Džonsą, gyventi buvę geriau ar blogiau negu dabar. Bet taip ir neįstengdavo. Savo dabartinio gyvenimo jie tiesiog neturėjo su kuo palyginti; jie tegalėjo pasiremti Spieglio skaičių virtinėmis, pagal kurias visuomet išeidavo, kad juo toliau, juo labiau viskas gerėja. Ilgainiui gyvuliai liovėsi sukę sau galvas, be to, ir laiko tam jie beveik neturėjo. Tik Benjaminas sakėsi prisimenąs kiekvieną savo ilgo gyvenimo dieną ir tvirtino, kad niekada nebuvę daug geriau arba daug blogiau – ir niekada nebūsią, nes alkis, sunkumai ir nusivylimai yra nuolatiniai gyvenimo palydovai.

Tačiau gyvuliai vilties neprarado. Dar daugiau, jie nė akimirkos nepaliovė didžiuliais jiems tekusia garbe būti Gyvulių Ūkio nariais. Visoje grafystėje – netgi visoje Anglijoje! – nebuvo kito tokio ūkio, kuris priklausytų gyvuliams ir būtų jų pačių valdomas. Visiems jiems – net patiems jauniausiems, net ir naujokams, atsigabentiems iš tolimų, už dešimties ar dvidešimties mylių esančių fermų, – tai atrodė tikras stebuklas. Girdint iškilmingą šautuvo drioksėjimą, matant stiebo viršūnėje plazdančią žaliąją vėliavą, jų širdis užplūsdavo begalinis pasididžiavimas, o mintys krypdomos į anuos didvyriškus laikus, kai buvo išvarytas Džonsas, surašyta Septynetas Priesakų, kai vyko didžiosios kovos, kuriose buvo sumušti dvikojai grobikai. Nebuvo pamiršta nė viena iš senųjų svajonių. Nesilpo ir tikėjimas Gyvulių Respublika, kuri, Majoro pranašavimu, ateisianti, kai žaliuosius Anglijos laukus užvaldys laisvi gyvuliai. Vieną gražią dieną ji būtinai ateisianti – galbūt nelabai greitai, galbūt niekam iš dabar gyvenančių nelemta jos sulaukti, bet tai įvyksią, anksčiau ar vėliau. Tikriausiai ir „Anglijos žvėrių“ melodija vienur kitur slapta paniūniuojama: šiaip ar taip, neabejotina, kad ją moka visi ūkio gyvuliai, nors niekas ir nedrįsta užtraukti visu balsu. Tegul jų gyvenimas sunkus, tegul ne visos viltys išsipildžiusios; užtat jie skiriasi nuo kitų gyvulių. Jeigu ir minta pusbadžiu, tai ne dėl to, kad privalo aprūpinti maistu tironus žmones; jeigu sunkiai dirba, tai darbo vaisiai bent jau atitenka jiems patiems. Joks padaras jų ūkyje nevaikšto dviem kojom. Joks padaras nevadina kito padaro „ponu“. Visi gyvuliai ūkyje lygūs.

Vieną dieną vasaros pradžioje Spieglys paliepė avims sekti paskui jį ir nusivedė jas į nuošalią dykvietę ūkio pakraštyje, bebaigiančią užaugti jaunais berželiais. Spieglio prižiūrimos, jos kiaurą dieną ten skabė lapus. Vakare Spieglys grįžo į sodybą vienas, palikęs avis dykvietėje, – mat oras jau buvo pakankamai šiltas. Galų gale išėjo taip, kad avys nakvojo ten visą savaitę, ir niekas iš gyvulių per tą laiką jų nematė. Užtat Spieglys ištisas dienas praleisdavo su jomis. Gyvuliams jis aiškino, kad mokinęs avis naujos dainos, ir tam reikią nuošalumo.

Tai atsitiko tuoj po to, kai sugrįžo avys. Buvo malonus vakaras. Gyvuliai, baigę darbą, traukė namo, kai staiga iš sodybos atsklido išgąstingas žvangimas. Gyvuliai krūptelėjo ir sustojo. Jie pažino Kamanės balsą.

Po akimirkos ji sužvengė dar sykį, ir visi šuoliais pasileido į sodybą. Ten jie ir pamatė tai, kas pabaidė Kamanę.

Per kiemą dviem kojom ėjo kiaulė.

Taip, tai buvo Spieglys. Jis žingsniavo kiek nerangiai, tarytum jo užpakalinės kojos dar būtų buvę sunku nešioti tokį svorį, tačiau nepriekaištingai tiesiai. Netrukus pro trobos duris išžygiavo ilga kiaulių virtinė – ir visos ant užpakalinių kojų. Vienoms tai sekėsi geriau, kitoms blo-

giau, kelios net vos laikėsi – buvo matyti, kad jos mielai pasiremtų lazda, – bet visos sėkmingai apsuko ratą aplink kiemą. Tuomet pasigirdo šunų lojimas, skardžiai užgiedojo juodasis gaidys, ir į kiemą, apsuptas džiaugsmingai šokinėjančių šunų, išėjo patsai Napoleonas – imponantiškai išsitiesęs, išdidžiai besidairantis į šalis.

Priekinėje kojoje jis laikė botagą.

Stojo kraupi tylą. Apstulbę ir išsigandę, spausdamiesi arčiau vienas kito, gyvuliai žiūrėjo, kaip kiaulės vorele kulniuoja aplink kiemą. Pasaulis tarytum apsisvertė aukštyn kojom. Gyvuliams atsipeikėjus po pirmojo sukrėtimo, atėjo momentas, kai jie, nepaisydami nieko – nei siaubą keliančių šunų, nei per ilgus metus atsiradusio įpročio, kad ir kas atsitiktų, nesiskųsti ir nekričiuoti, – jau būtų ryžęsi iššlemti kokią protesto žodį. Bet kaip tik tą akimirką, tarytum gavusios ženklą, avys sutartinai iš visų gerklių užbliovė:

– Keturios kojos – gerai, dvi kojos – *geriau!* Keturios kojos – gerai, dvi kojos – *geriau!* Keturios kojos – gerai, dvi kojos – *geriau!*

Tai tęsėsi gal penketą minučių. Kai galų gale avys nutilo, protestuoti buvo per vėlu, nes kiaulės jau buvo suėjusios atgal į trobą.

Benjaminas pajuto, kad kažkas bakstelėjo nosimi jam į petį. Atsisukęs pamatė Kamanę. Senos jos akys buvo apsiblaususios labiau nei paprastai. Nieko nesakydama, ji švelniai timptelėjo Benjaminą už karčių ir nusivedė prie didžiojo kluono sienos, ant kurios buvo užrašyta Septynetas Priesakų. Valandėlę juodu spoksojo į baltas raides ant juodos dervuotos sienos.

– Mano akys silpsta, – galiausiai pratarė Kamanė. – Netgi jaunystėje aš neperskaitydavau, kas čia parašyta. Tačiau man regis, kad toji siena dabar atrodo kitaip. Benjaminai, ar Septynetas Priesakų tebėra tokie patys kaip visada?

Pirmą kartą Benjaminas sulaužė savo nusistatymą ir perskaitė Kamanei tai, kas užrašyta ant sienos. O užrašytas buvo vienui vienas Priesakas:

VISI GYVULIAI YRA LYGŪS

BET KAI KURIE GYVULIAI LYGESNI UŽ KITUS

Po šito jau niekas nebesistebėjo, kai kiaulės, prižiūrinčios ūkio darbus, nuo rytojaus pradėjo nešiotis botagus. Niekas nesistebėjo, kai kiaulės nusipirko radijo aparatą, kai sumanė įsivesti telefoną, kai užsiprenumeravo laikraščius ir žurnalų. Nieko nestebino Napoleonas, vaikštinėjantis po sodą su pypke dantyse, nestebino ir tai, kad kiaulės išsitraukė iš spintos Džonso drabužius ir ėmė juos nešioti: Napoleonas paprastai vilkėdavo juodą švarką, medžioklės kelnės ir odinius antblauzdžius, o jo numylėtinė puikavosi muarine suknele, kurią Džonso pati rengdavosi tik sekmadieniais.

Praėjus savaitei, vieną popietę į sodybą suvažiavo daugybė brikelių. Tai buvo delegacija iš aplinkinių fermų, pakviesta susipažinti su ūkiu. Apžiūrėję viską, fermeriai išreiškė didžiulį susižavėjimą tuo, ką pamatė, – ypač vėjo malūnu. Gyvuliai tuo metu ravėjo ropes. Jie dirbo be galo uoliai, nepakeldami nuo žemės galvų ir nebežinodami, ko labiau bijoti – dvikojų lankytojų ar kiaulių.

Tą vakarą troboje skambėjo dainos, griaudėjo juokas. Klausantis tos balsų maišalynės, gyvulius staiga pagavo nesutramdomas smalsumas. Kas gi vyksta ten viduje, kai gyvuliai ir žmonės pirmą sykį susitinka kaip lygūs su lygiais? Kiek beįmanydami tyliau, jie būriu nusėlino į darželį anapus trobos.

Prie vartelių jie stabtelėjo, nedrįsdami žengti toliau, bet netrukus nusekė paskui Kamanę. Pritykinę prie namo, aukštesnieji žvilgtelėjo pro svetainės langą. Viduje, prie ilgo stalo, sėdėjo pustuzinis fermerių ir pustuzinis žymesniųjų kiaulių. Napoleonas buvo įsitaisęs garbingiausioje vietoje gale stalo. Kiaulės buvo kuo laisviausiai išsidrėbusios ant kėdžių. Kompanija žaidė kortomis, bet tą akimirką žaidimas buvo trumpam nutrūkęs, matyt, tostui paskelbti. Didžiulis ašotis keliavo aplink stalą, į bokus putodamas liejosi alus. Niekas nepastebėjo išėjusių gyvulių veidų, prigludusių prie stiklo anoje lango pusėje.

Su bokalu rankoje atsistojo Pilkingtonas. Netrukus, pareiškė Foksvudo savininkas, jis paprašys visus čia susirinkusius pakelti bokus. Bet prieš tai turis tarti keletą žodžių.

Jam esą labai džiugu, pasakė Pilkingtonas, – ir jis neabejojęs, jog visiems kitiems taip pat, – kad pagaliau baigėsi ilgas nepasitikėjimo ir nesutarimo laikotarpis. Buvo laikai – nei jis, nei kas nors iš čia dalyvaujančių, suprantama, anaipol jų nesiilgi, bet vis dėlto buvo toks metas, kai į garbinguosius Gyvulių Ūkio savininkus kaimynai žiūrėjo, ne, jis nepasakytų, kad priešiška, bet galbūt su tam tikru nuogąstavimu. Pasitaikę nemalonių įvykių, sklidusios ne visai teisingos idėjos. Buvo laikomasi nuomonės, jog tai, kad egzistuoja ūkis, kurį valdo kiaulės, esąs lyg ir nenormalus reiškinys, galįs turėti pasekmių, nepageidautinų kaimyninėms fermoms. Daugelis fermerių, pakankamai neįsigilinę, manė, kad tokia ūkyje išsigalėsianti palaidumo ir nedrausmingumo dvasia. Jie nerimavę, kad tuo nepersimtum jų pačių gyvuliai ar netgi samdyti darbininkai. Bet visos abejonės dabar išsisklaidžiusios. Šiandieną jis ir jo draugai aplankę Gyvulių Ūkį, savo akimis apžiūrėję kiekvieną jo pėdą ir ką gi pamatę? Ne tik pačius šiuolaikiškiausius darbo metodus, bet ir tokią drausmę, tokią tvarką, kuri galėtų pasitarnauti pavyzdžiu visiems fermeriams. Jis tikisi neapsiriksiąs teigdamas, kad darbiniai gyvuliai šiame ūkyje dirba daugiau, o maisto suvartoja mažiau negu bet kurioje kitoje grafystės fermoje. Atvirai kalbant, jis ir jo kolegos šiandieną pamatę daug naudingų dalykų, kuriuos pasiryžę nedelsdami įdiegti savo fermose.

Prieš baigdamas, toliau kalbėjo Pilkingtonas, jis norįs dar sykį pabrėžti tuos draugiškus jausmus, kurie sieja ir visuomet sies Gyvulių Ūkį su visais kaimynais. Kiaulių ir žmonių interesai niekada nesikirtę ir ateityje nesikirsia. Jų tikslai ir sunkumai vienodi. Darbo jėgos problemos juk visur tokios pačios, ar ne tiesa? Čia Pilkingtonas, kaip kad buvo aiškiai matyti, ketino pralinksinti kompaniją iš anksto sugalvotu sąmoju, tačiau, pats springdamas juoku, valandėlę negalėjo ištarti nė žodžio. Po ilgų pastangų, nuo kurių visi jo pagurkliai pasidarė tamsiai raudoni, jis šiaip taip išstenojo: „Jūs vargstate su darbiniais gyvuliais, o mes – su darbininkų klase!“ Tai sukėlė garsų juoką; paskui fermeris Pilkingtonas dar kartą pasveikino kiaules su jų laimėjimais: mažu maisto daviniu, ilga darbo diena ir griežta drausme, kritusia jam į akis apžiūrint ūkį.

O dabar, galiausiai pasakė Pilkingtonas, jis norįs paprašyti kompaniją atsistoti, prieš tai pasitikrinus, ar visų bokalai pilni. „Ponai, – užbaigė jis, – siūlau tostą: Už tolesnį Gyvulių Ūkio klestėjimą!“

Pasigirdo entuziastingi šūksmai ir kojų trypimas. Patenkintas Napoleonas netgi apėjo stalą susidaužti bokalais su Pilkingtonu. Kai šurmuly s nurimo, Napoleonas, likęs stovėti, pareiškė irgi turįs pasakyti keletą žodžių.

Kaip ir visos Napoleono kalbos, ši buvo trumpa ir dalykiška. Jis irgi esąs laimingas, kad nesutarimų periodas baigėsi. Ilgą laiką sklidę gandai – jis turįs pagrindą manyti, jog juos platinęs kažkoks klastingas priešas, – kad jo ir jo kolegų pažiūros esančios griaunamojo ar netgi revo-

liucinio pobūdžio. Jiems buvę priskiriami net mėginimai sukelti gyvulių maištus kaimyninėse fermose. Koks melas! Vienintelis dalykas, ko jie trokšta – tiek dabar, tiek praeityje, – gyventi taikiai ir palaikyti normalius prekybinius santykius su kaimynais. Ūkis, kuriam jis turįs garbės vadovauti, pridūrė Napoleonas, esantis kooperatinis. Nuosavybės dokumentai, kuriuos jis yra pasiėmęs saugoti, priklauso visoms Gyvulių Ūkio kiaulėms bendrai.

Jis neturįs jokių abejonių, tęsė Napoleonas, kad ankstesnieji įtarimai seniai pamiršti, tačiau ūkio gyvenime pastaruoju metu padaryta tam tikrų pakeitimų, kuriais siekiama dar labiau sustiprinti kaimynų tarpusavio pasitikėjimą. Iki šiol gyvuliai turėję gana kvailą įprotį, kreipdamiesi vienas į kitą, pridurti žodį „draugas“. Toks kreipinys dabar uždraustas. Taip pat būta labai keisto, nežinomos kilmės papročio kiekvieną sekmadienio rytą pražygiuoti pro kuilio kaukolę, pamautą ant baslio. Šitai irgi rengiamasi uždrausti – kaukolė jau užkasta į žemę. Be to, svečiams tikriausiai kritusi į akis žalia vėliava, kabanti stiebo viršūnėje. Jeigu šitaip, jie galbūt atkreipę dėmesį ir į tai, kad baltos kanopos ir rago, kuriais anksčiau buvusi paženklinta vėliava, dabar jau nebėra. Nuo šiol tai būsianti paprasčiausia žalia vėliava.

Pono Pilkingtono puikiai, kaimyniškai kalbai Napoleonas vis dėlto turįs vieną priekaištą. Ponas Pilkingtonas joje ne sykį paminėjęs „Gyvulių Ūkį“. Suprantama, svečias negalėjęs žinoti – nes jis, Napoleonas, dabar skelbiąs tai pirmą kartą, – kad pavadinimas „Gyvulių Ūkis“ panaikintas. Nuo šios akimirkos ūkiui grąžinamas jo tikrasis, ankstesnysis, pavadinimas – „Sendvario ferma“.

– Ponai, – baigdamas pasakė Napoleonas, – aš paskelbsiu tą patį tostą, tik šiek tiek jį pakeičęs. Prisipilkite bokalus sklidinai. Ponai, štai mano tostas: Už Sendvario fermos klestėjimą!

Pasigirdo tokie patys pritarimo šūksmai, kaip aną sykį, ir bokalai buvo išgerti iki dugno. Gyvuliams, pro lango stiklą žiūrintiems į vidų, tuo tarpu regėjosi keisti dalykai. Kodėl šitaip pasikeitę kiaulių veidai? Žlibos Kamanės akys šokinėjo nuo vieno veido prie kito. Penkiagubi, keturgubi, trigubi pagurkliai... Bet kodėl gi keičiasi, sakytum tirpsta bruožai? Netrukus klegesys nurimo, kompanija vėl ėmėsi kortų, ir gyvuliai tylomis nukėblino šalin.

Bet nenuėję nė dvidešimties žingsnių, jie sustojo, nes troboje kilo didelis triukšmas. Gyvuliai bėgte sugrįžo atgal ir vėl prigludo prie lango. Na taip, kompanija jau buvo spėjusi susikivirčyti. Kas šaukė, kas daužė į stalą, kas svaidė įtarius žvilgsnius, kas įsiutęs gynėsi. Pasirodo, aistros sukilo dėl to, kad Napoleonas ir Pilkingtonas vienu metu išmetė po pikų tūzą.

Dvylika piktų balsų buvo stebėtinai panašūs. Už lango susibūrę gyvuliai pagaliau suvokė, kas gi ištiko kiaulių fizionomijas. Jie žvalgėsi čia į kiaules, čia į žmones, vėl į kiaules, vėl į žmones, bet dabar jau buvo neįmanoma atskirti, kur kuris.

1943-ųjų lapkritis – 1944-ųjų vasaris

PABAIGA

Iš anglų kalbos vertė Arvydas Sabonis

Sovietinio lagerio liekanos. Tit Arai, Sibiras. Juozo Kazlausko nuotrauka, 1989 m.

Klausimai ir užduotys

1. Palyginkite pirmuosiuose romano skyriuose aprašomus gyvulių lūkesčius su jų susikurta santvarka. Kuo naujoji tvarka skiriasi nuo buvusios gyvulių vergijos? Ar išsipildė Majoro išdėstyta ateities vizija? Ar pavyko gyvuliams gyventi pagal Majoro skelbtus principus?
2. Aptarkite naujoje Respublikoje gyvenančią gyvulių bendruomenę. Kokiais bruožais ji pasižymi? Ką ji mąsto? Ką ji prisimena? Kuo ji tiki? Kaip ji valdoma? Koks vaidmuo šioje bendruomenėje tenka arkliams, koks avims? Kokius XX amžiaus visuomenių bruožus išryškina rašytojas gyvulių bendruomenės paveikslu?
3. Kokios kiaulių elgesio permainos pribloškia kitus gyvulius? Kodėl jie neprotestuoja prieš šias permainas?
4. Ką rašytojas nori mums pasakyti baigiamąja kiaulių ir žmonių draugystės scena? Kokį vaidmenį šioje scenoje suvaidina Napoleonas? Kokia istorinė asmenybė slypi už šio romano veikėjo?

Klausimai ir užduotys

5. Koks vienintelis Įsakymas Gyvulių Respublikoje pakeičia „Septynetą priesakų“? Paašškinkite, kaip šį Įsakymą suprantate. Kaip manote, ar jis veikia dabarties respublikose?
6. Klasės diskusijoje, mokytojo padedami, aptarkite, kokia yra pagrindinė romano tema, kokias problemas šiame kūrinyje Dž. Orvelas kelia ir svarsto. Kuo jo keliamos problemos išlieka svarbios mums?
7. Surenkite disputą: ar galėjo gyvulių sukilimas baigtis sėkmingai, ar buvo įmanoma įgyvendinti Majoro idėjas? Kodėl? Kaip?
8. Šūkis „Visi gyvuliai lygūs, bet kai kurie gyvuliai lygesni už kitus“ Vakarų pasaulyje tapo žodžiais, nusakančiais Sovietų Sąjungos santvarką. Kodėl?
Pasvarstykite grupėse, kokiais dar skambiais ir paradoksaliais šūkais galima būtų išreikšti Dž. Orvelo romane gyvulių susikurtos santvarkos esmę. Savo sukurtus šūkius pristatykite klasėje. Aptarkite, ko kitiems šiandienos visuomenėms jie galėtų tikti.
9. Pasitelkite gyvulinę pasakėčią ir sukurkite glaustą satyrinį pasakojimą, atskleidžiantį mūsų visuomenės ydas.
10. Pasirinkite vieną klasėje sukurta satyrinį pasakojimą ir paverskite jį spektakliu arba vaizdo projektu.
11. Pasirinkite temą ir parašykite esė:
Kuo mums svarbus Džordžo Orvelo perspėjimas?
Kodėl nelengva pasipriešinti kiaulių kuriamam gyvulių ūkiui?
Kodėl laisvė negalima be atminties?
Kaip įveikti mūsų dienų gyvulių ūkį?

VILJAMAS GOLDINGAS IR „MUSIŲ VALDOVAS“

Gyvenimo faktai mane įtikino, kad žmonija serga. Aš ne kartą buvau sukrėstas sužinojęs, ką mes, žmonės, galime padaryti vieni kitiems. <...> Ieškau ligos ir atpažįstu ją savyje. Atpažįstu joje dalį mūsų bendros žmogiškosios prigimties, kurią būtina suprasti, nes kitaip jos nesugebėsime kontroliuoti. Štai kodėl ir rašau taip karštai, kaip tik įstengiu, ir sakau žmonėms: „Žiūrėkite, žiūrėkite, žiūrėkite: štai, kokia ji, kokią ją matau, prigimtis – žmogaus – paties pavojingiausio iš visų gyvūnų.“

Manau, kad tik demokratiškas ir geranoriškas savo prigimties apribojimas – vienintelis įmanomas žmonijos kelias.

Mes esame tik to didžiulio žydrai balto brangakmenio – Žemės Motinos – vaikai. Tik sykiu su savo motina mes esame Saulės sistemos dalis ir ištisos visatos dalelė. Švytinčioje tiesos poezijoje mes esame žvaigždžių vaikai.

Jeigu man tektų įvardyti savo literatūrinius tėvus, ištarčiau šiuos garsius vardus: Euripidas, Sofoklis, Herodotas. Aš pajutau ypatingą meilę Homerui.

Viljamas Goldingas

Gėrio ir blogio prigimties tyrinėjimai ir yra vienintelė Viljamo Goldingo kūrybos tema.

Samuelis Hainsas

Goldingas sugeba mokyti išvengdamas didaktikos ir pamokomo tono, veikdamas skaitytoją faktais ir įvykiais. Vaizduodamas žiaurumo proveržius, rašytojas kviečia pažinti ir sutramdyti žmoguje glūdintį žvėrį.

Goldingo filosofinei prozai būdingas menininkų humanistų siekis išgelbėti žmoniją nuo jai gresiančios katastrofos. „Musių valdovas“ skamba kaip grėsmingas perspėjimas žmonėms, atsisakiusiems humaniško bendravimo principų.

Galina Baužytė

Apie Viljamą Goldingą

Viljamas Goldingas (William G. Golding, 1911–1993) – anglų rašytojas, Nobelio literatūros premijos laureatas, filosofiniuose romanuose aštriai kėlęs žmogaus prigimties ir jo sukurtos civilizacijos likimo klausimus.

Gimė rašytojas mažame Kòrnvalio grafystės miestelyje mokytojų šeimoje. Nuo mažumės domėjosi įvairiausiais mokslais, skirtingomis tikrovės sritimis. Vaikystėje susižavėjo Homero „Odiseja“. Rašyti pradėjo mokykloje. Jaunystėje mokėsi dar XVIII amžiuje išnykusios kornų kalbos, gerai susipažino su senosiomis

graikų ir romėnų literatūromis. Ūksfordo universitete studijavo gamtos mokslus, senąsias kalbas, anglų literatūrą. Baigęs studijas, dėstė mokykloje anglų kalbą ir filosofiją, rašė dramas ir pats jas režisavo nedideliame Lòndono teatre. Antrojo pasaulinio karo metais tarnavo karininku britų povandeniniame laive. Siaubingos karo patirtys paskatino rašytoją gilintis į sudėtingą žmogaus prigimtį, svarstyti, iš kur kyla žmogaus žvėriškumas, kodėl civilizuotos visuomenės sugrįžta į barbarybę.

Grįžęs iš karo V. Goldingas toliau mokytojavo provincijoje. Vėl atsivertė senuosius graikų autorius. Pradėjo rašyti romanus. Pirmuosius keturis jo kūrinius leidyklos atmetė, o rankraščiai pradingo. 1953-iaisiais išsiuntė leidykloms dar vieną romaną. Dvidešimt viena leidykla ir šio romano spausdinti nesutiko. Vos pradėjęs dirbti jaunas vienos leidyklos redaktorius V. Goldingo romaną atrado šiukšliadėžėje ir perskaitęs įtikino kolegas, kad verta jį išleisti. Taip 1954-aisiais pasirodė „Musių valdovas“. Nuošalios kaimo mokyklos mokytoją šis romanas išgarsino visame pasaulyje. Kritikai „Musių valdovą“ ėmė lyginti su garsiaisiais Džordžo Orvelo romanais.

Knyga netrukus buvo išversta į daugybę kalbų. Ją ekranizavo vienas didžiausių britų režisierių Piteris Brukas (Peter Brook). „Musių valdovas“ tapo įtrauktas į Europos šalių, Jungtinių Amerikos Valstijų mokyklų ir universitetų programas. V. Goldingas sulaukė daugybės literatūrinių premijų, pasaulio universitetų garbės vardų. Karalienė Elžbieta II iššventino rašytoją į riterius. Ir pasaulinio pripažinimo sulaukęs, menininkas dar ilgai dirbo mokykloje. Mokytojaudamas rašė kitus filosofinius romanus, kurie taip pat sulaukė didelio pripažinimo.

Savo kūrinius V. Goldingas vadino pasakėčiomis. Teigė, kad pasakėtininku nėra lengva būti, nes pasakėčių kūrėjo amatas verčia moralizuoti ir išlikti mokytoju.

„Musių valdovas“ – filosofinė alegorija. V. Goldingas tarsi perrašo garsųjį Danieliaus Defo romaną „Robinsonas Kruzas“. XVIII amžiaus autorius pavaizdavo žmogų, gebantį ir negyvenamoje saloje išsaugoti žmogiškumą, susikurti civilizuotas gyvenimo sąlygas. V. Goldingo knygos veikėjai – pavyzdinio elgesio bažnytinio choro berniukai – nueina priešingą kelią. Atsidūrę daugelio paauglių išsvajotoje vietoje – egzotiškoje saloje, kurioje šilta, gera ir nėra nė vieno suaugusiojo, kurioje niekas negali suvaržyti laisvės – jie nesugeba išsaugoti žmogiškumo ir sugrįžta į pirmyktę žvėries būklę. Gerai išauklėti vaikai pamažu virsta laukinėmis būtybėmis, pralietas kraujo lašas ištirpdo ribą tarp žmogaus ir žvėries.

Taigi rašytojas ginčijasi su tais humanistais, kurie skelbė geros žmogaus prigimties ir nuolatinės pažangos idėjas. Svarbiausią priešą ir blogio ištakas jis mato ne išoriniame pasaulyje, o žmogaus prigimtyje. V. Goldingas kelia filosofinę – žmogaus atsparumo blogiui – problemą. Jis teigia, kad šiuolaikiniame pasaulyje kiekvienas žmogus yra atsakingas už žmogiškumo išsaugojimą.

Iš Piterio Bruko
kino filmo „Musių
valdovas“, 1963 m.

Sudužus lėktuvui, britų berniukai pabyra negyvenamoje saloje. Dvylikametis Ralfas sutinka apkūnų, akiniuotą berniuką, mokykloje pravardžiuotą Kriuksiu. Vaikai atranda kiaukutą – gražią ir didelę jūrų kriauklę. Kriuksis pasiūlo Ralfui šią kriauklę papūsti ir sukviesti visus saloje pabirusius vaikus. Kaip ir dera išauklėtiems civilizuotos tautos jaunuoliams, visi sueina į susirinkimą ir išsirenka vadą. Juo tampa ramus ir išmintingas Ralfas, rinkimuose įveikęs valdžios siekusį bažnyčios choro vyresnįjį Džeką. Nusiminusį Džeką Ralfas paskiria iš choristų suburto medžiotojų būrio vadu. Ralfas, Džekas ir Saimonas linksmi leidžiasi į žvalgybą: įkopę į kalną įsitikina, kad tikrai yra patekę į laivo formos negyvenamą salą. Grįždami pamato į lianas įsipynusį šerniuką, tačiau nė vienas neišdrįsta jo nužudyti.

ANTRAS SKYRIUS

Laužas kalno viršūnėje

Kai Ralfas liovėsi pūsti kiaukutą, granito plokštumoje jau buvo prigužėję vaikų. Šis susirinkimas skyrėsi nuo rytmetinio. Popiečio saulės spinduliai krito įstrižai jau iš kitos plokštumos pusės, ir daugelis vaikų, per vėlai pajutę perštint odą, apsilvilko. Choristai dabar buvo gerokai išsisklaidę ir be mantijų.

Ralfas sėdėjo ant išvirtusio medžio kamieno, kairiu šonu pasisukęs į saulę. Jo dešinėje daugiausia buvo choristai, o kairėje – didesni berniukai, nepažinę vieni kitų prieš evakuaciją; prieky ant žolės tupėjo mažieji.

Visi tylėjo. Pakėlęs gelsvai rausvą kiaukutą, Ralfas pasidėjo jį ant kelių; pūstelėjęs netikėtas vėjo gūsis nužėrė plokštumą saulės blyksniais. Ralfas nežinojo, ar jam atsistoti, ar kalbėti sėdint.

Jis žvilgtelėjo padilbomis į kairę, ežerėlio link. Netoliese sėdėjo Kriuksis, tačiau visai nenorėjo jam padėti.

Ralfas atsikrenkštė.

– Paklauskite.

Staiga jis pamatė, kad gali visai sklandžiai kalbėti ir dėstyti tai, ką nori. Brūkstelėjęs ranka per savo šviesius plaukus, kalbėjo:

– Esame saloje. Mes buvome užkopę į kalno viršūnę ir įsitikinom, kad iš visų pusių vanduo. Nei namų, nei kaminų dūmų, nei pėdų, nei valčių, nei žmonių. Esame negyvenamoj saloj, ir, be mūsų, čia nėra nė gyvos dvasios.

Tada įsiterpė Džekas:

– Bet kariaunos vis tiek reikia... medžioklei. Šernams medžioti.

– Taip. Saloje yra šernų.

Visi trys berniukai suskato kalbėti, stengdamiesi kuo įspūdingiau papasakoti, kaip tas rausvas padaras kapstėsi, įstrigęs į lianas.

– Pamatėme...

– Žviegiantį...

– Išsprūdo...

– Nespėjus man nudobti... bet... jau kitą kartą!

Džekas kirto peiliu į palmės kamieną ir iššaukiamai visus nužvelgė.

Susirinkimas vėl grįžo į vėžes.

– Tad matote, – tarė Ralfas, – mums reikia medžioklių, kas pasirūpintų mėsa. Ir dar vienas dalykas.

Jis kilstelėjo nuo kelių kiaukutą ir peržvelgė saulės nuplikintus berniukų veidus.

– Suaugusių čia tai nėra. Reikės patiems savimi pasirūpinti. Susirinkimas suūžė ir vėl nutilo.

– Ir dar viena. Negalima visiems iš karto kalbėti. Kas nori *ką* pasakyti, tegu pakelia ranką – kaip mokykloje.

Jis laikė iškėlęs kriauklę prie veido, apžiūrinėdamas jos žiočių kraštelius.

– Tuomet aš jam paduosiu šitą kriauklę.

– Kriauklę?

– Taip, šį kiaukutą. Duosiu ją tam, kas po manęs norės kalbėti. Ir kalbėdamas jis ją laikys.

– Bet...

– Klausyk...

– Ir jo niekas negalės pertraukti, nebent aš.

Džekas pašoko.

– Sugalvosim taisykles! – šaukė susijaudinęs. – Daugybę taisyklių! Jei kuris nors jas sulaužys, tai...

– O-hoo!

– Gerai!

– Tai klius!

– Gaus!

Ralfas pajuto, kad kažkas paėmė kiaukutą jam nuo kelių. Šį gelsvą gražuolį dabar laikė Kriuksis, ir šūkalojimai aptilo. Džekas, kuris dar nebuvo atsisėdęs, pažvelgė dvejodamas į Ralfą,

o šis šypsojosi sau ir tapšnojo per medžio kamieną. Džekas atsisėdo. Kriuksis nusiėmė akinius ir, valydamas juos į marškinius, žiūrėjo į susirinkusiuosius mirkčiodamas.

– Jūs kliudot Ralfui. Neleidžiat jam pasakyti paties svarbiausio.

Kriuksis reikšmingai nutilo.

– O kas žino, kad mes čia? A?

– Ogi oro uoste žino.

– Tasai vyriškis, kuris turėjo kažkokį daiktą lyg trimitą...

– Mano tėtė.

Kriuksis užsidėjo akinius.

– Niekas nežino, kur mes, – kalbėjo jis toliau. Jis buvo dar labiau išblyškęs, ir jam trūko oro. – Gal jie ir žinojo, kur mes skrendame, o gal ir ne. Tačiau kur esame dabar, jie nežino, nes mes taip ir nenuskridome tenai.

Jis pažiūrėjo į visus, žioptelėjo, paskui susvirduliavo ir atsisėdo. Ralfas paėmė jam iš rankų kiaukutą.

– Aš kaip tik ir norėjau jums tą pasakyti, – tarė Ralfas, – kai jūs visi ėmėt... – jis pažvelgė į susikaupusius berniukų veidus. – Pašautas lėktuvas krito žemyn liepsnodamas. Niekas nežino, kur mes. Gal ir ilgai čia teks išbūti.

Stojo tokia tylą, kad buvo girdėti Kriuksio šnopavimas. Pakrypusi saulė nuauksino pusę plokštumos. Vėjeliai, kurį laiką sukuriavę ant lagūnos, lyg kačiukai, gaudydami savo uodegas, nubėgo per plokštumą į mišką. Ralfas nusibraukė nuo kaktos šviesių plaukų kuokštą.

– Taigi gali tekti ir ilgai čia išbūti.

Niekas neištarė nė žodžio. Staiga Ralfas šyptelėjo.

– Bet čia gera sala. Mes – Džekas, Saimonas ir aš – buvome užkopę į kalną. Tai pasakiška sala. Yra ir maisto, ir vandens, ir...

– Uolų...

– Mėlynų gėlių...

Kiek atsitokėjęs Kriuksis parodė į Ralfo rankose esančią kriauklę, ir Džekas su Saimonu nutilo. Ralfas toliau kalbėjo:

– Kol sulauksim išgelbėtojų, galime sau smagiai pagyventi saloje.

Jis plačiai išskėtė rankas.

– Visai kaip knygoj...

Tučiuojau kilo erzelis.

– Lobių sala...

– Kregždžių ir amazonių...

– Koralų sala...¹

Ralfas mostelėjo kiaukutu.

– Čia mūsų sala. Puiki sala. Kol suaugusieji atvyks mūsų pasiimti, pagyvensim.

Džekas ištiesė ranką į kiaukutą.

¹ V. Goldingo veikėjai mini populiarius nuotykių romanus: Roberto Luiso Stivensono „Lobių salą“ (1882), Artūro Ransomo „Kregždes ir amazonės“ (1930), Roberto Maiklo Balantaino „Koralų salą“ (1857). Atsidūrę salose, visų šių knygų veikėjai patiria daug smagių nuotykių ir, pasirėmę savo išmintimi, sėkmingai išgyvena. Romano „Koralų sala“ herojai taip pat vadinami Ralfu ir Džeku.

– Čia yra šernų, – tarė jis. – Turim ko valgyti, turim kur maudytis – štai anam upeliūkšty... visko turim. Negi nė vienas nieko čia dar neaptikot?

Jis atidavė kiaukutą Ralfui ir atsistojo. Matyt, tikrai niekas nieko nebuvo aptikęs.

Staiga vyresnieji berniukai pamatė besispyriojančią mažylį – būrelis mažesniųjų stūmė jį į priekį, bet jis nenorėjo eiti. Tai buvo mažas lyg pupų pėdas, gal kokių šešerių metų berniūkštis su melsvai rausvu apgamu ant skruosto. Stovėjo jis baimingai susigūžęs visų akivaizdoje ir kojos nykštuku varpė šiurkščią žolę. Kažką murmėjo sau po nosimi ir buvo netoli ašarų.

Kiti mažyliai susirūpinę, šnabždėdamiesi stūmė jį prie Ralfo.

– Na gerai, – tarė šis, – eikš.

Mažylis išgąstingai apsidairė aplink.

– Kalbėk!

Berniūkštis ištiesė rankas, norėdamas paimti kiaukutą, bet visi prapliupo kvatotis; tada jis ūmai atitraukė rankas ir pravirko.

– Tegul jis paima kiaukutą! – sušuko Kriuksis. – Tegul paima!

Galiausiai Ralfas prikalbino berniūkštį paimti kiaukutą, tačiau visų juokas buvo užkandęs vaikui žadą. Kriuksis atsiklaupė prie mažylio, klausėsi patydom tariamų jo žodžių ir garsiai sakė juos visiems, laikydamas ranką ant kiaukuto.

– Jis nori sužinoti, ką jūs ketinate daryti su tokiais padarais kaip gyvatės.

Ralfas susijuokė, kiti berniukai irgi ėmė juoktis. Mažylis dar labiau susigūžė.

– Tai papasakok mums apie tas savo gyvates.

– Dabar jis sako, kad ten buvo žvėris.

– Žvėris?

– Gyvatė. Tokia didelė, didelė. Jis ją matęs.

– Kur?

– Miške.

Gal nuo atklydusio vėjelio, o gal saulei pakrypus vakarop, iš po medžių padvelkė vėsa, ir berniukai neramiai sujudo.

– Iš kur čia tokioje saloje bus žvėrių ar kokių gyvačių, – maloniai paaiškino Ralfas. – Jų būna tik dideliuose kraštuose – Afrikoj arba Indijoje.

Visi sumurmėjo, rimtai linksėdami galvomis.

– Jis sako, kad tas žvėris pasirodęs patamsyje.

– Tai kaip jis galėjo matyti?

Juokas ir šūkčiojimai.

– Kur tai girdėta? Matęs patamsyje...

– Bet jis sako tikrai matęs žvėrį. Pasirodęs ir dingęs, paskui vėl grįžęs ir norėjęs jį suėsti...

– Susapnavo.

Ralfas juokdamasis nužvelgė ratu visų veidus, ieškodamas pritarimo. Vyresnieji berniukai, atrodė, neprieštaravo jam, tačiau kai kurių mažylių veiduose slypėjo abejonė, ir jai išsklaidyti reikėjo stipresnių argumentų.

– Jam tikriausiai akyse rodėsi, prisiklampos po tuos visus raizgynus.

Vėl visi rimtai palinkėjo galvomis; jie žinojo, kad akyse rodo.

– Jis sako matęs tą žvėrį ar gyvatę ir klausia, ar ir šianakt jis ateis.

– Betgi čia nėra jokių žvėrių!

– Jis sako, kad rytą jie lyg kažkokiom virvėm pavirtę ir pakibę ant šakų. Klausia, ar ir šianakt pasirodys.

– Betgi čia nėra jokių žvėrių!

Niekas nebesijuokė, visi žvelgė rimtai, tarsi ko laukdami. Ralfas rankomis persibraukė plaukus ir pažvelgė į mažylį pusiau juokais, pusiau susierzinęs.

Džekas pačiuo kiauikutą.

– Ralfas, žinoma, teisuus. Čia nėra jokių gyvačių. Net jeigu ir būtų, sumedžiotume ir užmuštume. Mes juk vis tiek medžiosim šernus, kad visiems būtų mėsos. Tai surasim ir gyvates...

– Betgi čia nėra jokių gyvačių!

– Pamatysim, kai išeisim medžioti.

Ralfą pagavo apmaudas, ir valandėlę jis pasijuto nugalėtas, susidūręs su kažkuo nesuvokiamu. Įdėmiai į jį įbestos akys žvelgė ne juokaudamos.

– Betgi čia nėra jokių žvėrių!

Jis nė pats nesuvokė, kas jį vertė vėl atkakliai visu balsu pakartoti:

– Aš juk sakau, kad čia nėra jokių žvėrių.

Vaikai tylėjo.

Ralfas vėl pakėlė kiauikutą, ir jo nuotaika pasitaisė, pagalvojus, ką dabar jiems pasakys.

– O dabar prieisim prie paties svarbiausio. Aš visą laiką galvojau. Galvojau, kai kopėme į kalną, – jis kiek slaptinčiai šyptelėjo dviem savo draugams. – Ir dabar, paplūdimy, štai ką sugalvojau. Norime smagiai pagyventi. Ir norime, kad mus išgelbėtų.

Karšti visų susirinkusiųjų pritarimo šūksniai siūbelėjo lyg banga ir nutraukė Ralfo minčių giją. Jis vėl susikaupęs nutilo.

– Norime, kad mus išgelbėtų, ir, žinoma, išgelbės.

Visi suūžė. Šis paprastas tvirtinimas, kad ir niekuo daugiau nepagrįstas, o vien tik augančiu Ralfo autoritetu, gražino laimę ir džiaugsmą. Ralfas vėl turėjo pamojuoti kiauikutu, kad vaikai nutiltų.

– Mano tėtė – jūrininkas. Jis sako, kad nebėra nežinomų salų. Karalienė turi didžiulį kambarį, pilną žemėlapių, ir visos pasaulio salos ten sužymėtos. Vadinasi, karalienė turi ir šios salos žemėlapi.

Vėl visi suklego – linksmi ir kupini vilties.

– Anksčiau ar vėliau vis vien čia atplauks laivas. Gal net mano tėtės laivas. Taigi, matot, anksčiau ar vėliau mus tikrai išgelbės.

Ralfas nutilo. Nuo jo žodžių berniukų nuotaika pagerėjo, jie pasijuto saugūs. Jie pamilo Ralfą ir žiūrėjo į jį su pagarba. Nejuociom visi ėmė ploti, ir granito plokštuma aidėjo nuo jų plojimų. Ralfas paraudo, žvilgtelėjęs padilbomis į Kriuksį, kuris plojo su neslepiamu susižavėjimu, ir į kitoje pusėje sėdintį Džeką – kvailai besišypsantį ir rodantį, kad ir jis moka ploti. Ralfas pamojavo kiauikutu.

– Nutilk! Palaukit! Paklauskite!

Beregint visi nutilo, ir Ralfas kalbėjo toliau:

– Dar vienas dalykas. Mes galim padėti greičiau mus surasti. Net ir arti salos plaukdamas laivas gali mūsų nepastebėti. Vadinasi, reikia, kad ant kalno viršaus būtų matyti dūmai. Turim užkurti laužą.

– Laužą! Kursim laužą!

Tučiuojau pusę berniukų pašoko, visai užmiršę kiaukutą. Džekas užplyšojo visa gerkle:

– Einam! Paskui mane!

Po palmėmis kilo klegesys ir bruzdėjimas. Ralfas taip pat atsistojo, šaukdamas, kad nutiltų, bet niekas jo negirdėjo. Akies mirksniu būrys pasklido po salą ir dingo įkandin Džeko. Net patys mažiausieji, ir tie ropinėjo, rinkdami lapus ir sausas šakas. Vienas tik Kriuksis liko prie Ralfo, rankoje laikančio kiaukutą.

Kriuksio kvėpavimas vėl buvo normalus.

– Kaip vaikai! – tarė jis su panieka. – Kaip maži vaikai!

Ralfas abejodamas pažiūrėjo į Kriuksį ir padėjo kiaukutą ant medžio kamieno.

– Garbės žodis, jau tikrai po pavakarių, – tarė Kriuksis. – Ir ką jie ten susigalvojo dabar ant to kalno?

Jis pagarbiai glostė kiaukutą, paskui staiga liovėsi ir pakėlė galvą.

– Ralfai! Ei! Kur eini?

Ralfas jau ropštėsi per uolyno kraštą. O priešais jį, tolumoje, tik triokšėjo šakos, sklido juokas.

Kriuksis pasipiktinęs nulydėjo jį akimis.

– Visai kaip maži vaikai...

Jis atsidūsėjo, pasilenkė ir užsirišo batų raištelius. Išsklidusių vaikų erzėjimas kaskart vis labiau tolo kažkur įkalnėn. Tuomet Kriuksis kankinio veidu, lyg tėvas, priverstas taikstyti su įsisiautėjusių vaikų išdaigomis, paėmė kiaukutą, pasuko miško link ir pamažėle nužirgliojo per uolų sąvartas.

Anapus viršūnės kalno šlaitas buvo apaugęs mišku. Ralfas vėl taip sudėjo rankas, kaip anąkart.

– Apačioje galėtume rasti malkų iki valiai. Džekas linktelėjo galva ir stovėjo, pešiodamas apatinę lupą. Už kokio šimto pėdų į apačią statesniajame kalno šlaite visas miško plotas galėjo tiktį kurui. Nuo drėgmės ir šilumos medžiai sparčiai stiebėsi aukštyn, tačiau per menkas žemės sluoksnis neleido jiems visu ūgiu išsitiesti, ir jie be laiko virto iš šaknų ir dūlėjų, apraizgyti lianomis, o naujos atvašos vėl skverbėsi pro juos aukštyn.

Džekas atsigręžė į choristus, kurie stovėjo jau pasiruošę, juodas kepurės jie buvo užsismaukę ant ausies – lyg beretes.

– Laužą krausim mes. Einam.

<...>

Matydami, kad malkų užteks, berniukai nebėjo žemyn, ir stovėjo, susibūrę ant rausvos ranytos viršukalnės. Vėl visi kvėpavo lygiai, prakaitas buvo nudžiūvęs.

Ralfas su Džeku žvilgčiojo vienas į kitą, kol aplinkui rinkosi berniukai. Kaskart juodu vis stipriau jautė artėjančią gėdą ir nežinojo, kaip čia prisipažinti.

Išraudęs lyg žarija, Ralfas pirmasis prabilo:

– Gal tu?.. – jis atsikrenkštė. – Gal tu uždegsi laužą?

Kai paaiškėjo, kad padėtis iš tiesų absurdiška, Džekas taip pat nukaito. Jis ėmė progarsiais kažką murmėti:

– Reikia trinti dvi lazduotes. Trinti...

Džekas žvilgtelėjo į Ralfą, o šis tiesiai ėmė ir prisipažino neišmanęs, ką daryti.

– Ar niekas neturit degtukų?

– Reikia sulenkti lanką ir smarkiai sukti strėlę, – tarė Rodžeris. Jis vaizduodamas patrynę rankas. – Ššš... Ššš...

Kalno viršūne perbėgo lengvas vėjelis. Tuo pat metu pasirodė Kriuksis – vienmarškinis, su trumpikėmis, jis vargais negalais kapstėsi iš tankmės, o vakaro saulė blykčiojo jo akinių stikluose. Po pažastim pasispaudęs jis nešėsi kiaukutą.

Ralfas šuktelėjo jam:

– Kriuksi! Ar neturi degtukų?

Kiti berniukai irgi ėmė šaukti, kad net visas kalnas nuaidėjo. Kriuksis papurtė galvą ir priėjo prie laužo.

– Vaje tu mano! Tai bent laužą sukrovėt!

Džekas ūmai mostelėjo ranka.

– Ogi jo akiniai... panaudosim kaip didinamąjį stiklą!

Kriuksį tuoj apspito iš visų pusių, ir jis nebegalėjo pasprukti.

– Pala!.. Paleiskite! – jis išgąstingai suspigo, kai Džekas nutraukė jam nuo nosies akinius. – Atsargiau! Atiduok! Aš beveik nieko nematau! Sudaužysi kiaukutą!

Ralfas alkūne pastūmė jį į šoną ir atsiklaupė prie malkų krūvos.

– Neužstokit saulės!

Berniukai ėmė stumdytis, grumdytis ir įkyriai patarinėti. Ralfas ir šiaip, ir taip sukaliėjo akinius, ir pirmyn, ir atgal dėjo juos, kol galiausiai pagavo besileidžiančios saulės spindulį ir nukreipė tiesiai į sutrešusio medžio gabalą. Beregint nutįso plonytis dūmų siūlas, ir Ralfas užsikosėjo. Tada ir Džekas atsiklaupė ir ėmė pamažu pūsti į šalį tirštėjančius dūmus, kol žybtelėjo maža liepsnelė. Vos įžiūrima saulės šviesoje liepsnelė apėmė vieną šakutę, paskui skaisčiau plykstelėjo, sušvito, ir netrukus jau visa šaka degė traškėdama. Liepsna pliūpčiojo vis aukšty, ir berniukai ėmė valiuoti.

– Mano akiniai! – bliovė Kriuksis. – Atiduokite mano akinius!

Ralfas žengtelėjo nuo laužo ir įbruko juos besigrabaliojančiam Kriuksiui į rankas. Dabar Kriuksis jau tik murmėjo:

– Tiesiog viskas per viena susilieja. Vos savo ranką įžiūriu...

Berniukai šoko. Medžiai buvo sutrešę ir sausi lyg parakas, tad bežiūrint įsidegė storiausios šakos; geltona liepsna kliūstelėjo į viršų, ir netrukus jau plasnojo didžiuliai, kokių dvidešimties pėdų aukščio liežuviai. Karštis plieskė net per kelis metrus nuo laužo, o dvelktelėjus vėjui, plaukė kibirkščių upė. Sudegę stuobriai virto baltom dulkėm.

Ralfas sušuko:

– Dar malkų! Visi bėkit malkų!

Prasidėjo lenktyniavimas su ugnimi, ir berniukai pasklido čia pat po mišką. Dabar buvo svarbu tik viena: išlaikyti kalne plevėsuojančią liepsnos vėliavą, ir niekas daugiau apie nieką negalvojo.

<...>

Ralfas paėmė kiaukutą ir apžvelgė berniukų ratą.

– Reikia paskirti ką nors, kas visą laiką prižiūrėtų laužą. Bet kurią dieną štai ten gali pasirodyti laivas, – jis mostelėjo ranka į ryškų horizonto brėžį, – ir jeigu pamatys ženklą, atplauks

mūsų paimti. Ir dar viena. Reikėtų daugiau taisyklių. Ten, kur bus kiaukutas, tenai ir rinksimės. Ir čia ant kalno, ir apačioje.

Visi sutiko. Kriukšis išsižiojo, norėdamas kažką pasakyti, tačiau sugavo Džeko žvilgsnį ir užsičiaupė. Džekas pasisiekęs paėmė kiaukutą ir atsistojo, atsargiai laikydamas šį trapų daiktėlį suodinoose rankose.

– Aš sutinku su Ralfu. Turime nusistatyti taisykles ir jų laikytis. Galų gale mes juk ne laukiniai. Mes anglai; o anglai visur kur geriausi. Vadinasi, turime elgtis, kaip pridera.

Jis atsigręžė į Ralfą.

– Ralfai... padalysiu choristus, tai yra savo medžioklius, į grupes, ir imsime prižiūrėti laužą.

Šis Džeko kilniadvasiškumas sukėlė plovimų audrą, o Džekas nusišypsojo visiems ir mostelėjo kiaukutu, kad nutiltų.

– Tegul dabar laužas užgęsta. Kas gi matys naktį dūmus? O kai tik panorėsime, vėl užsikursime. Altai, jūs prižiūrėsite laužą šią savaitę, o diskantai – kitą...

Susirinkusieji rimtai viskam pritarė.

<...>

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite, kaip vaizduojami negyvenamoje saloje be suaugusiųjų atsidūrę berniukai. Kokių veiksmų ir sprendimų jie imasi? Kaip savo bendrą gyvenimą tvarkosi? Kaip tarpusavyje bendrauja? Kas jiems teikia džiaugsmo, laimės ir vilties? Kas kelia nerimą?
2. Kuo jų kuriamai tvarkai reikšmingi ankstesnio gyvenimo prisiminimai ir įpročiai?
3. Ką romano pradžioje sužinoje apie tris pagrindinius veikėjus: Ralfą, Džeką ir Kriukšį? Kokiomis savybėmis, charakterio bruožais, ko-kiu elgesiu jie išsiskiria? Kuo kitus berniukus patraukia Ralfas, kuo – Džekas? Kaip manote, kokios asmeninės savybės gali padėti šiems veikėjams išgyventi negyvenamoje saloje? Kodėl?
4. Kuo berniukams tampa svarbi atrasta kriauklė, šaukiami susirinkimai, įžiebta ugnis, pradėtos nustatinėti taisyklės, patirta nežinomo žvėries baimė? Prieš atsakydami į šį klausimą, atidžiau panagrinėkite susirinkimo ir ugnies įžiebimo scenas.
5. Pasvarstykite, kuo rašytojo kuriama situacija yra simboliška.

Iš Piterio Bruko kino filmo „Musių valdovas“

KETVIRTAS SKYRIUS

Ilgi plaukai ir dažyti veidai

<...>

Toli apačioje, tarp rausvų akmenų, prie pat vandens pasirodė procesija. Kai kurie berniukai su juodom kepurėm, tačiau šiaip pusnuogiai. Kaskart, priėję lygesnę vietą, jie sutartinai kėlė aukštyn lazdas. Visi kažką giedojo, ir tai, matyt, buvo skirta tam, ką dvynukai, tie mažieji paklaidūnai, taip atsargiai nešė. Net iš tokio atstumo Ralfas lengvai įžiūrėjo Džeką – aukštą, raudonplaukį ir, žinoma, būtinai procesijos priešaky.

Saimonas dabar žvilgčiojo čia į Ralfą, čia į Džeką, kaip prieš tai žiūrėjo į Ralfą ir į horizontą, ir atrodė išsigandęs. Ralfas daugiau nė žodžio nepratarė, tik stovėjo ir laukė, kol procesija priartės. Buvo girdėti giedant, bet dar toli, ir žodžių nebuvo galima suprasti. Už Džeko ėjo dvynukai, ant pečių užsivertę didžiulę kartį. Ant karties kadaravo išdarinėtas šernas; jis smarkiai tabalavo į šonus, kai dvynukai pūksdami kopė per gauburiuotą uolyną. Šerno galva perpjauta pagerkle buvo nukarusi, tarsi ko ieškodama žemėje. Galiausiai pro pajuodavusius medžius ir pelenus pasigirdo giesmės žodžiai:

– *Nudobk šerną. Perpjauk gerklę. Paliek kraują.*

Tačiau tuo tarpu, kai pasigirdo žodžiai, procesija priartėjo prie palies skardžio statumo, ir giesmė nutilo. Kriuksis ėmė šniurkščioti, bet Saimonas tuoj jį sudraudė, lyg šis būtų per garsiai bažnyčioje sušnekėjęs.

Džekas, išsitepliojęs veidą moliu, pirmasis užkopė į viršūnę ir karštai pasveikino Ralfą, iškeldamas aukštyrą į viršūnę.

– Pažvelk! Nudobėm šerną... prisėlinom prie jų... apsupom ratu...

Jį pertraukė medžioklių balsai:

– Apsupom ratu...

– Prišliaužėm...

– O šernas kad sužviogs...

Priėję dvynukai sustojo su kabalduojančiu ant karties šernu; nuo jo ant uolos capsėjo juoda laša. Iš tos laimės abudu kaip vienas buvo išsišiepę iki ausų. Džekas norėjo tučtuojau viską išpasakoti Ralfui. Nežinodamas, nuo ko pradėti, jis teatrališkai pašoko porą žingsnių, bet staiga susigriebė, kad reikia išlaikyti orumą, ir sustojo lyg įbestas, prašiepęs dantis. Pastebėjęs ant rankų kraują, jis išsiviepė su pasibjaurėjimu ir ėmė žvalgytis, kur čia nusivalius, tuomet nusibraukė į kelnaites ir nusijuokė.

Prabilo Ralfas:

– Laužą palikot be priežiūros.

Džekas apstulbo ir net supyko dėl tokios pastabos, tačiau buvo pernelyg laimingas ir neėmė į galvą.

– Laužą galim iš naujo užkurti. Gaila, kad nebuvai su mumis, Ralfai. Buvo ypatinga. Dvynukus išvertė iš kojų...

– Kad užtvajom šernui...

– ...aš kaip šokau ant jo...

– O aš perrėžiau gerkle, – išdidžiai tarė Džekas, tačiau krūptelėjo tai sakydamas. – Gal paskolinsi savo peilį, Ralfai, noriu įpjauti žymę kote.

Berniukai klegėjo ir šoko aplinkui. Dvynukai tebesišypsojo.

– Tai bent švirksėt kraujas, – pasakojo Džekas juokdamasis ir nusišveitė. – Kad tu būtum matęs!

– Eisim kiekvieną dieną medžioti...

Ralfas vėl prašneko kimiu balsu. Visą tą laiką jis stovėjo nekrusteldamas.

– Laužą palikot be priežiūros.

Išgirdęs tai pakartojant, Džekas sunerimo. Jis pažvelgė į dvynukus, paskui vėl į Ralfą.

– Mums jų reikėjo medžioklė, – pasakė jis, – nes būtų neužtekę apsupimui.

Jis ūmai paraudo, pasijutęs kaltas.

– Laužas tik kokia valanda ar dvi, kai užgesęs. Galim vėl užkurti.

Džekas tik dabar pastebėjo, koks subraižytas Ralfo kūnas ir kaip niauriai jie visi keturi tyli. Laimingas dėl savo sėkmės, jis visaip stengėsi užkrėsti savo laime ir kitus. Jo mintyse pynėsi prisiminimai: čia jie suvokia, kad apsupo spurdantį šerną, čia mato, jog pergudravo gyvą padarą, palenkė jį savo valiai, atėmė jam gyvybę ir nelyginant gaiviuoju gėrimu numalšino troškulį.

Jis plačiai išskėtė rankas.

– O, kad tu būtum matęs kraują!

Medžiokliai buvo kiek pritilę, tačiau, išgirdę šiuos žodžius, vėl suūžė. Ralfas atmetė atgal plaukus. Viena ranka parodė į tuščią horizontą. Jo balsas buvo skardus ir nuožmus, ir visi bema-
tant nuščiuvo.

– Ten buvo laivas.

Staiga suvokęs, kiek daug priekaištų slypi šiuose žodžiuose, Džekas pabandė išsisukti. Jis stvėrė už šerno ir išsitraukė peilį. Ralfas nuleido suspaustą kumštį, jo balsas drebėjo.

– Tenai buvo laivas. Štai ten. Sakei, kad prižiūrėsit laužą, o ėmėt ir palikot! – jis žengtelėjo link Džeko, kuris ūmai atsigręžė į jį. – Jie būtų mus pastebėję. Galėjome jau namo keliauti...

Šiuose žodžiuose buvo tiek kartėlio, kad Kriuksis, draskomas kančios dėl tokios nesėkmės, pamiršo savo baidymą ir spigiu balsu suriko:

– Tu čia su savo krauju, Džekai Meridijau! Tu čia su savo medžiokle! Galėjome jau namo keliauti...

Ralfas nustūmė Kriuksį į šoną.

– Išrinkote mane vadu ir žadėjote daryti, ką jums liepsiu. Bet jūs tik plepate. Net šėtrų ne-
galite susiremti... einat sau medžioti, o laužas užgęsta...

Jis nusigręžė ir patylėjo. Paskui vėl prašneko sielvarto pilnu balsu:

– Tenai buvo laivas...

Vienas iš mažesnių medžioklių sukūkčiojo. Tik dabar visi suvokė liūdną tiesą. Kapodamas ir badydamas peiliu šerną, Džekas užsiplieskė.

– Negalėjom vieni patys susidoroti. Reikėjo visų.

Ralfas atsigręžė.

– Galėjai palaukti, kol šėtros bus gatavos, ir tada visus pasitelkti. Bet kur tau – medžioti reikia...

– Mėsos tai reikėjo.

Sulig šiais žodžiais Džekas išsitiesė, rankoje laikydamas kruviną peilį. Abu berniukai stovėjo priešpriešais: žėrintis medžioklių, taktikos, miklumo, nežabotų linksmybių pasaulis ir kitas – il-
gesingo veržlumo ir jį stabdančios sveikos nuovokos pasaulis. Džekas perėmė peilį į kairę ranką, o dešiniąja nusibraukė prilipusius plaukus ir išsitemė kaktą krauju.

Kriuksis vėl prapliupo:

– Tau nereikėjo leisti laužui išblėsti. Sakei juk, kad visą laiką smilks dūmai...

Šitokie Kriuksio žodžiai ir pritariančios kai kurių medžioklių dejonės išvedė Džeką iš kan-
trybės. Mėlynos jo akys sužaubavo. Jis žengė žingsnį prie berniukų ir, pagaliau sulaukęs progos
muštis, tvojo kumščiu Kriuksiui į pilvą. Šis aiktelėjo ir parkrito. Džekas stovėjo šalia. Jo balsas
buvo tulžingas ir pilnas paniekos:

– Dar ir jis, mat, šnekės, ir jis! Lašininis!

Ralfas žengtelėjo į priekį, bet Džekas tuo metu trenkė Kriuksiui per galvą. Akiniai nulėkė,
dzingsėdami per uolas. Kriuksis persigandęs sušuko:

– Akiniai!

Jis nuropojo per uolas, apgraiбом jų ieškodamas, bet prišokęs Saimonas pirmiau už Kriuksį
surado akinius. Visokiausi jausmai lyg katės draskė Saimonui širdį, bestovint kalno viršūnėje.

– Vienas stiklas išdužo.

Kriuksis pagriebė akinius ir užsidėjo. Tūžmingai pažvelgė į Džeką.

– Negaliu be jų apsieiti, be tų akinių. Dabar beturiu tik vieną akį. Palauk tu man...

Džekas žengtelėjo link Kriuksio, bet šis keturpėsčias nuropojo už didžiulio uolos luito. Ir, iškišęs iš ten galvą, dėbelėjo į Džeką pro žybsintį akinių stiklą.

– Dabar tik vieną akį beturiu. Palauk tu man...

Džekas, mėgdžiodamas Kriuksį, atsistojo keturpėsčias ir tokiu pat verksmingu balsu pakartojo:

– Palauk tu man. Cha!

Ir Kriuksis, ir mėgdžiojimas atrodė taip juokingai, kad medžiokliai nebeištvėrę susijuokė. Džekas pasijuto drąsiau. Jis ir toliau mėgdžiojo nerangų Kriuksio bėgimą, ir juokas virto isterišku klyksmu. Ralfas pajuto trūkčiojant lūpas; jam buvo pikta ant savęs, kad neišlaikė.

– Tikra kiaulystė, – sumurmėjo jis.

Džekas liovėsi kraipytis, sustojo priešais Ralfą. Ir suriko:

– Na gerai jau, gerai!

Paskui pasižiūrėjo į Kriuksį, į medžioklius, į Ralfą.

– Labai man nesmagu. Na, dėl to laužo. Na... aš... – galiausiai prisivertė, – ...aš atsiprašau.

Susižavėję tokiu tauriu poelgiu, medžiokliai subruzdavo. Jie aiškiai manė, jog Džekas dorai pasielgė ir yra visiškai teisingas, nes taip gražiai atsiprašė, o kaltas Ralfas. Jie laukė, kad ir Ralfas panašiai pasielgs.

Tačiau Ralfui lyg kas gerklę būtų užgniaužęs. Šie Džeko žodžiai jam nuskambėjo lyg dar viena kiaulystė, dar labiau jį suerzino. Laužas buvo išblėsęs, laivas nuplaukęs. Negi jie nesupranta? Užuoat atsakęs gražiuoju, Ralfas piktai drėbė:

– Tikra kiaulystė.

Visi berniukai kalno viršūnėje nutilo, o Džeko akys apsiblausė, bet tuoj vėl praskaidrėjo.

Pagaliau Ralfas tik šaltai sumurmėjo:

– Na ką gi. Užkurkite laužą.

Atsiradus konkrečiam darbui, įtampa truputį atslūgo. Ralfas daugiau nieko nei sakė, nei darė, o tik stovėjo ir žiūrėjo į pelenus ties savo kojomis. Džekas plušėjo, garsiai šukaudamas. Įsakinėjo, dainavo, švilpavo, svaidė tylinčiam Ralfui replikas, tačiau į tokias replikas nieko neatsakys, tad niekas nieko ir nesakė; Ralfas vis tylėjo. Nė vienas, netgi Džekas, nedrįso paprašyti, kad jis pasitrauktų, ir galiausiai laužą teko krauti už kelių žingsnių, ne tokioje patogioje vietoje. Taip Ralfas sutvirtino savo, kaip vado, pozicijas – geresnio būdo tai padaryti net ir norėdamas nebūtų įstengęs sugalvoti. Džekas pasijuto bejėgis prieš tokį nenusakomą ir veiksmingą ginklą ir niršo, net pats nežinodamas kodėl. Kai laužą sukrovė, juodu atsidūrė abipus to aukšto barjero.

Baigus šį darbą iškilo naujas sunkumas. Džekas neturėjo kuo uždegti. Jo nuostabai, Ralfas priėjo prie Kriuksio ir paėmė akinius. Ralfas nė pats nesuvokė, kaip ryšys su Džeku nutrūko ir kaip vėl užsimezgė.

– Atnešiu juos atgal.

– Eisiu su tavim.

Kriuksis stovėjo už Ralfo susiliejusį spalvų jūroje, o Ralfas atsiklaupęs ėmė gaudyti spinulius. Vos tik žybtelėjo liepsnelė, Kriuksis tučiuojau ištiesė rankas ir pasigriebė akinius.

Bežiūrint į tas fantastiškai viliojančias violetines, raudonas ir geltonas gėles, priešiškumas tirptė ištirpo. Vėl jie buvo paprasti berniukai aplink stovyklos laužą, net Kriuksis su Ralfu beveik

pasidavė tai nuotakai. Netrukus keletas berniukų dūmė šlaitu žemyn malkų, o Džekas kapojo gabalais mėsą. Jie pabandė laikyti visą šerną, pamautą ant iešmo virš ugnies, bet iešmas greičiau sudegė, negu iškepė šernas. Tada jie pasmeigė mėsos gabalus ant nusmailintų virbų ir laikė virš liepsnos, tačiau taip buvo karšta, kad vos patys kartu neiškepė.

Ralfas varvino seilę. Jis buvo ketinęs atsisakyti mėsos, bet nuolatinė vaisių ir riešutų dieta, kartais tik pajvairinama koku nors krabu ar žuvimi, palaužė jo pasipriešinimą. Jis paėmė pasiūlytą pusžalės mėsos gabalą ir lyg vilkas suleido į ją dantis.

Kriuksis, kuriam irgi seilė dryko, paklausė:

– O man?

Džekas tyčia jį buvo praleidęs, norėdamas truputį pagąsdinti ir parodyti savo galią, tačiau kai Kriuksis pats apsiskelbė, Džekas tapo dar žiauresnis.

– Tu nemedžiojai.

– Ne daugiau ir Ralfas medžiojo, – proverksmiai tarė Kriuksis, – arba Saimonas, – dar pridūrė. – O krabo mėsos – tik ant vieno danties.

Ralfas neramiai sujudėjo. Saimonas, sėdintis tarp dvynukų ir Kriuksio, nusišluostė lūpas ir per uolos briauną atkišo savo gabalą Kriuksiui. Šis godžiai jį pasičiupo. Dvynukai sukikeno, o Saimonas susigėdęs nudūrė galvą.

Tuomet Džekas pašoko, atrėžė didelį mėsos gabalą ir numetė jį Saimonui prie kojų.

– Valgyk! Velniai tave griebtų! – jis piktai sužaibavo akimis į Saimoną. – Paimk gi!

Ir vikriai apsisuko ant kulno, stebimas visų apstulbusių berniukų.

– Parūpinau jums mėsos!

Jo balse suskambo nenusakomas ir didžiulis nusivylimas – nuo to jo pyktis pasirodė visai suprantamas ir kėlė pagarbią baimę.

– Išsitepliojau veidą... Prisėlinau. Ir dabar valgotė... visi aliai vieno... o aš...

Pamažėle kalno viršūnėje įsiviešpatavo tokia tylą, kad buvo aiškiai girdėti, kaip spragsi ugnis ir negarsiai čirška kepama mėsa. Džekas apsidairė, ieškodamas pritarimo, bet pamatė tik šaltą pagarbą. Ralfas stovėjo ant ankstesniojo laužo pelenų pilnomis rankomis mėsos ir tylėjo...

<...>

Klausimai ir užduotys

1. Į medžioklę išsiruošęs Džeko būrys užmiršta įsipareigojimą prižiūrėti laužą. Ugniai užgesus, berniukų nepastebi pro salą plaukiantis laivas. Šis apmaudus įvykis įžiebia pirmą rimtą konfliktą. Pasiaiškinkite grupėse, kokia šio konflikto esmė. Kokios pagrindinių veikėjų vertybinės nuostatos, asmeninės savybės atsiskleidžia šiame konflikte? Kokie Ralfo ir Džeko siekiai susiduria? Ką konflikto scena rašytojas pasako apie visuomenę?
2. Aptarkite, kaip keičiasi Ralfo, Džeko ir Kriuksio tarpusavio santykiai, jų požiūriai vienas į kitą. Kokie veiksmai, žodžiai liudija šių santykių kaitą?

Klausimai ir užduotys

3. Pasvarstykite, kodėl ne Ralfas, o tylusis, nuolankusis Saimonas padeda Kriuksiui susirasti akinius, atiduoda jam savo maistą. Kokių simbolinių bruožų šiame epizode įgyja Saimono paveikslas?
4. Atidžiau panagrinėkite iš pirmosios sėkmingos medžioklės sugrįžusio Džeko būrio paveikslą. Kodėl buvusių choristų eiseną lyginama su procesija? Kodėl procesijos traukiama daina vadinama giesme? Kuo ši giesmė ypatinga? Glaustai suformuluokite, kas medžiotojų būrio triumfo scena pasakoma apie žmogaus prigimtį.
5. Kas padeda berniukams užglaistyti konfliktą ir atkurti santykius? Kokias reikšmes įgyja jų susitaikymo scena?

PENKTAS SKYRIUS

Žvėris iš vandens

<...>

– Mums reikia susirinkimo. Ne pramogai. Ne juokui, ne tam, kad viksteltumėt nuo rąsto, – sėdintys ant klibančiojo rąstgalio mažyliai sukikeno ir susižvalgė, – ne pokštams krėsti arba... – Ralfas pakėlė kiaukutą, stengdamasis kaip nors surasti tinkamą žodį, – ...arba maivytis. Anaipol ne tam. Bet tam, kad įvestume tvarką.

Jis kiek patylėjo.

– Ašėjau vienas. Ėjau ir galvojau apie mūsų padėtį. Žinau, ko mums reikia. Susirinkimo, kad įvestume tvarką. Užtat pirmiausia kalbu aš.

Ralfas nutilo ir nusibraukė atgal plaukus. Kriuksis, pamatęs, kad jo protestas nepadarė reikiamo įspūdžio, atitipeno į trikampį ir atsėdėjo prie visų.

Ralfas kalbėjo toliau:

– Dažni tie mūsų susirinkimai. Visiems patinka kalbėti ir kartu susiburti. Nutariam ir šį, ir tą. Bet nieko nevykdom. Buvom susitarę, kad visada bus atnešta iš upelio vandens ir stovės kokoso riešutų kevaluose po šviežiais lapais. Tiesa, keletą dienų taip buvo. O dabar – nė lašo. Kevalai tušti. Ir visi vėl iš upės geria.

Pasigirdo pritarimo murmesys.

– Nesakau, kad bloga gerti iš upės. Pats mieliau gerčiau iš ten, na, žinot, iš tos vietos, kur vanduo įteka į ežerėlį, – negu iš seno riešuto kevalo. Betgi susitarėm, kad atnešim vandens. O dabar nebenešam. Šiandien po pietų buvo tik du pilni kevalai.

Jis pavilgė liežuviu lūpas.

– Arba vėl – tie mūsų būstai. Šėtros.

Iš naujo kilo murmesys, bet tuoj nutilo.

– Daugiausia miegate šėtrose. Šiąnakt irgi visi miegosite šėtrose, tik Semerikas liks kalno viršūnėj prie laužo. Kas jas pastatė?

Ir vėl bruzdesys. Visi, girdi, statę šėtras. Ralfui teko pamojuoti kiaukutu.

– Palaukit! Klausiu, kas visas tris pastatė? Visi statėm pirmąją, keturiose antrą, o štai aną, paskutiniąją, – tik mudu su Saimonu. Todėl ji visa ir kliba. Ne. Nesijuokit. Toji šėtra tuoj sugrius, kai tik vėl užeis lietus. O tada mums jų reikės.

Jis nutilo ir atsikrenkštė.

– Dar vienas dalykas. Štai anas uolas už ežeriuko paskyrėm išviete. Protingai padarėm. Potvynis kaskart viską nuvalo. Jūs, mažiai, irgi tą žinot.

Tai šen, tai ten pasigirdo prunkščiojimas, vaikai susižvalgė.

– O, pasirodo, kiekvienas daro, kur pakliūva. Netgi netoli šėtrų ir plokštumos. Paklauskite, mažiai, kai prisivalgote vaisių ir jums staiga prisireikia...

Visi prapliupo kvatoti.

– Kartoju, kai jums staiga prisireikia, tai bent bėkit atokiau nuo vaismedžių. Negražu taip. Vėl kilo juokas.

– Kartoju, taip negražu.

Ralfas stovėjo, pešiodamas savo sustyrusius pilkus marškinius.

– Iš tiesų negražu. Jeigu staiga prisireikia, dumkit pajūriu į uolas. Aišku?

Kriuksis ištiesė ranką kiaukuto, bet Ralfas papurtė galvą. Visa kalba jo buvo apgalvota papunkčiui.

– Visiems čia reikia gyventi. O dabar visur tiek priteršėme, – jis patylėjo. Susirinkusieji, nujausdami artėjančią krizę, įtemptai laukė. – O dabar – apie laužą.

Ralfas sunkiai atsiduso, o kartu su juo ir visi berniukai lyg aidas atkartoję. Džekas ėmė peiliu varpyti medžio gabalą ir kažką pašnabždėjo Robertui, tas nudelbė akis.

– Laužas saloje – mums svarbiau už viską. Kaip galime tikėtis išgelbėjimo, – na, nebent visai netyčia, – jei nekūrensime laužo?! Argi čia taip sunku?

Jis mostelėjo ranka.

– Tik pažvelkit, kiek čia mūsų! O neįstengiamo prižiūrėti laužo, kad visą laiką rūktų dūmai. Argi jūs nesuprantate? Negi negalite suprasti, kad mes geriau turėtume mirti, negu leisti laužui išblėsti?

Medžiokliai droviai sukikeno tarpusavy. Ralfas lyg nudiegtas grįžtelėjo į juos.

– Na, žinoma, jūs medžiokliai! Galite sau juoktis! Bet aš jums sakau: dūmai svarbiau negu šernas, nors ir kasdien jų sumedžiotumėt. Ar visi suprantate? – jis plačiai išskėtė rankas ir kreipėsi į trikampį sėdinčius berniukus: – Turime kūrenti laužą... arba mirti.

Ralfas patylėjo, ruošdamasis kitam punktui.

– Ir dar vienas dalykas.

Kažkas šūktelėjo:

– Per daug jau tų dalykų.

Pasigirdo pitarimą. Ralfas juos perrėkė:

– Ir dar viena. Mes kūrename ugnį beveik visoje saloje. Ir veltui gaištam, ridendami uolas ir kraudami ugniavietes virimui. O dabar kaip pasakysiu, taip ir turės būti, nes aš esu vadas. Negalima niekur kitur kurti ugnies, tiktai ant kalno. Tik ten.

Bematant kilo erzelynė. Berniukai sustojo ir ėmė šūkauti, Ralfas irgi šaukė atgal:

– Jeigu reikia ugnies žuviai ar krabui išsikepti, puikiausiai galima užlipti ant kalno. Tada nebus jokių nesusipratimų.

Besileidžiančios saulės šviesoje rankos ėmė tiestis prie kiaukuto. Ralfas jo neatidavė, o užšoko ant nugriuvusio medžio kamieno.

– Tai viskas, ką norėjau pasakyti. Na ir pasakiau. Išrinkote mane vadu. Tad ir darykite, ką liepiu.

Berniukai pamažėle aprimo ir vėl susėdo. Ralfas nušoko žemyn ir prašneko paprastai, kaip visada:

– Tad įsidėmėkite. Išvietė už uolų. Laužas turi būti prižiūrimas, kad visą laiką rūktų dūmai. Nenešioti ugnies nuo kalno viršūnės. Maistą nusinešti ten.

Raukydamasis prieblandoje atsistojo Džekas ir ištiesė rankas.

– Aš dar nebaigiau.

– Bet tu jau šneki ir šneki be perstojo!

– Aš turiu kiaukutą.

Džekas atsisėdo burbėdamas.

– O dabar paskutinis dalykas. Ir apie tai galima pakalbėti. Ralfas palaukė, kol visi nutilo.

– Viskas ima irti. Niekaip nesuprantu kodėl. Pradėjom gerai, buvom laimingi. O paskui... – jis švelniai vartė rankose kiaukutą, žiūrėdamas kažkur į tolį pro visus, galvodamas apie žvėrį, gyvatę, gaisrą, baikščias šnekas, – ...paskui užėjo baimė.

Kilo murmesys, vos ne aimana, ir vėl nutilo. Džekas liovėsi drožinėjęs. Ralfas staiga pridūrė:

– Bet čia mažų tauškalai. Tai aišku. Taigi paskutinis dalykas, apie kurį visi galim pakalbėti: ką daryti su tąja baimė.

Vėl jam į akis ėmė lįsti plaukai.

– Reikia pakalbėti apie tą baimę ir nutarti, kad nėra ko baimintis. Man pačiam kartais baisu, bet visa tai nesąmonė! Kaip ir vaiduokliai. Na, o kai nutarsim, kad nėra ko bijoti, galėsime vėl rūpintis laužu ir kitais dalykais. – Akimirka jo mintyse švystelėjo trys berniukai, einą saulės nutviekstu pajūriu. – Ir vėl galėsime būti laimingi.

Ralfas iškilmingai padėjo kiaukutą šalia savęs ant kamieno, parodydamas, jog baigė kalbėti. Reti saulės spinduliai krito palei pat žemę.

Atsistojo Džekas ir paėmė kiaukutą.

– Vadinas, susirinkom išsiaiškinti, kaip čia viskas yra. Aš jums pasakysiu kaip. Tai jūs, mažiai, viską pradėjot su tais savo tauškalais apie baimę. Žvėrys! Iš kur? Žinoma, kartais ir mus suima baimė, bet mes stengiamės apsiprasti. Tik va, Ralfas sako, kad spiegiate naktį. Argi čia ne košmarai? Jūs nei medžiojat, nei statot, nei šiaip padedat – esat tikri rėksniai ir lepūnai. Va. O su baimė teks apsiprasti kaip ir visiems.

<...>

Saimonas palietė ranka kiaukutą. Jis jautė, kad žūtbūt turi kalbėti, tačiau kalbėti viešai susirinkime jam buvo baisi kankynė.

– O gal, – tarė jis dvejojdamas, – gal tikrai žvėris yra.

Visi pratrūko klaikiai šaukti, o Ralfas pašoko pritrenktas.

– Tu, Saimonai? Tu šituo tiki?

– Nežinau, – kalbėjo Saimonas. Smarkus širdies plakimas gniaužė jam kvapą. – Bet...

Kilo tikra audra.

– Sėsk!

– Užsičiaupk!

– Paimk kiaukutą!

- Eik kakot!
- Užsičiaupk!

Ralfas sušuko:

- Pasiklausykit jo! Jis dabar laiko kiaukutą!
- Norėjau pasakyti... galbūt tai tik mes patys...
- Visai kvankt!

Tas žodis netyčia išsprūdo susierzinusiam Kriuksiui. Saimonas kalbėjo toliau:

- Mes galėtume būti kaip ir...

Bet užsikirto, besistengdamas nusakyti didžiausią žmonijos negalią. Staiga jam atėjo įkvėpimas.

- Kas yra niekingiausia pasaulyje?

Nesusigaudydami visi tylėjo, ir tada Džekas metė vieną grubų, bet išraiškingą žodį. Įtampa staiga atslūgo. Mažyliai, kurie buvo užsiropštę ant klibančiojo rąstigalio, vėl nubildėjo kūlvirsčia žemyn ir neėmė į galvą. Medžiokliai net spiegė iš pasitenkinimo.

Saimono pastangos nuėjo niekais, juokas jį negailestingai čaižė, tad susigūžęs jis nuspūdino į savo vietą.

<...>

Kriuksis paėmė iš Ralfo rankų kiaukutą. Ir prabilo pasipiktinęs:

- Aš netikiu jokiais šmėklomis, visiškai netikiu.

Džekas irgi kažko perpykęs atsistojo.

- Baisia čia kam rūpi, kuo tu tiki, Lašinini!

- Aš laikau kiaukutą!

Staiga pasigirdo bruzdesys, ir kiaukutas sušmėsčiojo čia į vieną, čia į kitą pusę.

- Atiduok man kiaukutą, girdi!

Ralfas šoko į besigrumiančiųjų tarpą ir gavo smūgį į krūtinę. Jis išplėšė iš kažkurio kiaukutą ir atsisėdo gaudydamas kvapą.

- Pernelyg jau apie šmėklas išisnekėjom. Galėjom ir dienos palaukti.

Kažkieno prislopintas balsas jį pertraukė:

- O gal tas žvėris kaip tik ir yra... šmėkla.

Visi sudrebėjo, lyg vėjui papūtus.

– Per daug jau visi be eilės šneka, – pasakė Ralfas. – Argi mūsų susirinkimas gali būti žmoniškas, jeigu niekas nesilaiko taisyklių?

Jis vėl nutilo. Kruopščiai apgalvotas susirinkimo planas nuėjo niekais.

– Ką čia galėčiau dar jums pasakyti? Padariau klaidą, šaukdamas susirinkimą taip vėlai. Pabalsuokim dabar dėl jų, tai yra dėl šmėklų, ir eikim į šėtras, nes visi esame pavargę. Ne, – čia tu Džekai? – palauk truputį. Aš dabar pat pasakysiu, kad netikiu jokiais šmėklomis. Ar bent man taip atrodo. Ir nepatinka apie jas galvoti. Ypač dabar, patamsyje. Betgi mes susirinkom išsiaiškinti, kaip čia viskas yra, – jis palaikė iškėlęs kiaukutą. – Taigi. Man regis, reikia išsiaiškinti, ar yra šmėklų, ar ne...

Jis susimąstė – kaip čia paklausus.

- Kam atrodo, kad gali būti šmėklų?

Stojo ilgoka tyla, nesijautė jokio subruzdimo. Tuomet Ralfas įsmeigė akis į tamsą, skaičiuodamas pakeltas rankas.

– Šit kaip, – tarė prislopintu balsu.

Pasaulis, suprantamas įstatymų pasaulis, ėmė slysti iš po kojų. Kadaisė dar buvo ir šis, ir tas; o dabar... netgi laivas nuplaukė.

Kažkas ištraukė jam iš rankų kiaukutą, ir pasigirdo šaižus Kriuksio balsas:

– Aš nebalsavau už jokias šmėklas!

Jis atsisuko į visus berniukus.

– Įsidėmėkite tai visi!

Buvo girdėti, kaip jis treptelėjo.

– Kas gi mes pagaliau esame? Žmonės? Ar žvėrys? O gal laukiniai? Ką apie mus pagalvos suaugusieji? Išsisklaidėme... medžiojame šernus... nežiūrim laužų... o dabar dar ir šitai!

Ūmai lyg iš žemės prieš jį išdygo šešėlis.

– Užčiaupk srėbtuvę, drimba!

Valandėlę vyko grumtynės, ir blyksintis kiaukutas švytravo čia aukštyn, čia žemyn. Ralfas pašoko.

– Džekai! Džekai! Tu juk neturi kiaukuto! Tegul jis kalba.

Patamsyje prieš jį švystelėjo Džeko veidas.

– Ir tu užsičiaupk! Kas tu toks pagaliau? Sėdi sau... ir įsakinėja kitiems. O pats nei medžioti moka, nei dainuoti...

– Aš vadas. Patys išrinkote.

– Na ir kas, kad išrinkom. Žinai tik kvailus įsakymus duoti...

– Kriuksis laiko kiaukutą..

– Puiku... pataikauk tam savo Kriuksiui...

– Džekai!

– Džekai! Džekai! – piktai pamėgdžiojo jį Džekas.

– Taisykles! – sušuko Ralfas. – Tu laužai taisykles!

– Na ir kas?

Ralfas sutelkė visą savo išmintį.

– Ogi tas, kad taisyklės yra vienintelis dalykas, kurį turime!

Tačiau Džekas riktelėjo:

– Spjaut į tas taisykles! Mes stiprūs, medžiojam! Jeigu yra koks žvėris, tuojau jį nudobsim.

Apsupsime iš visų pusių ir kad duosim, kad duosim, kad duosim...

Jis klaikiai suriko ir pasileido žemyn, kur baltavo smėlis. Granito plokštumoj kilo erzelis, bruzdesys, šūkalojimai ir juokas. Susirinkusieji išskido kas sau – nuo palmių iki pat pajūrio, išsibarstė visu paplūdimiu ir dingo naktyje. Ralfas pajuto prie skruosto kiaukutą ir paėmė jį iš Kriuksio.

– Ką suaugusieji apie mus pasakys? – vėl aimanavo Kriuksis. – Tik pažiūrėk į juos!

Nuo pajūrio atsklido improvizuotos medžioklės, isteriško juoko ir tikro siaubo šūksniai.

– Patrimituok, Ralfai!

Kriuksis stovėjo taip arti, kad Ralfas aiškiai matė blykčiojant vienintelį jo akinių stiklą.

– Juk laužas... Negi jie šito nesupranta? Tu turi dabar būti tvirtas. Priversti taip daryti, kaip tu nori.

Ralfas prašneko svarstydamas, tarsi kartotų teoremą:

– Jeigu patrimituosiu ir jie nesugriš, tada viskas baigta. Nieko nebeišeis su tuo laužo kūrenimu. Pasidarysim lyg žvėrys. Ir niekada iš čia neišsigelbėsime.

– O jeigu ir netrimituosi, vis tiek netrukus sužvėrėsim. Nematau, ką jie ten daro, tačiau aiškiai girdžiu.

Išsisklaidę siluetai pajūry susiėjo į krūvą ir lyg koks juodulys sukosi ratu. Jie kažką giedojo, o mažyliai, kurie jau buvo nusivarę, dūlino sau į šalį bliaudami. Ralfas pakėlė prie lūpų kiaukutą ir vėl nuleido.

– Štai kur visa bėda, Kriuksi: ar yra šmėklų? Arba žvėrių?

– Žinoma, kad nėra.

– O kodėl?

– Todėl, kad tada nebūtų tikrų daiktų – nei gatvių, nei namų, nei televizorių – nieko.

Bešokdami ir begiedodami berniukai nutolo, ir Ralfas su Kriuksiu begirdėjo vien ritmingus šūksmus be žodžių.

– O jeigu iš tiesų nėra nieko tikro? Bent čia, šioje saloje? Tik kažkas nežinomas mus seka ir tyko?

Ralfas visas sudrebėjo ir pasitraukė arčiau Kriuksio; juodu bumbtelėjo vienas į kitą ir persigando.

– Liaukis šitaip kalbėjęs, Ralfai! Ir taip daug visokių bėdų, o aš jau tiek prisikentėjau, kad daugiau nebegaliu. Jeigu yra šmėklų...

– Aš turėčiau atsisakyti vadovavimo, paklausti jų.

– Neduok dieve, – Kriuksis pačiupo Ralfą už rankos. – Jeigu Džekas būtų vadas, tai jis tik medžiotų, o laužo niekas nežiūrėtų. Ir liktume čia sau iki mirties.

<...>

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite, kodėl Ralfas susirinkime kelia būtent šiuos klausimus. Kuo jo klausimai svarbūs tolesniam civilizuotam vaikų gyvenimui?
2. Pasvarstykite klasėje, kuo svarbus vaikų pokalbis apie šmėklas ir baimę. Kas šiuo pokalbiu pasakoma apie šiuolaikinę žmonių visuomenę, jos psichologiją ir pažinimo galia? Kodėl tikėjimas šmėklomis kelia tiek pavojų vaikų kuriamai gyvenimo tvarkai? Atkreipkite dėmesį: kokie berniukų požiūriai susiduria pokalbyje apie šmėklas, kokiais argumentais šie požiūriai grindžiami?
3. Dėl ko šįkart kyla konfliktas tarp Ralfo ir Džeko? Dėl ko iš esmės išsiskiria jų požiūriai? Kokias nuostatas ir kokius siekius šiame konflikte gina vienas ir kitas berniukas? Kokią bendresnę prasmę įgyja šis konfliktas?
4. Kokią esminę įžvalgą susirinkusiems berniukams ryžtasi pasakyti tylusis Saimonas? Kodėl jo žodžių vaikų bendruomenė nenori girdėti?
5. Kuo svarbus ir kuo simboliškas šiuose epizoduose pasirodo Kriuksio vaidmuo? Kokias idėjas jis išsako? Kokią visuomenės sampratą jis gina?
6. Parašykite trumpą ir įtaigią kalbą, kurios Saimonui nepavyko pasakyti. Pasistenkite, kad Jūsų sukurta Saimono kalba įtikintų berniukus.
7. Pasirinkite kurį nors romano veikėją ir parašykite atsakomąją kalbą, kurioje atremtumėte Saimono vardu sukurtos kalbos argumentus.

Iš Piterio Bruko kino filmo
„Musių valdovas“

Berniukų gyvenimą nuostabioje saloje vis labiau ima temdyti baimė, kurią kelia nežinomas žvėris ar šmėkla. Ralfas, Džekas, Saimonas ir Robertas leidžiasi šio žvėries ieškoti. Kalno viršūnėje jie išvysta kraupią šmėklą. Išsigandę berniukai perkelia laužą iš aukščiausios salos vietos į pakrantę. Džekas sušaukia susirinkimą, kuriame pasiūlo išsirinkti kitą vadą. Tačiau nė vienas berniukas jam viešai nepitaria. Džekas iš nuoskaudos pravirksta ir pasitraukia iš stovyklos. Pamažu prie jo prisijungia vis daugiau medžiotojų. Berniukų bendruomenė skyla į Ralfo vadovaujamą būrį su pačiais mažaisiais ir į Džeko stiprių medžiotojų gentį. Medžiotojai pradeda veidus dažyti krauju, vaikščioti nuogi ir nejausti gėdos. Džeko gentis sumedžioja didžiulę šernę ir jos galvą pamauna ant pagalio kaip auką nežinomam žvėriui.

Kaitros išsekintas Saimonas, pamatęs pamautą ir mūsų nutūptą šernės galvą, palaiko ją dievybe – Musių valdovu. Saimonas atkakliai stengiasi įminti berniukus gąsdinančio žvėries paslaptį. Ilgai vienas klaidžiojęs po salą, kalno viršūnėje jis pagaliau atranda sudužusio lėktuvo lakūno kūną, įsipainiojusį į parašiuoto virves medyje. Supratęs, kas juos visus gąsdino, skuba į pakrantę pranešti svarbią žinią berniukams.

DEVINTAS SKYRIUS

Mirties akivaizdoje

<...>

Už miško tvykstelėjo akinanti šviesa, ir vėl smarkiai sugriaudėjo; vienas mažylis gailiai praverko. Garsiai teškėdami ėmė kristi stambūs lietaus lašai.

– Bus audra, – pasakė Ralfas, – ir užpliaups taip, kaip čia nusileidus. Katras dabar gudročius? Kurgi jūsų šėtros? Ką dabar darysite?

Medžiokliai nerimastingai dirščiojo į dangų, krūpčiodami nuo kiekvieno lietaus lašo. Neri-mo banga išjudino berniukus, ir jie tupinėjo aplink be tikslo. Žaibai švysčiojo vis labiau, perkūno trenksmai tolydžio darėsi vis baisesni. Mažyliai ėmė rėkdami puldinėti į visus šonus.

Džekas liuoktelėjo ant smėlio.

– Šokime savo šokį! Eikšokit! Šokim!

Klupdamas jis išbėgo per klampų smėlį ant uolienos anapus laužo. Viską gaubė kraupi tamsa, ir tik žaibas kartais ją nušviesdavo. Berniukai nusekė Džeką, aikčiodami ir šūkalodami. Rodžeris apsimetė šernu ir kriuksėdamas puolė ant Džeko, šis atšoko į šalį. Medžiokliai pasičiuopo ietis, virėjai iešmus, o kiti nuodėgulus. Pamažėle ratas įsisuko, suskambėjo giesmė. Rodžeris vidury rato mėgdžiojo pergąsdintą šerną, o mažiai bėgiojo ir šokinėjo anapus rato. Kriuksis su Ralfu panoro pasislėpti nuo grūmojančio dangaus, todėl prisišliejo prie šio kad ir paklaikusio, bet vis šiekios tokios drąsos teikiančio būrio. Jie džiaugėsi, galėdami prisiliesti prie tos įrudusių nugarų užtvaros, kuri apsupo siaubą ir taip jį pažabojo.

– *Nudobk žvėrį! Perpjauk gerklę! Liek jo kraują!*

Judesiai pasidarė harmoningi, o giesmė ėmė plaukti ritmingai lyg pulso dūžiai, nebeliko nervingo trūkčiojimo. Rodžeris liovėsi mėgdžiojęs šerną ir tapo medžiokliu, tad rato vidury liko tuščias. Keli mažiai sustojo į atskirą ratelį, ir abu rateliai vis sukosi ir sukosi, lyg vien tas sukimasis galėtų apsaugoti nuo pavojaus. Atrodė, tarsi tvinkčioja ir pulsuoja vienas didžiulis organizmas.

Tamsų dangų perskrodė melsvai baltas zigzagas. Tučiuojau, lyg milžiniško botago pliaukštelėjimas, sudrioksėjo perkūnas. Siaubo apimti, vaikai dar garsiau traukė:

– *Nudobk žvėrį! Perpjauk gerklę! Liek jo kraują!*

Tą siaubą lydėjo kitas troškimas – didžiulis, nenumaldomas, aklas.

– *Nudobk žvėrį! Perpjauk gerklę! Liek jo kraują!*

Vėl per dangų nuringavo melsvai baltas siūlas, ir net siera pakvipo, kai trenkė perkūnas. Mažyliai suspigo ir paknopstom atkūrė nuo miško pakraščio, o vienas persigandęs pralaužė diškių ratą.

– Tai jis! Jis!

Ratas prasiskyrė it pasaga. Iš miško kažkas slinko prie jų. Jis artinosi paslaptinai, nedrąsiai. Šaižus riksmas, kilęs pamačius žvėrį, nusmelkė lyg skausmas. Žvėris klupdamas įvirto į tą pasagą.

– *Nudobk žvėrį! Perpjauk gerklę! Liek jo kraują!*

Melsvai balti zigagai be paliovos raižė dangų, perkūnas baisingai trankėsi. Saimonas šūkčiojo kažką apie negyvą žmogų kalno viršūnėje.

– *Nudobk žvėrį! Perpjauk gerklę! Liek jo kraują!*

Pasipylė lazdos, ir naujo rato žiomenyse pasigirdo dantų griukšėjimas, spiegame. Žvėris klūpojo pačiame viduryje, užsidengęs akis rankom. Jis šūkčiojo kažką pragariškame triukšme apie negyvėlį kalno viršūnėje. Paskui šoko į priekį, pralaužė ratą ir stačiu uolos skardžiu nuriedėjo į smėlį prie vandens. Būrys siūbtelejo iš paskos, pasipylė per uolas žemyn, šoko ant žvėries, spiege, mušė, kando, draskė. Viskas vyko be žodžių, be kitokių judesių, dirbo tik dantys ir nagai.

Tuomet prakiuro debesys, ir kaip iš krioklio pasipylė lietus. Vanduo kliokė kliokė nuo kalno viršūnės, plėšė medžių lapus ir šakas, lyg šaltas dušas liejosi ant trūkčiojančios krūvos smėlyje. Netrukus krūva iširo, ir visi nusvyrinėjo į šalis. Tik žvėris gulėjo nejudėdamas už kelių žingsnių nuo jūros kranto. Net per tokį lietų jie matė, koks tas žvėris mažytis; jo kraujas jau sunkėsi į smėlį.

<...>

Potvynio vanduo tolydžio plūdo per lietaus lašų išbadytą smėlį ir viską klojo lygiu sidabru. Šit jis palytėjo pirmąsias kraujo dėmes prie suniokoto kūnelio, ir tos mėnulio spindulių būtybės

mirguliuodamos susispietė aplinkui. Vanduo plito tolyn ir blizgučiais padabino šiurkščius Saimono plaukus. Skruosto linija nusidažė sidabru, o peties įlinkis atrodė lyg iš marmuro išskobtas. Tos keistosios, ūkais apsigaubusios būtybės žaižaruojančiomis akimis be perstojo knibždėjo apie jo galvą. Kūnas kiek kilstelėjo nuo smėlio, ir iš burnos išsiveržė oras. Paskui kūnas tylutėliai pasivertė vandenyje ant šono.

Kažkur užtemusiame pasaulio pakrašty galynėjosi saulė ir mėnulis ir, žemei sukantis apie savo ašį, traukė vandenį į vieną pusę. Didžioji potvynio banga vis kilo ir vis labiau sėmė salą. Gaubiamas tų smalsių, blyksničių būtybių apkraštėlio, pats visas sidabrinis po amžinai mirksinčiomis žvaigždėmis, Saimono kūnelis nuplaukė į atvirą jūrą.

Klausimai ir užduotys

1. Pasvarstykite grupėse, ką svarbaus rašytojas apie žmogaus prigimtį ir šiuolaikinę visuomenę pasako Saimono žūties epizodu.
2. Kaip Ralfas ir Kriuksis įtraukiami į ritualą, kuris nulemia Saimono mirtį?
3. Panagrinėkite, kokios idėjos romane yra išsakomos gamtos stichijos vaizdais.
4. Remdamiesi šiuo ir ankstesniais kūrinio skyriais, raštu aptarkite, kuo simboliškas Saimono paveikslas. Atkreipkite dėmesį: koks vaizduojamas Saimonas? Kodėl ir kaip jis tyrinėja salą, ieško paslaptingo žvėries, bendrauja su Musių valdovu?
5. Klasėje pasvarstykite, ką praranda salos berniukai, ko netenka šiuolaikinė visuomenė nesugebėdama išklausyti Saimono įžvalgų.

Iš Piterio Bruko kino filmo „Musių valdovas“

Žuvus Saimonui, Džeko gentis pasitraukia į uolas ir ten įkuria savo stovyklą – Pilies Uolą. Senojoje pajūrio stovykloje lieka tik Ralfas, Kriuksis ir dvynukai – Semas su Eriku. Naktį užpuolę medžiotojai juos sumuša ir pagrobia Kriuksio akinius – ugnies įžiebimo įrankį. Keturiems berniukams lieka tik kriauklė.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Pilies Uola

Keturi berniukai trumpoje apyaušrio vėsumoje susispietė ties juoduojančiu išblėsusio laužo lopiniu; Ralfas atsiklaupė ir ėmė pūsti. Plastelėjo į šalis pilkos skarotos plėnys, tačiau kibirkštėlė neįsijiebė. Dvynukai nerimastingai sekė kiekvieną pūstelėjimą, o Kriuksis sėdėjo bereikšmiu veidu, atskirtas švytinčia trumparegystės siena. Ralfas vis pūtė, kol jam net ausyse ėmė spengti, tačiau staiga atūžęs gaivus rytmečio vėjelis išvadavo jį nuo šito darbo ir prinešė pilnas akis pelelę. Ralfas atsitūpė, nusikeikė ir ėmė trinti ašarojančias akis.

– Nieko nebus.

Erikas žiūrėjo į jį iš po sudžiūvusio kraujo kaukės. Kriuksis žvelgė į tą pusę, iš kur sklido Ralfo balsas.

– Aišku, nieko nebus, Ralfai. Tai ir nebeturime laužo.

Ralfas pasilenkė, per kokį žingsnį prikišdamas prie Kriuksio veidą.

– Ar matai mane?

– Truputį.

Ralfas primerkė užputusią akį.

– Pasiėmė mūsų ugnį, – nuo įniršio jo balsas pasidarė šaižus. – Pavogė!

– Taigi, – tarė Kriuksis. – Ir aš likau aklas. Matai? Tai Džekas Meridijus. Šauk susirinkimą, Ralfai, turim nutarti, ką darysim.

– Susirinkimą mums vieniems?

– O ką kita? Semai, eikš, aš į tave įsikibsiu.

Visi patraukė prie granito plokštumos.

– Patrimituok, – tarė Kriuksis. – Trimituok, kiek galėdamas.

Nuaidėjo miškas, medžių viršūnėse suplazdėjo paukščiai ir, garsiai klykdami, pakilo į orą, kaip patį pirmąjį rytą – taip neatmenamai seniai. Abipus plokštumos paplūdimyje nebuvo matyti nė gyvos dvasios. Iš šėtrų atėjo keletas mažų. Ralfas atsisėdo ant nublizginto rąstigalio, o kiti trys sustojo priešais. Jis linktelėjo galvą, ir dvynukai atsisėdo iš dešinės. Ralfas įbruko Kriuksiui kiaukutą. Kriuksis atsargiai pakėlė šį blizgantį daiktą ir mirkčiodamas pažvelgė į Ralfą.

– Na, tai kalbėk!

– Paėmiau kiaukutą, nes noriu va ką pasakyti. Aš visai nieko nematau, ir man reikia atgauti akinius. Baisūs dalykai dedasi saloje. Balsavau už tave kaip vadą. Jeigu buvo kas padaryta, tai padarei tik tu. Tai kalbėk dabar, Ralfai, ir pasakyk mums, ką... O jei ne, tai...

Kriuksis užsikirto ir ėmė šniurkščioti. Kai jis atsisėdo, Ralfas atsiėmė kiaukutą.

– Tik paprasčiausio laužo. O juk mes tą galėtume padaryti, ar ne? Reikia tik dūmų signalo, kad išsigelbėtume. Negi mes kokie laukiniai, ar ką? Tik va dabar nėra to signalo. Ir laivai gali praplaukti pro šalį. Prisimenat, kaip jis nuėjo sau medžioti ir laužas užgeso, o laivas ėmė ir pra-

plaukė? O jie visi galvoja, kad iš jo geriausias vadas. O paskui... paskui... tai irgi jo kaltė. Jeigu ne jis, niekad to nebūtų atsitikę. Kriuksis nemato, o jie atėjo ir pavogė... Ralfas pakėlė balsą, – naktį, patamsy įsibrovė ir pavogė mūsų ugnį. Pavogė. Būtume juk davę, jeigu būtų paprašę. Bet kur tau – pasivogė, ir štai signalo nebėr, ir niekada jau neišsigelbėsime. Ar suprantate, ką šneku? Patys jiems būtume ugnies davę, bet jie ėmė ir pasivogė. Aš...

Ralfas vėl ėmė mikčioti, nes užuolaida vėl nusileido galvoje. Kriuksis atkišo rankas kiaukuto.

– Ką tu ketini daryti, Ralfai? Tai vien šnekos, jokio sprendimo. O man reikia akinių.

– Aš juk svarstau. Na, o jeigu nueinam pas juos, kaip seniau – išsiprausę, susišukavę... Šiaip ar taip, juk mes tai ne laukiniai, o išsigelbėjimas irgi ne žaidimas...

Jis šiaip taip praplėšė užputusią akį ir pažvelgė į dvynukus.

– Galėtume kiek apsitvarkyti ir nueiti...

– Reikėtų pasiimti ietis, – pasakė Semas. – Tegul ir Kriuksis pasiima.

– ...nes gali praversti.

– Tu neturi kiaukuto, – Kriuksis iškėlė kiaukutą aukšty. – Galit sau imti ietis, jei norit, bet aš neimsiu. Kas iš to? Ir taip mane reikės kaip šunį vesti. Na na, pasijuokit. Juokitės, kiek telpa. Yra juk tokių saloje, kurie iš visko juokiasi. O kas iš to išėjo? Ką apie tai pagalvos suaugusieji? Saimonas nužudytas. O kur tas kitas vaikas su apgamu ant skruosto? Kas jį vėliau dar matė, kai čia atsidūrėm?

– Kriuksi! Palūkėk!

– Aš laikau kiaukutą. Aš nueisiu pas tą Džeką Meridijų ir pasakysiu viską, pamatysit.

– Klius tau nuo jo.

– O ką jis man dar blogiau gali padaryti? Visą aš jam išklosiu. Tik tu man leisk, Ralfai, nusinešti kiaukutą. Parodysiu, kad jis ne visą turi.

Kriuksis nutilo ir pažvelgė į priešais stovinčias miglotas figūras. Jo klausėsi tik ištrypta senųjų susirinkimų buveinė.

– Nueisiu pas jį su šiuo kiaukutu rankose. Iškelsiu jį prieš save. Pažiūrėk, pasakysiu jam, tu stipresnis už mane ir neturi astmos. Tu gali matyti, pasakysiu jam, ir dargi abiem akim. Tačiau aš neprašau malonės, kad atiduotum man akinius. Neprašau tavęs, pasakysiu, susimilti todėl, kad tu stiprus, bet todėl, kad kas yra teisinga, tai teisinga. Atiduok mano akinius, pasakysiu, turi atiduoti, ir tiek!

Kriuksis nutilo, visas išraudęs ir drebėdamas. Jis greitomis įbruko Ralfui į rankas kiaukutą, lyg norėdamas kuo greičiau juo atsikratyti, ir nusišluostė nuo akių ašaras. Juos gaubė žalzgana šviesa, ir kiaukutas prie Ralfo kojų buvo toks trapus, baltas. Pro Kriuksio pirštus ištryškusi ašara lyg žvaigždėlė sublizgo ant grakštaus jo išlinkimo.

Galiausiai Ralfas atsitiesė ir nusibraukė nuo kaktos plaukus.

– Na gerai. Tai yra... gali pamėginti, jei nori. Mes eisim su tavim.

<...>

Vėl stojo tylą. Dvynukai gulėjo neįgudusių rankų surišti, o, gentis spoksojo į Ralfą, laukdama, ką šis darys. Ralfas peržvelgė visus iš po karčiukų, skaičiuodamas, kiek jų yra, o paskui pakėlė akis į vos smilkstantį dūmą.

Jam trūko kantrybė. Nebesusivaldydamas jis suriko Džekui:

– Galvijai tu neraliuotas, kiaulė, vagis, vagis!

Ir puolė prie Džeko.

Šis, matydamas, jog tai lemiamas momentas, taip pat puolė. Jie atsitrenkė vienas į kitą ir

atšoko. Džekas užsimojo kumščiu ir pataikė Ralfui per ausį, tačiau net sužiaukčiojo, gavęs atgal į pilvą. Paskui abu sustojo priešpriešiais, smarkiai alsuodami ir įsiutę, bet kiek pabūgę vienas kito įniršio. Tik dabar jie išgirdo klegesį – tai šaižiais balsais juos kurstė užpakaly stovinti gentis.

Ralfą pasiekė Kriuksio balsas:

– Leiskite man pasakyti.

Jis stovėjo grumtynių sukeltame dulkių sūkuryje; kai laukiniai suprato jo ketinimus, visi ėmė paniekinamai staugti.

Kriuksis pakėlė kiaukutą, ir riksmas kiek pritrilo, tačiau netrukus pasidarė dar garsesni.

– Aš juk laikau kiaukutą! – šūktelėjo jis. – Sakau, kad laikau kiaukutą!

Visų nuostabai, įsiviešpatavo tylą; genčiai knietėjo išgirsti, kokį juoką tas Kriuksis pasakys.

Tyla ir laukimas; tačiau toje tyloje kažkur virš galvos Ralfas išgirdo keistą zvimbtelėjimą. Jis pasiklausė, ir vėl kas dusliai zvimbtelėjo ore. Kažkas mėtė akmenis – tai Rodžeris, viena ranka tebe laikydamas svertą. Iš viršaus žiūrint Ralfas atrodė lyg susivėlusius plaukų kuokštas, o Kriuksis – riebalų maišas.

– Štai ką noriu pasakyti. Elgiatės lyg maži vaikai.

Vėl kilo bruzdesys ir švilpimas, tačiau tuoj nutilo, kai Kriuksis iškėlė baltą magiškąją kiaukutą.

– Kas geriau – būti gauja išsidažiusių laukinių, kaip jūs visi, ar būti protingam, kaip Ralfas? Laukiniai baisiausiai suklego.

Kriuksis vėl sušuko:

– Kas geriau – gyventi pagal taisykles ir sutarti ar medžioti ir žudyti?

Vėl klegesys, ir vėl tas zvimbtelėjimas ore.

Dabar Ralfas sušuko, nepaisydamas triukšmo:

– Kas geriau – teisėtumas ir išsigelbėjimas ar medžioklė ir visko griovimas?

Šiuokart ir Džekas paleido gerklę, ir Ralfas nebeįstengė jų perrėkti. Džekas buvo atsitraukęs atbulas prie pat genties, ir dabar visi laukiniai stovėjo iškėlę ietis, lyg grėsminga mūro siena. Buvo matyti, kad jie nori pulti ir nušluoti juos nuo sąsmaukos į prarają. Ralfas stovėjo kiek pasisukęs, nenuleisdamas nuo jų akių, atstatęs ietį. Šalimais Kriuksis vis dar laikė iškėlęs talismaną, tą trupų, blizgantį gražuolį kiaukutą. Į juos skriejo šūksnių audra, neapykantos niurzgėjimas. Viršuje, nelyginant kokios nesuvaldomos karštligės apimtas, Rodžeris visu svoriu užsigulė ant sverto.

Ralfas kur kas anksčiau išgirdo krintant tą uolos luitą, negu pamatė. Pajuto po kojomis drebant žemę ir išgirdo uolos viršuje barškant akmenis. Tuomet ši raudona pabaisa nudardėjo skersai sąsmaukos; Ralfas parpuolė kniūbsčias, o laukiniai suspigo.

Lėkdamas luitas trenkė į Kriuksį iš priekio, ir kiaukutas subyrėjo į smulkius baltus gabalėlius – nebeliko nė ženklo. Netaręs nė žodžio, nespėjęs net aiktelėti, Kriuksis buvo nublokštas nuo sąsmaukos. Krisdamas jis ore apsivertė ir, nusklendęs žemyn apie keturiasdešimt pėdų, trenkėsi aukštiekninkas ant raudonos kvadratinės uolos jūroje. Kiaušas perskilo, smegenys ištiško – aplinkui išskydo raudona dėmė. Kriuksio rankos ir kojos kiek patrūkčiojo – lyg ką tik nudobto šerno. Tuomet jūra lėtai, giliai atsiduso, ir uolą uždengė rausvos bangų putos, o kai vanduo šnarėdamas atslūgo, Kriuksio kūnas buvo dingęs.

Įsiviešpatavo visiška tylą. Ralfas sudėjo lūpas kažką sakyti, bet negalėjo nė garso ištart.

Staiga iš būrio iššoko Džekas ir ėmė lyg paklaikęs rėkti:

– Matai? Matai? Prieis ir tavo eilė! Aš nejuokauju! Genties nebeteri! Taip pat ir kiaukuto... – jis susikūprinęs pabėgėjo į priekį. – Aš vadas!

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl Ralfo būryje likus vos keturiems berniukams, Kriuksis reikalauja pūsti kriauklę ir šaukti susirinkimą? Kuo reikšmingas ir simboliškas Kriuksio elgesys ir jo susirinkime pasiūlytas sprendimas? Kuo jis riteriškas, kuo – donkichotiškas? Kodėl jo elgesiui ir sprendimui Ralfas pritaria?
2. Kaip Jūs vertinate susirinkime pasakytą Kriuksio kalbą ir jo pasiūlytą veiksmų planą? Kokiais principais ir idealais, kokiomis vertybėmis šis planas grindžiamas? Ko šiuo planu siekiama? Ar jis realus, ar tinkamas? Kodėl, nepaisydami visų aplinkybių, berniukai jį pasirenka?
3. Kodėl žūva Kriuksis? Kas yra atsakingiausias už jo mirtį?
4. Palyginkite Kriuksio ir Saimono žūtis: kuo jos panašios, kuo skiriasi? Kuo simboliškos? Atkreipkite dėmesį, kaip šių veikėjų mirtys vaizduojamos: kokiais vaizdais kokios idėjos išsakomos?
5. Pasvarstykite, kokią žinią siunčia rašytojas skaitytojams apie šių laikų visuomenę, vaizduodamas svajotojo, mistiko Saimono ir mąstytojo Kriuksio nužudymus.
6. Remdamiesi visu romano tekstu, aptarkite Kriuksio paveikslą. Kuo Kriuksis svarbus berniukų bendruomenei? Kokios šiuolaikinei visuomenei svarbios idėjos, pažiūros, vertybinės nuostatos išsakomos jo paveikslu? Kokią simbolinę prasmę Kriuksio paveikslas įgyja?

Iš Piterio Bruko kino
filmo „Musių valdovas“

DVYLIKTAS SKYRIUS

Medžioklių aliojimas

Medžiotojų genčiai nužudžius Kriuksį, o dvynukus Eriką ir Semą paėmus į nelaisvę ir kankinimais privertus tapti genties nariais, Ralfas lieka vienas. Kitą rytą gentis leidžiasi į lemtingą Ralfo medžioklę. Stengdamiesi išguiti Ralfą iš slėptuvės, medžiotojai padega visą salą. Gelbėdamasis nuo ugnies, Ralfas bėga į pajūrį.

<...>

Svirduliuodamas Ralfas atsistojo, laukdamas naujų baisybių, ir, žvilgtelėjęs aukštyn, išvydo didžiulę kepurę su snapeliu. Tai aukšta balta kepurė su karūna, inkaru ir auksinių lapų vainiku viršum žalžganų snapelio atšvaitų. Jis pamatė baltą medžiagą, antpečius, revolverį, paaukuotą sagų eilę per uniformos priekį.

Ant smėlio stovėjo jūrų laivyno karininkas ir žvelgė į Ralfą su nuostaba ir nepasitikėjimu. Paplūdimy, už jo, įsirežęs nosim į smėlį, laikomas dviejų jūreivių, stovėjo kateris. Jo vairagalys buvo dar vienas jūreivis su povandeniniu kulkosvaidžiu.

Laukinių uldavimas ėmė kriksti ir visai nutilo.

Karininkas abejodamas pažiūrėjo į Ralfą, paskui atitraukė ranką nuo revolverio.

– Sveikas!

Kiek susigėdęs, drovėdamasis nevalyvos savo išvaizdos, Ralfas nedrąsiai atsakė:

– Sveiki.

Karininkas palinksėjo galva, tarsi gavęs atsaką į klausimą.

– Ar čia yra vyresnių... suaugusiųjų?

Ralfas tik galvą papurtė. Paskui truputėlį pasigrėžė į šoną. Pusratis berniūkščių, dryžiais išsidažiusių spalvotu moliu, su aštriais pagaikščiais rankose be garso stovėjo paplūdimy.

– Nieko sau žaidimai, – tarė karininkas.

Ugnis pasiekė kokoso palmes pajūry ir šniokšdama jas prarijo. Vienas liepsnos liežuvis liuoktelėjo lyg akrobatas prie palmių, augančių ant granito plokštumos, ir ėmė laižyti jų viršūnes. Dangus buvo juodas.

Karininkas linksmi šyptelėjo Ralfui.

– Pamatėm jūsų dūmus. Ką jūs čia darėte? Kariavote ar ką?

Ralfas palinksėjo. Karininkas atidžiau nužvelgė priešais stovinčią pamėklėlę. Vaikiščių reikia išmaudyti, apkirpti, nuvalyti nosį ir gerai ištepti visokiais tepalais.

– Tikiuos, užmuštų nėra? Ar yra negyvų?

– Tiktai du. Bet jų nebėra.

Karininkas pasilenkė ir atidžiai pažvelgė į Ralfą.

– Du? Užmušti?

Ralfas vėl palinksėjo galva. Už jo visa sala virpėjo nuo liepsnų. Karininkas mokėjo suprasti, kada žmonės sako tiesą. Jis tyliai sušvilpė.

Pradėjo rinktis kiti berniukai, vieni dar visai mažyliai, įrudę, išpampusiais laukinukų pilvais. Vienas iš jų priėjo prie karininko ir atkrugino galvutę.

Iš Piterio Bruko kino filmo „Musių valdovas“

– Aš esu, esu...

Tačiau tuo ir pasibaigė. Veltui Persivalis Vemis Medisonas suko galvą, stengdamasis prisiminti užburtus žodžius, kurie jam visai išgaravo. Karininkas vėl atsigręžė į Ralfą.

– Mes paimsime jus. Kiek čia jūsų yra?

Ralfas papurtė galvą. Karininkas pažvelgė pro Ralfą į išsitepliojusių berniukų būrį.

– Kas čia vyriausias?

– Aš, – garsiai pasakė Ralfas.

Vienas berniukas su juodos kepurės likučiais ant rusvų plaukų ir su akinių likučiais ant juostos žengtelėjo į priekį, bet apsigalvojo ir nieko nebepasakė.

– Pamatėme jūsų dūmus. Tai ištis nežinote, kiek čia jūsų?

– Ne, pone.

– Manyčiau, – tarė karininkas, vaizduodamasis laukiančių kvotą, – manyčiau, kad britų berniukai – o jūs visi britai, ar ne? – galėtų kur kas garbingiau pasirodyti... turiu omenyje...

– Iš pradžių taip ir buvo, – pasakė Ralfas, – kol prasidėjo.

Jis nutilo.

– Iš pradžių buvom visi kartu...

Karininkas supratingai palingavo galvą.

– Aišku. Viskas kuo gražiausia. Koralų sala.

Ralfas žiūrėjo į ją tylėdamas. Akimirka jis prisiminė tą neregėtai nuostabų žavesį, kuris kadaise gaubė paplūdimius. Tačiau dabar sala apsvilusi lyg nuodėguly... Saimonas miręs, o Džekas... Ralfui pabiro ašaros, ir jis ėmė kūkčioti. Pirmą kartą saloje jis nebesistengė susitvardyti ir

raudojo, mėšlungiškai krūpčiodamas, o skausmas tarsi draskė visą jo kūną. Toji rauda sklido pro juodus dūmus, gaubiančius gaisro nuniokotą salą; susigraudinę kiti berniūkščiai taip pat ėmė verkti ir kūkčioti. O jų viduryje visas purvinas, susivėlusiais plaukais, bėgančia nosim rypavo Ralfas, įskaudintas žmogaus širdies žiaurumo, apraudodamas tyrą vaikystę ir bedugnėn nukritusį ištikimą ir protingą draugą, pramintą Kriuksiu.

Stovėdamas tarp sriūbaujančių vaikų, karininkas susijaudino ir sumišo. Paskui nususuko – tegu vaikai aprims, ir laukė, ramiai sau žvelgdamas į dailų kreiserį tolumoje.

Iš anglų kalbos vertė Aleksandra Dantaitė

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl Džekas, iki tol žudęs tik žvėris, išveda savo gentį į Ralfo mėsos džiuklę? Kodėl jis nebėgali palikti Ralfo gyvo? Kokią paskutinę ribą Džekas peržengia?
2. Kodėl V. Goldingas nusprendžia išgelbėti savo veikėjus? Kokios idėjos išsakomos paskutine romano scena? Kokios šios scenos simbolinės reikšmės?
3. Kaip pakeičia vaikų elgesį saloje pasirodęs karininkas? Kodėl būtent Ralfas pasisako esantis berniukų vadas? Kodėl tyli Džekas?
4. Saloje vaikus atradęs karininkas pamano, kad jie žaidė. Kokiu žmogaus prigimties suvokimu jis remiasi? Ar toks požiūris, Jūsų manymu, pagrįstas?
5. V. Goldingas, kaip ir Viduramžių autoriai, šiame kūrinyje pasitelkia simbolius. Remdamiesi romano tekstu, panagrinėkite, kokias simbolines reikšmes įgyja kiaukutas, ugnis, paslaptingas žvėris, šernės galva, Kriuksio akiniai. Kokie veikėjų veiksmai, romano epizodai šias reikšmes atskleidžia? Ką simbolizuoja laivo pavidalo negyvenama sala, ką – saloje atsidūrę berniukai?
6. Remdamiesi visu romano tekstu, aptarkite Ralfo ir Džeko paveikslus. Kaip keičiasi šie veikėjai ir judviejų santykiai, jų ryšiai su kitais berniukais? Kokios universalios idėjos išsakomos Ralfo ir Džeko paveikslais? Kokią simbolinę prasmę įgyja jų konfliktas ir konflikto atomazga?
7. Panagrinėkite, kokią visuomenę kuria Ralfas, o kokią gentį – Džekas. Kuo iš esmės jos skiriasi? Kokiais principais šios bendruomenės grindžiamos? Kas į jas vaikus telkia?
8. Literatūros kritikai yra atkreipę dėmesį į „Musių valdovo“ sąsajas su Biblijos siužetais. Pasvarstykite raštu, kaip šiame V. Goldingo romane atsispindi, kaip jame interpretuojama biblinė Kaino ir Abelio istorija.

Klausimai ir užduotys

9. V. Goldingas atidžiai studijavo senuosius mitus. Jis teigė: „Mitas – tai gyvenimo raktas, atveriantis galutinę būties prasmę ir sukaupiantis visą žmonių patirtį.“ Panagrinėkite: kokių mito bruožų turi V. Goldingo romano pasakojimas?
10. Padiskutuokite klasėje: kodėl, patekę į Rojų primenančią salą, gerai išauklėti britų berniukai ją sunaikina? Ką šia išplėtotą alegoriją rašytojas mums pasako?
11. Kokią XX amžiaus tikrovę, kokius konkrečius istorinius įvykius galime įžvelgti V. Goldingo romane „Musių valdovas“?
Su kokiais tragiškais XX amžiaus Lietuvos istoriniais įvykiais galėtumėte susieti rašytojo sukurtą filosofinę alegoriją? Kodėl, kuo remdamiesi?
12. Išsamiau aptarkite romane nagrinėjamas pagrindines temas, svarstomas problemas, keliamas idėjas.
13. „Musių valdovas“ skamba kaip „grėsmingas perspėjimas žmonėms, atsisakiusiems humaniško bendravimo principų“, – teigia literatūros tyrinėtoja Galina Baužytė. Remdamiesi romanu, pagrįskite šį teiginį.
14. Pažiūrėkite ir panagrinėkite režisieriaus Piterio Bruko (Peter Brook) 1963-iaisiais sukurtą „Musių valdovo“ („Lord of the Flies“) ekranizaciją. Taip pat susipažinkite su 1996-aisiais sukurtu dokumentiniu filmu, pasakojančiu, kaip buvo filmuojamas „Musių valdovas“.
<https://www.youtube.com/watch?v=puglTctwozM>
<https://www.youtube.com/watch?v=V5YnE1pPqfY>
Aptarkite grupėse, kaip režisierius kino kalba interpretavo V. Goldingo filosofinę alegoriją, kokias jos reikšmes pabrėžė, kokius meninius sprendimus pasirinko.
Atidžiau panagrinėkite Jums didžiausią įspūdį padariusį filmo epizodą: pasiaiškinkite, kaip šis įspūdis sukuriamas.
15. Parašykite trumpą paskutinį romano skyrių, kurio veiksmas vyktų laive, išgelbėjusiam berniukus. Pavaizduokite, kaip toliau klostosi Ralfo ir Džeko santykiai, kaip į tai reaguoja kiti berniukai, kaip elgiasi karininkas, ar ieškoma atsakingų už Saimono ir Kriuksio žūtį. Gerai apgalvokite, kokią simbolinę prasmę savo kuriamiems vaizdams suteiksite.
16. Pasirinkite temą ir parašykite rašinį:
Kuo man svarbios Viljamo Goldingo filosofinės įžvalgos?
Kiekvienas yra atsakingas už žmogiškumo išsaugojimą
Ką reiškia būti civilizuotu žmogumi civilizuotoje visuomenėje?
Kas palaiko žmonijos viltį išlikti?

ŽAIDIMAS IR GINČAS SU PRAEITIMI

Kuzma Petrovas-Vodkinas (1878–1939), „Raudono arklio maudynės“, 1912 m. Tretjakovo galerija Maskvoje

Nėra pasauly vertybių, kurios galėtų mums laisvę pakeisti.

Mūsų žemė įtręšta menu. Mūsų tėvai kvėpavo dainomis ir sapnavo pasakomis. Mes, jauniausi jų ainiai, šaukiame jiems „Valio!“ ir, eidami jų keliais, – kuriame savo naujosios būties naująjį mitą.

Mes jauni iškeltagalviai, nenuoramos ir vėjavaikiai einame į gyvenimą Naujojo meno vėliava nešini.

Kazys Binkis

*Kazys Binkis – pirmasis lietuvių poetas, žaidžiantis žodžiu. Jam gražu sugre-
tinti žodžių sąskambius – ir artimus, ir netikėtus.*

*Kazį Binkį ir Sigitą Gedą sieja dangaus ir žemės „maišymas“, įprastų dalykų
„apvertimas“, šiurkštesnis, konkretesnis, daiktiškesnis žodis.*

Viktorija Daujotytė

*Esu turbūt homo ludens – žaidžiantis žmogus. Tačiau žaidžiu, tikiuosi, ne
tuščiai, ne durnių volioju, bet prasmingai – bent stengiuosi. Toje žaismėje kartais
sumišę šventi ir profaniški dalykai. Nieko nuostabaus, – kaip gyvenime, kaip ir ti-
krovėje. Mūsų literatūrai tasai žaidimas tikrai nepakenktų.*

*Žmogaus nereikia karikatūrinti, – dažnai, deja, jis yra karikatūra. Mūsų ge-
rokai sumaitotas laikas, pasimetęs žmogus ir sujauktas jo gyvenimas kone prašyte
prašosi komiško, ironiško, net ir sarkastiško žvilgsnio.*

*Gyvenimas būtų prasmingas jau vien tik dėl to, kad jis suteikia galimybę neigti
jo prasmingumą. Tačiau kokia prasmė neigti gyvenimą, jeigu pats jį gyveni. Neig-
tum save patį. Stengiuosi išvelgti visą gyvenimo spektrą – nuo tragiško iki komiško,
pastarąjį gal labiau pabrėždamas. Tad man gal labiau tinka tragikomiška gyveni-
mo samprata.*

*Sąmoningai vengiu sentimentalumo – bijau jo kaip velnias kryžiaus. Gal ir
todėl, kad mūsų literatūra jau ir taip yra sentimentaloka, pernelyg verksminga, –
tarsi mes vis dar norime priverkti ašaruves. Gana to šlapumo.*

*Pravartu kartais pažadinti vienas kitą iš kasdienybės, monotonijos, sustabarėju-
sių tradicijų, ir apsidairyti: gal šis tas nauja? O kartais reikia prikelti (ar prisikelti)
iš letargo miego, kad neužmigtume per anksti amžinai. (Miegas yra mirties šešėlis.)*

Kostas Ostrauskas

*Kostas Ostrauskas įvykdė perversmą, atmesdamas tradicinę tikroviškumo lo-
giką, iškeldamas paradoksalią situaciją, žaidybinę ekspresiją, mįslingą sarkazmą
bei ironiją.*

Jis nori permontuoti realybę, kalbėti kita menine kalba.

Jonas Lankutis

Maištingą žaidimą ir ginčą su praeitimi XX amžiaus lietuvių kultūroje pradeda Kazys Binkis (1893–1942). Kilęs iš vargingų Biržų krašto valstiečių, dėl neramaus būdo jau ankstyvoje jaunystėje pramintas vėjajaikiu. Tapęs savanoriu, gynė atkurtą Lietuvos Respubliką. Dirbo kaimo mokytoju.

1920-aisiais K. Binkis išvyko į Berlyną, kuriame tuo metu klestėjo avangardo menas. Berlyno universitete lankė literatūros, meno, filosofijos paskaitas. Tačiau labiausiai jį traukė triukšmingas meninis gyvenimas. Lietuvių rašytojas tarsi sugėrė savin nerimo ir maišto kupiną Europos kultūrą. Grįžo į Lietuvą persiėmęs šiuo maištu.

Kaunė po avangardizmo vėliava K. Binkis sutelkė jaunosius lietuvių menininkus. Kartu su jais 1922-aisiais išleido „Keturių vėjų pranašą“ – lietuviškojo avangardizmo manifestą, o 1924-aisiais pradėjo leisti avangardinį literatūros žurnalą „Keturi vėjai“.

Dar Vokietijoje pradėtus rašyti modernistinius eilėraščius poetas sudėjo į rinkinį „100 pavasarių“. 1923-aisiais pasirodžiusi knyga tapo ryškiausiu lietuvių literatūros atsinaujinimo ženklu. Joje poetas pamynė lietuvių lyrikos jausmingumą, puošnumą, įtvirtino jaunystės veržlumą ir maištą, gaivalingą ir šmaikštų kalbėjimą, šiurkštų ir daiktišką žodį.

Jaunosius maištauti kvietusi K. Binkio programa sutapo su ką tik atkurtos Lietuvos valstybės siekiais kuryba įprasminti savo laisvę – kurti modernią ateitį. Pats poetas vadintas Lietuvos literatūrinio gyvenimo „centrine ir centralizuojančia figūra“, „jaunųjų kultūrinio fronto vadu“, „Dievo siųstu į mūsų jauną, laisvės apstulbintą tėvynę“ (Algirdas Julius Greimas).

Vis dėlto K. Binkio ir lietuvių modernistų maištas buvo ypatingas: jie ginčijosi su tradicija, bet jos neneigė. Kūrybinių galių jie sėmėsi ir iš Biblijos, ir iš Dantės, ir iš Kristijono Donelaičio.

Kazys Binkis, 1921 m. Berlynas

„Keturių vėjų pranašas“, viršelis, 1922 m.

Telesforas Kulakauskas. „Keturių vėjų Morčius“, plakatas, 1922 m.

„Keturi vėjai“, Nr. 1, viršelis, 1924 m.

„Keturių vėjų“ manifestas

Mes jauni iškeltagalviai, nenuoramos ir vėjavaikiai einame į gyvenimą Naujojo meno vėliava nešini.

Mes nudrėskėme nuo savo dvasios sumirkusį laiko baloj apdarą ir sviedėm jį tiems, kurie senatvėj šąla.

Amžinai naujas ir amžinai jaunas gyvenimas – mūsų nesenstamoji Beatričė. Mes atgrįžome jai savo dvasios veidrodį – te gėrisi.

Tegu jo atošvaistoj šypsosi kvatojasi mūsų Beatričė; tegu frizuojausi, tegydo prieš jį savo veido intapus.

Nustelbdami prekymečio užesį ir miegančių knarksną, mes mušame į skambaus žodžio būgną ir šaukiame visus, kurie jauni dvasioj, sudaryti vieną didelę Naujojo Meno kūrėjų armiją!

Mūsų žemė įtręšta menu. Mūsų tėvai kvėpavo dainomis ir sapnavo pasakomis. Mes, jauniausi jų ainiai, šaukiame jiems „Valio!“ ir, eidami jų keliais, – kuriame savo naujosios būties naująjį mitą.

Teskamba Baltijos pajūris!

Per meną dabarties veidas taps mūsų veidu.

Meno Betliejū gimt naujų žmonių karta.

Meno dinamomašina milijonais prožektorių nušvies mūsų sutemas.

„Keturių vėjų“ kurija

„Keturių vėjų pranašas“. Kaunas, 1922 m. vasario 16 d.

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite, kaip „Keturių vėjų“ manifeste prisistato visuomenei lietuvių modernieji menininkai. Kaip jie save vadina, ką apie save pasako? Su kuo save sieja, nuo ko – atsiriboja? Kuo jų prisistatymas smagus, linksmas, veržlus?
2. Atkreipkite dėmesį į manifeste esančias antitezes. Raštu suformuluokite, kokios menininkams svarbios idėjos šiomis antitezėmis išsakomos.
3. Panagrinėkite, kokias naujas reikšmes menininkų modernistų manifeste įgyja tradiciniai Beatričės, Betliejaus įvaizdžiai. Pasvarstykite, kodėl būtent šiuos įvaizdžius K. Binkis pavartoja modernistų pozicijai išsakyti.
4. Koks šiame manifeste išryškėja lietuvių modernistų santykis su tradicija? Ką jiems reiškia gimtoji žemė, protėvių dainos ir pasakos?
5. „Kuriamo savo naujosios būties naująjį mitą“, – teigiama „Keturių vėjų“ pranaše. Kaip Jūs šį siekį suprantate? Apie kokį mitą čia kalbama?
6. Rašytojas modernistas Petras Tarulis prisimena, kad „Keturių vėjų“ pavadinimą sugalvojęs K. Binkis citavo bendražygiams Bibliją: „Ir ateis laikai, ir pakils keturi vėjai, ir pradės pūsti iš visų pusių.“ Kokie dar įvaizdžiai sieja šį manifestą su Biblija? O kas jungia šį modernistų tekstą su atkurta Lietuvos valstybe? Pasvarstykite, kuo Biblija ir Lietuvos valstybė jiems buvo svarbios.

Panagrinėkite pirmaisiais atkurtos Lietuvos valstybės metais parašytus Kazio Binkio modernistinius eilėraščius ir aptarkite, kuo jie skiriasi nuo Jums pažįstamų tradicinių Mairo eilėraščių. Kaip poetas modernistas žaidžia iš tradicijos perimtais įvaizdžiais ir motyvais? Dėl ko jis ginčijasi su tradicija? Dėl ko su ja sutaria?

Kokias naujas idėjas K. Binkis išsako? Kokią naują poetinę kalbą toms idėjoms išsakyti pasitelkia? Kokia nuotaika šiuose eilėraščiuose vyrauja? Pasvarstykite, kokią meninę ir kokią gyvenimo programą poetas išdėsto.

Kuo Jums asmeniškai pasirodė įdomūs, įspūdingi, iškalbingi K. Binkio eilėraščiai?

„Pavasario saulė* nušvito meiliai“
Ir žiūri.
Ei, žeme,
Žemėn kepurę!
Žiūrėk – spinduliai.
Ne saulė, – senovės lietuviškas dievas
Šypsos, dangun pasilipęs.
Ne girią, ne upę, ne lauką, ne pievas, –
Bet visą tavo ištisą plikę,
Tavo gyvaplaukių, kur suvytę,
Atėjo milijardais degančių pirštų
Naujam gyvenimui atkasyti,
Atėjo tau pavasario pirštų.
Žeme, rangykis!
Nebe pirmas jau sykis
Pavasaris tavo jaunikis, –
Bet taip ištekėki, kad rudenį jau nebesiskirti.
Kas, kad senatvėj tau skruostai suplėkę,
kas, kad senatvėj tau dantys išvirtę, –
Liepk – grimą.
Ne našlę, bet tikrą jaunuolę tave aptaisysim,
Tavo rūpesčių juodą arimą
Vasarojų auksinga pudra nubarstysim.
Liepk – kad vainikų vainikai, –
Ne rūtos, bet ištisos girios
Puoštų tau galvą duobėtą ir pliką.
Įsakyk, kad vasaris, tavo maestro,
Supūstų poetų ir paukščių orkestrą,
Ir muzika ne tik kad vestuvėms tau padainavo,
Bet:
Kad dainos skambėtų,
Kad vainikai mirgėtų,
Kad lydėtų tave
Visą gyvenimą tavo.
Saulė iš snaudulio kelia,
Prie vartų jau tavo jaunikis, –
Žeme senele,
Rangykis!

1923

* Saulė – maždaug kaip Maironio (išnaša paties K. Binkio).

KAZYS BINKIS.

Išsirikiavo senatvė už rašomo stalo

* * *

Išsirikiavo senatvė už rašomo stalo
Ir taškosi rašalo jūromis.
O prieaugliai klusnūs už durų šla
Ir laukia, kantrybe šarvuoti, de jure.

Ne mums pataikauti nabašninkų manijai
Ir svarstyt poezijos mirusius atomus.
Metam „sudiev“ sušukuotai kompanijai
Ir žengiam jauni į gyvenimo platumas.

Kam nenubodo su mūzoms laižytis,
Teverda tas lyriką.
O mums pasaulis daiktais pražydes
Širdyse mirga.

Tai ne menas čiauškėti putpele,
Ir gulbes, ir meilę seilinti rašalu.
Imame žodį ir koja, kaip futbolą,
Sviedžiame kur į dangaus pašalį.

Nueisim į gudą, į lenką ar vokiečių:
„Lietuviško šieno norit pauostyt?“
Ir kad ir kažin kaip gudrūs ar mokyti –
Puola visoms keturioms glostyt.

Kai žemė plati apsikaišiusi žalionims,
Kaip čia kirmysi už stalo?
Einam, užmiršę visokius velnius
Ir patenkinti visi be galo.

1923

Galvon suaugę baras profesoriai

Galvon suaugę baras profesoriai,
Kad vietoms gabus, bet nerimtas.
O man – kur pažiūriu – visur pavasariai,
Kiekvienoj kišenėj pavasarių šimtas.

Išeini – aplinkui gyvenimo potvynis, –
Visus širdies kalnus baigia apsemti.
Bendrai, pasiutimas eina visuotinis, –
Taigi, neimsi perneval trūnyti ir senti.

Nusigrįžta, kad saulė per kaitriai nešildytų,
Kad akuliorių stiklai nesutirptų.
O jei kuriam plaukus rasa suvilgytų, –
Tuoį pat bėga kirptų.

O aš, kad ir nenoroms, kad ir juokaudamas,
Kišenę ar burną vos atveriu, –
Ir veržias pavasariai cypdami, sprausdamies,
Ir raitos žaliūkšniai po patvorius.

Ir daryk, kad išeitų kaip nors kitoniškai?
Tik pirštą nuversi, įkišęs duryse.
Matyt, liga pristojo chroniška,
Ir nieko čia nebepadarysi...

1923

Salem Aleikum!

Salem Aleikum!
Jaunieji į gatvę,
Į laisvę alėjų.
Mes frontą plakatais nuklokim,
O po plakatų krūtinėj
Kad kraujas plaktų.
O ant plakatų, kad
Salem Aleikum
Gana sacharininti širdis
Ir į skaudžiamas vietas
Kompromisų kloti kompresus.
Kam širdis susirietus,
Dvasia kam padvėsus, -
Tam į krūtinę teįrita
Nors bosą spirito -
Vis tiek nebepadėsi.
Ir ne taip, kad po vieną,
Galvomis žiauninti sieną
Ir storotis storosios dėdinos kūną sujauninti,
Bet urmu visi,
Ir du su puse milijono
Pratarkim kiek galint aiškiau,
Kaip ragas, maždaug, Jerichono:
Salem Aleikum.

1922 m. vasario 16 d.

Augnelių arija

Mūsų žemė jauna dar.
Bus ir pas mus Eldorado.
Aldorijo adrijo ada.

Džiaugiams, jog vienas pražydęs atėjo.
Daug dar ateis, atliūliuos mums pavėja,
Kaip altra ridėlija rėja.

Ir sninga, ir lyja ir mėnuo kas mėnuo
Ir saulė kas antra, kas penkta, kas dvylikta diena
Reja ir ada ir audrija lėna.

Gera, kad Adomą iš rojus išjojo
Per dien nusibostų mums Rojui!
O čia juk aldorijo arija rėja,
Čia altra ridėlija ado.

Žinia, jog iš dulkių ir virsim į dulkes,
O dulkės taip lakios, taip lengvos, taip smulkios,
Kaip leta livano alenga.
Tad laukim augnelių arijos ada,
Tad būkim, kaip altra ridėlių rėja.

1923

Vincas Kisarauskas. „Sūnus palaidūnas“, 1965 m.

Panagrinėkite keletą sonetų iš Sigito Gedos (1943–2008) sukurto ciklo „Maironio mirtis“. Aptarkite, koks yra šio, sovietmečio Lietuvoje gyvenusio ir kūrusio, poeto santykis su tradicija: kodėl jis kreipiasi į Maironį? Ką poetas, kalbėdamasis su Maironiu, pasako svarbaus apie Lietuvą ir lietuvius savo meto visuomenei? Kokia yra šių sonetų nuotaika? Kodėl sonetų ciklas pavadintas „Maironio mirtis“?

Kokius Maironio, kitų Lietuvos ir pasaulio menininkų kūrybos įvaizdžius, motyvus pasitelkia S. Geda? Kokias naujas reikšmes šiems įvaizdžiams ir motyvams suteikia, kokias idėjas jais išsako?

Palyginkite K. Binkio ir S. Gedos santykį su tradicija: kuo jie panašūs, kuo skiriasi? Kokie modernaus žmogaus bruožai atsiskleidžia vieno ir kito poeto eilėraščiuose?

SIGITAS GEDA. Maironio mirtis

Devyni sonetai ir epitafija
Paimsme arklą, knygą, lyrą...

Antras sonetas

Senatvė man į ausį pakuždėjo,
Jog vienąkart išnyksiu tarsi dūmas,
O kokia formą turi dūmas?
Vėjo? O kas tada soneto tobulumas?

O Lietuva – ar turi kokią formą?
Man kitados vaidendavos ovalas...
Į paskutinį amžiaus galo forumą
Ateina tie, kur uodegas prišalo.

Kodėl gi Dantė nesmerkė soneto,
Jei viską taip išsigemant iš lėto
Regėdavau prie Šiaurės vandenų?

Einu namo, nes nieko neradau čia,
Beliko metalinių miestų griaučiai
Išbudusiems iš motinos sapnų.

Trečias sonetas

Iš draugų jau nedaug kas pasauly man liko,
Skaisčios moterys mirė, pasmerkę mane,
Baranauskas danguj, o Šilelis nupliko,
Tai saulėlydis ašarų mano tvane.

Taip, pasaulis tik toks. Ir kitokio nebūna.
Viskas baisiai trumpam. Laikiniai, laikiniai
Vargonus šalto rudenio daužo Perkūnas, –
Mikelandželo ir Rafaelio sapnai.

Sau Tėvynę sutvėręs buvau... Nedejuoti,
Jog tikrovė kita... Iš šėtono vaduotis
Ji pati nenorėjo, nemanoma visai.

Liko siela. Toks mėlynas marių drugelis,
Paukščių Tako vėlė mostels sykį sparneliais, –
Kas Pavasarių tavo balsai?

Aštuntas sonetas

Pačiam gale gyvenimo kelionės
Mane apsupo niūksanti giria.
Kažkur prapuolė tiek kankinę žmonės,
Ėmiau galvot, kad jų visai nėra.

Nors tik ką rėkė, rankom mostagavo,
Snukius čia daužė, kraustės iš galvos...
Sakykit, kas, kada išpranašavo,
Kad liks tokie tik – sūnūs Lietuvos?

Ar dar kas imsis vesti šitą tautą,
Taip paprastai apgaunamą, apgautą,
Dubysos kloniuos temstančius, sūnau?

Pakaušio laukia kirvis ant skiedryno...
Paklausk tą žiogą, gal jisai ką žino,
O aš žinau, kad nieko nežinau.

1984–1985

Vincas Kisarauskas. „Nupilkusių dienų tyloje“, 1981 m.

Gintaras Beresnevičius (1961–2006) – religijų ir mitų tyrinėtojas, publicistas, rašytojas. Gimė ir augo Kaunė, lankė dabartinę Simono Daukanto mokyklą. Vilniaus universitete studijavo istoriją. Pats po studijų dėstė įvairiose Lietuvos aukštosiose mokyklose. Išleido per dvidešimt mokslinių ir grožinių knygų, paskelbė beveik šešis šimtus įvairaus pobūdžio straipsnių.

Puikiai išmanydamas lietuvių mitologiją, istoriją, literatūrą, G. Beresnevičius moderniam žaidimui su tradicija suteikė sveiko juoko, neįprastų humoristinių spalvų ir intelektualumo. Lietuvos visuomenei ir lietuvių kultūrai išsivadavus iš sovietinės priklausomybės, rašytojas pradėjo kurti savitus istorinius ir literatūrinius anekdotus. Jais kvietė lietuvius pažvelgti į save kritiškiau ir su šypsena, pasijuokti iš sustabarėjusių nuomonių ir vaizdinių, matyti gyvenimą žaismingesnį ir spalvingesnį.

Perskaitykite keletą G. Beresnevičiaus literatūrinių anekdotų ir aptarkite, kas būdinga jo žaidimui su tradicija. Kuo jo anekdotai juokingi? Kokių tikslų šiais anekdotais siekiama? Iš ko šaipomasi? Kas komiškomis situacijomis ir vaizdais pasakoma apie lietuvių literatūrą, jos kūrėjus ir skaitytojus?

Kaip Donelaitis parašė „Metus“

Kartą Donelaitis su Šimelpenigiu susikirto, katras iš jų geriau rašo. Dar ir Rėza prisidėjo, toks pienburnis studiozas. Ir Ruigys. Ir visi juokiasi iš Donelaičio, kad tas tik pagal Ezopą ir Ezo-pą pasakėčias renčia, o nieko originalaus.

– Ezopinė kalba, – apibendrino Rėza. – Nei stiliaus, nei literatūrinių naujovių. O juk jau XVIII a. greitai baigsis! Reikia eiti koja kojon su laiko dvasia, – sako.

Donelaitis pamastė, pamastė.

– Norit, – klausia, – aš parašysiu tokį veikalą, kokio lietuvių literatūroje nebus dar du šimtu su puse metų? Juomi pralengsiu ir pasaulinę literatūrą. Parašysiu tokį veikalą, kuriame nebus nei fabulos, nei dialogų!

Visi tik pasijuokė, o Rėza krizendamas prižadėjo tokį veikalą užaugęs išleisti. Sukirto iš gorčiaus arielkos ir dviejų fortepijonų.

Po kurio laiko atnešė Donelaitis visiems rankraštį, visi skaito. Išties, nei siužeto, nei dialogų. Rėza surūgęs, kad jam reikės leisti „Metus“, ir sako:

– O be žodžių negalėjai parašyti?

– Apie tai nesitarėme, – skrumnai atsakė Donelaitis.

Donelaitis raštus rašo

Vakarais Donelaitis atsisėdavo už stalo, prie balanos, ir rašydavo, rašydavo. Nes Tolmiňkiemyje nebuvo daugiau kas veikią. Nei vakaruškų, nei kavinės, o Karaliáučius toli. Vieną kartą sugalvoja paskaityti, ką parašęs. Skaito, skaito – neperskaito, mat tamsu prie balanos. Rašyti šviesos užtenka, skaityti – ne. Pasikvietė Rėzą, abu skaito – vis tiek neperskaito. Čia atjojo Vydūnas, sako, duokit – perskaitysiu. Ir tas neįžiūri. Sėdi visi, alų geria, nežino, ką jiems daryti, Donelaičiui net verkti norisi. Rėza irgi lūpą timpčioja, Vydūnas gražiu balsu rauda, kanklėmis pritardamas.

Ir kad apsižliumbė visi!

Iš šio ašarų tvano ir užgimė Lietuvoje literatūra...

Donelaitis atgailą skiria

Donelaičiui nepatiko jo parapijonys būrai. Neviežlybi, perdžia per pamaldas. Galvojo, galvojo, kaip juos nubausti, ir sugalvojo. Parašė tokį daiktą, nuobodų, bet hegزامetru. Ir pradėjo skaityti per pamaldas, ir pradėjo!

Būrai nesupranta, kas čia dedasi, verkia, bet nepabėgsi iš pamaldų.

– Nustok, pastoriau, – prašo. – Nustok, nuobodu! Ir dar hegزامetru!.. Neišlaikysim...

– Aha, – mano sau Donelaitis, – o aš jums dar vieną skyrių. Apie žiemą...

Taip gimė lietuvių literatūros šedevras.

Donelaitis tvarką daro

Būrai pabūgo Donelaičio ir visą savaitę slankiodavo jam iš paskos, sakydami – pastoriau, geriau lazda vanok, bet neskaityk sekmadienį tų savo hegzametrų, o Donelaitis išdidžiai vaikščiodavo, grasindamas: šit imsiu ir paskaitysiu.

Jeigu būrai dorai elgdavosi, Donelaitis jų nebausdavo, ypač jei jam užeidavo geras ūpas. Bet jeigu suskausdavo dantis...

Apie Biliūną

Biliūnas labai mėgo kатыtes, ypač baltas: pribėgdavo prie kiekvienos tokios, gražiai pakalbėdavo, pasakydavo visokių žodžių. Bet kатыčių nemėgo Žemaitė.

– Škak, padla, – sakydavo klasikė.

Apie Žemaitę ir raštą

Žemaitė, kaip žinoma, nepažino raidžių. Raidės baltame popieriaus lape jai susiliedavo, ji negalėjo perskaityti, ką parašiusi. Todėl davė perskaityti Biliūnui, o Biliūnas nesuprato. Supykusi ji Biliūnui sudavė lazda. Davė perskaityti Baranauskui, bet tas jau nemokėjo lietuviškai ir taip pat gavo su lazda. Nuėjo pas Maironį, tačiau šis užsidarė celėje ir jos neįsileido. Tada Žemaitė nuėjo pas Višinskį, ir tas, pabūgęs lazdos, ekspromptu perskaitė kelis jos apsakymus. Taip Žemaitė išgarsėjo.

Maironis maudosi

Žemaitė neturėjo pinigų, bet vis vien nuvažiavo į Pālangą, priėjo prie marių, žiūrėjo – ant kranto drapanos begulį. Žemaitė atsisėdo ant tų drapanų, iš marių tuo metu išlindo Maironis ir sako:

– Atiduok mano drapanas.

O kopose Višinskis kad ėmė juoktis, kad ėmė!

Maironis dar kartą maudosi

Maironis nuėjo darsyk nusimaudyti, bet šį kartą buvo apdairesnis ir drapanas pasaugoti atidavė Baranauskui. Maudosi, turškiasi – žiūrėjo, už nugaros Jūratė ir Kastytis. Bėga į krantą – o ten Žemaitė Baranauską lazda tvatija. O iš viršaus Perkūnas kad ims trankytis!

Maironis net nustebo.

Binkis susitinka su Kudirka

Binkis buvo dar labai mažas, bet jau Binkis, ir Žemaitė atidavė jį Kudirkai, kad palaikytų per savaitgalį. Bet Kudirkai reikėjo parašyti atsišaukimas, tai jis paliko Binkį lopšyje ir nuėjo rašyti, tačiau Binkis nelauktai išlipo iš lopšio, nuropojo į išvietę ir ten prirašė visokių šlykštynių, ir Kudirka turėjo bėdų su žandais.

Sekmadienio vakare Žemaitė su Višinskiu atvažiavo pas Kudirką atsiimti mažojo Binkio ir paklausė Kudirkos, ar gerai ėjosi. Kudirka neatsakęs nuėjo ant tilto ir ilgai ten rymojo.

Binkis eina į mokyklą

Norėdami atsikratyti Binkio, Žemaitė, Maironis ir Višinskis atidavė jį į gimnaziją. Eina Binkis pirmą dieną iš gimnazijos, sutinka Jablonskį.

– Ar išmokai kokių gražių lietuviškų žodžių? – dailia lietuvių kalba paklausė jį Jablonskis.

– Atsiveizdolink, lakūdra, – malonėjo Binkis.

Jablonskis patenkintas užsirašė kažką į bloknotą.

1991–2005

Vincas Kisarauskas. „Sūnus palaidūnas“, 1981 m.

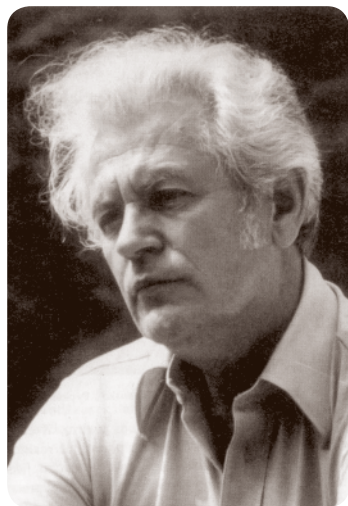
KOSTAS OSTRAUSKAS IR JO DRAMOS

Kostas Ostrauskas (1926–2012) – ryškiausias modernių ir postmodernių dramų kūrėjas lietuvių literatūroje. Jis sukūrė savitą intelektualiai pokštaujančią dramą, kurioje žaidžiama žinomais lietuvių ir pasaulio literatūros, dailės, muzikos kūriniais ir taip keliama bei svarstomi šiuolaikinio žmogaus egzistencijos klausimai.

Rašytojas gimė Veiverių miestelyje netoli Prienų vargonininko šeimoje. Mokėsi garsiojoje Kauno „Aušros“ gimnazijoje, būdamas gimnazistu vaidino Kauno jaunimo teatre. 1944-aisiais nuo antrosios sovietų okupacijos pasitraukė į Vokietiją. Ten baigė gimnaziją, studijavo lituanistiką. Lietuvių pabėgėlių stovykloje ėmėsi režisūros: statė Vinco Krėvės, Balio Sruogos dramas.

1949-aisiais persikėlė gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas. Pensilvānijos universitete baigė lituanistikos ir slavistikos studijas, buvo Vinco Krėvės studentas. Dar universitete pradėjo rašyti dramas. Baigęs mokslus liko dirbti universiteto bibliotekoje ir toliau kūrė. Jo dramos „Pypkė“, „Gyveno kartą senelis ir senelė“, „Šaltkalvis“, „Jūratė ir Kastytis“ ir kitos buvo spausdinamos ir statomos išėivijos teatru.

K. Ostrauskas mirė Pensilvanijoje, perlaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse.

Vincas Kisarauskas. „Sūnus palaidūnas“, 1965 m.

KOSTAS OSTRAUSKAS. Sūnaus palaidūno sugrįžimas¹

Kažkas pasibeldžia į duris

TĖVAS Taip?

Įeina SŪNUS PALAIDŪNAS

SŪNUS PALAIDŪNAS Tėve...

TĖVAS Tėve?

SŪNUS PALAIDŪNAS Tavo sūnus...

TĖVAS Sūnus? Tikrai ne mano.

SŪNUS PALAIDŪNAS Sūnus palaidūnas.

TĖVAS žiūri ilgai į jį

TĖVAS Ką gi, jeigu taip sakai, reikia turbūt tikėti. Bet aš tavęs jau nepažįstu. Ko išbėgai į pasaulį?

Skanesnio kąsnio ieškoti? Ten duona gardesnė? (Palūkėjęs) Ar žinai, ką kartą tarė kiaulė?

SŪNUS PALAIDŪNAS Nemoku kiauliškai, tad nežinau.

TĖVAS Štai ką ji pasakė: „Ten mano tėvynė, kur gardžiausias penas.“

SŪNUS PALAIDŪNAS Tavo sūnus ne kiaulė. O žmogus ne tiktai duona gyvas, – net jeigu ir gardi.

Jos negana.

TĖVAS Niekada nieko nėra gana. Tačiau kartais turi užtekti.

SŪNUS PALAIDŪNAS Man neužteko. O dabar jau visko gana. Net per daug. Pavargau.

TĖVAS Manai, nusibodo?

Abudu žiūri vienas į kitą

SŪNUS PALAIDŪNAS Tik tiek tegali pasakyti?

TĖVAS tyli

SŪNUS PALAIDŪNAS *Tikrai?*

TĖVAS tebetyli

SŪNUS PALAIDŪNAS Nejaugi, Tėve, nežinai, kas Šv. Rašte pasakyta apie sūnų palaidūną?

TĖVAS Gerai žinau, nes dar atsimenu. Priminti man nereikia.

SŪNUS PALAIDŪNAS Atrodo, nepakenks. „Tėvas pažino jį iš tolo, labai susigraudino, pribėgo prie jo, puolė ant kaklo ir pabučiavo.“¹

SŪNUS PALAIDŪNAS žiūri į TĖVĄ, tačiau jis stovi tartum šalta akmens statula

SŪNUS PALAIDŪNAS „O sūnus prabilo: Tėve, nusidėjau dangui ir tau.“

TĖVAS Taip, nusidėjai.

¹ Citatos iš Evangelijos pagal Luką 15 skyriaus (15:20, 15:21, 15:23–24, 15:25).

SŪNUS PALAIDŪNAS „Nebesu vertas vadintis tavo sūnumi.“

TĒVAS Nesi.

SŪNUS PALAIDŪNAS „Bet tēvas įsakė tarnams: <...> Atveskite nupenėtą veršį ir papjaukite!“

TĒVAS Gaila būtų veršio, tuo labiau nupenėto.

SŪNUS PALAIDŪNAS „Puotaukime, linksminkimės! Nes šis mano sūnus buvo miręs ir vėl atgijo, buvo pražuvęs ir atsirado.“

TĒVAS Nors ir atsirado, tebėra pražuvęs.

SŪNUS PALAIDŪNAS „Ir jie pradėjo linksmintis.“

Kurti tyla

TĒVAS Mūsų gyvenimas – ne Šv. Raštas. Jis tėra raštas, nors ir dailus. O gyvenimas yra gyvenimas – kartais labai nedailus.

Vėl tyla

SŪNUS PALAIDŪNAS Tik dabar patyriau, koks tu gali būti atšiaurus. (Palūkėjęs) Kur motina?

TĒVAS Dar atsimeni? Kapuos.

SŪNUS PALAIDŪNAS Seniai?

TĒVAS Negi parūpo?

Kapų tyla

SŪNUS PALAIDŪNAS O brolis?

TĒVAS Ten, kur ir tu turėjai būti. Laukuos. Dirba.

SŪNUS PALAIDŪNAS Mano darbai jau baigti ir pabaigti. Telioka ilsėtis. Tik, atrodo, nėra kur.

TĒVAS Pailsėsime, kai atgulsim po velėna. O dabar grįžk, kur buvai išėjęs. Svetur.

SŪNUS PALAIDŪNAS Ten jau buvau.

TĒVAS Tai keliauk į niekur.

SŪNUS PALAIDŪNAS Ačiū. Atrodo, jau esu. Deja.

TĒVAS Per vėlus „deja“.

SŪNUS PALAIDŪNAS Vėlus, taip. Tačiau per vėlus? Nejaugi? Sunku tikėti.

TĒVAS Tikėk šventai, negailestingai. Keliauk ir nebegrįžk, – čia tau nėra nei vietos, nei guolio, nei pastogės.

TĒVAS nusisuka į šalį. SŪNUS PALAIDŪNAS apsidairo

SŪNUS PALAIDŪNAS Nei vietos, nei guolio, nei pastogės?

Palūkuriuoja...

SŪNUS PALAIDŪNAS Štai ir sugrįžau.

...ir išeina, TĒVAS žiūri ilgai į uždaras duris...

TĒVAS Sūnau...

*...atrodo, bėgs paskui SŪNŲ PALAIDŪNĄ vysis, tačiau... - taip ir lieka stovėti kaip stovėjęs.
Pro kitas duris įeina VYRESNYSIS SŪNUS*

VYRESNYSIS SŪNUS Ar čia buvo kas atėjęs? Girdėjau šnekant.

TĖVAS tartum pabunda iš blogo sapno

TĖVAS Buvo. Kažkoks pakeleivis. Sakė, paklydęs. Klausė kelio. Pasakiau, tarė ačiū - ir nuėjo. Tikiuosi, dabar nepaklys.

2007

Klausimai ir užduotys

1. Prisiminkite nagrinėtą Biblijos alegorinį pasakojimą apie sūnų palaidūną ir šiuo pasakojimu Jėzaus Kristaus išsakytus pamokymus savo mokiniams. Dirbdami grupėse panagrinėkite, kaip K. Ostrausko dramoje pakeičiamas Biblijos pasakojimas. Kaip menininkas postmodernistas perrašo siužetą, kaip pakeičia veikėjų charakterius ir jų elgesį? Pasvarstykite, kokia tampa jo perkurta istorija: paradoksali, absurdiška ar labiau tikroviška?
2. Tęsdami darbą grupėse, pasiaiškinkite, ką apie šiuolaikinį žmogų, jo požiūrį į tikrovę, apie tarpusavio santykius pasako rašytojas perkurtu Biblijos pasakojimu. Kokių naujų reiškinių perkurtas pasakojimas įgyja? Kokias Biblijoje turėtas reikšmes praranda?
3. Literatūrinis žaidimas šioje dramoje turi komiškų bruožų ir kelia mums šypsena. O kas mus verčia suklusti? Kas sukelia netikėtą grau-dulį? Kodėl?
4. Pasvarstykite, kaip Jūs suprastumėte šią K. Ostrausko dramą, jei nebūtumėte skaitę Biblijos pasakojimo apie sūnų palaidūną. O gal XXI amžiuje sukurta drama padeda mums išvelgti nepastebėtų reiškinių Biblijos pasakojime?

Panagrinėkite keletą postmodernių K. Ostrausko mikrodramų ir, remdamiesi visais perskaitytais šio rašytojo tekstais, aptarkite, koks yra jo santykis su Vakarų kultūros tradicija. Kuo savitas šio kūrėjo žaidimas tradiciniais vaizdais, ženklais, motyvais? Ką svarbaus žaisdamas apie žmogaus gyvenimą mums pasako?

Pasvarstykite, kokias tradicines vertybes gina XX amžiaus rašytojai, pasitelkę modernas kūrybos formas.

Iš Romeo Kastelučio spektaklio „Pragaras“ pagal Dantės „Dieviškąją komediją“, 2009 m.

KOSTAS OSTRAUSKAS. Dieviškoji komedija

Rojus

DANTE O! Paradiso!

MILTONAS Alas, Paradise lost.¹

Skaistykla

MILTONAS Kaip ilgai teks čia tupėti?

DANTE Kol ateis laikas.

MILTONAS O kada?

DANTE Tada.

Tyla

MILTONAS Kad nors būtų kas skaityti.

DANTE Čia ne skaitykla.

Pragaras

DANTE Kaip tu manai: koks skirtumas tarp pragaro ir peklos?

MILTONAS Nebuvau – nežinau.

DANTE Tas pats velnias.

MILTONAS (šypteli) Ačiū Dievui.

¹ O! Rojus! (it.) / Deja, Prarastas rojus (angl.) – *Paradiso* – trečioji, finalinė Dantės Aligjerio (1265–1321) „Dieviškosios komedijos“, rašytos nuo 1308-ųjų iki mirties, dalis; *Paradise lost* – „Prarastas rojus“ – Džono Miltono (1608–1674) epinė poema, paskelbta 1667 metais.

Post scriptum

MILTONAS O kur dangus?

DANTE Man jis buvo per aukštai.

KOSTAS OSTRAUSKAS. Šauksmas

*Pavogė – jau kelintą kartą – norvegų dailininko
Edvardo Munko paveikslą „Šauksmas“*

Spaudos žinia

– Vajėėėzau! Ir vėl mane pavogė!

KOSTAS OSTRAUSKAS. Tyli kiaulė ir gili šaknis

Tyli Kiaulė gilią šaknį knisa. Knisa ir neranda.

KIAULĖ (tyliai). Kur ta šaknis? (*Desperatiškai*) Kur ta prakeikta šaknis?

ŠAKNIS (dusliai iš po žemių). Per giliai, gerbiamoji, nusiknisai. Per giliai.

KOSTAS OSTRAUSKAS. Paskutinis monologas

(Tyla)

Vytautas Pakalnis
(1972–2004).
„Miraklio“ teatro lėlė.
Apie 1997 m.

Apibendriname temą „Kalbasi amžiai: daugiabalsė naujoji literatūra“ ir įsivertiname

1. Dirbdami grupėse suformuluokite, kokius Jūsų kartai svarbius klausimus kelia ir svarsto šioje temoje nagrinėti XX amžiaus rašytojai. Kokius atsakymus jie siūlo? Ar šiems atsakymams Jūs pritariate? Kodėl? Su kokiais naujais, lig šiol nesvarstytais, XXI amžiaus klausimais susiduria Jūsų karta?
2. Kuris iš nagrinėtų kūrinių Jums asmeniškai aktualiausias? Kuo? Kodėl? Savo nuomonę pagrįskite cituodami kūrinį ir citatas komentuodami.
3. Dirbdami grupėse, pasirinkite vieną iš nagrinėtų XX amžiaus kūrinių ir aptarkite, kaip jame žvelgiama į tradicines krikščioniškas vertybes. Jos kritikuojamos, išbandomos, ginamos? Kodėl ir kaip?
4. Prancūzų filosofas Alberas Kamiu iškart po Antrojo pasaulinio karo esė „Helenės tremtis“ teigė, kad civilizuotą pasaulį gali išgelbėti tik senosios graikų vertybės: draugystė, ribų pripažinimas ir grožis. Tęsdami darbą grupėse, apibendrinkite, kokiomis tradicinėmis vertybėmis, V. Goldingo, J. Grušo, I. Mero teigimu, turėtų remtis civilizuota visuomenė, kad išliktų.
5. Literatūros kritikai V. Goldingo „Musių valdovą“ lygina su Dž. Orvelo „Gyvulių ūkiu“. Atidžiau palyginkite šiuos abu romanus ir įvardykite, kuo jie panašūs. Pasirinkite ir panagrinėkite: vaizdavimo būdą, svarstomas problemas, išsakomą požiūrį į visuomenę, ginamas idėjas ir vertybes.

6. J. Grušo „Meilė, džiazas ir velnias“ ir V. Goldingo „Mūsų valdovas“ kelia ir svarsto ribų klausimą: kokias ribas peržengęs žmogus praranda savo esmę ir sužvėrėja? Palyginkite, kaip į šį klausimą atsako vienas ir kitas rašytojas. Kuo jų atsakymai panašūs, kuo – skiriasi? Kokius įvaizdžius, ženklus į šį klausimą atsakydami jie pasitelkia?
7. Pasvarstykite, kaip Jūsų nagrinėti XX amžiaus rašytojai atsako į gėrio ir blogio prigimties klausimą. Kuo jie savo atsakymus grindžia? Ar jų atsakymai įtikina Jus? Kodėl?
8. XX amžiaus menininkai savo kūriniams mus įspėja dėl blogio, kuris netikėtai gali prasiveržti civilizuotų žmonių visuomenėje. Holokausto siaubą ir sovietų saugumo persekiojimus patyrusi profesorė Irena Veisaitė, apmąstydamą savo gyvenimo patirtį, pasakoja:

Norintys pasėti blogio sėklą yra labai įgudęs, todėl jų pastangos neretai duoda rezultatų net tada, kai mes manome besą atsparūs melui ir manipuliacijoms. Prisimenu įvykį, kuris padės geriau atskleisti mintį apie mūsų tykančius pavojus. Buvo 1950 metai, studijavau Maskvoje. Atėjo Gegužės 1-oji. Ir štai, skambant trankiems maršams, mes žygiuojame Raudonąja aikšte.

Mums priartėjus prie Mauzoliejaus pasirodo Stalinas. Jūs negalite įsivaizduoti, kas tuo metu darėsi aikštėje! Žmonės elgėsi taip, lyg būtų pamatę patį Viešpatį Dievą, nužengusį iš dangaus... Eilės pakriko, visi atsisuko į Staliną, minia šaukė nesavų balsu, tiesė į jį rankas!

Mums išeinant iš Raudonosios aikštės, aš staiga suvokiau, kad šaukiu kartu su visa minia... Jūs galite įsivaizduoti tokią situaciją? Juk aš žinojau, kas yra Stalinas ir ką jis yra padaręs. Aš jo negarbinau! Tačiau pati nejučia pasidaviau masinei psichozei. Gerai, kad tik šaukiau, o juk galėjau, pati to nesuvokdama, tapti linčo dalyve, užmušti žmogų? Labai galimas dalykas...

Demonstracija Raudonojoje aikštėje buvo viena iš pačių baisiausių patirčių mano gyvenime.

Pasvarstykite, kodėl I. Veisaitė prisimintą įvykį laiko viena pačių baisiausių savo gyvenimo patirčių.

Klasėje surenkite diskusiją, ar XXI amžiaus žmogus yra atsparus blogiui – melui, manipuliacijoms. Diskusijoje aptarkite, kas mūsų visuomenėje kėsina į žmogaus orumą ir laisvę. Ar šias grėsmes pajėgiame išvengti, ar mokame joms atsisipirti?

Šią diskusiją apibendrinkite, parašydami publicistinį straipsnį arba esė.

9. Poetas Sigitas Geda teigia: „Viskas kyla iš tradicijos, nieko negalima sukurti tuštumoje, tačiau kūryba yra be galo įnirtinga kova prieš tradiciją.“ Pagrįskite šį menininko teiginį, remdamiesi nagrinėtais K. Binkio, S. Gedos, K. Ostrausko tekstais.
10. Šiuolaikinis menas dažnai žaidžia kultūros ženklais. Susipažinkite su pasaulinio garso avangardinio teatro režisieriaus Roberto Vilsono (Robert Wilson, g. 1941) kūrinio „Šekspyro sonetai“ fragmentu: <https://www.youtube.com/watch?v=N7CmtKwjE5c>.

Amerikiečių menininkas šį spektaklį sukūrė 2009-aisiais Berlyno ansamblio teatre. Spektaklio kompozitorius – Rufas Vainraitas (Rufus Wainwright, g. 1973).

Panagrinėkite, kokį pasakojimą scenos vaizdais sukuria menininkas, kokius kultūros ženklus pasitelkia interpretuodamas garsų 66-ąjį Viljamo Šekspyro sonetą. Kokiomis reikšmėmis šie kultūros ženklai papildo soneto tekstą? Apie ką ir kaip R. Vilsono kūrinys mums kalba? Kuo jis mus nustebina? Nagrinėdami avangardinį spektaklį, pasiremkit V. Šekspyro soneto tekstu – atkreipkite dėmesį, kokie klausimai šiame sonete svarstomi.

VILJAMAS ŠEKSPYRAS. 66 sonetas

Mirties šaukiuosi širdžia nukamuota, –
Aš pavargau žiūrėt, kaip Menkysta
Ant karžygio lavono kelia puotą,
Kaip niekinama priesaika šventa,

Kaip drabstoma purvais Garbė auksinė,
Kaip jungą velka Laisvė išdidi,
Kaip mėtos Gėda dvokiančiam šiukšlyne,
Kaip kilnūs ryžtai smaugiami širdy,

Kaip dūsta didis talentas vergijoje,
Kaip spardo mulkis meno stebuklus,
Kaip pataikauja Gėris nebylus
Išpuikusios Niekšybės despotijai...

Aš mirt geidžiu, aš neturiu jėgų, –
Tiktai tave palikti man baugu.

Iš anglų kalbos vertė Aleksys Churginas

11. Pamėginkite kultūros ženklais pažaisti ir Jūs. Pasirinkite Antikos, Biblijos, Viduramžių siužetą ar motyvą ir sukurkite mikrodramą, kuria iškeltumėte Jums svarbius klausimus ir išsakytumėte savo idėjas.
12. Remdamiesi 10 klasėje nagrinėtais literatūros kūriniiais, autorių biografijomis, sukurkite literatūrinį anekdotą.
13. Pasirinkite vieną nagrinėtų arba savarankiškai perskaitytų K. Ostrausko mikrodramų ir sukurkite avangardinį spektaklį, kuriame būtų žaidžiama įvairių epochų kultūros ženklais.
14. Perverskite savo Meno dienoraštį: kokios išsirašytos Biblijos, Viduramžių, XX amžiaus literatūros kūrinių citatos, jų komentarai Jums dabar atrodo patys svarbiausi? Kokiomis įžvalgomis savo dienoraštį norėtumėte papildyti?
15. Literatūros tyrinėtoja, vadovėlių autorė, profesorė Vanda Zaborskaitė pabrėžia labai svarbų kultūros, ir literatūros, vaidmenį – ji žmogui suteikia saugumo ir namų jausmą. Profesorė sako:

Tam, kad galėtų produktyviai gyventi ir veikti, žmogui reikalingas saugumo jausmas. Jam reikia turėti namus, jausti žemę po kojomis, saitus, rišančius jį su kitais. Su atskirų žmonių gyvenimais ir namais būna visaip. Būna vienišų gyvenimų, be artimųjų meilės, be šeimos ir namų šilumos. Tačiau yra namai, kuriuos turime visi ir kurie visados patikimi ir saugūs – tai kultūra. Dvasinės giminystės saitai čia jungia žmones per laiko ir erdvės nuotolius. Gali jaustis artimas daugeliui tų, kurie mąstė, kentėjo, ieškojo, buvo laimingi ar nelaimingi – visai kaip Tu. Nesijauti vienišas, kai žinai, kad tavo gyvenimas nėra kažkas visai išskirtina ir niekada nebuvę, kad esi grandis begalinėje kitų grandinėje. Jautiesi, tarsi Tau paduotų ranką kažkas ar-

timas, supratingas, išmintingas ir stiprus. Tarsi išgirstum atjautos balsą, patarimą, sklindantį per šimtmečius, tačiau lyg šiandien pasakytą.

Raštu pasvarstykite, ką Jums asmeniškai suteikė 10 klasėje perskaityti lietuvių ir pasaulio literatūros kūrinių. Kokius kitus Jums svarbius, profesorės V. Zaborskaitės nepaminėtus, kultūros, literatūros vaidmenis atradote?

16. Atidžiau išsižiūrėkite į šios temos iliustracijas ir aptarkite, kokiomis reikšmėmis dailės kūriniai papildo Jūsų nagrinėtus literatūros kūrinius.

Patricija Jurkšaitytė (g. 1968). „Leonardas da Vinči. Paskutinė vakarienė“, 2014 m.

Patarimai

1. Kaip skaityti ir nagrinėti eilėrašį

RITA TŪTLYTĖ. Eilėraščio skaitymo principai

1. Pasikliauk pirmuoju įspūdžiu. Jis yra teisingiausias.
2. Nusiteik atradimui. Eilėraščio skaitymas turėtų būti ir sunkus darbas, ir džiaugsmingas atradimas. Tegul eilėraštis Tau veriasi kaip gražus reiškinys. Kai pajusi, kad sugebi patirti tai, kas eilėraštyje gražu ir kaip skleidžiasi anksčiau nežinoti dalykai, – kils džiaugsmas.
3. Nesutapk nei su autoriumi, nei su lyrinio subjektu (pvz., našlaite), nepratęsk jų minčių savomis. Atsibok, kad ir eilėrašį, ir save jaustum kaip du atskirus dydžius. Į tekstą žiūrėk smalsiai, tarsi atsidaręs laikrodžio vidų žiūrėtum, kaip jis eina, apžiūrinėtum skulptūrėlę ir t. t.
4. Savo nuomonę nuolat tikrink tekstu.
5. Jausk įvairius eilėraščio kontekstus (visą rašytojo kūrybą, biografiją, literatūros srovę, žanrą...).
6. Stenkis suvokti įvairių teksto dalių sąsajas. Orientuokis į bendrą kūrinio prasmę, visumą.
7. Prisimink, kad kūrinys išsako ne vieną mintį ir turi ne vieną prasmę.

Skaitant ir nagrinėjant eilėrašį, taip pat svarbūs yra šie dalykai:

- I. Įspūdis, kurį sukėlė eilėraštis.
- II. Eilėraščio kontekstas:
 1. Autoriaus biografija, kūryba. Eilėraščio vieta rinkinyje, parašymo laikas.
 2. Literatūrinė srovė, žanras ir t. t.
- III. Eilėraščio sandara – prasmė:
 1. Konkreti eilėraštyje esanti situacija (išorinio pasaulio vaizdai ar jų nebuvimas, laikas, erdvė, spalvos, veikiančios figūros).
 2. Lyrinio „aš“ (lyrinio subjekto, eilėraščio žmogaus) pasirodymo būdai (atviras, besislepiantis „aš“, „aš“ ir gamtos bei kultūros paralelės, lyrinio „aš“ nuotaika, mintys...).
 3. Eilėraščio kompozicija (išorinio pasaulio vaizdų kaita, nuotaikų ir minčių slinktis, „aš“ pavidalų kaita, eilėraščio formos kaita).
 4. Kultūros kontekstai eilėraštyje (realybė, pasaka, Biblija, mitologija, istorija).
 5. Eilėraščio kalba (kaip sukuriama skambėjimas, melodija, žodžio prasmė; kaip vartojamos meninės raiškos priemonės).
- IV. Eilėraščio skaitymo motyvai:
 1. Kodėl eilėrašį skaitai?
 2. Ko jame ieškai?
 3. Ko eilėraščio klausai?

Rita Tūtlytė. *Eilėraščio skaitymas*, Vilnius: Gimtasis žodis, 1996.

2. Kaip skaityti ir nagrinėti dramą

Kad suprastume dramos kūrinį, turime atkreipti dėmesį ir išsiaiškinti:

1. Kas yra dramos autorius, kokiais laikais jis gyveno, kokiomis aplinkybėmis parašė dramą?
2. Koks istorinis laikotarpis vaizduojamas dramoje? Kur ir kada vyksta dramos veiksmas?
3. Kokia yra dramos tema: apie ką ši drama?

4. Koks yra dramos siužetas, kaip plėtojamas veiksmas, koks pagrindinis konfliktas? (Kokia seka vaizduojami įvykiai, kur yra dramos veiksmo užuomazga, kulminacija, atomazga? Kokie konfliktai ir dėl ko dramoje kyla? Kaip jie išsprendžiami? Ar padaroma tragiškoji klaida, kokia ji, kaip ji pakeičia veikėjų likimus?)
5. Kas ir kokie yra dramos veikėjai? (Kurie jų – pagrindiniai, o kurie – antraeiliai? Kokiais charakterio bruožais veikėjai pasižymi? Kaip jų charakteriai kinta? Kaip – kokiais monologais, dialogais, veiksmis, santykiais – jie išreiškia dramos idėjas ir gina jiems svarbias vertybes?)
6. Kokia yra vyraujanti dramos nuotaika? Kaip ji sukuriama? Kaip ji kinta? Kaip dramoje išreiškiami tragizmas, komizmas?
7. Kokia yra dramos kalba? Kokios meninės raiškos priemonės ir kokių tikslu vartojamos?
8. Kokias svarbiausias problemas drama kelia ir svarsto? Kaip šios problemos susijusios su autoriaus gyvenamu laiku, kuo jos universalios? Kuo jos svarbios mūsų laikų žmogui, visuomenei?
9. Kokia yra pagrindinė dramos mintis – idėja? Kokias kitas svarbias mintis drama kelia? Kaip išreiškiama dramos idėja ir svarbiausios mintys?
10. Kuo ši drama aktuali Jums asmeniškai? Kokie jos veikėjai, konfliktai, svarstomi klausimai, keltos mintys reikšmingos Jūsų patirčiai?

3. Kaip skaityti ir nagrinėti romaną

Kad suprastume romaną, turime atkreipti dėmesį ir išsiaiškinti:

1. Kas yra romano autorius, kodėl ir kokiomis aplinkybėmis romaną sukūrė?
2. Kokia yra pagrindinė romano tema, kokios potėmės? Apie ką šis kūrinys?
3. Koks yra romano laikas, kokia erdvė? Kur ir kada vyksta romano veiksmas? Kada apie įvykius pasakojama? Kaip keičiasi romano erdvė ir laikas?
4. Kas ir koks yra romano pasakotojas? Kokia jo pozicija: kas pasakotojui rūpi, kokius klausimus jis kelia ir svarsto? Kokias idėjas ir vertybes teigia? Kuo savitas jo pasakojimo būdas?
5. Kas ir kokie yra romano veikėjai? (Kurie jų – pagrindiniai, o kurie – antraeiliai? Kokius vaidmenis romane jie atlieka? Kaip vaizduojami? Kokiais charakterio bruožais veikėjai pasižymi? Kaip jų charakteriai kinta? Koks pagrindinių veikėjų požiūris į pasaulį, į kitus veikėjus? Kokias idėjas veikėjai teigia, kokias vertybes gina? Kaip į veikėjus žvelgia, juos vertina pasakotojas?)
6. Koks yra romano siužetas? Kokia kompozicija? Kaip plėtojama pagrindinė siužeto linija, kaip – šalutinės? Kokie įvykiai sudaro siužeto pagrindą? Kaip jie romane išdėstomi, sujungiami? Kokia yra romano veiksmo užuomazga, kulminacija, atomazga? Kaip romane apie įvykius pasakojama? Kurie įvykiai keičia pagrindinių veikėjų požiūrį į save ir pasaulį? Kodėl?
7. Kokia yra romano kalba, koks kalbėjimo būdas? Koks jo stilius – kalbinės išraiškos priemonių visuma? Kokiais žodžiais, kokiais sakiniais kalbama? Kokios meninės raiškos priemonės ir kokių tikslu vartojamos? Kokie įsimintini meniniai vaizdai sukuriami? Kokias reikšmes jie turi? Kuo romano kalbėjimo būdas yra savitas? Kaip jis susijęs su kūrinio tema, nuotaika?
8. Kokios problemos romane keliamos, svarstomos, nagrinėjamos? Kuo jos aktualios šiandienos žmogui ir visuomenei, asmeniškai Jums?
9. Kokia yra pagrindinė kūrinio mintis – idėja? Kokį požiūrį į pasaulį ji išsako? Kokias kitas svarbias mintis romanas kelia?
10. Kuo romanas įdomus, įsidėmėtinas, svarbus Jums? Kodėl?

4. Kaip rašyti rašinį

1. Visų pirma būtina gerai išsiaiškinti ir suprasti pasirinktą rašinio temą, kad galėtumėte į ją išsamiai atsakyti ir išplėtoti. Būtent tema iškelia Jūsų rašiniui užduotį: pasako, kokius klausimus, kokias problemas šia tema rašant derėtų svarstyti ir nagrinėti.
2. Apsibrėžkite, kokius svarbiausius pasirinktos temos keliamus klausimus, problemas savo rašinyje svarstysite.
3. Suformuluokite, koks Jūsų asmeninis požiūris į apsibrėžtus klausimus, problemas. Kokiais argumentais jis grįstas?
4. Išsiaiškinkite, koks požiūris (požiūriai) į Jūsų apsibrėžtus klausimus, problemas dėstomas kūrinyje, kuriuo remsitės nagrinėdami temą. Kaip, kokiais būdais požiūris kūrinyje išsakomas?
5. Nutarkite, kokius kitus kūrinius, tekstus nagrinėdami temą pasitelksite. Kodėl?
6. Išdėstykite savo požiūrį teiginiais, kurie galėtų būti ir Jūsų rašinio dalimis.
7. Apgalvokite, susirinkite argumentus, konkrečius pavyzdžius, kuriais savo teiginius grįsite. Jei rašydamas pasirinksite oponentą, su kurio požiūriu diskutuosite, ginčysitės, išsamiau išsiaiškinkite jo argumentus.
8. Susidarykite detalesnį rašinio planą – kokia seka problemas kelsite, pagrindinę mintį plėtosite, savo teiginius ir argumentus dėstysite, konkrečius pavyzdžius ir citatas pasitelksite, prie apibendrintų išvadų prieisite.
9. Ypač gerai apgalvokite ir nuosekliai išdėstykite savo rašinio išvadas – jos turi apibendrinti visą Jūsų rašto darbą: ką Jums pavyko įžvelgti, atrasti, suvokti, sau ir kitiems įrodyti.
10. Atidžiai peržiūrėkite ir patobulinkite, suredaguokite parašytą rašinį. Atkreipkite dėmesį, ar pakankamai nuosekliai išplėtojote pagrindinę mintį, atsakėte į temą, ar išdėstėte visus reikalingus argumentus, ar jie svarūs ir pagrįsti, ar tiksliai pateikėte konkrečius pavyzdžius ir citatas, ar viską, ką buvote numatę, išdėstėte, ar nepalikote rašybos, gramatikos, skyrybos, stiliaus klaidų. Peržvelkite, ar rišlios Jūsų rašinio pastraipos, ar sklandūs ir logiški sakiniai. O gal Jūsų rašinį dar būtų galima padaryti tikslesnį, įtaigesnį, vaizdingesnį?

5. Kaip rašyti esė

1. Dar kartą pasiaiškinkite, kas yra esė. Prisiminkite: **esė** (pranc. *essai* – bandymas) – tai laisvos formos rašinys, kuriame išdėstomas asmeninis požiūris įvairiais gyvenimo klausimais. Esė autorius remiasi asmenine patirtimi ir tyrinėja tikrovę, savarankiškai samprotauja, vaizdingai dėsto mintis ir ieško tiesos.
2. Pasirinkite Jums iš tikrųjų rūpimą, Jūsų asmeninei patirčiai artimą temą.
3. Išsikelkite su pasirinkta tema susijusius, Jums svarbius klausimus, į kuriuos rašydami ieškosite atsakymo.
4. Imkitės drąsiai ir laisvai išsikeltus klausimus svarstyti raštu. Pasitelkite skaitytus, matytus, girdėtus kūrinius, asmeninius gyvenimo patyrimus, artimųjų pasakojimus ir jų išmintį ar aktualią žinias-klaidos informaciją, kitas žinias, kurios reikalingos Jūsų tiesos ieškojimui. Savo ir kitų patirtis savarankiškai apmąstykite.
5. Pasiremkitė vaizduote, įspūdžiais, jausmais. Lyginkite, junkite skirtingus gyvenimo dalykus, pažvelkite į juos nauju žvilgsniu, nevenkite ironijos ir autoironijos.
6. Rašykite vaizdžiai, įtaigiai – ieškokite savo kalbėjimo būdo. Rašykite kitaip, negu įprasta. Rašykite taip, kad Jums patiems būtų įdomu.

7. Pasistenkite, kad Jūsų rašoma esė įgytų savitą formą. Ji gali būti kuo įvairiausia: nuosekli arba fragmentiška, poetiška arba dalykiška, neturėti pradžios arba pabaigos. Ieškodami gyvenimo tiesos, nebijokite formos eksperimentų.
8. Nenusiminkite, jeigu atsakymų į išsikeltus klausimus nepavyks rasti. Svarbu sugebėti klausimus įžvelgti, juos iškelti, atkreipti į juos kitų dėmesį. Prasmingas yra nuoširdus bandymas suprasti tikrovę, aiškintis gyvenimą, ieškoti tiesos.

6. Kaip rašyti Meno dienoraštį

1. Svarbu išsiaiškinti ir suprasti Meno dienoraščio paskirtį: kodėl jį rašote? Tai tik Jūsų ir tik Jums skirtas tekstas. Jūs patys turite susikurti dienoraščio rašymo taisykles, pasirinkti rašymo būdą.
2. Į dienoraštį iš skaitomų kūrinių, tekstų, grupės darbe ir klasės diskusijose kilusių minčių įsirašykite tik tai, kas Jums iš tiesų svarbu, įdomu, prasminga, prie ko norėsite sugrįžti.
3. Nevenkite tikslumo: pasižymėkite išrašytos minties autorių, datą, kūrinių, puslapį – to gali Jums prireikti ateityje.
4. Dienoraštį galite papildyti mintimis, kilusiomis žiūrint spektaklius, kino filmus, lankant parodas, stebint televizijos laidas, skaitant interviu ir diskusijas žiniasklaidoje, bei kita Jums svarbia medžiaga.
5. Dienoraštyje gali būti Jūsų pačių komentarų, pastabų, svarstymų, net ginčo su išsirašytais kitų autorių teiginiais. Svarbūs yra Jūsų pamąstymai, kuo išsirašytos mintys papildo Jūsų asmeninę patirtį, kokią gyvenimo išmintį Jums atveria, ką padeda suprasti. Taip Meno dienoraštis Jus gali brandinti, auginti – padėti Jums ieškoti gyvenimo prasmės, kurtis save.
6. Meno dienoraštis – nevienadienis kūrinys. Jį svarbu rašyti nuolat, ne vienerius metus, ir saugoti, atsiversti net tada, kai jis neberašomas. Jūsų dienoraštis visada išliks Jūsų pašnekovas.

7. Kaip rašyti recenziją

1. Visų pirma išsiaiškinkite recenzijos paskirtį: prisiminkite, kad recenzija (lot. *recensio* – vertinimas) turi visuomenei pristatyti, paaiškinti ir kritiškai įvertinti naują literatūros, meno ar mokslo kūrinių.
2. Atidžiai išsinagrinėkite recenzuojamą kūrinių, išsiaiškinkite jo reikšmės – kas, kaip, kodėl parašyta. Kad galėtumėte įvertinti, turite gerai išmanyti tai, apie ką rašote.
3. Pasidomėkite recenzuojamo kūrinio kontekstu: rašytojo kūrybine biografija, kūrinio parašymo aplinkybėmis, kitais panašaus pobūdžio kūriniais, svarstančiais šią temą ir problemas.
4. Įsidėmėkite: svarbu, rašant recenziją, atskleisti kūrinio autoriaus poziciją – jo idėjas, požiūrį, nuostatas, meninį sumanymą.
5. Gerai apgalvokite, kas bus Jūsų recenzijos skaitytojas: ką ir kaip stengsitės sudominti perskaityta knyga? Kokia kalba su savo skaitytoju kalbėsite?
6. Recenziją dera rašyti nuosekliai. Ją sudaro trys dalys: įžanga, nagrinėjimas ir vertinimas, išvados.

Įžanga

- A. Pateikite svarbiausią informaciją apie knygą (pvz., kuo įdomus, savitas autorius, kokios knygos parašymo ir išleidimo aplinkybės, kt.). Raskite būdą, kaip šią informaciją pateikti įdomiai, patraukliai.
- B. Pristatykite pagrindinę recenzijos temą – apie ką Jūs rašysite. Atsižvelgdami į ją, pasirinkite nagrinėjamus kūrinio aspektus, apie ką konkrečiai kalbėsite: apie temą, problemas, idėjas, veikėjus, siužetą, veiksmo erdvę ir laiką, vaizdavimo būdą ar pasakojimo stilių.
- C. Įžanga turi būti trumpa ir intriguojanti, skatinanti perskaityti visą Jūsų recenziją.

Pasirinktų kūrinio aspektų nagrinėjimas ir vertinimas

- A. Nagrinėdami ir vertindami pasirinktus aspektus, atskleiskite kūrinio vertę ir savitumą. Aptarkite autoriaus poziciją.
- B. Savo vertinimus argumentuokite: paaiškinkite, pateikite pavyzdžių, kūrinio citatų.
- C. Įvertinkite, ar aktualus kūrinys šiandien: kuo ir kodėl.

Išvados

- A. Apibendrinkite išdėstytus vertinimus.
 - B. Išsakykite savo asmeninį požiūrį į kūrinį.
 - C. Paaiškinkite, kodėl jį siūlote skaityti kitiems.
7. Prieš rašydami recenziją arba ją parašę sugalvokite pavadinimą, kuris atkreiptų dėmesį į Jūsų tekstą.

8. Kaip įsivertinti

Kad Jūsų mokymasis būtų sąmoningesnis ir savarankiškesnis, turite gebėti savo pasiekimus įsivertinti.

Jums bus naudingi patarimai, kaip įsivertinti savo kalbėjimą, rašinį, darbą grupėje, projektinę ir tiriamąją veiklą.

Įsivertinimas yra labai svarbi viso mokymosi dalis. Jo esmė – išsiaiškinti, **ką žinau ir moku dabar, ką noriu sužinoti ir išmokti mokymdamasis, kaip to sieksiu, kaip suprasiu, kad sužinojau ir išmokau.**

Taigi įsivertinimą siūlytume pradėti nuo kelių klausimų sau mokslo metų pradžioje:

1. Ką aš žinau / gebu / moku?
2. Ką aš norėčiau sužinoti / išmokti? Kokie mano šių metų / pusmečio / trimestro mokymosi tikslai?
3. Kaip sieksiu užsibrėžtų tikslų? Kokios man reikės pagalbos? Iš ko jos sulauksiu? Kaip galėčiau padėti kitiems?
4. Kaip aš suprasiu, ką sužinojau / išmokau? Kuo man tai svarbu? Kodėl?

Glaustai patys sau atsakykite į šiuos klausimus. Atsakymus, jei norite, aptarkite su draugu arba mokytoju. Jei atsakymais pasidalysite su mokytoju ir klasės draugais, geriau suprasite, ko vieni iš kitų tikėtės. O gal klasėje susiburs bendraminčių ratelis, kuris nuspręs kartu mokytis ir siekti užsibrėžtų tikslų? Mokytis vienas iš kito, padedant vienas kitam yra smagiau ir įdomiau.

Formuluodami mokymosi tikslus ir numatydami būdus, kaip jų sieksite, stenkitės būti ne tik nuoširdūs, bet ir itin konkretūs. Pavyzdžiui, jeigu nuspręsite, kad norėtumėte daugiau sužinoti apie Lietuvos rašytojus, Jums reikės lankytis mokyklos ar viešojoje bibliotekoje, muziejuje, domėtis literatūrine spauda. Jeigu nuspręsite plėsti savo bendrą kultūrinį akiratį, greičiausiai pasidomėsite artimiausio, geriausio teatro repertuaru, vykstančiomis parodomis, susirasite periodinių kultūros ir meno leidinių ir pradėsite juos nuosekliau skaityti. O jei sieksite tobulinti viešojo kalbėjimo gebėjimus, turėtumėte pasidomėti iškaltos vadovėlių patarimais, pasiklausyti gerųjų pavyzdžių, susirasti kritišką patarėją, o svarbiausia – pasiryžti šiai veiklai skirti bent keliolika minučių kiekvieną savaitę.

Įsivertinimas Jums taps prasmingas ir padės tobulėti tik tuomet, kai prie to, ką apmąstėte mokslo metų pradžioje, nuolat sugrįšite. Pradėdami mokslo metus taip pat įsivardykite, kuo jau esate stiprūs, kas Jums sekasi geriausiai, kuo dar norėtumėte sustiprėti – ką dar pasiekti. Prie savo minčių, išsikeltų tikslų vėl stabtelėkite po mėnesio, dviejų, mokslo metų viduryje ir – būtinai – mokslo metų pabaigoje.

Nepamirškite, kad tikrasis įsivertinimo adresatas esate Jūs patys. Įsivertinimo labiausiai reikia ne mokytojui, ne tėvams, o Jums.

Įsidėmėkite, kad pateikti įsivertinimo klausimai yra bendri – jais mokymdamiesi galite remtis bet kuriuo atveju. Jie tinka prieš pradedant ir baigiant vadovėlio skyrių, temą, apibendrinant rašytojo kūrybos analizę, įsivertinant darbą grupėje, diskusiją klasėje, įgyvendintą projektą, atliktą tiriamąją ar kūrybinę užduotį.

Bendrųjų įsivertinimo klausimų tikslas – sužadinti Jūsų kritinį mąstymą, savistabą, paskatinti Jus nagrinėti ir apmąstyti savo mokymąsi. Klausimai rodo kryptį, jie nėra formulė – įsivertindami galite pasirinkti kelis ar tik vieną iš jų. Atsakyti galite sau, mokytojui, draugams, galite šiais klausimais remtis diskutuodami. Dialogas arba diskusija taip pat gali būti puiki įsivertinimo forma.

Kaip įsivertinti savo viešąjį kalbėjimą?

Žemiau pateikta lentelė Jums padės tobulinti savo kalbėjimą. Ja remdamiesi galėsite įsivertinti arba įvertinti kalbėjimo tam tikra tema užduotį. Taip pat lentelė bus naudinga ruošiantis kalbėti: paryškinti esminiai žodžiai pasako, ko iš Jūsų tikimasi. Šie lūkesčiai yra didžiausi. Pagal juos galite patys pasirenkti trijų taškų sistemą ir įsivertinti savo kalbėjimo pasiekimus vienu, dviem ar trimis taškais.

Ruošdamiesi viešajam kalbėjimui, jei galite, pirmąjį mėginimą įsirašykite. Įrašą perklausykite ir, žiūrėdami į lentelę, įsivertinkite. Klausydamiesi savęs iš šalies, išgirsite tai, ko kalbant tiesiog neįmanoma pastebėti.

Jeigu šia lentele naudositės vertindami draugų kalbėjimą, būkite itin dėmesingi ir geranoriški. Jūsų objektyvus vertinimas turėtų padėti draugui suprasti, kuo jo kalbėjimas stiprus, o ką derėtų tobulinti.

Klausimai įsivertinimui	Ko iš Jūsų tikimasi?
Kaip suvokiu kalbėjimo tikslą – ką, kam ir kodėl noriu pasakyti? Kaip atskleidžiu temą – kaip išdėstau pagrindinę mintį, pateikiu ją pagrindžiančius argumentus, suformuluoju išvadą?	Tema puikiai atskleista, nuo temos nenukrypstama. Aiškliai suformuluota pagrindinė mintis (pagrįsta išvada). Aiškliai suformuluoti į pagrindinę mintį vedantys arba iš jos kylantys teiginiai. Tinkamai parinkti argumentai. Argumentų pakanka, kad teiginiai būtų įrodyti ir suformuluotos pagrįstos išvados. Atskleidžiama aiški kalbančiojo pozicija.
Kokia mano kalbėjimo struktūra? Kaip siekiu kalbėjimo aiškumo ir įtaigumo? Kokiais žodžiais kalbu? Kokiais sakiniais kalbu – kokia mano sakinių struktūra?	Aiški ir pagrįsta kalbėjimo struktūra. Paisoma kalbėjimo trukmės reikalavimų. Kalbama sakytine kalba. Kalbama aiškiai (lengva suprasti), sklandžiai (nėra beprasmių pauzių, nereikalingų įterpinių). Kalbama logiškai. Mintis plėtojama nuosekliai (nėra minties šuolių). Kalbama rišliai: sakiniai ir pastraipos prasmingai siejami vienas su kitu. Vartojamas turtingas žodynas – netrūksta žodžių, gausu sinonimų. Sakinių struktūra įvairi.

Kokia mano tartis ? Kaip kirčiuoju ? Ar taisyklingai kalbu – tinkamai vartoju žodžius ir žodžių junginius? Kokia mano kalbėjimo intonacija ?	Tartis taisyklinga . Nedaroma kirčiavimo klaidų . Vartojamos gramatinės konstrukcijos ir žodynas taisyklingi . Kalbama tinkama intonacija , atitinkančia kalbėjimo tikslą ir temą.
Kitos pastabos sau pačiam.	

Kaip įsivertinti savo rašinį?

Rašinio įsivertinimo lentelę pirmiausia siūlytume išbandyti dirbant su mokytoju: kartu perskaitykite ir įvertinkite vieną darbą. Taip išsiaiškinsite lentelėje vartojamas sąvokas ir suprasite, kaip taikomi vertinimo kriterijai. Vertindami savo darbą, pasižymėkite iškilusius klausimus. Suradę į juos atsakymus, ateityje išvengsite klaidų, labiau pasitikėsite tuo, ką ir kaip rašote.

Rašinio įsivertinimo kriterijai			
Taškai	Temos suvokimas ir plėtojimas	Rašinio struktūra ir stilius	Raštingumas
	Kaip suvokiu temą ? Kaip temą plėtoju – kokius nagrinėjimo aspektus pasirenku? Kaip pagrindžiu teiginius – kokiais argumentais ?	Kokia mano rašinio struktūra ? Kaip išsakau mintis? Kokia kalba reiškiu mintis?	Ar taisyklingai rašau ?
5 taškai	Temą puikiai supratau. Labai tinkamai pasirinkau nagrinėtinius aspektus. Mano argumentai gerai pagrįsti, taiklūs.	Rašinys turi visas tris struktūrines dalis: įžangą, dėstymą, pabaigą. Rašinys pastraipomis suskirstytas labai tikslingai. Mintys plėtojamoms nuosekliai ir kryptingai. Kalba stilinga, sakiniai įvairūs, žodynas turtingas, žodžiai parenkami tiksliai, pagal situaciją.	Taisyklingai. Klaidų nėra.
4 taškai	Temą supratau. Tinkamai pasirinkau nagrinėtinius aspektus. Pateikiau pakankamai argumentų.	Rašinys turi visas tris struktūrines dalis. Rašinys pastraipomis suskirstytas pagrįstai. Mintys plėtojamoms nuosekliai. Kalba aiški, rišli; žodžiai parenkami tiksliai; sakinių struktūra įvairi.	Taisyklingai. 1–3 klaidos.

3 taškai	Temą supratau, tačiau ne iki galo, ne visai aiškiai. Tinkamai pasirinkau nagrinėtinius aspektus. Dauguma mano pateiktų argumentų yra tinkami.	Rašinys turi visas tris struktūrines dalis. Tekstas ne visada pagrįstai suskirstytas pastraipomis. Yra minties šuolių ir pasikartojimų. Kalba aiški, rišli; sakinių struktūra įvairi; žodžiai vartojami tinkama reikšme.	Pakankamai taisyklingai. 4–6 klaidos.
2 taškai	Temą supratau daugiau mažiau, paviršutiniškai. Nežinau, ar pasirinkau tinkamus aspektus, ne visus juos išplėtočiau. Mano pateikti argumentai paviršutiniški, netvirti.	Rašinio struktūra turi trūkumų. Tekstas pastraipomis suskirstytas ne visada pagrįstai. Yra daug minties šuolių ir pasikartojimų. Pasitaiko aiškumo, rišlumo, sakinių struktūros trūkumų; žodžiai ne visada vartojami tinkama reikšme.	Ne visai taisyklingai. 7–10 klaidų.
1 taškas	Temą supratau tik iš dalies. Mano pasirinkti aspektai nepadedą temos atskleisti arba aspektų neišskyriau. Bandžiau argumentuoti, tačiau nepavyko.	Rašinys neturi visų struktūrinių dalių. Tekstas nepagrįstai skirstomas pastraipomis. Yra labai daug minties šuolių ir pasikartojimų. Daug aiškumo, rišlumo trūkumų; dažniausiai nejaučiamos sakinio ribos, sakiniai labai paprastos struktūros; žodynas skurdus, žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Labai netaisyklingai. 11–16 klaidų.

Kaip įsivertinti esė?

Įsivertinant esė dera remtis rašiniui taikomais įsivertinimo kriterijais. Tačiau būtina juos papildyti dar ir šiais kriterijais:

Ar tikrai išsikėliau man rūpimą ir aktualų klausimą?

Ar išsikeltą klausimą svarstčiau savarankiškai, ar nuoširdžiai ieškojau tiesos?

Ar susiejau asmeninę patirtį su kultūros tekstais ir kitų patirtimis?

Ar pažvelgiau į svarstomą temą nauju žvilgsniu ir įžvelgiau naujų reikšmių?

Ar mano tekstas gyvas, vaizdingas ir įtaigus?

Ar atradau savo kalbėjimo būdą, savitą teksto formą?

Kaip įsivertinti projektinę ir tiriamąją veiklą?

Vienas iš projektinės ir tiriamosios veiklos įsivertinimo būdų – nuoseklus stebėjimas ir surinktos informacijos apmąstymas bei apibendrinimas. Kol vykdate projektą, užsiimate tiriamąją veiklą, nuolat, po kiekvienos pamokos, savo užrašuose pasižymėkite kilusius klausimus, mintis, įžvalgas, pastebėjimus. Galite rašyti laisvai, bandydami užfiksuoti tai, ką svarbiausia sužinojote, supratote, kas nustebino, kuo norėtumėte pasidomėti daugiau. Tokiuose užrašuose būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kas nepavyko. Kartais užrašyta mintis jau yra pirmas žingsnis problemos sprendimo link. Pabaigę

projektą, savo užrašus perskaitykite ir aptarkite su draugais ar su mokytoju. Pokalbis su draugais padės tobulinti grupės darbą, o mokytojui grįžtamasis ryšys padės literatūros pamokas padaryti dar prasmingesnes ir įdomesnes.

Būkite atidūs ir aktyvūs, klausydamiesi draugų projektų ir tiriamosios veiklos pristatymų. Užrašuose glaustai pasižymėkite, kas Jus nustebino, ko norėtumėte paklausti, kokie Jūsų draugų darbo privalumai ir trūkumai (svarbu gebėti juos argumentuotai pakomentuoti!), kaip siūlytumėte draugams darbą tobulinti.

Kartais svarbu kritiškai įvertinti klasėje pristatytus projektus, tiriamąją veiklą raštu ir apibendrinti. Tokiu atveju rašoma tiek savo, tiek draugų pateiktų projektų kritinė refleksija.

Pirmojoje refleksijos pastraipoje pristatomas projektas, įvardijami jo tikslai, pasakoma, kuo jis įdomus.

Antrojoje pastraipoje analizuojama ir įvertinama atlikta veikla: išnagrinėjami ir įvardijami pastebėti privalumai ir trūkumai, vertinimas pagrindžiamas konkrečiais argumentais – stengiamasi komentuoti tiksliai ir objektyviai.

Trečiojoje pastraipoje pateikiami pasiūlymai: kuo projektą arba tyrimą būtų galima dar papildyti? Taip pat atvirai įvardijama, su kokiais sunkumais susidurta, kas išgyventa, patirta, kaip sekėsi dirbti grupėje, kas svarbaus išmokta, kas nauja suprata.

Alegorija (gr. *allēgorein* – vaizdingai kalbėti) – perkeltinės reikšmės sukūrimo būdas; abstrakčios sąvokos, idėjos reiškimas konkrečiu vaizdu, daiktu, asmeniu. Alegorijos reikšmę gali turėti žodis, posakis ir visas kūrinys. Alegorija dažna Viduramžių literatūroje, kurioje veikėjas, daiktas, veiksmas kartu išreiškia ir kokią nors bendrą idėją.

Antiutopija – utopijos parodija, literatūros kūrinys, satyriškai vaizduojantis neva idealią visuomenę, valstybę.

Archetipas (gr. *archetypon* – pavyzdys) – pirmapradis vaizdiny, nuolat atsikartojantis literatūroje, kultūroje.

Ars poetica (sk. Ars poetika; lot.) – poezijos menas.

Aliūzija (pranc. *allusion* < lot. *alludo* – darau užuominą) – užuomina, nuoroda į kitą literatūros kūrinį, kultūrinį kontekstą, konkretų asmenį ar įvykį.

Anotacija (lot. *annotatio* – pastaba) – knygos ar publikacijos apibūdinimas.

Apsakymas – nedidelės apimties prozos kūrinys, kuriame dėmesys sutelkiamas į vieną įvykį. Apsakyme veikia nedaug veikėjų, jo pasakojimo laikas glaustas, erdvė nedidelė, tačiau sukuriamas gyvenimo visumos įspūdis.

Atsiminimai, memuarai (pranc. *mémoires* – atsiminimai) – literatūros žanras, kūrinys, kuriame autorius pasakoja savo atsiminimus apie įvykius, kurių dalyvis ar stebėtojas jis yra buvęs.

Autobiografija (gr. *autos* – pats, bios – gyvenimas, grapho – rašau) – paties žmogaus parašytas jo gyvenimo aprašymas.

Avangardizmas (pranc. *avant-garde* – karišnis priešakinis būrys) – XX amžiaus pradžios Europos mene gyvavusios modernizmo srovės, kurias sieja nusigręžimas nuo tradicijos, naujų išraiškos priemonių paieška.

Baladė – Viduramžiais atsiradęs poezijos žanras, kuriam būdingas dramatiškas siužetas, epinis pasakojimas, nerimo ir baimės nuotaika.

Dedikacija (lot. *dedicatio* – paskyrimas) – knygos ar kūrinio pradžioje įrašyti autoriaus žodžiai apie tai, kam ar kieno atminimui autorius tą kūrinį ar knygą skiria.

Dialogas (gr. *dialogos* – pokalbis) – literatūros kūrinio veikėjų pokalbis.

Dienoraštis – datuotas autobiografinis pasakojimas, kuriame autorius fiksuoja savo paties kasdienybę, dėsto gyvenimo istoriją, išsako savo mintis, išgyvenimus, įspūdžius.

Dokumėntinė literatūra (jos žanrai – autobiografija, dienoraštis, memuarai ir kiti) – tikrais įvykiais paremtas pasakojimas apie žmones, kuris pirmenybę teikia faktams, o ne meninei išmonei.

Dramà (gr. *drao* – veikti) – 1. Viena iš trijų literatūros rūšių, kurios pagrindą sudaro veiksmas, konfliktas ir veikėjų dialogai.

Pagrindiniai dramos žanrai: tragedija, drama, komedija. 2. Vienas iš dramos rūšies žanrų, iškilęs Naujaisiais laikais, pasižymintis laisvesne forma už tragediją ir komediją.

Dramatiškas – 1. būdingas dramai; draminis; 2. sukrečiantis, skaudus.

Ėlipsisė – kalbinės raiškos priemonė, kai sakinyje praleidžiamos kai kurios sakinio dalys – dažniausiai veiksnys arba tarinys.

Elėgija (gr. *elegeia* – liūdna giesmė) – filosofinio turinio lyrikos kūrinys, kuriame išsakomi liūdni prisiminimai, apmąstymai.

Ėpas (gr. *epos* – žodis, pasakojimas) – seniausias graikų poezijos žanras; eiliuotas didelės apimties istorinės ar mitologinės tematikos kūrinys, pasižymintis pakylėtu stiliumi, didingais vaizdais, idealizuotais herojais. Herojiniai epai pasakoja apie tautai svarbių legendinių arba istorinių herojų žygius.

Epitetas – vaizdingas daikto, reiškinių, veiksmo, žmogaus ypatybės įvardijimas (pvz., auksinė svajonė, ugninės žaros, skaisitveidė mergelė).

Epizòdas (gr. *epeisodion*) – kūrinio (romano, dramos, filmo) dalis, turinti tam tikrą kompozicinį savarankiškumą.

Esė (pranc. *essai* – bandymas) – literatūros kūrinys, kuriame autorius išdėsto savo požiūrį įvairiais gyvenimo klausimais, dalijasi asmenine patirtimi. Esė gali jungti skirtingus kalbėjimo būdus – meninį, filosofinį, mokslinį, jai būdingas kompozicijos ir stiliaus laisvumas.

Fąbula – chronologiškai išdėstyta literatūros kūrinio įvykių seka.

Giesmė – iškilinga, šventa daina, himnas.

Grotėskas (it. *grottesco* – keistas, įmantrus, fantastiškas) – vaizdavimo būdas, jungiantis komizmą, tragizmą, absurdą ir taip sukuriantis iškreiptų pavidalų meninius vaizdus.

Hegząmetras (gr. *hex* – šeši, *metron* – matas) – „šešiapėdis“, žinomiausias antikinės eilėdaros metras. Hegzametru dažniausiai buvo rašomi epai. Hegzometro eilutę sudaro šešios pėdos: pirmosios penkios triskiemenės, šeštoji – dviskiemenė. Triskiemenės pėdos pirmasis skiemuo ilgasis (arba kirčiuotas), kiti du – trumpieji (arba nekirčiuoti). Dviskiemenę pėdą sudaro ilgasis (arba kirčiuotas) ir trumpasis (arba nekirčiuotas) skiemens.

Idėja (pagrindinė mintis) – tai, kas svarbiausia pasakoma kūriniu. Kūrinio idėja atskleidžia autoriaus požiūrį į pasaulį, žmogų, tikrovę.

Impresija (lot. *impressio* – įspūdis) – asmeninis išgyvenimas, įspūdis; meno kūrinys, išsakantis asmeninį įspūdį, išgyvenimą, nuotaiką.

Impresionizmas (pranc. *impression* – įspūdis) – dailės, muzikos, literatūros kryptis, atsiradusi XIX a. 8 dešimtmetyje Prancūzijoje. Impresionistų dėmesio centre – kūrėjo pozicija, požiūrio taškas, iš kurio vienaip ar kitaip matomas pasaulis. Impresionistų kūriniuose vaizduojamas vidinis žmogaus gyvenimas, jausmai, o išorinis pasaulis parodomas per veikėjo ar pasakotojo įspūdžio, nuotaikos prizmę. Šiai kūrybai būdingas emocijų, spalvų, šviesos ir šešėlių žaismas.

Interpretacija (lot. *interpretatio* – aiškinimas) – kūrinio aiškinimas, jo reikšmių, idėjų ir prasmės atskleidimas.

Intriga (lot. *intrico* – painioju) – kūrinio struktūros dalis, mįslingas siužeto elementas, kuris žadina skaitytojo, žiūrovo susidomėjimą, smalsumą ir reikalauja įminimo.

Irėnija (gr. *eirōneia* – apsimetimas) – paslėpta pašaipa, susijusi su apsimetimu – paliekama galimybė jos neįžvelgti ir pasakymą suprasti tiesiogiai; perkeltinis reikšmės vartojimas, kai žodis ar žodžių junginys įgyja priešingą reikšmę.

Konfliktas – priešingų jėgų, personažų, tikslų, įsitikinimų, nuomonių susidūrimas literatūros kūrinyje.

Kultūros epochą (gr. *epochē* – sustojimas) – istorijos laikotarpis, išskiriamas pagal labai svarbius reiškinius, žymius visuomenės gyvenimo, kultūros, mokslo, meno ir kitus įvykius, savitus kūrybos bruožus.

Lýrika – viena iš trijų literatūros rūšių (greta epikos ir dramos). Senovės Graikijoje lýrika vadintos dainos, atliekamos pritariant lyra (muzikos instrumentu). Lýrikos kūriniai paprastai yra nedidelės apimties, rašomi eilėmis, juose dominuoja lýrinio „aš“ (lýrinio subjekto) jausmai, apmąstymai.

Lýrinis subjektas | Lýrinis „aš“ | Lýrinis veikėjas | Eilėrašcio žmogus – eilėrašcio balsas, kuriam autorius patiki savo mintis ir idėjas. Lýrinis subjektas kalba iš čia ir dabar perspektyvos.

Lýrinis vỹksmas – eilėrašcio lýrinio subjekto jausmų, nuotaikų, būsenų, minčių kaita.

Metąforą – žodžio ar junginio vartojimas perkeltine reikšme remiantis tikru ar tariamu daiktų panašumu, paslėptas palyginimas.

Metėnĩmija (gr. *metónymia* – perkeltinė reikšmė) – perkeltinės reikšmės pasakymas, kuriame daikto ar reiškinio pavadinimo pakeitimas pagrįstas logine sąsaja, pvz., kūrinio pavadinimas pakeičiamas autoriaus vardu („skaitau Maironį“), miestiečių vardas – miesto pavadinimu („Vilnius džiaugiasi“) ir pan.

Mėtras – eiliavimo principas, kuris sujungia poezijos kūrinio eilutes, padarydamas jas garsiniu atžvilgiu panašias, kai nuosekliai kaitaliojami ilgieji ir trumpieji arba kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemens.

Mĩtas (gr. *mythos* – žodis, sakmė, padavimas) – pasakojimas apie praeitį, dievus ir didvyrius, aiškinantis tikrovės sandarą, tvarką ir prasmę, žmonių veiklos, papročių priežastis.

Modernizmas (pranc. *moderne*, vok. *die Moderne* – šiuolaikinis, šiuolaikiškas) – nuo XIX a. vidurio iki XX a. vidurio Europoje ir Amerikoje vyravusių literatūros krypčių ir stilių (simbolizmo, impresionizmo, ekspresionizmo, futurizmo, dadaizmo, siurrealizmo ir kitų) visuma, kuriai priklauso įvairūs literatūriniai judėjimai. Modernistai siekė atsakyti ankstesnių kūrybos normų ir sukurti naujus vaizdavimo būdus, atskleisti žmogaus sąmonę ir tikrovę, kintančią dėl pasaulį pakeitusio mokslo, technikos, filosofijos.

Monològas (gr. *monos* – vienas + *logos* – kalba, žodis) – literatūros kūrinio veikėjo išsakomos mintys arba sau sakoma kalba.

Novėlė (it. *novella* – naujiena) – grožinės prozos žanras; neilgas kūrinys, kuriam būdinga griežtesnė nei apsakymo struktūra, dažniausiai dramatiška, staigi atomazga, netikėtas posūkis.

Òdė (sen. gr. *òdē* – giesmė, daina) – iškilmingas eiliuotas kūrinys, kuriame šlovinamas žymus asmuo, svarbus istorinis įvykis, didi filosofinė, etinė ar politinė idėja.

Padavimas – tautosakos kūrinys, vaizduojantis konkrečių istorinių ar geografinių vietų, svarbių žmogaus aplinkos daiktų atsiradimą, aiškinantis jų pavadinimų kilmę.

Paradòksas (gr. *paradoxos* – netikėtas) – neįprastas, netikėtas teiginys, kuris pirmu žvilgsniu prieštarauja sveikam galvojimui.

Paròdija (gr. *paroidia* – komiškas rimto kūrinio perdirbimas) – literatūros kūrinio komiškas pamėgdžiojimas, humoristinis kūrinys, kuris mėgdžioja rimtą kūrinį.

Pāsakotojas – asmuo, kuris pasakoja istoriją (atminkite, kad jis nėra autorius; áutorius – tai asmuo, kuris parašė istoriją). Pasakotojas istoriją gali pasakoti: pirmuoju asmeniu – pasakotojas istorijoje dalyvauja ir prisiima pagrindinio arba antraeilio veikėjo vaidmenį; trečiuoju asmeniu – pasakotojas istorijoje nedalyvauja.

Poètika (gr. *poiètikē* — eilėraščių kūrimo menas) – literatūros mokslo šaka, tyrinėjanti literatūros formas; literatūros formų visuma.

Poèzija (gr. *poiēsis* – kūryba, kūrinys) – eiliuota kalba parašyti literatūros kūriniai.

Postmodernizmas – XX amžiaus antrojoje pusėje modernizmą pakeitęs laikotarpis, kai suabejojama modernaus meno keltomis idėjomis. Postmoderni literatūra žaidžia įvairių kultūros epochų ženklais, perkuria skirtingų amžių tekstus. Joje ironija ir žaismė slepia rūpestį dėl šiuolaikinio žmogaus egzistencijos.

Receñzija – literatūros kritikos žanras, kurio paskirtis – kritiškai įvertinti naują kūrinį.

Retòrinės figūros – tam tikras pasakymas, išreikštas žodžių junginiu, sakiniu ar keliais sakiniais. Pagrindinės retorinės figūros: retorinis kreipinys, retorinis klausimas, retorinis sušukimas.

Retòrinis klàusimas – jausmingas klausiamasis sakiny, nereikalaujantis atsakymo, sustiprinantis teigimą arba neigimą.

Retòrinis kreipinỹs – kreipinys į čia nesantį asmenį arba daiktą, suteikiantis kalbai gyvumo, iškilmingumo.

Retòrinis sušukìmas – šaukiamasis sakiny, kuris ypač jausmingai išreiškia mintį.

Rìmas – poezijos eilučių pradžios arba pabaigos žodžių skiemenų vienodas arba panašus skambesys. Rimas svarbus ne tik skambesiui, bet ir eilėraščio prasmei.

Rìtmas (gr. *rhythmos* – darnumas) – eiliuotai kalbai būdingas kalbos garsų (pvz., ilgųjų ar trumpųjų skiemenų) ir / ar intonacinių elementų (pvz., kirčiuotų skiemenų) pasikartojimas, sakinių sandaros panašumas.

Romānas – lot. *romanus* – romėnų, romaniškas, susijęs su Antikos ir Viduramžių Romos kultūra) – epo žanras; didelės apimties, sudėtingos sandaros prozos kūrinys, kuriuo siekiama aprėpti vaizduojamo gyvenimo visumą. Romanui būdingas laike ir erdvėje išplėtotas siužetas, ryškūs ir dinamiški veikėjų charakteriai.

Romānsas – dainuojamosios tautosakos žanras, vaizduojantis jausmus, meilės išgyvenimus.

Sakmė – pasakojamosios tautosakos žanras; trumpas, glaustas pranešimas apie įvykį. Pasakojant sakmę stengiamasi pabrėžti sekamos istorijos tikrumą bei informacijos patikimumą: nurodomi konkretūs veikėjai, veiksmo laikas, veiksmo vieta. Etiologinės sakmės pasakoja apie

gamtos objektų, visuomenės reiškinių kilmę. Mitologinėse sakmėse vaizduojamas žmogaus susidūrimas su mitinėmis būtybėmis, paslaptiniais reiškiniais.

Sarkāzmas (gr. *sarkasmos* – iš *sarkazo* – draskau mėsa) – pikta pašaipa, kilusi iš nusivylimo, apmaudo, pagiežos ar skausmo.

Siūnbolis (gr. *symbolon* – ženklas, ypatybė) – ženklų tapęs meninis vaizdas, turintis ypač svarbią, apibendrinamosios galios, išliekamąją perkeltinę reikšmę.

Siurrealistinis (siurrealizmas – pr. *sur* – virš, *réalisme* – tikrovės, realybės) – meninis vaizdas, kuris išsiskiria iš realybės. Jam būdingi netikėti sugretinimai – tikri daiktai gretinami su nerealiais vaizdiniais.

Siužetas (pranc. *sujet* – dalykas) – kūrinio istorijos papasakojimo būdas; kūrinyje esantis įvykių išdėstymas.

Strofą (pōsmas) – pasikartojantis eiliuoto kūrinio eilučių derinys. Kartais eilėraštį sudaro vienas tam tikros struktūros posmas (pvz., trioletas) arba kelių posmų derinys (pvz., sonetas, rondo).

Pótekstė – paslėpta mintis; žodžiais nenusakyta, nuvokiama teksto prasmė.

Problemà– spręstinas, apmąstytinas klausimas kūrinyje.

Rākursas (pāsakojimo perspektyvā) – pasakotojo žiūros kampas, taškas. Jis gali būti nukreiptas į išorinius arba į vidinius dalykus. Pasakotojas gali veiksmą ir veikėjus stebėti iš šono (visažinantis pasakotojas), gali pasakoti iš kokio nors veikėjo pozicijų.

Sutartinė – sena daugiabalsė daina, kurią atliekant vienu metu skamba du skirtingi tekstai ir dvi skirtingos melodijos.

Tautósaka – tai sakytinė ir dainuojamoji liaudies kūryba. Pagal atlikimo būdą ji skirstoma į tris pagrindines rūšis: dainuojamąją tautosaką (dainas, raudas, giesmes), pasakojamąją tautosaką (pasakas, sakmes, padavimus, anekdotus) ir smulkiąją arba mažųjų formų tautosaką (mįslės, patarles, užkalbėjimus, garsų pamėgdžiojimus).

Temà– tai, apie ką kūrinyje (tekste) pasakojama.

Tèzė (gr. *thesis*) – teiginys, kuris turi būti įrodytas, paaiškintas, išplėtotas; trumpai suformuluotas pagrindinis pranešimo, paskaitos teiginys.

Utòpija (gr. *u* – ne, *topos* – vieta, t. y. nesama vieta) – idealios visuomenės vizija, projektas; literatūros, filosofijos kūrinys, vaizduojantis idealią, tikrovėje neegzistuojančią visuomenę, valstybę.

Vidinis monològas – balsu neišsakytos kūrinio veikėjo mintys, svarstymai, pamąstymai.

Veiksmo laikas – tai matmuo, kuris pasako, kada vyksta kūrinio veiksmas.

Veiksmo vietà – tai erdvė, kurioje vyksta kūrinio veiksmas.

Tekstų šaltiniai

Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, t. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Beresnevičius Gintaras. *Pabėgęs dvaras*: esė, romanas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.

Binkis Kazys. *Raštai*, t. 1, sudarė Adolfas Juršėnas, Vilnius: Pradai, 1999.

Bradūnas Kazys. *Sutelktinė*: eilėraščiai, Vilnius: Adai, 2001. – 2 d.

Broniaus Krivicko raštai, parengė Virginijus Gasiliūnas, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.

Dantė Aligjeris. *Dieviškoji komedija*, vertė Aleksys Churginas, Vilnius: Vilnius: Vaga, 1968.

Degutytė Janina. *Purpuro valanda*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008.

Geda Sigitas. *Eilėraščiai*, Gedichte, Vilnius: Baltos lankos, 1997.

Geda Sigitas. *Sokratas kalbasi su vėju*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001.

Gedimino laišakai, tekstus, vertimus bei komentarus parengė S. C. Rowell, Vilnius: Vaga, 2003,

Girnius Juozas. *Idealas ir laikas*, Chicago: Ateitis, 1966.

Goldingas Viljamas. *Musių valdovas*, iš anglų kalbos vertė Aleksandra Dantaitė, Vilnius: Vaga, 1969.

Grušas Juozas. *Meilė, džiazas ir velnias*: tragiška komedija, Vilnius: Vaga, 1967.

Jasmantas Antanas. *Eilėraščiai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1992.

Kardelis Naglis. „Graikai ir katalikai – kuo panašūs, kuo skirtingi ir kodėl vis dar įdomūs?“, *Bernardinai*, 2013, sausio 26 d.

Landsbergis Vytautas. M. K. Čiurlionis. *Žodžio kūryba*, Vilnius, 1997.

Maceina Antanas. *Dievas ir laisvė*, Chicago: Ateitis, 1985.

Marcinkevičius Justinas. *Mindaugas, Mažvydas. Katedra*, Vilnius: Vaga, 1978.

Marcinkevičius Justinas. *Dienoraščiai ir datos*, sudarė Valentinas Sventickas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.

Mekas Jonas. *Žmogus prie lyjančio lango*, Vilnius: Baltos lankos, 2010.

Meras Icchokas. *Lygiosios trunka akimirka*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963.

Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių, parengė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis, Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.

Miškinis Antanas. *Rinktiniai raštai*, sudarė Rita Tūtlytė, Vilnius: Vaga, 1991–1996. – 3 t.

Naujasis Testamentas, iš graikų kalbos išvertė Česlovas Kavaliauskas. *Psalmės*, iš hebrajų kalbos vertė Antanas Rubšys, Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2013; www.biblija.lt

Orvelas Džordžas. *Gyvulių ūkis; 1984-iejį*, iš anglų kalbos vertė Arvydas Sabonis, Vilnius: Vyturys, 1991.

Ostauskas Kostas. *Paskutinis kvartetas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.

Pūkelevičiūtė Birutė. *Atradimo ruduo*: poezija, Vilnius: Logotipas, 2010.

Rolando giesmė, iš senosios prancūzų kalbos vertė Valdas Petrauskas, Pasaulinės literatūros biblioteka, Vilnius: Vaga, 1988.

Servantesas Migelis de Saavedra. *Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis*, iš ispanų kalbos vertė Vladas Petrauskas, *Pasaulinės literatūros biblioteka*, Vilnius: Vaga, 1995.

Sruoga Balys. *Raštai*, parengė Algis Samulionis, Kaunas: Spindulys, 1996.

Šekspyras Viljamas. *Dramos. Sonetai*, Vilnius: Vaga, 1986.

Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentai, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998; www.biblija.lt

Vaičiūnaitė Judita. *Neužmirštuolių mėnesį*: eilėraščiai, Vilnius: Vaga, 1977.

Venclova Tomas. *Visi eilėraščiai 1956–2010*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010.

Viduramžių riterių romanai, Vilnius: Vaga, 1980.

Vijonas Fransua. *Rinktinė poezija*, iš senosios prancūzų kalbos vertė Sigitas Geda, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

Iliustracijų šaltiniai

- Mikelandželas. Siksto koplyčia. https://en.wikipedia.org/wiki/Sistine_Chapel_ceiling
- Tintoretas. „Gyvūnų sukūrimas“, 1550 m. <https://www.wikiart.org/en/tintoretto/creation-of-the-animals-1551>
- Pėteris Paulius Rubensas, Jonas Breigelis Vyresnysis. „Rojaus sodas ir žmogaus nuopuolis“, 1617 m. <https://www.wikiart.org/en/peter-paul-rubens>
- Piteris Breigelis Vyresnysis. „Babelio bokštas“, 1563 m. <https://www.wikiart.org/en/Search/tower%20of%20Babel>
- Karavadžas, „Izaoko aukojimas“, 1596 m. <https://www.wikiart.org/en/caravaggio/by-genre/religious-painting>
- Kosimas Roselis. „Možė ir Įstatymų lentelės“, 1482 m. https://lt.wikipedia.org/wiki/Cosimo_Rosselli#/media/File:Cosimo_Rosselli_le_Tavole_della_Legge.jpg
- Ticianas. „Dovydas ir Galijotas“, 1544 m. https://www.wga.hu/html_m/t/tiziano/01b/4david.html
- Pėteris Paulius Rubensas. „Dovydas nukirsdina Galijotą“, 1616 m. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_David_Slaying_Goliath.jpg
- Markas Šagalas. „Dovydas su arfa“, 1956 m. <https://www.wikiart.org/en/marc-chagall/david-with-his-harp-1956>
- Vytautas Kasiulis. „Karalius Dovydas“, XX a. II pusė. Vytauto Kasiulio rojaus sodai: tapybos ir grafikos kūriniai iš Paryžiaus, Niujorko, Vilniaus ir Kauno kolekcijų: tarptautinės dailės parodos albumas / parengė Laima Bialopetravičienė, Rima Rutkauskienė, Vilnius : Lietuvos dailės muziejus, 2010.
- Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. „Laidotuvių simfonija“ (VI), 1903 m. <http://ciurlionis.eu/lt/tapyba/>
- Luka Džordanas. „Saliamono sapnas“, 1693 m. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Luca_Giordano_-_Dream_of_Solomon_-_WGA09004.jpg
- Markas Šagalas. „Giesmių giesmė“, IV, 1958 m. <https://www.wikiart.org/en/marc-chagall/song-of-songs-iv-1958-6>
- Markas Šagalas. „Giesmių giesmė“, III, 1960 m. https://arthive.com/artists/13619~Marc_Chagall/works/224732~Song_of_songs_III
- Leonardo da Vinči. „Paskutinė vakarienė“, 1495–1498 m. [https://lt.wikipedia.org/wiki/Paskutin%C4%97_vakarien%C4%97_\(Leonardas_da_Vin%C4%8Ddis\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Paskutin%C4%97_vakarien%C4%97_(Leonardas_da_Vin%C4%8Ddis))
- Rembrantas. „Kristus tarp mokinių“, 1634 m. <https://www.artbible.info/art/large/43.html>
- Pėteris Paulius Rubensas. „Kristus su erškėčių vainiku“, 1612 m. <https://www.heritagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/01.+Paintings/48347/?lng=>
- Rembrantas. „Sūnaus palaidūno sugrįžimas“, fragmentas, 1669 m. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Rembrantas>
- Vytautas Kašuba. „Kalimas prie kryžiaus“, 1967 m. Tumėnien Nijolė. Vytauto Kašubos kūriniai Lietuvoje, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.
- Markas Šagalas. „Baltasis nukryžiuojamas“, 1939 m. <http://www.artic.edu/aic/collections/artwork/59426>
- Naujojo Testamento rankraštis, rastas Egipte, II amžius, <https://www.ucg.org/beyond-today/beyond-today-magazine/earliest-new-testament-manuscript-fragment-discovered>
- Gobelenas „Dama ir vieneragis“, apie 1500 m. Nacionalinis Viduramžių muziejus Paryžiuje, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Lady_and_the_Unicorn
- „Rolando giesmė“, XIII a. rankraščio miniatiūra, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Song_of_Roland
- „Karalius Artūras ir apvaliojo stalo riteriai“, XV a. rankraščio miniatiūra, „Karalius Artūras“. XIV a. gobelenas, „Karalius Artūras ir Gvineverė“. XIV a. miniatiūra https://en.wikipedia.org/wiki/King_Arthur
- „Tristanas ir Izolda“, apie 1200 m. Metalo graviūra, „Tristan de Leonis“ c.1470. Nacionalinė Prancūzijos biblioteka, <https://sites.google.com/site/caroluschesch/medieval-european-literature/my-reading-list/king-arthur/tristan-de-leonois-1>
- Salvadoras Dali. „Tristanas ir Izolda“, 1944 m. <https://www.dalipaintings.com/tristan-and-isolde.jsp>
- Dominikas Michelinis. „Dantė ir trys karalystės“, freska Florencijos katedroje, 1465 m.. https://en.wikipedia.org/wiki/Domenico_di_Michelino
- Botičelis. „Pragaro žemėlapis“. 1485 m., https://en.wikipedia.org/wiki/Botticelli_Inferno
- Jeronimas Boschas. „Rojus“ ir „Pragaras“ iš triptiko „Žemiškųjų malonumų sodas“, apie 1510 m. Prado muziejus Madride, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_paintings_by_Hieronymus_Bosch
- Džovani Stradanas. „Liuciferis“. Iš iliustracijų „Dieviškajai komedijai“, 1588 m., Liana De Girolami Cheney, Illustrations for Dante's Inferno: A Comparative Study of Sandro Botticelli, Giovanni Stradano, and Federico Zuccaro, Cultural and Religious Studies, August 2016, Vol. 4, No. 8, 488-520.

Šarūnas Sauka. „Pragaras“, 1992 m., Žmogus su Saukos veidu. Šarūno Saukos tapyba. 1978–2015: Parodos katalogas, Nacionalinė dailės galerija, 2016.

Jeronimas Boschas. „Aukštųjų tolių vizija“, fragmentas, apie 1490 m., https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_paintings_by_Hieronymus_Bosch

Fransua Vijonas. Medžio graviūra, 1489 m., https://lt.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Villon

Pablas Pikasas. „Don Kichotas“, 1955 m., [https://en.wikipedia.org/wiki/Don_Quixote_\(Picasso\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Don_Quixote_(Picasso))

Chuanas de Chauregis, Migelio de Servanteso portretas, 1600 m., https://en.wikipedia.org/wiki/Miguel_de_Cervantes

Nežinomas dailininkas. LDK etmonas Jurgis Radvilas (1480–1541) riterio šarvais, XVII a. pradžia, http://old.ldm.lt/RRM/Radvilos_virt_3.htm

Salvadoras Dali. Iš iliustracijų „Don Kichotui“, <http://kulturawplot.pl/2014/01/23/don-kichote-salvador-dali/>

Markas Šagalas. „Don Kichotas“, 1975 m., <https://theartstack.com/artist/marc-chagall/don-quixote-15>

Vytautas Kašuba. Lietuvos karaliaus Mindaugo biustas, fragmentas. 1952 m., Tumėnien Nijolė. Vytauto Kašubos kūriniai Lietuvoje, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.

Vytautas Kašuba. „Mindaugas – Lietuvos karalius“, 1976 m., Tumėnien Nijolė. Vytauto Kašubos kūriniai Lietuvoje, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.

Vytautas Kašuba. „Gediminas – didysis Lietuvos kunigaikštis“, 1976 m., Tumėnien Nijolė. Vytauto Kašubos kūriniai Lietuvoje, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.

Gedimino laiškas, rašytas 1323 m. sausio 25 d. XIV a. pradžios kopija. Rygos miesto archyvas

Vytautas Kašuba. „Vytautas – didysis Lietuvos kunigaikštis“, 1976 m., Tumėnien Nijolė. Vytauto Kašubos kūriniai Lietuvoje, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.

Didysis kunigaikštis Vytautas. Arsenalo herbyno rankraštis, 1555 m. Paryžiaus nacionalinė biblioteka, „Nežinomas Vytauto didžiojo heraldikoje“, <http://www.valdovurumai.lt/rumu-istorija/istorine-raida#WmJasq5l-1s>

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto antspaudas, 1422 m. Slaptasis Prūsijos archyvas Berlyne, https://lt.wikipedia.org/wiki/Vytautas_Didysis

Karaliui Mindaugui priskiriamas antspaudas, XIII a., https://en.wikipedia.org/wiki/Seal_of_Mindaugas

Poetas Justinas Marcinkevičius. Rimanto Dichavičiaus nuotrauka. Iš J. Marcinkevičiūtės asmeninio archyvo

Justinas Marcinkevičius ir Jonas Kazlauskas, 1949 m., Iš J. Marcinkevičiūtės asmeninio archyvo

„Mindaugas“ Lietuvos akademiniame dramos teatre, 1969 m. Mindaugas – aktorius Regimantas Adomaitis, Šabasevičienė Daiva *Smėlio pilys. Regimantas Adomaitis: vaidmenys, tekstai, laiškai*, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2017.

Adomas Varnas. „Mindaugo karūnavimas“, 1953 m. Putnamas, JAV, file:///D:/Data/Downloads/Mindaugo%20kar%C5%Bnavimas%20dail.%20Adomas%20Varnas%2019521953m.%202018-01-18%201540.pdf

Koklis su Lietuvos herbu Vyčiu, XV a. LDK valdovų rūmai, http://old.ldm.lt/TDM/VR_radiniu_paroda.htm

Pablas Pikasas. „Gernika“, 1937 m., [https://en.wikipedia.org/wiki/Guernica_\(Picasso\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Guernica_(Picasso))

Ichokas Meras. Irkm.lt nuotrauka

Vytautas Kašuba. „Berniukas erdvėje“, 1970 m., Tumėnien Nijolė. Vytauto Kašubos kūriniai Lietuvoje, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2017.

Vilijampolės getas, Kaunas, 1943 m. Okupacijos, pasipriešinimas, tremtys: Lietuva, 1794-1953 / Lietuvos nacionalinis muziejus; katalogą parengė Žyngintas Būčys, Birutė Kulnytė, Rima Staričėnkaitė, Liucija Tumosienė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 1999.

Markas Šagalas. „Izaoko paaukojimas“, 1966 m., <https://www.wikiart.org/en/marc-chagall/the-sacrifice-of-isaac-1966>

Markas Šagalas. „Krentantis angelas“, 1947 m., <https://www.wikiart.org/en/marc-chagall/the-falling-angel-1947>

Vincas Kisarauskas. „Sušaudymas“, 1960 m., Vincas Kisarauskas: [albumas], parengė Saulė Kisarauskienė; dail. Alfonsas Žvilius, Vilnius: Vaga, 1996.

Juozas Grušas 1950 m., http://lietuvai.lt/wiki/Juozas_Gru%C5%A1as

Jonas Švažas. „Saulė už medžių“, 1975 m., Kostkevičiūtė Irena, *Jonas Švažas*: albumas, Vilnius: Vaga, 1985.

Vincas Kisarauskas. „Du torsai“. Iš „Brutalaus ciklo“, 1969 m. Pasvirimas į ateitį: [albumas] / Vincas Kisarauskas; [sudarytojos] Erika Grigoravičienė, Aistė Kisarauskaitė; [tekstų autoriai] Jūratė Baranova, Erika Grigoravičienė, Aistė Kisarauskaitė, Kristina Kleponytė-Šemešienė, Viktoras Liutkus, Jurga Minčauskienė, Agnė Narušytė, Vidas Poškus], Vilnius: Inter Se, 2015.

Vincas Kisarauskas. „Riteris“, 1969 m., Vincas Kisarauskas: [albumas], parengė Saulė Kisarauskienė; dail. Alfonsas Žvilius, Vilnius : Vaga, 1996.

Vincas Kisarauskas. „Krintantis sulaužytas žmogus“, 1965 m., Vincas Kisarauskas: [albumas], parengė Saulė Kisarauskienė; dail. Alfonsas Žvilius, Vilnius : Vaga, 1996.

Džordžas Orvelas, 1943 m., https://sh.wikipedia.org/wiki/George_Orwell

Buvę vartai į sovietinį lagerį. Kraslagas, Sibiras. Juozo Kazlausko nuotrauka, 1989 m., <http://www.photography.lt/Lt.php/Fotografai?id=167>

Vežami lietuvių tremtinių palaikai. Tit Arai, Sibiras. Raimundo Urbakavičiaus nuotrauka, 1989 m., Lietuvos laisvės sąjūdis: parengė Žyginas Būčys, Birutė Kulnytė, Margarita Matulytė, Vida Nacickaitė, Tadas Šėma ; vertė Aušra Čižikienė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 1998.

Sovietinio lagerio liekanos. Tit Arai, Sibiras. Juozo Kazlausko nuotrauka, 1989 m., <http://www.photography.lt/Lt.php/Fotografai?id=167>

Viljamas Goldingas, <https://literatipulp.com/2016/10/09/great-quotes-from-100-years-of-nobel-prize-for-literature-winners/>

Iš Piterio Bruko kino filmo „Musių valdovas“, 1963 m., <https://www.youtube.com/watch?v=puglTctwozM>

Kuzma Petrovas-Vodkinas, „Raudono arklio maudynės“, 1912 m., https://lt.wikipedia.org/wiki/Kuzma_Petrovas-Vodkinas

Kazys Binkis, 1921 m. Berlynas, https://lt.wikipedia.org/wiki/Kazys_Binkis

Vincas Kisarauskas. „Sūnus palaidūnas“, 1965 m., Vincas Kisarauskas: [albumas], parengė Saulė Kisarauskienė; dail. Alfonsas Žvilius, Vilnius : Vaga, 1996.

Vincas Kisarauskas. „Nupilkusių dienų tyloje“, 1981 m., Vincas Kisarauskas: [albumas], parengė Saulė Kisarauskienė; dail. Alfonsas Žvilius, Vilnius : Vaga, 1996.

Kostas Ostrauskas, <http://www.saltiniai-4wb.info/index/details/1351>

Vincas Kisarauskas. „Sūnus palaidūnas“, 1965 m., Vincas Kisarauskas: [albumas], parengė Saulė Kisarauskienė; dail. Alfonsas Žvilius, Vilnius : Vaga, 1996.

Iš Romeo Kastelučio spektaklio „Pragaras“ pagal Dantės „Dieviškąją komediją“, 2009 m., <https://www.youtube.com/watch?v=krsoEqFMsi0>

Vytautas Pakalnis. „Miraklio“ teatro lėlė. Apie 1997 m., ytux : [tapybos albumas] / Vytautas Pakalnis ; [sudarytoja Vaidilutė Brazauskaitė] ; [į anglų kalbą vertė Irena Jomantienė], Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.

Patricija Jurkšaitytė. „Leonardas da Vinči. Paskutinė vakarienė“, 2014 m., <http://literaturairmenas.lt/2014-04-18-nr-3470/1684-virseliai/2641-patricija-jurksaityte-leonardo-da-vinci-paskutine-vakariene>